1.5

CĀṆAKYA-NĪTI-TEXT-TRADITION

(चाणक्य-नीति-शाखा-सम्प्रदायः)

LUDWIK STERNBACH

VOL. II, PART III

CĀṆAKYA'S SIX VERSIONS OF MAXIMS–
AN ATTEMPT TO RECONSTRUCT THE UR-TEXT:
B. MAXIMS OF DOUBTFUL ORIGIN
C. RECONSTRUCTED FRAGMENTARY MAXIMS

Dr. L. Sternbach

The Polish Indologist Dr. Ludwik Sternbach of the Research and Records Section of the United Nations, is a Sanskritist and a lover of India. He has been in India several times, having visited the various important centres of Sanskrit study in the country and having also taught in some of these. His interests stem from his juridical training and range from folklore and sociology to intricate points of Hindu law. His pretty long series of ably written papers entitled '*Juridical Studies in Ancient Hindu Law*' in 2 volumes (Motilal Banarsidass, Varanasi, 1966, 1968) and his *Gaṇikā-Vṛtta-Saṅgraha*, and the *Subhāṣita-Saṁgraha-s as Treasuries of Cāṇakya's Sayings*, published by the Vishveshvaranand Institute, being Nos. 4 & 36, respectively, of its *Vishveshvaranand Indological Series*, testify to his varied interests.

विश्वेश्वरानन्द-संस्थान-प्रकाशनम् — ४३७

विश्वेश्वरानन्द-भारतभारती-ग्रन्थमाला—२९(आ)

Vishveshvaranand Indological Series—29 (b)
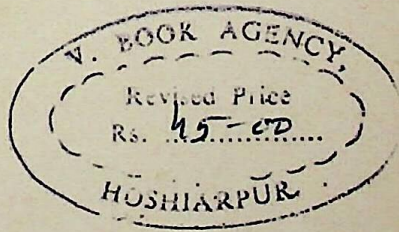
VISHVESHVARANAND INSTITUTE PUBLICATION—437

वि. भाभा. ग्रन्थमाला—२९ (आ) V. I. Series—29(b)

CĀṆAKYA-NĪTI-TEXT-TRADITION

(चाणक्य-नीति-शाखा-सम्प्रदायः)

By

LUDWIK STERNBACH, LL. D.

Hon. Professor of Dharmaśāstra and Ancient Indian Culture

Volume II, Part III

Cāṇakya's Six Versions of Maxims :
An attempt to reconstruct the Ur-text
B. Maxims of Doubtful origin
C. Reconstructed Fragmentary Maxims
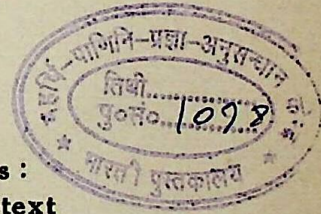
होशिआरपुरम्

HOSHIARPUR

विश्वेश्वरानन्द-संस्थानम्

VISHVESHVARANAND INSTITUTE

1968

SECTION B

अं

1120.

अकारणं व्याकरणं तन्त्रीशब्दोऽप्यकारणम् ।
अकारणं त्रयो वेदास् तण्डुलास्तत्र कारणम् ॥

(आ) CnT II 23.2, CnT III 56.7.
(इ) Śto 326.3-4.
(*c*) वेदस् CnT II, CnT III, Śto.

1120 A.

अकारणेन विप्रेभ्यो यः कुप्यति नराधिपः ।
कृष्णसर्पं स गृह्णाति शिरसा बलदर्पितः ॥

(आ) CRB 4.26, CRP 4.21, CRBh I 4.21, CRBh II 4.23, CRCa I 4.15.
(*b*) कुर्याप्यति नराधसः CRP (*sic !*).
(*c*) कृस्मसंर्प CRBh I; कृलसर्प CRCa I.
(*d*) सिसा CRBh II; वालदर्पितं CRBh II.

1121.

अकुले पतितो राजा मूर्खपुत्रो हि पण्डितः ।
निर्धनस्य धनप्राप्तिस् तृणवन्मन्यते जगत् ॥

(आ) CNI II. 59.
(ई) SRBh 158.247.
(*a*) अधनः CNI II.
(*b*) मूखपुत्रस्तु CNI II.
(*c*) निन्धनेन धनं प्राप्य CNI II.

1122.

अकृतज्ञमनार्यं च दीर्घरोषमनार्जवम् ।
चतुरो विद्धि चाण्डालाञ् जात्या जायेत पञ्चमः ॥

(इ) GP 1.114. 71.
(ई) ŚP 703, SV 2991, IS 35. (Cf. Subh 203 in IS 1849).

(*a*) अकृतज्ञमकार्यज्ञं ŚP, SV.
(*c*) चाण्डालान् GP, GPy, ŚP, SV (MS).
(*d*) जन्मना सह (चैव SV) पञ्चमम् (°मः SV [MS]) ŚP, SV; जायति GPy.

1123.

अकृत्वा परसंतापम् अगत्वा खलनम्रताम् ।
अनुत्सृज्य सतां वर्त्म यत्स्वल्पमपि तद्बहु ॥

(आ) CVNS 11.19.
(इ) ŚP 307, SV 2660, SRBh 75.2, IS 44, SRK 53.1.
(उ) ShD (T) 42.
(*b*) अकृत्वा खल° SV (var.).
(*c*) मार्गं [व°] VS, SRBh.

1124.

अक्षराणि विचित्राणि ये न जानन्ति मानवाः ।
वलीवर्दसमास्ते तु खुरशृङ्गविवर्जिताः ॥

(आ) CLS 7.13, CnT II 14.9, CnT III 7.68, CnT V 108.
(*b*) जानंति CLS.
(*d*) °शृग CLS.

1125.

अगाधजलसंचारी विकारी न च रोहितः ।
गण्डूषजलमात्रे तु शफरी फर्फरायते ॥

(अ) CNF 73, CNL 44.
(इ) Vararuci's Nitiratna 10 (KSH p. 503).
(ई) SRBh 235.2, IS 59.
(*b*) वीकानचरोहित CNF (MS); विकारिनंचरो° CNF (MS B); न गर्वं याति रो° Niti°, SRBh.
(*c*) अङ्गुष्ठोदकमात्रेण Niti°, SRBh; गण्डुषजलमात्रेण CNF (MS B); न [तु] CNL.
(*d*) सफरी Niti°; फरफरा° CNL.

1126.

अग्निकुम्भसमा नारी घृतकुम्भसमो नरः ।
उभयोरपि संयोगः कस्य विश्वासकारकः ॥

(आ) CNP II 263, CM 1. (Cf. No. 360).
(*d*) ते नरः [°स°] CNP II (MS).

1127.

अग्रतश्चतुरो वेदान् पृष्ठतः सशरं धनुः ।
उभाभ्यां च समर्थोऽहं शापादपि शरादपि ॥

(आ) CNPN 110.
(ई) TP 470, IS 7431.
(*a*) वेदा: CNPN (MS).
(*c*) यं [ऽहं] CNPN (MS).

1128.

अघटितं घटनां नयति ध्रुवं
सुघटितं क्षणभङ्गुरताचलम् ।
जगदिदं कुरुते सचराचरं
विधिरहो बलवानिति मे मतिः ॥

(आ) CRC 6.25, CPS 143.23.
(इ) VCjr 7.3.(Cf. PP 2.155, Vet 18.3, BhPr 144).
(*b*) °चापलम् [°ता°] CRC, CPS.
Drutavilambita metre.

1129.

अङ्कमारुह्य सुप्तानां हन्तुः किं नाम पौरुषम् ।
विश्वासप्रतिपन्नानां वञ्चने का विदग्धता ॥

(आ) CNP II. 264.
(इ) H (HJ 4.56, HS 2.166, HM 4.52, HP 4. 55, HN 4.55, HK 4.57, HH 108. 17-8, HC 145. 5-6) *cd*/*ab*, VCsr VII 14, VCmr VII 139-40, VCjr VII 3 (p.43), Śts 35. 4-5, *cd*/*ab*, PD 302. 42 (*cd*), Purātana-Prabandhasaṁgraha 262.
(ई) SRBh 165.561, IS 6206 (*cd*/*ab*).
(*a*) गुप्तस्य [सु°] CNP II (MS); सुप्तं हि HS, HM, HP, HN, HK, HH, Śts (CC₁ in Śts as above); सुप्तस्य QE in VCsr, Pur°; सुप्तश्य P in Śts.
(*b*) हंति का CNP II (MS); हन्तुं VN in VCsr, PAŚRHY in VCjr, Śts; हि हन्तुं IS; हन्तु GK in VCjr; हतिः E in VCsr; हत्वा HS, HM, HP, HN, HK, HH; हनने VCmr, T in VCsr; पातने Gr in VCmr; नु [ना°] VCsr, T in VCsr.

(*c*) सद्भाव° [वि°] HS, VCmr, JE in VCsr; सभावं [वि°] VCsr, GP in VCmr; °प्रतिपंन्ना° CNP II (MS); °प्रतिपन्ना° CC_1, O in Śts.

(*d*) वच्चनं PD; वच्चनैश्च CNP II (MS); वचने P in Śts; च चेनेका O in Śts; विदुश्चितः CNP II (MS); विदग्धता: O in Śts; विचित्रता HH; पिदग्धता P in Śts.
Cf. JSAIL 24.136.

1130.

अजायुद्धमृषिश्राद्धं प्रभाते मेघडम्बरः ।
दंपत्योः कलहश्चैव बह्वारम्भे लघुक्रिया ॥

(आ) CvGt 7.13, CRC 8.24, CNW 91, CNPN 83, CnT II 14.11, CnT III 7.70, CnT V 110, CPS 235.41. (Cf. No. 375).

(ई) Udbhaṭa in ŚKDr *ad* मेघडम्बर, ŚP 1455, SR 153.27, IS 101, Subh 91.

(*a*) अज° CNW; °युद्धो CNPN; °युद्ध IS; °युद्धं (°द्धे Subh) द्विज (°जः Subh) श्राद्धं (°द्धे Subh) CRC, CPS, Subh; वणिग्वादः CvGt; °श्राद्धः (°द्ध IS; °द्धे ŚKDr) CNPN, IS, ŚKDr.

(*b*) प्रत्यूषे ŚP; मेघनिर्दनं Subh; मेघडम्बरं (°रे ŚKDr) CvGt, CRC, CPS, SRBh, Subh.

(*c*) कलहे (°हं IS) ŚKDr, IS.

(*d*) सर्वमेतन्निरर्थकम् CvGt, Subh; क्षणमेकं भविष्यति CRC, CPS; परिणामे न किंचन ŚP, SRBh; लघुः क्रियः CNPN.

1131.

अजारजः खररजस् तथा संमार्जनीरजः ।
दीपखट्वोत्थछाया च शक्रस्यापि श्रियं हरेत् ॥

(आ) CNG 148, CNPN 29, CNI I 143, CnT II 16.11, CnT III 7b 7.

(इ) GP 1.114.43. (Cf. Pts 2.98).

(ई) TP 45, IS 7432.

(*a*) खररजो CNI I, GP.

(*b*) यत्तु [त°] GP ; रजः [त°] CNI I; °नीषु च CNI I.

(*c*) दीपमंचकयोच्छाया CNI I; स्त्रीणां पादरजो राजन् CNPN; स्त्रीणां पादरजश्चैव TP; एतद्रजो महापापं GP.

(*d*) हंन्ति पुण्यं पुरकृतम (for °तम्) CNI I; शक्रादपि हरेत् श्रियं CNPN.

1132

अज्ञः सुखमाराध्यः
सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः ।
ज्ञानलवदुर्विदग्धं
ब्रह्मापि नरं न रञ्जयति ॥

(आ) CNI I. 276.

(इ) BhŚ 8, H (HJ 4.104, HS 4.99, HM 4. 100, HP 4. 104, HN 4.104, HK 4. 105, HH 115. 22-3, HC 155. 15-6).

(ई) ŚP 208, SV 393, SRHt 30.23, RJ 1422, SRBh 40. 25, SRK 34.1, IS 105, Subh 302.

(*a*) सुखतरम् Y_3 in BhŚ; आराध्य HH; अवोवोध्यः $M_{4,5}$ in BhŚ.

(*b*) आराध्य (°ते om.) CNI I, N in HP; आराध्यो IS; अवबोध्यते $M_{4,5}$ in BhŚ; विशेपज्ञः HK (printer's error); ऽशेषज्ञः IS.

(*c*) ज्ञानलब्धुर्विदग्धं HH; ज्ञानवल्द्वद्विदग्धं Pp in HS; °तं edd, in HS, B_1 Y_3 in BhŚ.

(*d*) त नरं (*contra metrum*) CNI I; तं नरं HH, $F_{2,3,5}$ DWY_1 X in BhŚ, SRK; नरं (om.) HN, N in HP; बोधयति [र°] $M_{4,5}$ in BhŚ.

Āryā metre.

Cf. JSAIL 24.35.

1133.

अज्ञानवनषण्डे तु प्रसुप्तो नरगर्दभः ।
कः समर्थः प्रबोद्धुं तं ज्ञानभेरीशतैरपि ॥

(आ) CRC 6. 75, CPS 168.93.

(*a*) °वरषण्डेन [°वन° तु] CRC, CPS.

1134.

अज्ञानेनावृतो लोको लोभेन च वशीकृतः ।
सङ्गेन बहुभिर्नष्टस्तेन स्वर्गं न गच्छति ॥

(आ) CRC 6. 79, CPS 159.68.

(*b*) स [च] CPS.

1135.

अतिक्रान्तः कालः सुचरितशतामोदसुभगो
गताः शुक्ला धर्मा नवनलिनसूत्रांशुतनुताम् ।
परिम्लानः प्रायो बुधजनकथासारनिपुणो
निरानन्दं जातं जगदिदमतीतोत्सवमिव ॥

(आ) CRC 8.4, CPS 222.8.

Śikharinī metre.

1136.

अतिचण्डानिलोद्धूत- तरङ्गस्य महोदधेः ।
शक्यते प्रसरो रोद्धुं नानुरक्तस्य चेतसः ॥

(आ) CRT 7.4, CRC 7.10, CPS 187.35.

(इ) GP 1.114.8.

(*a*) अपि कल्पानिलस्यैव GP.

(*b*) तुरगस्य म° GP.

(*c*) प्रसभं रोधो CRC, CPS; बोद्धुं GP.

(*d*) नह्यर° GP.

1137.

अतिथिर्बालकश्चैव राजा भार्या तथैव च ।
अस्ति नास्ति न जानन्ति देहि देहि पुनः पुनः ॥

(आ) CNW 87, CNF 91, CNPN 63, CNI II 75.

(ई) ŚKDr *ad* नास्ति (ascribed to Cāṇakya), IS 133.

(*a*) अथितिर् CNF.

(*c*) जानाति CNI II.

1138

अतिदाक्षिण्ययुक्तानां शङ्कितानां पदे पदे ।
परापवादभीरूणां न भवन्ति विभूतयः ॥

(आ) CNP II 254, (CNT IV 193), CM 3.

(इ) BhPr 10.

(ई) SRBh 161.353.

(*a*) इतिदाक्षण्य° CNP II; अपिदाक्षिण्य° BhPr.

(*b*) परे [प° second] CNP II.

(*c*) °भीरूपाणां CNP II.

(*d*) दूरतो यन्ति संपदः BhPr, SRBh; न भू° [वि°] CNP II.

1139

अतिदाने बलिर्बद्धो अतिमाने च कौरवाः ।
अतिरूपे हृता सीता सर्वमत्यन्तगर्हितम् ॥

(ई) In ŚKDr *ad* अतिदानं ascribed to Cāṇakya, IS 137. (Variant of No. 1140) (Cf. Nos. 22,23,24,26,27).

1140

अतिरूपाद्धृता सीता अतिगर्वेण रावणः ।
अतिदानाद्बलिर्बद्धो ह्यति सर्वत्र गर्हितम् ॥

(आ) CNP I 18, CM 5. (Variant of No. 1139). (Cf. Nos. 23-4,26,27).

(*a*) मृता [धृता] CNP I (MS).

1141.

अत्यम्बुपानं कठिनासनं च
धातुक्षयो वेगविधारणं च ।
दिवाशयो जागरणं च रात्रौ
षड्भिर्नराणां निवसन्ति रोगाः ॥

(आ) CRT 7.16.

(इ) GP 1.114.28. (Cf. VCsr 23.7).

(ई) (Cf. SRBh 379.87, IS 170).

(*a*) अत्यम्बु° CRT; कठिनाशनञ्च GP.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1142.

अत्यम्बुपानात्प्रभवन्ति रोगाः
अल्पाम्बुपाने च तथैव दोषाः ।
तस्मान्नरो वह्निविवर्द्धनाय
मुहुर्मुहुर्वारि पिबेदभूरि ॥

(आ) CPS 259.105.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1143.

अत्यादरो भवेद्यत्र(?) कार्यकारणवर्जितः ।
तत्र शङ्काप्रकर्त्तव्या परिणामेऽभयावहा ॥

(आ) CvL I 8.36 Partly. illegible.
(इ) P (PP 1.408, Pts 1.413, PtsK 1. 463, PM 1. 185).
(*c*) संग [श°] CvL I.
(*d*) परिणामसुखावहा CvL I.

1144

अदाता पुरुषस्त्यागी दाता त्यागी च नित्यशः ।
इति ज्ञात्वा स्वयं बुद्धया धनं दद्यात्पुनः पुनः ॥

(आ) CRB I. 13. (Cf. Nos. 33 and 297).

1145.

अधनोऽयं धनं प्राप्य माद्यन्नुच्चैर्न मां स्मरेत् ।
इति कारुणिको नूनं धनं मे भूरि नाददत् ॥

(आ) CRC 8. 157, CPS 343. 29.

1146.

अनर्था ह्यर्थरूपेण अर्थाश्चानर्थरूपिणः ।
भवन्ति हि विनाशाय दैवायत्तस्य रोचते ॥

(आ) CPS 378.19. (Cf. No. 49 A).
(इ) GP 1. 110.23.
(*a*) °रूपाश्च GP.
(*c*) ते [हि] GP.
(*d*) दैवत्ततस्य CPS; वै सदा [रो°] GP.

1147.

अनाहूतो समायाति अनापृष्टः तु भाषते ।
परनिन्दाऽऽत्मनः स्तोत्रं चत्वारि लघुलक्षणम् ॥

(आ) CNN 35.

(इ) (Cf. HJ 2.49, PM 1.29).

(ई) (Cf. SRBh 163.476, Subh 193, IS 288-9).

(*a*) अनहूतो CNN; समायातो CNN.

(*b*) अनापृष्टं तु भासितम् CNN (MS); भासते CNN.

(*c*) स्तुतिः [स्तो°] CNN.

(*d*) लघुलक्षनम् CNN.

1148.

अनायके न वस्तव्यं न वसेद्बहुनायके ।
स्त्रीनायके न वस्तव्यं न वसेद्बालनायके ॥

(आ) CNI I 208, CNG 46. (Cf. No. 54).

(इ) GP 1.115.62.

(ई) ŚP 1466, SRBh 154.36, IS 279.

(*a*) वास्तव्यं CNI I, IS.

(*b*) वाच [व°] GP.

(*d*) तथा च वा° GP; न चास्तव्यं बल° CNI I; °बल° IS.
Cf. Crn. 111.

1149.

अनित्यस्य शरीरस्य सर्वदोषमयस्य च ।
दुर्गन्धस्य च रक्षार्थं नाहं पापं करोमि वै ॥

(आ) CNP II. 47, CM 8.

(इ) Vet, (D and *g* H after 15.9).

(*b*) °भयस्य [°मयस्य] CNP II, CM.

(*c*) कृतघ्नस्य [च र°] CNP II (MS; as suggested by E. Monseur).

(*d*) नैव [ना°] Vet; करोम्यहं Vet.

1150.

अनुचितकर्मारम्भः
स्वजनविरोधो बलीयसा स्पर्धा ।
प्रमदाजनविश्वासो
मृत्योर्द्वाराणि चत्वारि ॥

(आ) CNP II 164, CnT II 23.6, CnT III 56.11.
(इ) H (HJ 2.150, HM 2. 151, HK 2. 149, HH 65.25-6, HC 87.7-8.).
(ई) SRBh 169. 729, SRK 223. 20, IS 316.
(*a*) °काया° HK, HM, HH.
(*c*) प्रमद° HH (*contra metrum*).
(*d*) मृत्यु CNP II, SRBh.

Āryā metre.
Cf. JSAIL 24.123.

1151.

अनुचिते यदि कर्मणि युज्यते
शठधिया प्रभुणा सगुणो जनः ।
भवति नास्य गुणापचयस्ततः
पदगतस्य किरीटमणेरिव ॥

(आ) CRC 3. 53, CRB 3.52, CRP 3.47, (CRBh I 3.47 ⌊corrupt⌋), CPS 72. 54.
(*a*) विधिकर्मणि [य° क°] CRC; यु......om. CRBh I.
(*b*) श......om. CRBh I.
(*c*) नस्यगु° CRP; नान्य गु° CRC, CRB, CRBh I, CPS.

Drutavilambita metre.
*In CRBh I 3. 47 there is a stanza reading:
अनुचिते यदि कर्मणि प्रभुणा प्रगुणो जनः कनक संगि (for भृङ्गि)
संग्रहणोचितो यदि मणिस्त्रपुणि प्रतिबध्यते ।

1152.

अनेकसंशयोच्छेदि परोऽक्षार्थस्य दर्शकम् ।
सर्वस्य लोचनं शास्त्रं यस्य नास्त्यन्ध एव सः ॥

(आ) CNŚC 96, CNŚl 96, CNŚ 95, CNŚL 6, CNŚPK 77, CPS 367. 44.

(इ) H (HJ Intr 10, HS Intr 9, HM Intr 10, HK Intr 10, HP Intr 10, HN Intr 9, HH 2. 10-1, HC 4.10-1).

(ई) SRBh 29.2, IS 332.

(*b*) दर्शनम् CNŚC, CNŚl, CNŚ, CNŚPK, CNŚL.

(*c*) ज्ञानं [शा°] CNŚC, CNŚl, CNŚL, CNŚPK.

1153.

अन्तःपुरे पितृतुल्यं मातृतुल्यं महानसे ।
गोषु चात्मसमं दद्यात् स्वयमेव कृषिं व्रजेत् ॥

(आ) CNŚ 97, CNŚL 27, CNŚPK 78, CPS 367. 46.

1154.

अन्तःसारविहीनानां सहायः किं करिष्यति ।
मलयेऽपि स्थितो वेणुर्वेणुरेव न चन्दनः ॥

(आ) CNW 69. (Variant of No. 61).

(ई) SRBh 39.7, SRK 35.15, IS 349.

(*a*) अंः तसा° SRK.

(*d*) वेनुर्वेनुरेव IS (CNW MSs AB),

1155.

अन्धकं कुब्जकं चैव कुष्ठाङ्गं व्याधिपीडितम् ।
आपद्गतं च भर्तारं न त्यजेत्सा महासती ॥

(आ) CNM 81, CNMN 66, CnT II 24.1, CnT III 57.7.

(इ) Vet 4.23.

(ई) IS 357, Subh 91.

(*a*) अधकुं CNM; अन्धं च वधिरं कुब्जं Subh; अन्धं च e in Vet.

(*b*) कुष्टांग CNM; कुष्ठिनं D in Vet.

(*c*) अशक्तद्रव्यहीनं च CNM; आपत्सु चाऽऽगतं नाथं De in Vet; आपदापतितं नाथं Subh.

(*d*) त्यजेत् CNM; पतिव्रता D in Vet.

1156.

अन्धो हि राजा भवति यस्तु शास्त्रविवर्जितः ।
अन्धः पश्यति चारेण शास्त्रहीनो न पश्यति ॥

(आ) CRCa II. 48.
(इ) CP 1. 111.19.
(*a*) अधो CRCa II.
(*b*) शास्त्रविवर्जितः GPy (printer's error).
(*c*) अधः CRCa II.

1157.

अन्यथा शास्त्रगर्भिण्या धिया धीरोऽर्थमीहते ।
स्वामिवत्प्राक्तनं कर्म विदधाति तदन्यथा ॥

(इ) GPy 1. 113. 29. (GP 1. 113. 28 *cd* ⌊only =GPy 1. 113. 29 *ab*⌋), PP 2.157.
(*a*) अतो वै [अन्य°] GP.
(*c*) स्वमीव GP; प्राकृतं GP (in the Purāṇic Anthology ed. by A. P. Karmarkar, Thalakwado, Belgaum 1955).

1158.

अन्यायकरभोगैश्च यो हि जीवति नित्यशः ।
विरागादेव लोकानां भ्रंशते स हि पार्थिवः ॥

(आ) CRT 3.28.

1159.

अपमानं पुरस्कृत्य मानं कृत्वा तु पृष्ठतः ।
स्वकार्यमुद्धरेत्प्राज्ञः कार्यध्वंसो हि मूर्खता ॥

(आ) CNI I 73, CNM 127 and 172, (CNMN 94 and 137 v. l.).
(इ) BhPr 12, PtsK 3.246, Nītisāra of Ghaṭakarpara 16 (KSH 504-6).
(ई) SRBh 160.299, SuM 23.15, IS 400, Kt 3.
(*a*) अवयानं BhPr, TP; पुरुस्कृत्य CNI I; °कृत्यं CNM 127.
(*b*) मान CNM 127; च [तु] CNI I, Nīt°, SRBh; पृष्टतः CNI I, CNM 127 and 172; पृष्ठके Nīt°.
(*c*) विलोक्य समयावस्थां SuM; स्वार्थसमु° (स्वार्थं स° BhPr) CNI I; BhPr; स्वार्थमभ्युद्धरेत् PtsK; स्ववांर्यसाधये-द्धीमान CNM 127; स्वकार्यमाधयेद्धीमान CNM 172.
(*d*) स्वकार्यं साधयेत्सुधीः SuM; स्वार्थभ्रंशो PtsK, BhPr, TP; कार्यं धंसो CNI I; काय° CNM 127; °ध्वंसे Nīt°; च [हि] IS.

1160.

अपात्रं पात्रतां याति यत्र पात्रं न विद्यते ।
यस्मिन्देशे द्रुमो नास्ति एरण्डोऽपि द्रुमायते ॥

(आ) CNF 83, CNI II 61.

(इ) (Cf. HJ 1. 71).

(*a*) पात्रतां CNF (MS), CNI II, also E Teza in GSAI I. 45; यान्ति CNF (MS).

(*b*) पात्र CNF (MS); वीद्यते CNF (MS).

(*c*) निरस्तपादपे देशे CNI II; अस्मिन्देशे नास्ति द्रुमो CNF; यस्मिनेशे द्रुमो नास्ति CNF (MS).

1161.

अपात्रं भजते नारी शैले वर्षति वासवः ।
नीचमाश्रयते लक्ष्मीः प्रज्ञः प्रायेण निर्धनः ॥

(आ) CNF 84, CNI II 62 (*d.* illegible), CNP II 169, CNM 165 (*d.* illegible), CNMN 131, CM 40 (cf. Nos. 70 and 877).

(इ) H (HJ 2. 156 *cd/ab*,*ad* HS 2. 147 *cd/ab* HH 67. 14 5, HC 89 7-8)

(ई) IS 3793.

(*a*) अपात्रे CNF.

(*b*) गिरौ HJ, CNPN, CNM; वारिदः CNI II; वोयदः (?) CNM; माधवः CNP II.

(*c*) लक्ष्मीर् HJ; नर्म [ल°] CNI II.

(*d*) प्राज्ञो CNP II (MS); अकुलेन सरस्वती HJ.

Cf. JSAIL 24.75.

1162.

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति स्वर्गो नैव च नैव च ।
तस्मात्पुत्रमुखं दृष्ट्वा स्वर्गं वाञ्छन्ति मानवाः ॥

(आ) CNP II. 187.

(इ) VCsr 4.1, *d* in Vet after 23.2 (p.135).

(ई) SRBh 382. 208, IS 443.

(*b*) स्वर्गो Böhtlingk in IS, Q in VC; स्वर्गं E in VC; कथंचन [च नै° च] SRBh.

(*d*) भवेत्पश्चाद्धि तापसः VCsr; पश्चाद् (पुत्राद् J in VCsr; तस्मात् MNNd in VCsr) भवति तापसः SRBh, VEJMNNd in VCsr; पश्चाद् धर्मं समाचेरत् Vet; गच्छति [वा°] Subh; वाञ्छति CNP II; मनवा CNP II; वः CNP II, VCsr, Vet. Subh.

1163.

अपुत्रस्य गृहं शोच्यं शोच्यं राज्यमराजकम् ।
निराहाराः प्रजाः शोच्याः शोच्यं मैथुनमप्रजम् ॥

(आ) CNPh 110.

(*c*) प्राजाः CNPh.

1164.

अपूज्या यत्र पूज्यन्ते पूज्यानां तु विमानना ।
त्रीणि तत्र भविष्यन्ति दुर्भिक्षं मरणं भयम् ॥

(आ) CNM 125, CNMN 92.

(इ) Śto 324. 15, PP 3.173, PtsK 3. 202.

(ई) IS 446.

(*b*) पूज्या पूज्यव्यतिक्रमः CNM; न पूज्यन्ते गुणान्विताः Śto; विमानता Pts, N in PP.

(*c*) प्रवर्तते [भ°] PP, Pts.

1165.

अपेक्षते न च स्नेहं न पात्रं न दशान्तरम् ।
सदा परोपकाराय रत्नदीप इवोत्तमः ॥

(आ) CnT I 33.

(इ) BhŚ 372.

(ई) ŚP 235, SV 224, Pad 110. 31, SRBh 46.42, SRK 20.95, SRHt 34. 3, VP 1. 3, SkV 1230, RJ 1430, IS 455, Subh 147.

(*a*) अपेक्षन्ते BhŚ, ŚP, SV, SRBh.

(*ab*) पात्राणि न स्नेहं न BhŚ.

(*b*) वार्त्तां [पा°] Subh.

(*c*) परोपकारायो IS; लोकहिते (°ता BhŚ); युक्ता (स° BhŚ) ŚP, SV, SRBh, BhŚ.

(*d*) रत्नदीपा इवोत्तमाः BhŚ, ŚP, SV, SRBh, Subh, SRHt.

1166.

अप्रगल्भाः पदन्यासे जननीरागहेतवः ।
सन्त्येके बहुलालापाः कवयो बालका इव ॥

(आ) CRC 3.33, CRBh II 3.34, CPS 71. 53.
(इ) Damayantī-kathā 1. 7 (IS 461).
(ई) ŚP 191 (ascribed to Trivikrama) SV 135, (ascribed to Trivikrama) SRBh 37. 1, SRK 47.2, RJ 1418, IS 461.
(*a*) अप्रगल्भपदन्यासा SV; अप्रग° CPS (printer's error).
(*c*) संत्येके CRBh II; सन्यते CRC, CPS; सत्वेके IS; बहूल° ŚP; लापागाः CRBh II (*sic !*).

1167.

अप्रधानः प्रधानः स्याद् यदि सेवेत पार्थिवम् ।
प्रधानोऽप्यप्रधानः स्याद् यदि सेवाविवर्जितः ॥

(आ) CvL I 8.45.
(इ) P (PP 1.17, Pts 1. 34, PtsK 1.40), Śts 21.9.
(ई) IS 465.
(*a*) अप्रधान CvL I; प्रत्रान CvL I, C in Śts; स्यात् PP, Pts, PtsK (cf. *b*); स्य C_1 in Śts.
(*b*) पा° य° से° tr. PP; से° य° पा° tr. Pts, PtsK; सेवते PP, Pts, PtsK; सेवे C in Śts; पार्थिवा M in PP (corrected to °वान्).
(*c*) प्रधानं CvL I.
(*d*) भुपतिर्वजितः L in Śts; भूपतिवि° O in Śts.

Cf. Crn. 169.

1168.

अप्राप्तकालं वचनं बृहस्पतिरपि ब्रुवन् ।
लभते बुद्ध्यवज्ञानम् अवमानं च केवलम् ॥

(आ) CNPh 159.
(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5.39.2, MBh ⌊R⌋ 5 38.2, MBh ⌊C⌋ 5.1447)*, P (PT 1.22, PTem 1. 19, PP 1. 23, Pts 1. 63, PRE 1. 24, PM 1.27, PS 1,

28), H (HJ 2. 61, HS 2. 60, HM 2. 63, HK 2. 63, HP 2. 56, HN 2. 55, HH 49.2-3, HC 65.2-3).

(ई) SV 2789, SRHt 146. 33, SRBh 146. 139, IS 468.

(*a*) °काले CNPh, PS, MBh (C); °काल° HJ.

(*b*) °तिरि CNPh (scribe's error).

(*c*) न केवलमसं मानं PP; प्राप्नोति [ल°] CNPh; प्राप्नुयाद् HJ, SRBh.

(*d*) विप्रियत्वं च गच्छति PP; अपमानं CNPh, PN, Pts, HJ; भारत [के°] MBh; पुष्कलम् Pts; तत्क्षणम् PS; शाश्वतम् H_7, SRBh.

This maxim was probably incorporated in the CNPh text from MBh. Cf. JSAIL 30.59.

1169

अप्रियाण्यपि कुर्वाणो यः प्रियः प्रिय एव सः ।
दग्धमन्दिरसारेऽपि कस्य वह्नावनादरः ॥

(आ) CNL 88.

(इ) H (HJ 2. 132, HS 2. 126, HM 2. 133, HK 2. 131, HP 2. 120, HN 2. 119, HH 63. 18-9, HC 84. 10-1). (Cf. PP 1. 228 *a*).

(ई) SkV 1670, SRBh 164. 486, IS 473.

(*a*) कुर्भयोः CNL.

(*b*) च [सः] CNL.

(*c*) °सारो IS.

1170.

अफलस्यापि वृक्षस्य छाया भवति शीतला ।
निर्गुणोऽपि वरं बन्धुर् यः परः पर एव सः ॥

(आ) CvTb 8.22, CNI I 132, CNG 31, CM 179.

(इ) BhŚ 373.

(*b*) छायां सर्वः समीहते BhŚ.

(*c*) बन्धु CvTb.

(*d*) य CNI; स CvTb.

1171.

अफलानि दुरन्तानि समव्ययफलानि च ।
अशक्यानि च वस्तूनि नारभेत विचक्षणः ॥

(आ) CNI I 96, CnT II 14.2, CnT III 7. 61, CnT V 99.
(इ) BhPr 16, VCsr 20.2, VCbr 20.1, VCjr 20.13.
(ई) SV 2720, SRBh 161. 356, IS 479.
(*a*) कल्मषेण [अ°] Y in VCjr; कलितानि [अ°] F in VCjr; व्यसनानि [अ°] J in VCsr; अहानिचरुदन्तानि N in VCsr.
(*b*) सद्यव्यव॰ CNI I; सम्यग्व्यय J in VCsr, S in VCbr; असमथफ° Oa in VCbr.
(*c*) कार्याणि VCsr, VCjr, VCbr; कर्माणि H in VCjr.
(*d*) नकरोति विचक्षणः CNI I; नारम्भेत NdMy in VCsr, PAGH in VCjr; न रेभे सुविचक्षणः C in VCbr.

1172.

अबला यत्र प्रबला
शिशुरवनीशो निरक्षरो मन्त्री ।
नहि नहि तत्र धनाशा
जीवित आशापि दुर्लभा भवति ॥

(आ) CNMN 121, CNB 117.
(ई) SRBh 170.747, SRK 245.35, IS 7664.

Āryā metre (in *d* corrupt).

1173.

अबलेति परीवादो वृथा हि हरिणीदृशाम् ।
यासां नेत्रनिपातेन नटवद्घूर्ण्यते जगत् ॥

(आ) CRC 8. 88, CPS 250.80.

1174.

अभिवादनशीलस्य नित्यं वृद्धोपसेविनः ।
चत्वारि तस्य वर्धन्त आयुः प्रज्ञा यशो बलम् ॥

(आ) CVNS 12.11.
(इ) Mn 2. 121, MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5. 39. 60, MBh ⌊R⌋ 5. 38. 75-6, MBh ⌊C⌋ 1520-1).
(ई) VīrS 460. 23-4, Vidhāna-pārijāta 1. 501. 14-5, Parāśara-dharma-saṁhitā 1. 1. 336, 5-6, Smṛti-candrikā 37. 7, Smṛtimuktāphalam 108. 34, IS 504.

(उ) SS (OJ) 256.

(*c*) सम्यग् (°क्) VirS, Smṛtimuktāphalam; सम्प्र [त°] IS; सम्प्रवर्धन्ते Mn (Jhā's ed.), MBh; वर्धन्ते (°र्धंते CVNS) Parāśara, Smṛtimuktāphalam, CVNS.

(*d*) आयुर्विद्या य° CVNS, Mn (M and *vulgata*); आयुर्धर्मो Mn (M, G in Jhā's ed.); आयुर्प्रज्ञा VirS; कीर्तिरायुर्य° MBh; वर्धन्ते VirS, Vidhāna-pārijāta; ह्यायुः Parāśara.

This maxim was probably incorporated in CVNS from Mn.

Cf. JSAIL 27. 3 and 30.61.

1175.

अभ्रच्छाया खलप्रीतिः समुद्रान्ते च मेदिनी ।
अल्पेनैव विनश्यन्ति यौवनानि धनानि च ॥

(आ) CNW 45, (Cf. Nos. 77 and 1176-8).
(ई) IS 514.
(*a*) अभ्रछाया CNW.

1176.

अभ्रच्छाया खलप्रीतिर् नवसस्यानि योषितः ।
किंचित्कालोपभोग्यानि यौवनानि धनानि च ॥

(आ) CNPh 141,CNHU 12. (Cf. Nos. 77, 1175,1177, 1178).

(इ) H (HJ 1. 189, HS 1. 169, HM 1. 176, HK 1. 178, HP 1. 138, HN 1. 139, HH 31. 23-4, HC 43. 1-2), P (Pts 2. 114, PtsK 2.122, PRE 2.67, PT 2. 108, PTem 2.97, PP 2.125, PS 2. 65, PN 1. 61).

(ई) SRBh 156. 151, IS 515, SuM 8.30, SRK 231. 7.

(*a*) मेघच्छाया PP, PT, PTem; अभ्रछाया CNPN, CNHU; स्वल्पप्रीति CNHU; °तिः Pts, PtsK.

(*b*) सिद्धमन्नं च यो° Pts, PtsK, SuM; वेश्यासन्नि यो° CNHU; नवसख्यानि Bh, psi, PM in PP; नवसंस्थानि N in PP; नवसंख्यां Pr in PP; नवशष्पां A in PP; च यो° psi, PM in PP; नवशस्यानि HJ; नववासांसि IS; नवशास्य च मेदिनी IS.

(*c*) स्वल्पका° CNHU.

Cf. JSAIL. 24. 185.

1177.

अभ्रच्छाया तृणादग्निः खलप्रीतिः स्थले जलम् ।
वेश्यारागः कुमित्रं च षडेते बुद्बुदोपमाः ॥

(आ) CvṢ 3.9, CvA 3.9, CvL I 3.9, CNG 263, CRT 8.21, CnT II 20.2 and 29.11, CnT III 52.9, CnT V 109, CnT VII 85. (Cf. Nos. 77, 1175-6).

(इ) GP 1.115.39.

(ई) SRBh 160.324, IS 516.

(*a*) अभ्रछाया CvṢ, CvA, CvL I; तृणाग्निश्च SRBh; अग्नि CvṢ, CvL I; अग्निर् CRT.

(*b*) नीचसेवा CvṢ, CvL I, CRT, GP; नीचिचेसेवा CvA; पथि [स्थ°] CRT; पथे [स्थ°] GP.

(*c*) °सक्तिः [रा°] SRBh; °राग CvL I; खले प्रीतिः [कु° च] CRT, GP, SRBh.

(*d*) बुद्बुदो° CvA.

1178.

अभ्रच्छाया तृणादग्निः पराधीनं च यत्सुखम् ।
अज्ञानेषु च वैराग्यं क्षिप्रमेव विनश्यति ॥

(आ) CNP II 271, CNN 17, CM 10. (Cf. Nos. 77,1175-7).

(ई) SuB 13 B 14.

(*a*) तणाग्निश्च CNN.

(*d*) क्षिप्रभतत् वि° CNP II (E. Monsenr reconstructed : क्षिप्रमेतद्).

1179.

अम्भसः परिमाणेन उन्नतं कमलं भवेत् ।
स्वस्वामिना वलवता भृत्यो भवति गर्वितः ॥

(इ) GP 1.115. 70.

1180.

अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम् ।
उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम् ॥

(आ) CNP I 69, CNI I 128, CNT IV 70. (Cf. ZDMG 52, 255).

(इ) BhŚ 376, Pts 5.38, H (HJ 1.72, HS 1.64, HM 1.69, HP 1.53 and 4.131, HN 1.54 and 4.131, HK 1.71 and 4.133, HH 17.11-2, HC 23.13 and 159. 10-1), VCsr 3.1, VCjr 17.4.

(ई) ŚP 273, SV 498, SRHt 209.6, Pad 110.31, VP 1.4, SkV 1241, SRBh 70.9, SRK 56. 1, IS 550.

(*a*) बन्धुः [नि°] SV; जनः [नि°] CNI I; परश्चे T in VCsr.

(*b*) कल्पो वहुचेतसां IS; विकल्पो [ग°] VCsr; भ्रान्तचेतसां J in VCsr; लब्धचेतसां CNI I; बहु° V in VCsr; °तसः CNP I.

(*c*) पुनस्तूदारचित्तानां VCsr; पुंसांमुदारचित्तानां SV; च [तु] HJ.

(*d*) तथा नास्ति महात्मनाम् E in VCsr; वसुधेव IS; कुतु° HH; कुटुम्बकः (°लंम् CNI I; °म्बिनी T in VCsr) B in HP *ad* 1.53, Nd in VCsr, CNI I.

Cf. JSAIL 24.59.

1181.

अयाचितो मया लब्धः प्रेषितो मे पुनर्गतः ।
यत्रागतस्तत्र गतस् तत्र का परिदेवना ॥

(आ) CRCa II 42.

(इ) GP 1.113.44.

(*a*) लब्धो GP (GPy as above); लब्ध CRCa II.

(*b*) अपेक्षित CRCa II; मत्प्रेषितः GP; तत्प्रेषितः GPy.

(*c*) अत्र° CRCa II.

(*d*) परिवेदना GP (GPy as above); परिहेवना CRCa II.

1182.

अरण्यरुदितं कृतं शवशरीरमुद्वर्तितं
स्थलेऽब्जमवरोपितं सुचिरमूषरे वर्षितम् ।
श्वपुच्छमवनामितं बधिरकर्णजापः कृतः
कृतान्धमुखमण्डना यदबुधो जनः सेवितः ॥

(आ) CRC 5.43, CRB 5.42, CRCa I 5.40, CPS 123.43.

(इ) P (PT 1.105, PTem 1.97, PS 1.92, PP 1.245, PN 2.71, PtsK 1.255, PRE 1.104, PD 306.93), *ad* HJ 2.162, BhŚ 380.

(ई) Alaṁkārasarvasva (KM 35),100, ARR 77, AlR 126, SV 448, SRBh 40.55, SRK 37.25, SRHt 149.20, IS 570, Kuval° *ad* 53 (p. 70), Skm 5.44.3 (ascribed to Śilhaṇa), SuM 10.20. (Cf. ZDMG 61.354).

(*a*) अरण्ये रु° N in PP; °रुदितं psi, P in PP; स्वशरीर° CRC, CPS.

(*b*) स्थले कमलरोपणं सु° PP, PS, PtsK, BhŚ, *ad* HJ; बधिरकर्णजापः कृतः (from *c*) [सु° व°] PRE, PT, PS; °मूपरे CRCa I; °मूखरे IS; वर्षणम् PP, PtsK; वर्षणः M in PP.

(*c*) इव नाभितं bh N Bh in PP; सुचिरभूपरे (सतत° PS) वर्षितं (from *b*) PRE, PT, PS; °जापं कृतं CRC; कृतस् PP, PtsK, *ad* HJ, BhŚ.

(*d*) तद् अन्ध° BhŚ; कृतान्धमुकरक्रिया SKm; कृतो (धृतो SRBh, SRK, Kuval, Alaṁ.) ऽन्धमुखमण्डनं(°दर्पणं) PtsK, PP, *ad* HJ, SRBh, SRK, Kuval, Alaṁ; °नं यदयाधमो CPS; नायाधमो CRC; अनुभ्रजनः IS; बुधे जने भाषितम् PP, PtsK, *ad* HJ, BhŚ.

Pṛthvī metre.

Cf. JSAIL 24.49.

1183.

अरे वद हरेर्नाम क्षेमधाम क्षणे क्षणे ।
बहिस्सरति निःश्वासे विश्वासः कः प्रवर्तते ॥

(आ) CRC 6.86, CPS 157.63.

(*c*) बहिर्निर्याति (°याति CPS) निःश्वासो (निश्वासो CPS) CRC, CPS.

(*d*) विश्वासो CPS; को निवर्तते [कः प्र°] CRC, CPS.

1184.

अर्थं धिगस्तु बहुवैरिकरं नराणां
राज्यं धिगस्तु भयदं बहु चिन्तनीयम् ।
स्वर्गं धिगस्तु पुनरागमनप्रवृत्तिं
धिग् धिक् शरीरमपि रोगसमाश्रयं च ॥

(आ) CRC 6. 71, CPS 155. 60.

(इ) Vet Hu[1] MS 23.6.

(*a*) नराणात् CPS.

(*b*) सततं परिचिन्तनीयम् Vet.

(*c*) सर्वं Vet.

(*d*) धिक् (first) CPS; वपुः प्रचुररोगजरानिवासः Vet.

Vasantatilakā metre.

1185.

अर्थाः पादरजोपमा गिरिनदीवेगोपमं यौवनं
मानुष्यं जलबिन्दुलोलचपलं फेनोपमं जीवनम् ।
धर्मं यो न करोति निश्चलमतिः स्वर्गार्गलोद्घाटनम्
पश्चात्तापहतो जरापरिणतः शोकाग्निना दह्यते ॥

(आ) CRC 6.4, CPS 135.4.

(इ) BhŚ 383,VCsr 28.4, Vet 23.12, H (HJ 1. 164, HS 1. 146, HM 1. 152, HK 1.154, HH 29. 2-5, HC 39.3-6).

(ई) IS 599, SRK 94. 5.

(*a*) अर्था (°थ IS; °थं IS) IS; यादरचोपमा V in VCsr; यादरजोपमा IS; पाटलजोपमा NNd Q in VCsr; पाटलजोपमा M in VCsr; पारदचं चला: T in VCsr; नदिवेलोपमं IS; पत्ति° A in Vet; °रजः समा (°मो IS) CRC, CPS, BhŚ, SRK ; गुरु° V in VCsr; गर° Q in VC; वेलोपमं P in HS.

(*b*) आयुष्यं HM, HK, HC,VJ in VC, SRK; मानुष्यो Q in VCsr; °वि° °लो° tr. CRC, CPS, HK; जलवीचिविन्दु ° VCsr; जलविन्दुरेव च° IS; जलविन्दुचञ्चलतरं VJ in VC; करि (°टि°)कर्णता(°तो°)ल तरलं (तलरलं) Vet; वञ्चलतरं IS; फेनोपमं HS; जीवितम् HM, HK, HC, VCsr (Nd as above), BhŚ, SRK.

(*c*) धर्मानैव Nd in VCsr; निंदित [क्र°] HM, HK, HC; °मनाः N in VCsr; °मतिः IS; स्वर्गाद्गलो° Q in VC; स्वर्गाटनं सर्वदा Nd in VCsr; °लाधारणं A in Vet.

(*d*) पश्चात्तं प्रहरो BhŚ (var.);°युतो [हृ°] HM, HK, S in HS, T in VCsr, SRK; °गतो A in Vet; °वतो IS; °हृतो BhŚ; °परिगतः HM, HK, HC; परिणता Nd in VC; परिणतो IS; जनः परि° N in VC, A in Vet; चाराग्निना Nd in VCsr.

Śārdūla-vikrīḍita metre.

Cf. JSAIL 24.22.

1186.

अर्थाद्भ्रष्टस्तीर्थयात्रां तु गच्छेत्
सत्याद्भ्रष्टो रौरवं वै व्रजेच्च ।
योगाद्भ्रष्टः सत्यधृतिं च गच्छेद्
राज्याद्भ्रष्टो मृगयां वै व्रजेच्च ॥

(इ) GP 1. 109. 54.

(*b*) रोरवं [रौ°] GPy.

(*c*) गच्छेत् GP.

(*d*) मृगयायां [मृगयां वै] GPy.

Śālinī metre (defective in *d*).

1187.

अर्थानामर्जने दुःखम् अर्जितानां च रक्षणे ।
आये दुःखं व्यये दुःखं धिगर्था दुःखसंश्रयाः ॥

(आ) CNG 240, CnT II 20.5, CnT III 53.3.

(इ) P (PP 1. 123, Pts 1. 163 and 2. 118, PtsK 1. 179 and 2. 126), (Cf. MBh ⌊Bh⌋ 3.2.42).

(ई) SV 3353, SRHt 203. 1, IS 605, Subh 134.

(उ) Cf. SS (OJ) 467.

(*a*) आर्जने IS.

(*b*) आर्जि° IS, SRHt

(*c*) नाशे PP, Pts 2.112, SV; व्यये महद्दुःखं IS.

(*cd*) नाशे दुःखं च धिगर्था नरेण काष्ठसंश्रयाः IS.

(*d*) कथामर्थाः सुखावहाः IS; अथाः कष्टसं PP, Pts, PtsK; अर्थान्दुःखभाजनान् SV; अर्थं दुःखभाजनम् IS; धिगर्थं दुःखभाजनम् SRHt.

1188.

अर्थेनापि हि किं तेन यस्यानर्थे तु सङ्गतिः ।
को हि नाम शिखाजातं पन्नगस्य मणिं हरेत् ॥

(इ) GP 1. 110.6.

1189.

अर्थे प्रत्युपलब्धे च परदोषे च कीर्तिते ।
आत्मानं साधु कर्तव्यं शीलवृत्तमभीप्सितम् ॥

(आ) CNSap. 47.

(*c*) or आत्मना CNSap

1190.

अर्धरात्रे दिनस्यार्धे त्वर्धचन्द्रेऽर्धभास्करे ।
रावणेन हृता सीता कृष्णपक्षे सिताष्टमी ॥

(आ) CRBh II 5.24.
(ई) SRBh 187.25.
(*b*) अर्ध° SRBh.

1191.

अलसस्य कुतो विद्या अविद्यस्य कुतो धनम् ।
अधनस्य कुतो मित्रम् अमित्रस्य कुतः सुखम् ॥

(आ) CNW 35, CNP II 12, CNI I 70, CNT IV 9, CNM 9, CNMN 9, CnT II 11.3, CnT III 7.78, CnT V 41, CnT VII 4, CnT I 23, cf. CNP I 10.
(ई) SuB 14.5, SRBh 160. 320, SSB 490. 327, IS 641.
(*a*) आलसस्य CNM; अलशस्य CNW (MSs AB); आलस्येन CNI I; आलस्ये(स्ये) च कु° CNP II; विद्यात् CNI I.
(*b*) अबोधस्य कुतोऽभयम् CNW; निर्विद्यस्य SSB; यलुब्धस्य कु° ध° and अधनस्य कुतो ध° CNI I.
(*c*) निर्विद्यस्य SSB; कुतो बलम् CNP II; मित्रं CNI I; मित्रः CNM.
(*d*) बलम् [सु°] CNI I, CNM, SuB.

1192.

अलसो मन्दबुद्धिश्च सुखी च व्याधिपीडितः ।
निद्रालुः कामुकश्चैव षडेते शास्त्रवर्जिताः ॥

(आ) CNF 48.
(ई) SuB 3.20, IS 642, Subh 112.
(उ) Vyās (C).
(*b*) सुखिनो Subh (corrected by Böhtlingk to सुखितो).

1193.

अल्पां काश्चित् श्रियं प्राप्य नीचो गर्वायते लघु ।
पद्मपत्रतले भेको मन्यते दण्डधारिणम् ॥

(आ) CNF 21.
(*d*) Teza suggests दण्डधारित्वं (GSAI 1.44).

1194.

अवध्यो ब्राह्मणो बालः स्त्री तपस्वी च रोगभाक् ।
येषां चान्नानि भुक्तानि ये च स्युः शरणं गताः ॥

(आ) CNP II 50, CM 11.
(इ) *d* in Vet 1. 27. (Cf. Vet 1.27, VCbr 4. 0,12 ⌊p. 285a⌋, MBh 5. 35. 66, PP 1.156, Pts 1.201, PtsK 1.277), MKS 73.
(ई) ŚP 1348 *ab*.
(*a*) अवध्या ब्राह्मणा गावः *d* in Vet (and Vet).
(*b*) स्त्रियो बला च ज्ञातय Vet (but *d* in Vet and ŚP as above with रोगवान्).
(*c*) भक्तानि CNP II; भुञ्जीत *d* in Vet (and Vet).

1195.

अवश्यं भाविनो भावा भवन्ति महतामपि ।
नग्नत्वं नीलकण्ठस्य महाहिशयनं हरेः ॥

(आ) CNG 227, CNP II 248, CNT IV 256 (?).
(इ) H (HJ Intr 28, HS Intr 27, HM Intr 28, HP Intr 18, HN Intr 17, HK Intr 28, HH 3.23-4, HC 6.3-5), MKS 73.
(ई) SRBh 91.26, IS 671, Subh 271.
(*a*) भावितो IS.
(*b*) सर्वताम् [म°] CNP II.
(*c*) महेश्वरस्य नग्नत्वं CNP II.
(*d*) समुद्रशयनं CNP II.
Cf. JSAIL 24.87.

1196.

अवस्था पूज्यते राम न शरीरं शरीरिणाम् ।
महानपि दशां प्राप्य क्षीणो याति परं भवम् ॥

(आ) CNF 30.
(ई) Kavitāratnākara 140 in TP 379 *ab* anly (IS 7457).
(*a*) राजन् Kavitā°.
(*b*) न शरीरं शरीरं न (सरीरं CNF ⌊MS⌋ ⌊both places⌋) CNF.
(*c*) महोनपि CNF (MS); दासं CNF; दास्यं suggested by E. Teza.
(*d*) यती CNF (MS); पराभवम् suggested by E. Teza.

1197

अविनीतो भृत्यजनो
नृपतिरदाता शठानि मित्राणि ।
अविनयवती च भार्या
मस्तकशूलानि चत्वारि ॥

(आ) CNP II 163, CNG 328.
(इ) Vet 4.16.
(ई) SuM 10.15, IS 691, Subh 301.
(*a*) अवनीतो *c* in Vet; भृत्य° om. Subh.
(*c*) विनयविहीना D in Vet (*contra metrum*); च om. B in SuM.

Āryā metre.
Cf. Crn 93.

1198.

अशक्यं नारभेत्प्राज्ञः अकार्यं नैव कारयेत् ।
यथादेशं गताधर्मं यथाकालं च जीवयेत् ॥

(आ) CNG 300. (Cf. Nos. 104 and 1207).
(*c*) यथदिशगतधर्मं CNG.

1199.

अश्वप्लुतं माधवगर्जितं च
स्त्रीणां चरित्रं भवितव्यतां च ।
अवर्षणं चाप्यतिवर्षणं च
देवो न जानाति कुतो मनुष्यः ॥

(आ) CNP II. 172.
(इ) VCsr II 9, VCjr II 12, Vet 3.26, Śto 334.19 *ac/bd*, BhPr. 143.
(ई) SRBh 172.828, IS 729.
(*a*) अदवप्लुतं IS; वासव° [मा°] Śto in Vet, BhPr, VCsr (J in VCsr as above), SRBh; वा च [च] IS (*contra metrum*).
(*b*) च चित्तं (चरित्रं J Q in VCsr) पुरुषस्य भाग्यम् BhPr, Śto, VCsr, SRBh; भवितव्यता CNP II, Vet (with the exception of D), Ś in VCjr.

(c) अवर्षणं वर्षणमर्थकांदं d in Vet; प्रवषणं चापि निवर्षणं च QE in VCsr; चाप्यवर्षणं H in Śto; चापिसर्व° AB in Vet.

(*d*) देवा VCjr (दैवो न OF in VCjr); जनन्ति VCjr (OF as above); °स्याः (°यः OF) VCjr, D in Vet.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1200.

अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च तुलया धृतम् ।
अश्वमेधसहस्रात्तु सत्यमेवातिरिच्यते ॥

(आ) CNNM 65.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 1. 69. 22; 12. 156. 26 and 13.74. 29, MBh ⌊R⌋ 1. 74. 102; 12. 162. 26 and 13. 75. 31, MBh ⌊C⌋ 12. 6002 and 13. 3651-2), RG 2. 61. 10, MP 8. 42, H (HJ 4. 135, HS 4. 129, HM 4.132, HK 4.139, HP 4.137, HN 4. 137, HH 118. 26-7, HC 160. 3-4), PTem Annex 4. 20, Vi 8. 36, N 4. 211, Nāradīyamanusaṁhitā 1. 189.

(ई) SC 47, Smṛtisāraḥ 121, Vivādacandraḥ 147, Vivādārṇavasetuḥ 122, Vyavahāracintāmaṇi 48 and 56, VyK 52, Vyavahāramātṛkā 331., Vyavahāratattvam 215, Vyavahārasaukhyam 50, Asahāyabhāṣya 71, Ūrdha-vāmnāya-saṁhitā 1.19, SRBh 83. 2, IS 731.

(*c*) तुलयित्वा तु पश्यामि RG; अत्यरिच्यत सत्यं च Ūr; °सहस्रत्तु CNNM; °सहस्रादि SRBh.

(*d*) इति वेदविदो विंदुः Ūr°; एव विशिष्यते MBh, MP, SRBh, PT, Vi, N, Nibanbha-s.

This maxim was probably incarporated among C maxims from MBh 217.

Cf JSAIL 30. 7.

1201.

अष्टमी हन्त्युपाध्यायं शिष्यं हन्ति चतुर्दशी ।
अमावास्योभयं हन्ति प्रतिपद्बुद्धिनाशिनी ॥

(आ) CNF 98.

(ई) SuB 3.6 (MS.).

(*a*) हंतुयंद्वायं CNF (MS); च गुरुं हन्ति SuB.

(*b*) सिष CNF (MS); चतुर्दसी CNF (MS).

(*c*) पञ्चदश्युभयं SuB.
(*d*) प्रीतिपद्बुद्धिर्नश्यन्ति CNF; प्रीतिपद्बुधिनारयति CNF (MS); प्रीतिपत्सु न चिन्तयेत् SuB (better).

1202.

अष्टोत्तरशतं श्लोकं चाणक्येन यथोदितम् ।
यस्य विज्ञानमात्रेण नृणां प्रज्ञा प्रवर्धते ॥

(आ) CNW 1, CNF 3 *cd/ab*, CNI II 1. (Introductory stanza to some *aṣṭottara-śata* texts of CN) (Cf. No. 841).
(*b*) प्रयुज्यते CNF.
(*c*) येन [य°] CNF, CNI II.
(*d*) नृणां CNF, CNI II; संज्ञा CNI II; विवर्धते CNF.

1203.

असतां सङ्गदोषेण सती याति मतिर्भ्रमम् ।
एकरात्रिप्रवासेन काष्ठं मुञ्जे प्रलम्बितम् ॥

(आ) CNPN 56, CM 12.
(*a*) असता CNPN (MS).
(*b*) मतिभ्रमः CNPN (MS).
(*c*) °प्रवालेन CNPN, CM.
(*d*) काष्ट मुञ्ज प्रलम्बिता CNPN (MS).

1204.

असम्भवं हेममृगस्य जन्म
तथापि रामो लुलुभे मृगाय ।
प्रायः समापन्नविपत्तिकाले
धियो हि पुंसां मलिना भवन्ति ॥

(आ) CNPN 97. (Cf. No. 548).
(इ) MBh (Bh) *ad* 2; 67, 5. 583*, H (HJ 1. 27, *ad* HS 1. 24, HM 1. 27, HK 1. 28, HH 10.6-7), Mahān 179.
(ई) SRBh 92. 53, IS 766.
(*a*) °भवे MBh ; हेमयस्य जन्तोस् MBh.
(*c*) समासन्न° Mahān; °विपत्यकाले CNPN; °पराभवानं [वि°] MBh.

(*d*) विपर्यस्तरा [ध्रि°] MBh; ऽपि [ह्रि] Hit; मुलिनो° CNPN; मलिनो° Hit, Mahān; °भवानाम् MBh $D_{4,5}$.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

Cf. JSAIL 24. 141.

1205.

असहायोऽसमर्थो वा तेजस्वी किं करिष्यति ।
अतृणे पतितो वह्निः स्वयमेवोपशाम्यते ॥

(आ) CNP II 276, CM 181. (Cf. No 316).

(इ) (Cf. MBh [MBh ⌊Bh⌋ 5.33.175*, l. 3-4, MBh ⌊R⌋ 5.32 54-5, MBh ⌊C⌋ 5. 1021-2, Pts 3.56, PtsK 3.54])

(ई) (Cf. SRBh 83.1, SRK 101. 1, IS 7८48 and 6438, SV 2656).

(*a*) असादाय से° CNP II (MS).

(*b*) करिष्यसि CNP II (MS).

(*c*) अतृणो CNP II (MS); वह्नि CNP II (MS).

(*d*) एवाप्पशम्यते CNP II (MS).

1206.

असाधु परिगन्तव्यं न च साधु न संवलम् ।
संवलं कुरु यत्नेन मरणं ध्रुवनिश्चयम् ॥

(आ) CNPN 96, CM 13.

1207.

असाध्यं नारभेत् प्राज्ञः अकार्यं नैव कारयेत् ।
अनृतं नैव जल्पेत अभक्ष्यं नैव भक्षयेत् ॥

(आ) CNP II 238, CM 14. (Cf. Nos. 104 and 1198)

(*c*) अनृत CNP II; जल्पेन CNP II.

(*d*) अभ्यक्षं CNP II.

1208.

असारे खलु संसारे सारं सारङ्गलोचना ।
तदर्थं धनमिच्छन्ति तत्त्यागे तु धनेन किम् ॥

(आ) CRC 8. 85, CPS 248. 77.

(इ) VCsr 6.4, ABD in Vet 14. 159 (53 v. 5) N and 14 7 *cd*.

(ई) IS 778.

(*a*) असारभूते (°भूत T in VCsr) [अ° ख°] VCsr (VJE as above); असार एव संसारं B in Vet; असासारे IS; एष संसारं a in Vet.

(*b*) सारस् TNd in VCsr; पूज्या J in VCsr; °चनाः E in VCsr.

(*c*) तदर्थे JE in VCsr.

(*d*) त्यागेन CRC, CPS, VNd in VCsr, Vet; च [तु] VCsr.

1209.

अस्माकं वदरी चक्रे युष्माकं वदरी गृहे ।
वादरायणसम्बन्धाद् यूयं यूयं वयं वयम् ॥

(आ) CRC 8.92, CPS 265. 6.

(ई) Sama 2 ब 16.

(*a*) बदरीकं Sama; वक्त्रे CRC, CPS.

(*b*) यदरी च तवाङ्गणे Sama.

1210.

अस्मान् विचित्रवपुषश्चिरपृष्ठलग्नान्
कस्माद् विमुञ्चति विभो यदि मुञ्च मुञ्च ।
हा हन्त केकिवर हानिरियं तवैव
गोपालमौलिमुकुटे भविता स्थितिर्नः ॥

(आ) CPS 357. 12.

(ई) SRBh 226. 172, JS 76.7, SRK 191.3, Any 75. 187, IS 7709.

(*a*) °वपुषस्तव SRBh, SRK.

(*b*) को व [क°] JS; मुञ्चसि CPS; भवान् [वि°] SRBh, SRK; सखे [वि°] JS; वा विमु° SRBh, SRK, JS.

(*c*) रे नीलकण्ठ गुरुहा° (पुरु° SRK) SRBh, SRK.

(*d*) मौलौ पुनः क्षितिभृतो भवति SRBh, SRK; गोपालमन्लिषु Any; भूपालमूर्धनि पुनर् JS.

Vasantatilakā metre.

1211.

अहिर्बिडालो जामाता एडका च सपुत्रिणी ।
आत्मभाग्यं न पश्यन्ति भागिनेयस्तु पञ्चमः ॥

(आ) CNF 59, CNPN 69, CM 201 and Addenda p. 74.
(*a*) विताल CNPN.
(*b*) रदिका (रेडिका) CNF (MS); in CNPN text incomplete; it reads:...... रन्ति का सु ताः; Monseur considers that this text could be reconstructed to reed अन्तिका च पुत्रिणी or °का च सुपुत्रिणी.
(*c*) आत्मभावं CNPN; पश्यन्ती CNF (MS).
(*d*) भागी° CNF (MS); पञ्चम CNF (MS).

1212.

अहीन्द्रान् पातालाद्विषभिव निमज्योद्धरति यः
य आरुह्य स्वर्गं कवलयति सेन्द्रान् सुरगणान् ।
महीं भ्रान्त्वा भ्रान्त्वा रघुनलनृपा येन विजिताः
स मृत्युः कालं नः क्षमत इति मा कार्ष्ट मनसि ॥

(आ) CRC 6.82, CPS 156.61. (Cf. No. 1600).
(*a*) यो CPS.
(*d*) न [नः] CPS.

Śikhariṇī metre.

1213.

अहेतु भ्रूकुटिं नैव सदा कुर्वीत पार्थिवः ।
विना दोषेण यो भृत्यान् राजा धर्मेण पालयेत् ॥

(आ) CRT 4.14. (Cf. Nos. 1637 and 1672).
(इ) GP 1. 111. 30.
(*a*) हुंकारं भृकुटीं GP.
(*d*) शास्ति च [पा°] GP.

Cf. Crn 36.

1214.

अहेरिव गणाद्भीतो मिष्टान्नाद्यो विषादिव ।
राक्षसीभ्य इव स्त्रीभ्यः स विद्यामधिगच्छति ॥

(आ) CRC 2.37, CRB 2.29, CRBh II 2. 28, CPS 37.34.
(ई) SRBh 158.220.

(*a*) गुणा °CRC, CPS, SRBh; जनाद्धितिर् CRB; जनद्धीतो CRBh II; °द्धीतः SRBh.
(*b*) मिष्टान्नाद् गरलादिव CRB; परान्नच्च SRBh; मिष्टान्नाच्च CRC.
(*d*) °गच्छति CRBh II.

1215.

अहो प्रकृतिसादृश्यं श्लेष्मणो दुर्जनस्य च ।
मधुरैः कोपमायाति कटुकैरुपशाम्यति ॥

(आ) CvTb 7.10.
(ई) SV 353, SRBh 55. 63, SRHt 41.23, SRK 31, IS 7467, NT 79.
(उ) ShD (T) 245.
(*a*) प्रकृ...भादृश्यं CvTb.
(*b*) श्लेष्मणे GvTb.
(*d*) कटुकैरपि शा° SRHt; कटुकेनैव शा° SRK; °शाम्यते NT.

1216.

अहो भार्या अहो पुत्रः अहो आत्मा अहो सुखम् ।
अहो माता अहो भ्राता पश्य मायाविमोहितम् ॥

(आ) CRC 6. 69, CPS 154. 54.
(*d*) °मोहनम् CPS.

1217.

अहोरात्रमये लोके जरारूपेण संचरन् ।
मृत्युर्ग्रसति भूतानि पवनं पन्नगो यथा ॥

(इ) GP 1.115. 29, MBh (MBh [Bh] 12.287.27, MBh [R] 12. 298, 30)
(उ) SS (OJ) 378.
(*a*) अहोरात्रोमयो GP.

This maxim was probably incorporated in GP from MBh.

आ

1218.

आकारं विनिगूहतां रिपुबलं जेतुं समुत्तिष्ठतां
तन्त्रं चिन्तयतां कृताकृतशतव्यापारशाखाकुलम् ।
मन्त्रिप्रोक्तनिषेविणां क्षितिभुजामाशङ्कतां सर्वतो
दुःखाम्भोनिधिवर्त्तिनां सुखलवं कान्तासमालिङ्गनम् ॥

(आ) CRC 8.82, CPS 247.74.
(*a*) °गुहतां CPS.
(*c*) °निषेधिनां CRC; सर्वतः CPS.
Śārdūlavikrīḍita metre.

1219.

आक्रम्य यद्द्विजैर्भुक्तं परिक्षीणैश्च बान्धवैः ।
गोभिश्च नृपशार्दूल राजसूयाद्विशिष्यते ॥

(आ) CvGt 4.16 (mostly, illegible: reconstructed from ŚP).
(इ) ŚP 1317, ŚB 474, SC (Vyavaharakāṇḍa) 212 (Vyāsa).
(*a*) ब्राह्मणैर्युक्तैः ŚB.
(*c*) मोभिश्च ŚB; नारशार्दूल SC.
(*d*) राजसू......धिक फलम् CvGt; वाजियेयाद् SC.

1220.

आगमिष्यन्ति ते भावा ये भावा मयि भाविनः ।
अहं तैरनुगन्तव्यो न तेषामन्यतो गतिः ॥

(आ) CRC 6.24, CPS 143.22.
(इ) P (PT 2.135, PTem 2.117).
(ई) ŚP 311, SV 2663, SRBh 75.3, IS 866.
(*a*) °ष्यति CPS.
(*b*) भाविताः ŚP; भाविता IS; भावता IS.
(*c*) मया [अ°] CRC, CPS; अनुगन्तव्यं CRC, CPS; अनुसर्तव्यो PT; अनुमन्तव्यो PTem (fn.).

1221.

आजगाम यदा लक्ष्मीर् नारिकेलफलाम्बुवत् ।
निर्जगाम यदा लक्ष्मीर् गजभुक्तकपित्थवत् ॥

(आ) CNW 95.

(इ) Nītipradīpa 16 (KSH 526).

(ई) SRBh 62.8, IS 6848.

(*a*) समयाति [आ°] Nītipradīpa, SRBh.

(*c*) विनिर्याति [नि°] Nītipradīpa, SRBh.

(*d*) °मुक्त° IS.

1222.

आ जीवनास्तात् प्रणयाः कोपास्तत्क्षणभङ्गुराः ।
परित्यागाश्च निःसङ्गा भवन्ति हि महात्मनाम् ॥

(आ) CNŚ 100, CNŚL 93, CNŚPK 81, CNB 111, CPS 368.48.

(*b*) °पास्त क्षण° CNŚ, CNB, CPS.

(*c*) परित्यागस्त्व CNŚPK.

1223.

आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां विप्राणां मानखण्डना ।
पृथक्शय्या च नारीणाम् अशस्त्रविहितो वधः ॥

(आ) CNP II 211, CnT II 12.4, CnT III 7.38, CnT V 65.

(इ) H (HJ 2.84, HS 2.52, HM 2.85, HH 48. 3-4, HC 70. 7-8), VCsr 5.4, VCmr 5.62-3, VCbr 5.2, VCjr 5.6, MK 21, PrC 1.22. (Cf. KN 13.66).

(ई) SRBh 158.249, IS 878.

(*b*) ब्राह्मणानामनादरः Hit (°रं HK, HH); वृत्तिच्छेदोनुजीविनाम् PrC (द्विजन्मनाम् P in PrC); अवज्ञा विदुषां तथा N in VCsr; विदुषां VCmr; महतां [वि°] VCjr; °न VCsr, VCmr, VCjr, SRBh.

(*c*) मर्ववाक्यं च लोकानां VCjr; °छय्या CNP II.

(*d*) अशत्र (°शा° IS; °त्रो Dn in VCmr, H in VCjr, PrC; सशस्त्र N in VCsr) वध उच्यते VCsr, VCmr, VCbr, VCjr, PrC, SRBh; वधम् Nd in VCsr, GOKF in VCjr.

Cf. Crn 237, JSAIL 24.3.

1224.

आज्ञामात्रफलं राज्यं ब्रह्मचर्यफलं तपः ।
ज्ञानमात्रफला विद्या दत्तभुक्तफलं धनम् ॥

(आ) CNG 311, CnT II 12.5, CnT III 7.39, CnT V 66. (Cf. No. 2150).
(इ) VCsr 11.2, VCmr 5.60, VCjr 5.5.
(ई) SRBh 157.196, IS 880.
(*b*) व्रह्मचर्यं IS.
(*c*) परिज्ञानफ° VCmr, VCjr, SRBh.
(*d*) दानमुक्ति Q in VCsr; धनभु° ŚK in VCjr; °भोग° Ś in VCjr.

Cf. Crn. 249.

1225.

आत्मना विहितं दुःखम् आत्मना विहितं सुखम् ।
गर्भशय्यामुपादाय भुज्यते पौर्वदेहिकम् ॥

(आ) CRCa II 29.
(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 12.174. 14, MBh ⌊R⌋ 12.181.14 and 12.322. 14, MBh ⌊C⌋ 12.6758 and 12.12151), GP 1.113. 19.
(ई) IS 895.
(*a*) °नापिहितं CRCa II.
(*d*) भुंजते पूर्वं° CRCa II; भुङ्क्ते वै पौ° GP; भजते पूर्वं° MBh (R) 12. 322.14, MBh (C) 12.12151.

This maxim was probably incorporated in the C text from MBh.

Cf. JSAIL 30.110.

1226.

आत्मरतिः परशाठ्यं सज्जनबन्धुवर्जनम् ।
रिपौ श्रद्धा स्त्रियां भक्तिः तस्य निन्दा भवेद् ध्रुवम् ॥

(आ) CRT 7.23.
(*a*) परेशाठ्यं CRT.

1227.

see No. 639.

1228.

आत्मानं भावयेन्नित्यं ज्ञानेन विनयेन च ।
न पुनर्म्रियमाणस्य पश्चात्तापो भविष्यति ॥

(आ) CNP II 152, CM 17.
(*a*) आत्मानु CNP II (MS).
(*c*) पुनः म्रिय॰ CNP II (MS).
(*d*) पश्चाता॰ CNP II (MS).

1229.

आदिमध्यावसाने च नैव गच्छति विक्रियाम् ।
अत एव कुलीनानां नृपाः कुर्वन्ति संग्रहम् ॥

(आ) CNI II 27.
(*d*) नृपः CNI.

1230.

आदौ तन्व्यो बृहन्मध्या विस्तारिण्यः पदे पदे ।
यायिन्यो न निवर्तन्ते सतां मैत्र्यः सरित्समाः ॥

(आ) CvL I 8.31, CNG 315.
(इ) KN 4.73.
(ई) IS 940.
(*a*) तन्वी CvL I.
(*b*) विस्तीर्णं च CvL I.
(*c*) निवर्त्तते कदाचिन् न CvL I.
(*d*) मैत्रा CvL I.

1231.

आधूमाद्विनिवर्तन्ते सुहृदो बान्धवैः सह ।
येन तत्सह गन्तव्यं तत् कर्म सुकृतं कुरु ॥

(आ) CRC 6.73, CPS 167. 91. (Cf. No. 1444).
(*c*) ते सह [तत्सह] CPS.

1232

आपदास्थितपन्थानाम् इन्द्रियाणामसंयमात् ।
त्यज्यते संपदां मार्गो यो नेष्टस्तेन पश्यत ॥

(आ) CvP IV 7.13, CM 18. (Variant of No. 143).

(*b*) असंजमात् CvP IV.

(*c*) त्यजेत संपदा मार्गे CvP IV.

(*d*) ये नष्टा° [यो नेष्ट°] CvP, CM.

1233.

आपदि येनोपकृतं
येन च हसितं दशासु विषमासु ।
उपकृत्य तयोरुभयोः
पुनरपि जातं नरं मन्ये ॥

(आ) CRBh II 8. 46.

(इ) P (PP 1. 339 and 4. 15, Pts 1.336 and 4.16, PtsK 1.381 and 4.17).

(ई) SRBh 171. 779, SuM 28.16, IS 962.

(*a*) येना° Pts 4. 16, PtsK 4.17, SRBh; योनो° CRBh II.

(b) च (om.) CRBh II (*contra metrum*); सहितं [ह°] M in PP 4. 15; चान्यासु [वि°] Pts 1. 336; घोरासु [वि°] SuM.

(*c*) उपकृदपकृदपि तयोर् Pts 1. 336; अपकृत्य Pp in PP 1. 339, PP in 4.15, Pts 4. 16, PtsK 4. 17.

(*d*) यस्तं पुरुषं परं म° Pts 1. 336; पुनर्विज्ञात CRBh II (*contra metrum*); कृतं [न°] Pts. Hamb. MS, first *katha*,

Āryā metre

1234.

आपद्गतं हससि किं द्रविणान्ध मूढ
लक्ष्मीः स्थिरा न भवतीति किमत्र चित्रम् ।
किं त्वं न पश्यसि न घटीजलयन्त्रचक्रे
रिक्ता भवन्ति भरिताः पुनरेव रिक्ताः ॥

(आ) CRC 8. 156, CPS 342. 28.

(ई) SRK 46. 36, SuM 12.3, IS 963, Subh 26 .

(*a*) °गतां Subh.

(*b*) लक्ष्मी IS; भवतीह SuM.

(*c*) एताश्च [किं त्वं न] CRC, CPS; एतान्प्र° [किं त्वं न] SRK; घटाद् CRC; घटान् CPS, SRK; घटी जलजन्त्र IS; °मध्ये [°चक्रे] CRC, CPS, SuM.

(*d*) भरिता Subh, CRC, CPS, SRK; भरिताश्च [पु°] CRC, CPS, SRK.

Vasantatilakā metre.

1235.

आम्रं छित्वा कुठारेण निम्बं परिचरेत्तु यः ।
यश्चैनं पयसा सिञ्चेन्नैवास्य मधुरो भवेत् ॥

(आ) CNM 94. (Cf. No. 823).

(इ) R(R ⌊B⌋ 2.35.16, R ⌊R⌋ 2. 35.14).

(ई) IS 980.

(*a*) कुठाणा (°रे° om.) CNM.

(*b*) निवं CNM; कः [यः] CNM, IS.

(*c*) य एनं CNM; सिचेत् CNM.

(*d*) भवत् IS.

This maxim was probably borrowed by CNM from R.

Cf. JSAIL 31. 1.

1236.

आयाच्चतुर्थभागेन व्ययकर्म प्रवर्तयेत् ।
प्रभूततैलदीपो हि चिरं भद्राणि पश्यति ॥

(आ) CvP IV 6. 15, CvP V 6. 13, CvTb 6. 16.

(ई) ŚP 1392, SRBh 146. 165, IS 981.

(*a*) आयादर्धं CvP V; आदानस्य CvTb; आयच° IS; चतुर्थांशं (°सो CvP V) CvP IV, CvP V, CvTb.

(*b*) प्रवर्तते CvP IV, CvTb, IS; प्रवर्तयन् IS; करोति यः [प्र°] CvP V.

(*c*) प्रभूतं° CvTb; अन्युन° IS; °दीपे CvP IV, CvP V; यं [हि] CvTb; न [हि] CvP IV. CvP V; ऽपि [हि] IS.

(*d*) चित्तं CvP IV, CvP V.

1237.

आयान्तं स्वपतिं दृष्ट्वा भक्षयन्ती सदाखिलम् ।
परित्यक्ता निजैः पुत्रैर् बान्धवैः स्वजनैस् तथा ॥

(आ) CRC 1.41, CRBh II 1. 40.

(*d*) बंन्धुभिः CRBh II.

1238.

आयुधानां धनुः श्रेष्ठं आसनानां च मेदिनी ।
फलानां चाम्रवृक्षस्तु देवानां च महेश्वरः ॥

(आ) CNP II 94, CNI I 311, CM 19.

(*b*) मेदनी CNI I.

(*c*) °वृत्तस्य CNI I.

1239.

आयुर्वित्तं गृहच्छिद्रं मन्त्रमैथुनभेषजम् ।
अपमानं तपोदानं नव गोप्यानि यत्नतः ॥

(आ) CNF 76, CNN 24. (Cf. Nos. 87, 1089, 1914).

(इ) H (HJ 1.139, HS 1.123, HM 1.128, HK 1.131, HH 26. 11-2, HC 35.15-6), PX 1.26 (ZDMG 61.40), VCsr VIII 2, VCmr VIII 42-3, VCsr 10.3, MKS 83 v.l. (Cf. KN 5.51).

(ई) ŚKDr *ad* गोप्य (ascribed to a Purāṇa), SRBh 157.197, IS 998. (Cf. JAOS 55.11).

(*a*) गृहछिद्र VC.

(*b*) मन्त्रमौषधसंगमम् VCsr VIII and 10.3; रहस्यं मन्त्रमौषधम् Nd in VCsr VIII (औषधि Nd in VCsr 10; संगमौ T in VCsr 10); मैथुनम् Q in VCsr 10; रहस्यं मन्त्रं औषधम् VCmr; मन्त्रमौषधमैथुने SRBh; °मैथुनमौषधम् CNN.

(*c*) धनमानापमानं च CNN; अपमानस्तपो दानं ŚKDr; तपोदानापमानं च HJ; दानं मानापमानौ च SRBh; दानमानावमानं च (°नानि VCmr) VC (अवमानं तपो दानं E in VCsr VIII; वधुर्दानावमानं च Nd in VCsr VIII; दानं and °वमाने T in VCsr VIII; °वमानानि ⌊च om.⌋ N in VCsr VIII; अवमानं तपोदानं E in VCsr 10; °माने T in VCsr 10; °मानानि ⌊च om.⌋ N in VCsr 10; वयोदानावमानानि DnGr in VCmr); अमानं [अ°] CNF (MS).

(*d*) गोप्रयतैरपि VCmr; कारयेत् [य°] CNN, VCsr 10 (सर्वदा M Q in VCsr 10), SRBh 308; सर्वदा [य°] VCsr VIII (NE कारयेत्); पलत or यलत [य°] CNF (MS).

Cf. JSAIL 24.131.

1240.

आयुषः क्षण एकोऽपि न लभ्यः स्वर्णकोटिभिः ।
स चेन्निरर्थकं नीतः का नु हानिस्ततोऽधिका ॥

(आ) CNŚC 31, CNŚl 31, CNŚ 30, CNB 54, CPS 364.34.

1241.

आरोग्यं भास्करादिच्छेद् धनमिच्छेद्धुताशनात् ।
महेश्वराज्ज्ञानमिच्छेन् मुक्तिमिच्छेज्जनार्दनात् ॥

(आ) CNP II 73, CM 20.
(*c*) ईश्व° CNP II 20 (MS) (*contra metrum*).

1242.

आलस्यं स्थिरतामुपैति भजते चापल्यमुद्योगितां
मूर्खत्वं मितभाषितां वितनुते मौग्ध्यं भवेदार्जवम् ।
पात्रापात्रविचारमात्रविरहो गच्छत्युदारात्मतां
मातर्लक्ष्मि तव प्रसादवशतो दोषा अपि स्युर्गुणाः ॥

(आ) CRB 4.17 (*bcd* partly illegible).
(ई) JS 418.14, SRBh 63.36, SuM 2.13.
(*a*) उद्योग्यतां CRB.
(*b*) मूकत्वं SuM; मौढ्यं SRBh.
(*c*) °विचारणाविरहिता यच्छ° SRBh, SuM.
(*d*) अमी SRBh.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1243.

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः ।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यन्नावसीदति ॥

(आ) CNG 230.

(इ) BhŚ 216, Vet Intr 7.

(ई) SRBh 83.15, SRK 74.7, Sskr̥ 62, IS 1030.

(*a*) आलस्यो $E_0t_2F_3$ in BhŚ.

(*b*) देहे संस्थो D in BhŚ; महारिपुः BhŚ ($DF_{1,2,5}$ $HJ_{2,3}$, W_{2-4} Y_3 as above).

(*c*) नास्त्युद्यमपरो (°द्या° F_1 in BhŚ) E_0, t_{12}, F_5 F_1i n BhŚ; नास्त्युद्यमात्परो $E_{OC\text{-}1\text{-}2C,5}$ in BhŚ; नात्युद्यमसमो W_2 in BhŚ.

(*d*) कृत्वा यं BhŚ; यं कृत्वा $E_{O-2,5}$ I in BhŚ; कुर्वाणो W in BhŚ; यत्कृत्वा Y_3 in BhŚ; नावसिद्धति J_1 in BhŚ; नावसिध्यति J_1 in BhŚ.

1244.

आलस्येन कुतो मानं निर्मानस्य कुतो यशः ।
यशोरहितदेहस्य जीवितान् मरणं वरम् ॥

(आ) CNP II 146.

(ई) IS 3763, Subh 118.

(*a*) आलस्ये च CNP II (MS); निर्वलस्य Subh; मान्यं CNP II (MS).

(*b*) निर्मान्यस्य CNP II (MS).

(*c*) देवस्य CNP II (MS).

1245.

आलापाद्गात्रसंस्पर्शात् संसर्गात्सहभोजनात् ।
आसनाच्छयनाद् यानात् पापं संक्रमते नृणाम् ॥

(आ) (CnT II 29.6, CnT VII 80).

(इ) GP 1.115.6.

(*b*) निश्वासत् [सं°] GPy.

1246.

आलोड्य सर्वशास्त्राणि पुराणान्युत्तमोत्तमाः ।
विचिन्त्य सर्वभूतेषु दयां कुर्वन्ति साधवः ॥

(आ) CnT V 132.

(इ) Prasaṅgābharaṇa (ZDMG 19.322 ⌊13⌋). IS 1034.

1247.

आसप्तमं कुलं हन्ति शिरोऽभ्यङ्गे चतुर्दशी ।
मांसाशने पञ्चदशी कामधर्मे तथाष्टमी ॥

(आ) CRB 7. 35, CRBh II 7. 48, CRCa I 7. 30, CRBh I 7. 33 v.l, CRP 7. 34 v. l.

(*a*) षष्ठी वदन्तोत्कषणे (चढंतोत्कर्षणो CRBh I) CRP; आसप्तम° CRBh II.

(*d*) तथाष्ठमी CRBh I.

1248.

आहारे च भवेद्रोगी नष्टो गर्भश्च मैथुने ।
निद्रायां ह्रियते लक्ष्मीश् चिन्तायां मरणं ध्रुवम् ॥

(आ) CNPN 42, CM 60. (Cf. Nos. 157,573, 1036).

(*b*) नष्टा गर्भं च CNPN (MS).

(*c*) हरते लक्ष्मी CNPN (MS).

इ

1249.

इच्छन्ति केचिन्नरकेषु वासं
नेच्छन्ति केचिन्नरकेषु वासम् ।
श्रेयो हि तस्मान्नरकं विशिष्टं
न गर्भवासात् परमं हि दुःखम् ॥

(आ) CRC 6. 58, CPS 161. 74.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1249 A.

इति राजगुणानेतान् यथोक्तान् योऽनुतिष्ठति ।
अनुभूयेह भद्राणि प्रेत्य स्वर्गे महीयते ॥

(आ) CNSap 71 (first of the two closing stanzas).

1250.

इदं लब्धमिदं नष्टम् इदं लप्स्ये मनोरथम् ।
इदं चिन्तयतामेव जीर्णमायुः शरीरिणाम् ॥

(आ) CRC 4. 26, CPS 96. 38.

1251.

इदमेव हि पाण्डित्यम् इयमेव कुलीनता ।
अयमेव परो धर्म आयादल्पतरो व्ययः ॥

(आ) CvP V 6. 14, CvLd 6. 14.
(*a*) ही CvP V.

1252.

इन्द्रियाणां जये शूरो धर्मं चरति पण्डितः ।
सत्यवादी भवेद्वक्ता दाता भवति वा न वा ॥

(आ) CNP II 134, CM 22.

(*a*) जयः शूरे CNP II, CM; °थाणां जले CNP II (MS).
(*b*) चरत्ति CNP II (MS).

1253.

इन्द्रियाणि च संयम्य रागद्वेषविवर्जितः ।
समदुःखसुखः शान्तः तत्त्वज्ञः साधुरुच्यते ॥

(आ) CNN 52. (Cf. No. 1058).
(*c*) °सुखशा° [°सुखः शा°]; °शोतः [शान्तः] CNN (MS).

1254.

इयं घटी मत्तगजेन्द्रगामिनी-
विचित्रसिंहासनसंस्थिता सदा ।
अनेकरामाजनलालिता परं
विधेर्वशात् सैव सती प्रजार्थिनी ॥

(आ) CRC 6.28, CPS 144. 26,
(ई) SuM 7.21.
(*a*) The text has कटी; my change to घटी.
(*b*) °जनघनेन लालिता SuM.
(*d*) °शादेव निकर्पराभवत् SuM; सैकवती CRC.

Upendravajrā metre.

1255.

इष्टा बालकचेष्टा
यौवनदर्पोऽथ वृद्धवैराग्यम् ।
सापि गता सोऽपि गतस्
तदपि गतं स्वप्नमायेयम् ॥

(आ) CRBh II 6.52.

Āryā metre.

ई

1256.

ईर्ष्यी घृणी त्वसंतुष्टः क्रोधनो नित्यशङ्कितः ।
परभाग्योपजीवी च षडेते नित्यदुःखिताः ॥

(आ) CVNS 17.22,CSC I 3. 83.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ *ad* 5. 33. 69 ⌊183*. 11-2⌋, MBh ⌊R⌋ 5. 32. 90, MBh ⌊C⌋ 5. 1056), H (HJ 1. 24, HS 1. 22, HM 1.24, HK 1. 25, HP 1. 19, HN 1. 20, MH 9. 24-5, HC 13. 10-1), Vānary 1.

(ई) SRBh 159. 295, IS 1149.

(*a*) ईर्षी Hit, Vānary, SRBh; ईर्षुघृणी CVNS, CSCI, MBh; न संतुष्टः CVNS, CSCI, MBh (Bh).

(*b*) °संकिता CSC I.

(*d*) दुःखभागिनः (°न CSC I) Hit, Vānary, SRBh, CSC I.

This maxim was probably incorporated in the C text from MBh.
Cf. JSAIL 30.39.

1257.

ईश्वरेण समं प्रीतिर् न मे लक्ष्मण रोचते ।
गतस्य गौरवं नास्ति आगतस्य धनक्षयः ॥

(आ) CvL I 8.35. (MS not clear).

(*a*) प्रीति CvL I.

उ

1258.

उत्तमं सुचिरं नैव विपदोऽभिभवन्त्यलम् ।
राहुग्रसनसंभूतिः क्षणं विच्छाययेद्विधुम् ॥

(आ) CNG 60.
(इ) Dṛṣṭāntaśataka 79 (KSH p. 224).
(ई) SV 303, SRBh 46.64, IS 1172.
(*c*) °भूतं CNG, IS; °भूता SV; °भूत° Dṛ°.
(*d*) क्षणो CNG, Dṛ°, IS; विधा° CNG, Dṛ°; °यता विधोः SV; °च्छादयेद् IS.

1259.

उत्तमस्यापि वर्णस्य नीचोऽपि गृहमागतः ।
बालो वा यदि वा वृद्धः सर्वस्याभ्यागतो गुरुः ॥

(आ) CNG 114, CNI I 34, CNP II 54, CvP V 4.18, CvTb 4.8, CM 23. (Variant of No. 167).
(इ) (Cf. HJ 1.62).
(*b*) वा [ऽपि] CvTb.
(*c*) वालो वा तरुणो वृद्ध CvTb; वाथ [वा य°] CNP II; वृद्धो CNG.

1260.

उत्तमाः स्वगुणैः ख्याता मध्यमाश्च पितुर्गुणैः ।
अधमा मातुलस्यापि श्वशुरस्याधमाधमाः ॥

(आ) CNP I 7, CNP II 7, CNI I 45, CNT IV 6, CNM 6, CNMN 6, CnT II 16.2, CnT III 7.86, CnT V 127. (Cf. No. 2086).
(इ) Śts 32.1, Śto 332.29.
(ई) IS 1182, Subh 119. (Cf. ŚP 1487).
(*a*) उतमाः CNM; स्वागुणा CNM; स्वाधनैः Śto.
(*b*) मध्यमापि (°मा च IS) CNI I; मध्यमापितृबांधवैः A in Śts; पितृद्रव्येण मध्यमाः Śto; पितृ° CNP II; पितृपैतृकैः CNI I; °गुताः CNM.

(*c*) मातुलैः (°ञ्ञैः IS; °लै CNI I; °लैर् CNM) ख्याता (°ताः Śto) CNI I, CNM, Śto, Śts (MM_1H in Śts as above).

(*d*) श्वशुरैश्चा° (स्त्रसु CNI, A in Śts, Śto; श्वसु° CC_1 in Śts; °श्च IS) CNM, CNI I, Śto, Śts (MM_1 H in Śts as above).

1261.

उत्थायोत्थाय बोद्धव्यं किमद्य सुकृतं कृतम् ।
आयुषः खण्डमादाय रविरस्तं गमिष्यति ॥

(आ) CNT IV 132, CnT V 132 *bis*.

(इ) PrC 2.112.

(ई) ŚP 668, IS 1204.

(*d*) प्रयास्यति [ग°] PrC.

1262.

उत्थायोत्थाय लीयन्ते दरिद्राणां मनोरथाः ।
बालवैधव्यदग्धानां कुलस्त्रीणां कुचा इव ॥

(आ) CNN 66.

(इ) ŚP 401, SV 3435, Pad 113.56, PV 757, IS 1203.

(*a*) उत्थयोत्थय विलीयन्ते CNN; उत्थाय हृदि लीयन्ते ŚP, SV, Pad.

(*b*) निर्धननां Pad.

(*c*) °तप्तानां [द°] IS.

(*d*) कुचाविव CNN; स्तना इव SV.

1263.

उत्पद्यन्ते विपद्यन्ते मद्विधाः क्षुद्रजन्तवः ।
परार्थबद्धकक्ष्याणां तादृशामुद्भवः कुतः ॥

(आ) CNP II 261, CM 24.

(इ) Vet 15.11.

(*a*) विलीयन्ते Vet (g in Vet as above; म्रियंते च *bc* in Vet).

(*c*) परार्थे *dg* in Vet ; परार्थमुद्यतानं हि D in Vet; °बंध° CNP II.

(*d*) त्वादृशाम् Vet; द्वादृशानां भवं B in Vet; अद्भवा कुरः CNP II (MS); कथं [कु°] *bc* in Vet.

1264.

उत्पलस्य हि रक्तिमा साधोः परोपकारिता ।
असाधोः करुणाभावः स्वभावास्त्रिविधा यथा ॥

(आ) CRT 8.59.

1265.

उदके सर्वबीजानि सर्वे देवा हुताशने ।
कलत्रे सर्वसौख्यानि सर्वदानानि ब्राह्मणे ॥

(आ) CNP II 8, CM 25. (Cf. CnT II 22.3, CnT III 55.4).
(ई) (Cf. Subh 96 ⌊IS 1223⌋).
(*d*) ब्राह्मणौ CNP II (MS).

1266.

उदयति यदि भानुः पश्चिमायां दिशायां
विकसति यदि पद्मं पर्वताग्रे शिलायाम् ।
प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति वह्निर्
न चलति विधिवश्या भाविनी कर्मरेखा ॥

(आ) CRBh II 6.23, CnT II 30.3, CnT VII 90, CPS 288.45.
(इ) BhŚ 426 *ac/bd*, VCsr 24.9 *ac/bd*, MK 52, Padmasaṁgraha 7.
(ई) SRBh 51.222 *ac/bd*, IS 1232, Pras 27.9 *ac/bd*, SRK 20.89 *ac/bd*, SuB 7.10 *ac/bd*.
(*a*) पश्चिमे दिग्विभागे BhŚ, VCsr, Pad°, SRBh, SRK, SuB, Pras (better); दिशिस्थो (°स्थो on the margin) CRBh II.
(*b*) प्रभवति [वि°] SuB; पद्मः पर्वतानां शिखाग्रे Pad°.
(*c*) शीतलं (°लो J in VC; °लां N in VC) T,J, N in VCsr.
(*d*) न चलति खलु वाक्यं सज्जनानां कदाचित् Pad°; न भवति पुनरुक्तं (उक्तिर् V in VC; अन्यद् J in VC) भाषणं (°षितं VCsr, Pras, SRBh, SRK); सज्जनानाम् BhŚ, VCsr, SRBh, SRK, Pras; न चलद्विद्रशा भामिनि कर्मलेखा BhŚ (fn.); तदपि न पुनरुक्तं भाषितं सज्जनानाम् SuB; म [न] CRBh II; विधिवद्धा CRBh.
(*d*) IS in CRBh II Corrupt and *contra metrum* and should be read as in BhŚ or VCsr.
Mālinī metre.

1267.

उदये सविता रक्तो रक्तश्चास्तमने तथा ।
संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता ॥

(आ) CvTb 7.23, CNPh 172, CNG 160.

(इ) PtsK 2.7 *cd*/*ab*, PD 315.224, ŚtsM 14.8.9

(ई) Kāvyaprakāśa (Bhandarkar ed.) 368. 1-2, Amd 133. 311, KāP 227, Sāhityadarpaṇa 224, *ab* only, IS 6874 and 1237, SV 220, SRK 13. 25 Subh 61, SRHt 24.9. *cd*/*ab*.

(*a*) उदेति सविता ताम्रस् Kāvyaprakaśa, Sāhityadarpaṇa, Subh; उदेति SV.

(*b*) ताम्रा एवास्तमेति च Kāvyaprakāśa, Sāhityadarpaṇa, Subh; चात्मवे CvTb; चात्मये CNPh, CNG, PD; रक्त एवास्तमेति च SV.

1268.

उद्यमं कुरुते जन्तुर् दैवं सर्वत्र कारणम् ।
समुद्रमन्थनाल्लेभे हरिर्लक्ष्मीं हरो विषम् ॥

(आ) CNP II 244, CM 26. (Variant of No. 1269).

(*b*) देवः सत्र का° CNP II.

(*c*) लोभं CNP II.

1269.

उद्यमं कुर्वतां पुंसां फलं भाग्यानुसारतः ।
समुद्रमन्थनाल्लेभे हरिर्लक्ष्मीं हरो विषम् ॥

(आ) CnT II 19.9, CnT III 52.4. (Variant of No. 1268).

(ई) SuM 1*.

1270.

उद्यमेन विना राजन् न सिध्यन्ति मनोरथाः ।
नहि सुप्तस्य सिंहस्य प्रविशन्ति मुखे मृगाः ॥

(आ) CNN 46, CnT II 19.11, CnT III 52.6. (Cf. No. 178).

(इ) *ab* in P (Pts 2.132 *ab* and *cd* PP 2.139 *cd*, Pts 2.131 *cd*, PtsK 2.139 *cd*), H (HJ Intr 36 *cd*, HM Intr 36 *cd*, HK Intr 36 *cd*, HH 4. 17, HC 6.21, HS Intr 35 *cd*).

(ई) ŚP 457 *cd*, SRBh 82.3 *cd*. Cf. Kk 1256 (IS 1256).

(*b*) मनोरथा CNN.

(*c*) सु° सिं° tr. PtsK.

(*d*) विशन्ति वदने [प्र° मु°] Pts; मुखे om. CNN.

1271.

उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मीर्
दैवेन देयमिति कापुरुषा वदन्ति ।
दैवं निहत्य कुरु पौरुषमात्मशक्त्या
यत्ने कृते यदि न सिध्यति कोऽत्र दोषः ॥

(आ) CNŚC 110, CNŚl 110, CPS 379.21.

(इ) Vet. Intr. 6 *ac/bd*, P (Pts 1.361 and 2.130, PtsK 1. 221, PP 1.195), H (HJ Intr. 31, HS Intr. 30, HM Intr. 31, HK Intr. 31, HP Intr. 22, HH 4.4-7, HC 6.12-5), Ghaṭakarpara's Nītisāra 13 (KSH 505), (cf. NV 29.6).

(ई) ŚP 455, SRBh 83.20, Sskṛ 52, SRK 74.4, RJ 1466, IS 1255.

(*a*) नित्योद्यतस्य पुरुषस्य भवेद्धि ल° PP; पुरुष° Nīt°; सततत्र समेति PtsK; लक्ष्मीः CNŚC, CNŚl.

(*b*) दैवं (or देवं) प्रधानमिति का° Vet, SRK; दैवं हि दैवम् Pts, PtsK, PP, ŚP, SRBh.

(*c*) विलङ्घ्य [नि°] IS; विहाय SRK; °शक्त्वा Pts 2.130; सिद्धति CNŚC, CNŚl.

Vasantatilakā metre.

1272.

उद्योगेन कृते कार्ये सिद्धिर्यस्य न विद्यते ।
दैवं तस्य प्रमाणं हि कर्तव्यं पौरुषं सदा ॥

(आ) CRCa II 23, CRT 4.17, CPS 379.22.

(इ) GP 1.111.33.

(*a*) कृतं CRCa II; कार्यं CRCa II; राज्ये [का°] CRT.

(*b*) विद्यतेः CRCa II.

(*c*) पुण्यं [दै°] CRT; प्रमानं CRCa II.

(*d*) न दोषः पौरुषे कृते CRT; त्यजेत् [स°] CRCa II.

1273.

उन्मत्तानां भुजङ्गानां शृङ्गिणां शस्त्रपाणिनाम् ।
विश्वासो नैव कर्तव्यः स्त्रीषु राजकुलेषु च ॥

(आ) CNPh 82. (Cf. Nos. 6,181,527, 744, 981).

(*a*) उन्मतानां CNPh.

(*b*) शृगीणां CNPh; शस्त्र° CNPh.

1274.

उपदेशो न दातव्यो यादृशे तादृशे नरे ।
पश्य वानरमूर्खेण सुगृही निर्गृही कृतः ॥

(आ) CNN 73.

(इ) P (PP 4.55, Pts 1.390, 4.97 and 101, PtsK 1.435. 439, PM 1.66). (Cf. HJ 3 5).

(ई) Sūktāvali 389, IS 1286, Subh 200.

(*b*) यादृश्ये (तादृशे om.) M in PP; जने [न°] Pts 1.390 and 4.101, PtsK.

(*d*) सुगृहा PP (P in PP as above); सुग्रहंनिग्रहंकृतम् CNN (MS); निगृही° *psi* PPr in PP; सुगृही कृता (निर्गही om.) M in PP.

1275.

उपभोक्तुं न जानाति कदापि कृपणो जनः ।
आकण्ठजलमग्नोऽपि कुक्कुरो लेढि जिह्वया ॥

(आ) CPS 374.4.

(ई) SRBh 157.167.

(*b*) श्रियं प्राप्यापि मानवः SRBh.

(*d*) श्वा लिहत्येव जि° SRBh.

1276.

उपायेन हि यच्छक्यं न तच्छक्यं पराक्रमैः ।
काकीकनकसूत्रेण कालसर्पो निपातितः ॥

(आ) CNW 100.

(इ) P (PRE 1.60, PT 1.59, PTem 1.52, PS 1. 50, PP 1.159, PN 2. 36,

1.207, PtsK 1.233 and 243, PM 1.74), H (HJ 2.119 and 1.214 *ab*, HS 2.114 and 1.192 *ab*, HM 2.120 and 1.197 *ab*, HP 2.106 and 1.158 *ab*, HN 2.105 and 1.159 *ab*, HK 2.118 and 1.199 *ab*, HH 61.1-2 and 35.16, HC 80.1 and 47.10), Tantrākhyāna 7.1, Vet 1.106 (11.4) *ab*, (Cf. KSS 10.6.78, KṣB 16.283-4).

(ई) RA 5.23, IS 1305 and 1306 *ab*.

(*a*) तु [हि] NABC in PS, Tant°; यत्कुर्यात् (°द् PP) Pts, PP; शक्यं Boltz 50.86.

(*b*) तन्न शक्यं Pts; यन्न शक्यं PP; नच् श° Boltz 50.86; बलैरपि [प°] Tant°.

(*c*) काकः HK, B in HP, PS (NBC in PS as above), Tant°; काकैः A in HP; काक्या HM, HC, PP, Pts, Tant°.

(*d*) कृष्णसर्पम् (°र्पो A in HP, A in HK, HC) अघातयत् (अटाडयत् B in HP, HS [fn.]; अमारयत् or °येत् PS, PT, PRE; विनाशितः N in PP) Hit (with the exception of HK, HC), Pānc (with the exception of PP, Pts).

Cf. Crn 129, JSAIL 24.143-44.

1277.

उभाभ्यां गतिरेकैव गर्भस्थस्य ऋणस्य च ।
हसन्ती धारयेद्गर्भं रुदन्ती प्रतिमुञ्चति ॥

(आ) CNP II 252, CM 29, (cf. CNPN 108) (Cf. No. 1951).

(ई) (Cf. SuB 14.9, IS 226, Subh 255).

(*a*) उभ्याभ्यां CNP II.

(*b*) °स्थचरिणस्य CNP II.

(*c*) हसति CNP II.

(*d*) रूदन्ति प्रतिमुचंति CNP II.

1278.

उभाभ्यामेव पक्षाभ्यां यथा खे पक्षिणां गतिः ।
तथा दैवेन युक्तं तु पौरुषं फलसाधकम् (?) ॥

(आ) CPS 380.24.

1279.

उभौ श्वेतौ पक्षौ चरति गगनेऽवारितगतिः
सदा मीनं भुङ्क्ते वसति सकलः स्थाणुशिरसि ।
बके चान्द्रः सर्वो गुणसमुदयः किंचिदधिको
गुणाः स्थाने मान्या नरवर न तु स्थानरहिताः ॥

(आ) CNI I 301.
(ई) ŚP 894, SRBh 86.13.
(*a*) शुक्लौ CNI I.
(*b*) सकलं CNI I.
(*c*) चिलसांतगुण. [गु°] CNI I.
(*d*) मान्याः CNI I.

Śikhariṇī metre.

ऋ

1280.

ऋणप्रदाता वैद्यस्तु श्रोत्रियः सजला नदी ।
राजा यत्र न विद्यन्ते न कुर्यात्तत्र संस्थितिम् ॥

(आ) CRC 3.25. (Cf. No. 404).

1281.

ऋणसंबन्धिनः सर्वे पुत्रदारं पशुस्तथा ।
ऋणक्षये क्षयं यान्ति का तत्र परिदेवना ॥

(आ) CNP II 208, CNŚIK 62, CNT IV 225, CM 31.
(इ) VCbr L after 0.10 (p.284).
(ई) (Cf. NT 20, TP 390, IS 7489).
(*a*) °सब° CNP II (MS).
(*b*) °दारप° CNP II (MS), VCbr.
(*ab*) ऋणानुबन्धरूपेण पशुपत्नीसुतालयाः (°पत्नि° NT) TP, NT.
(*d*) परिवेदना CNP II, VCbr.

1282.

ऋषिसेना विना वेदम् अप्रिया सहगामिनी ।
देवसेना विना दातृन् अविष्णुः पृथिवीपतिः ॥

(आ) CNF 102. (Cf. No. 578).
(*a*) ऋषोंसैन (E. Teza in GSAI 1.45 reconstructs : ऋषं सैन्यं); CNF (MS) वेदं CNF (MS).
(*b*) अप्ररा सहगीमनी (E. Teza reconstructs : अप्रियैः सहयामिनी) CNF (MS).
(*c*) दाता CNF (MS); E. Teza reads the text; देवासेनविना दाता and reconstructs it : देवसैन्यं विना दाता.
(*d*) नाविष्णुपथत्रीपती CNF (MS); E. Teza reads the text : नाविष्मुपथवीपती and reconstructs it......पृथिवीपतिः or °पतिम्.

ए

1283.

एकः क्षमावतो दोषो द्वितीयो नोपपद्यते ।
यदेनं क्षमया युक्तम् अशक्तं मन्यते जनः ॥

(आ) CRCa II 53.
(इ) GP 1.114. 62, MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5.33.47 and 12.154.34, MBh ⌊R⌋ 5.32.52 and 12.160.34. MBh ⌊C⌋ 5.1018 and 12.5959).
(ई) JS 445.1, SuM 10.18, SRHt 233.7, IS 1351.
(*a*) एक एव दमे दोषो MBh Śānti-parvan; एक MBh (R) 5.32.52; क्षमावतो CRCa II, SuM.
(*b*) नोपलभ्यते MBh (R), MBh (C); न कदाचन [नो°] SuM.
(*c*) यदेन CRCa II.

This maxim was probably incorporated in the C text from MBh.

Cf. JSAIL 30. 34.

1284.

एकं वै सेवते नित्यम् अन्यं चेतसि रोचते ।
पुरुषाणामलाभेन नारी चैव पतिव्रता ॥

(इ) GP 1.114.10.
(*a*) अन्यं यात्यन्यमाकाङ्क्षेद् GPy.
(*b*) अन्यश् GP in the Purāṇic Anthology ed. by A.P. Karmarkar, Thalakwad; Belgaum 1955.
(*d*) तेन नारी [ना° चै°] GPy.

1285.

एकं हन्यान्न वा हन्याद् इषुर्मुक्तो धनुष्मता ।
बुद्धिर्बुद्धिमतोत्सृष्टा हन्याद्राष्ट्रं सराजकम् ॥

(आ) CRC 4.53, CRB 4.43, CRBh II 4.37, CNI I 200, CPS 108.70.
(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5. 33. 42, MBh ⌊R⌋ 5. 32. 47, MBh ⌊C⌋ 5. 1013), P

(PRE 3.105, PT 3.123, PS 3. 73, PN 3.63, Pts 1.206, PtsK 1.219, PT_2 3.128), Śts 31. 3-101.8(*ab* only). (Cf. MBh 5.32. 49, Nītiyukti in Yuktikalpataru in ŚKDr. *ad* मन्त्रण).

(ई) ŚP 1355, SRHt 104.1, SRBh 146.146, IS 1350.

(*ab*) हन्याधनुर् CNI I.

(*c*) सराष्ट्रं सप्रजं हन्ति Śts; प्राज्ञेन तु मतिः क्षिप्ता PT; °मता SRBh; °सृष्टा PtsK, PS; युक्ता SRBh.

(*d*) राजानं मन्त्रिनिश्चयः Śts; हन्याद्दर्भगतानपि PT; हन्ति PtsK, PS, SRBh; राष्ट्रं CRC, CNI I; राज्यं PS; सनायकं PtsK, SRBh.

This maxim was probably incorporated in the CR text from MBh.

Cf. JSAIL 30.33.

Cf. Crn. 80.

1286.

एक एव सुहृद्धर्मो निधनेऽप्यनुयाति यः ।
शरीरेण समं नाशं सर्वमन्यद्धि गच्छति ॥

(आ) CNŚ A 17, CNŚL 47, CNNM 80, CPS 371. 56.

(इ) Mn 8. 17, P (PRE 3. 50, PT 3. 61, PTem 3. 47, PS 3. 37, PN 3. 30), H (HJ 1. 67, HS 1. 59, HM 1. 64, HP 1. 49, HN 1.50, HK 1.66, HH 16. 6-7,HC 22.12-3), Hemādri's Caturvargacintāmaṇi, Vrata 1.14. 14-5).

(ई) Vyavahāranirṇaya 17. 7-8, Vyavahārakalpataru, Prajñapathasthala 15, Vyavahāraprakāśa 12, Vyavahārārthasamuccaya 8, Vyavahārasaukhya 11, Nṛsiṁhaprasāda Saṁskāra 17 a, Kṛtyakalpataru 11 a, IS 1345, BrDh 2.14.10.

(*a*) शतं [सु°] PN.

(*d*) सर्वन् HK; अन्यत्तु CNŚ, CNŚL, CPS, H, PS, Vyavahārakalpataru; अन्यत्तं CPS.

This maxim was probably incorporated in the text of the CN version from Mn.

Cf. JSAIL 25. 14.

1287.

एकतः सर्वपापानि मद्यपानं तथैकतः ।
एकतः सर्वदानानि ब्रह्मचर्यं तथैकतः ॥

(आ) CNP II 61, CNI I 304, CM 32.
(इ) Vet *ad* 10.16 [149] *cd*/*ab*.
(ई) IS 7777, SRBh 100. 2, *cd*/*ab*, SRK 105. 3 *cd*/*ab*.
(*b*) चैकतः [त°] CNP II; एकतश्चतुरो वेदा Vet, SRK, SRBh.
(*d*) प्रचैकतः [त°] CNP II; अथैकतः Vet.

1288.

एकविंशतिरादिष्टाः नरकाः शास्त्रपारगैः ।
गर्भवाससमीपे ते कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥

(आ) CRC 6.61, CPS 160.72.
(*a*) °तिरुद्दिष्टा CPS; °तिर्निर्दिष्टा CRC.
(*c*) तु CPS.

1289.

एकश्चेत्पूर्वपुरुषः कुले यश्च बहुश्रुतः ।
अपरः पापकृन्मूर्खः कुलं कस्यानुवर्तते ॥

(आ) CRBh II 4.25.
(*b*) व...श्रुतः CRBh II.

1289 A.

एकाकिना न गन्तव्यं यदि कार्यशतान्यपि ।
कर्कटीजन्तुमात्रेण कालसर्पो निपातितः ॥

(आ) CNW 56.
(इ) Tantrākhyāna, Tale 33 (p. 493).
(ई) SRBh 393. 654, IS 1394, Subh 117. (IS 1393).
(*a*) एकाकी नैव गन्तव्यो S in Tantr°.
(*b*) कार्यशतैरपि Tantr°; कार्यशतं भवेत् Subh.
(*c*) कर्कटस्य प्रसादेन (एककर्कटमात्रेण B, C in Tantr°), Tantr°; एककुक्कटमात्रेण Subh.
(*d*) काकसर्पो CNW (MS); ब्राह्मणो जीवितः पुनः Tantr°; ब्राह्मणः परिरक्षितः Subh.

1290.

एकाकी वसते नित्यं पर्वते गन्धमादने ।
किमर्थं काञ्चनीकायः किमर्थं शूकरीमुखम् ॥

(आ) CNN 71[1].

(*b*) °मदने CNN.

1. This stanza is not a maxim.

1291

एकस्तपो द्विरध्यायी त्रिभिर्गीतं चतुः पथम् ।
सप्त पञ्च कृषीणां च सङ्ग्रामो बहुभिर्जनैः ॥

(आ) CNM 22, CNMN 22, CNP I 22, CNT IV 21. (Cf. No. 204).

(ई) SRBh 158. 211, IS 1392 (footnote), Subh 154.

(*a*) एकस् CNM; अध्यायो CNP I; अध्यानं Subh.

(*b*) तृभिर् CNM; तृभि CNMN; त्रिभि CNP I; ज्ञानं [गी°] Subh; चतुष्पंथं CNP I, CNM, CNMN.

(*c*) कृषिं च (कृष्विश्च CNP I) पञ्चभिः (पञ्च सप्त कृषिः Subh) कुर्यात् CNM, CNMN, CNP I, Subh.

(*d*) सङ्ग्रमं CNM, Subh; सङ्ग्रमे Subh (var.); बहवो जनाः CNP I, CNM; बहुभिर्जनैः (°भिः समम् Subh) CNMN, Subh.

1292

एके सत्पुरुषाः परार्थघटकाः स्वार्थं परित्यज्य ये
सामान्यास्तु परार्थमुद्यमभृतः स्वार्थाविरोधेन ये ।
तेऽमी मानुषराक्षसाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये
ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ॥

(आ) CRB 4.29.

(इ) BhŚ 221.

(ई) ŚP 465, SRBh 383. 262, Śatakāvali 84, IS 1460, Sskṛ 47, Subh 309, ŚKDr *ad* मध्यस्थ, RJ 1477.

(*a*) एते SRBh, B_2 $EF_{4,5}$ $HJ_{1,3}$ $W_{3,4}$ Y_{2-8} TGM in BhŚ, RJ; ये ते W_2 F_3 J_2 in BhŚ; ते ते ŚKDr; ये के W_1 in BhŚ; स्वार्थस्य बाधेन ये ŚKDr; स्वार्थान् $DF_{2,5}$

$Y_{1,2-8}$ $T_{1,2}$ GM in BhŚ, RJ; ते [ये] CRB, A_3B_1 E_{05t} Y_3 W_1 in BhŚ; रे [ये] J_{it} in BhŚ.

(*b*) मध्यस्थाः परकीयकार्यकुशलाः स्वा° ŚKDr; परार्थ उद्यम° Y_3 G_{2t} in BhŚ; °परः [°मृ°] CRB; स्वार्थावरोधेन A_3 in BhŚ; स्वार्थानि° J_1 in BhŚ; स्वार्थानु° $M_{4\cdot5}$ in BhŚ; °रोधाश्च CRB.

(*c*) ते वै Y_6 in BhŚ; मानव° IS; मानस° Y_7 in BhŚ; परधनं M_4 in BhŚ; ये (यैः F_4 in BhŚ, ŚKDr; यः RJ) स्वार्थतो हन्यते ŚKDr, E_{3t} $F_{4t\cdot v}$ in BhŚ, RJ; विघ्नन्ति IS.

(*d*) ते Y_3 in BhŚ; निघ्नंति $J_{1,2}$ $WG_{1,2,3c5}$ M in BhŚ; तद्घ्नन्ति IS; ते हंति T_2 in BhŚ; °रनर्थकं $M_{3\cdot5}$ in BhŚ; °रर्थकः B_1 in BhŚ; ने [ते] IS; ये [ते] A_3 in BhŚ; लोके न [ते के न] $J_{1\cdot2}$ in BhŚ.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1293.

एकोऽपि यः सकलकार्यविधौ समर्थः
सत्त्वाधिको भवतु किं बहुभिः प्रसूतैः ।
चन्द्रः प्रकाशयति दिङ्मुखमण्डलानि
तारागणः समुदितोऽप्यसमर्थ एव ॥

(आ) CNI I 292.

(ई) IS 1431, Subh 123.

(*b*) भवति CNI I; प्रविनैः CNI I.

(*c*) °मण्डनानि Subh.

(*d*) °तोऽपि CNI I; एकः CNI I.

Vasantatilakā metre.

1294.

एको हि दोषो गुणसन्निपाते
निमज्जतीन्दोः किरणेष्विवाङ्कः ।
केनापि नूनं कविना च दृष्टं
दारिद्र्यमेकं गुणराशिनाशि ॥

(आ) CRC 4.23, CPS 95. 35. (For similar thoughts see No. 93).

(इ) Nītisāra of Ghaṭakarpara 17, Kumārasaṁbhava 1.3 *cd*=*ab*, SV 3439, SRHt 229.21,.SRK 58.22, SRBh 66.43, IS 1441.

(*a*) °सन्निपात SRHt.

(*b*) °तीन्द्येतद्युक्तमुक्तम् SV; °तीन्दोरिति योऽवभाषि Nitis, SRHt, SRBh.
(*c*) नूनं न दृष्टं (तदेतत् SRHt) कविनापि तेन Nitis, SRHt; तेनापि [क्रि°] SV; न तेन [के°] SRBh; कविना CRC, CPS, SV, IS; न [च] SV; समस्तं [च दृ°] SRBh; दृष्टः IS.
(*d*) दारिद्र दोषो गु° Nitis; दारिद्रम् CPS; गुणपूगहारि SV; गुणकोटिहारि SRBh; °ाशहारि SRHt.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).
Cf. Crn. 63.

1295.

एतदर्थं हि कुर्वन्ति राजानो धनसञ्चयम् ।
रक्षयित्वा तु चात्मानं यद्धनं तद् द्विजातये ॥

(इ) GP 1.111. 14.
(*a*) प्रकुर्वन्ति GPy; कुवन्ति GP (printer's error).

1296.

एवमेव क्रियायुक्ता सर्वसौभाग्यदायिनी ।
यस्यैषा च भवेद्भार्या देवेन्द्रोऽसौ न मानुषः ॥

(आ) CRC 1.47, CPS 15.41. (Cf. Nos. 374,830,1035, 1296,1349,1752).
(*a*) एवमेवं CRC.

1297.

एह्यागच्छ समाश्रयासनमिदं प्रीतोऽस्मि ते दर्शनात्
का वार्त्ता अतिदुर्बलोऽसि कुशलं कस्माच्चिराद् दृश्यसे ।
इत्येवं गृहमागतं प्रणयिनं ये भाषयन्त्यादरात्
तेषां युक्तमशङ्कितेन मनसा गन्तुं गृहं सर्वदा ॥

(आ) CvL I 8.30.
(इ) (Cf. P ⌊PP 2.48, Pts 1.253 and 2.59, PtsK 1.283 and 2.63⌋, Subh 64, IS 1478).
(*a*) समाविनाम° CvL I.
(*b*) हि भवान् [कु°] CvL I.
(*c*) ग्रहमा° CvL I; °दारात् CvL I.
(*d*) युक्तसंम° CvL I; सहसा [म°] CvL I; गेहानि गन्तुं सदा Subh; ग्रहं CvL I.

Śārdūlavikrīḍita metre.

ऐ

1298.

ऐश्वर्यात् सह संबन्धं न कुर्याच्च कदाचन।
गते च गौरवं नास्ति आगते च धनक्षयः॥

(आ) CNW 105.

(ई) SRBh 387.400, IS 1488.

Cf. Crn. 150.

औ

1299.

औदार्यं दाक्षिण्यं
पापजुगुप्सा च निर्मलो बोधः ।
लिङ्गानि धर्मसिद्धेः
प्रायेण जनप्रियत्वं च ॥

(आ) CNI I 65. (Cf. No. 1257).

(ई) IS 1494, Subh 41.

(*a*) औंदार्यं CNI I; दाक्षिणं Subh.

(*c*) लिगानि त्रीणि ध° CNI I (*contra metrum*); °सिद्धैः Subh.

Āryā metre.

क

1300.

कठिने दुर्गमे वासः गुप्तशक्तिप्रकाशनम् ।
रणे पुत्रः यथा शोच्यः कलहं वेश्यया सह ॥

(आ) CRT 7.10.

1301.

कथमिह मनुष्यजन्मा
संप्रविशति सदसि विबुधगमितायाम् ।
येन न सुभाषितामृतम्
आह्लादि निपीतमा तृप्तेः ॥

(ई) In ŚP 140 and SSB 47.13 ascribed to C; SRBh 29.12.

Āryā metre.

1302.

कथयन्ति न याचन्ते भिक्षाहारा गृहे गृहे ।
याचकस्य प्रदातव्यम् अदातुः फलमीदृशम् ॥

(आ) CNP II 259, (CNT IV 201).

(ई) ŚP 274 v. l., SRBh 71.9, IS 4489, Subh 289.

(*a*) बोधयन्ते (°न्ति SRBh) ŚP, SRBh; कथं यं वि CNP II; याचन्ति Subh.

(*b*) भिक्षहारो गृहेषु च CNP II; भिक्षाहारी Subh; भिक्षाचारा (°द्वार SRBh) ŚP, SRBh.

(*c*) सद्योरिततत् प्र° CNP II; दीयतां दीयतां नित्यम् ŚP, SRBh.

(*d*) अदत्त......मीदृशम् CNP II; अदत्त फ° CNP II.

1303.

कदा वाराणस्याममरतटिनीरोधसि वसन्
वसानः कौपीनं शिरसि निदधानोऽञ्जलिपुटम् ।
अये गौरीनाथ त्रिपुरहर शम्भो त्रिनयन
प्रसीदेति क्रोशन् निमिषमिव नेष्यामि दिवसान् ॥

(आ) CRBh II 5.21.

(इ) BhŚ 227.

(ई) Sāhityadarpaṇa 93, SRBh 369. 59, SRK 297. 28, Kuval *ad* 171 (p. 270), IS 1525, Skm 5.60.4 (ascribed to Viśveśvara).

(*a*) CRBh II begins with : कदा वा......मुद्रांगतमोरुमुद्रोंनाऽलोकयिमि (*sic !*); °स्यामिह सुरधुनी Sāhitya°; इह सुरधुनी [अम°] IS; मरतक° [अम°] G_5 in BhŚ; °नीतीरनिवसन् M_5 in BhŚ.

(*b*) कौपीने IS; विदधानो $W_{1\ c_{1}2c_{1}3}$ G_1 in BhŚ; विनिधाय M_3 in BhŚ.

(*c*) त्रिणयन G_{3t} in BhŚ; कपुरथो [त्रि°] CRBh II.

(*d*) प्रसीदेत्याक्रो WXY_3T_{1b} in BhŚ, SRBh, SRK, Kuval; नेयामि CRBh II; दिवतं CRBh II.

Śikhariṇī metre.

1304.

कदा शयानो मणिकर्णिकायां
कर्णे जपाम्यक्षरमिन्दुमौलेः ।
अवाप्य मुद्रां गतमोहमुद्रां
नालोकयिष्यामि पुनः प्रपञ्चम् ॥

(आ) CRBh II 5.22 (partly illegible).

(*b*) °पस्त्य CRBh II; °मौलौ CRBh II.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

1305.

कदा संसारजालान्तर् बद्धं त्रिगुणरज्जुभिः ।
आत्मानं मोचयिष्यामि शिवभक्तिशलाकया ॥

(आ) CRBh II 5.19 (partly illegible).

(*b*) °जालन्त CRBh II.

1306.

कदा हि मूर्खो वचनेषु भीतः
खलो न कुत्रापि छलेष्वदक्षः ।
अन्धेन का चिद् युवती हि दृष्टा
कस्यात्र कामेषु भवेच्च लज्जा ॥

(आ) CRT 8.38.

(*c*) अन्धेन का नाम युवती दृष्टा CRT (*contra metrum*).
(*d*) कस्य हि [कस्यात्र] CRT (*contra metrum*).

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

1307.

कनिष्ठेषु च सर्वेषु समत्वेनानुवर्त्तते ।
समोपभोगजीवेषु यथैव तनयेषु च ॥

(इ) GP 1.114.65.
(*a*) कनिष्ठस्तत्र सर्वेऽपि GPy.
(*d*) तनयस्तथा GPy.

1308.

कर्कशं दुःसहवाक्यं जल्पन्ति वाश्चिताः परैः ।
कुर्वन्ति द्यूतकारस्य कर्णनासादिछेदनम् ॥

(आ) CNP II 111, CM 35. (Cf. Nos. 1610,1618,1956).
(इ) Be of Vet (after 21. 3 ⌊p 191⌋).
(*a*) दुःश्रव (श्रयं b in Vet) वा° Vet.
(*b*) जातचिन्ता ततः परम् Vet; जल्पयन्तो वञ्चिता पुरे CNP II (MS).
(*d*) कर्णनाशादिकं ध्रुवम् CNP II (MS).

1309.

कर्तव्यमेव कर्तव्यं प्राणैः कण्ठगतैरपि ।
अकर्तव्यं न कर्तव्यं प्राणैः कण्ठगतैरपि ॥

(इ) In SRBh 160.317 ascribed to Vṛddha-Cāṇakya (5.3). (*sic!*)
(ई) PP 1.426.

1310–1339

Omitted.

1340.

कर्मजन्यशरीरेषु रोगाः शरीरमानसाः ।
शरा इव पतन्तीह विमुक्ता दृढधान्विभिः ॥

(आ) CRCa II 34.
(इ) GP 1. 113,27*cd*-28*ab*. (GPy adds to 1.113, 27 a new *cd* and

therefore quotes this maxim as 1.113.28. Cf. CR 6.20).

(*a*) कर्मवाणाः CRCa II.

1341.

कर्मणा तक्षकारेण मनुष्यो यत्तु पुत्रिका ।
वासनारज्जुमाकृष्य सर्वकर्मसु चोदितः ॥

(आ) CRC 6.34, CPS 146.32.

1342.

कर्मभूमिमिमां प्राप्य कर्तव्यं कर्म यच्छुभम् ।
अग्निर्वायुश्च सोमश्च कर्मणां फलभागिनः ॥

(आ) CNG 205.

(इ) R (R⌊Baroda⌋ 2, 101, 28; R ⌊B⌋ 2. 109, 28; R ⌊R⌋ 2.109, 28; R ⌊G⌋ 2.118.28).

(ई) SRBh 393.645, IS 1564.

(*a*) कर्मभूतिम् CNG.

(*d*) कर्मणं फलमश्नुते R (G).

This maxim was probably borrowed from R.
Cf. JSAIL 31.6.

1343.

कलत्रं पृष्ठतः कृत्वा रमते यः परास्त्रियः ।
अधर्मश्चापदः तस्य सद्यः फलति नित्यशः ॥

(आ) CNF 62.

(*a*) कलत्रपृष्टकृत्व CNF (MS).

(*b*) य CNF (MS); °स्त्रिय CNF (MS.).

(*c*) °पद CNF (MS).

(*d*) सद्य CNF (MS); नित्यस CNF(MS).

1344.

कल्याणभाक्सदा कार्ये सर्वसौभाग्यवर्धिनी ।
या खल्वेतादृशी भार्या सा देवी न तु मानुषी ॥

(आ) CRT 1.17.

(इ) GP 1.108,21 (v.l.),

(*a*) एतदादिक्रियायुक्ता GP.

(*b*) °वद्धिनी GP.

(*c*) यस्येदृशी भवेद् भा° GP.

(*d*) देवेन्द्रो [सा दे°]; GP; स [तु] GP.

1345.

कश्चिन्मालासमं मित्रं कश्चिन्मित्रं तुलासमम् ।
कश्चिन्मेरुसमं मित्रं कश्चिन्मित्रं महीसमम् ॥

(आ) CRT 8. 57, CRBh II 7. 4 *ad/cb*. (Variant of No. 1509).

(*b*) तुला° CRT.

1346.

कष्टं खलु मूर्खत्वं
कष्टं खलु यौवने च दारिद्र्यम् ।
कष्टादपि कष्टतरं
परगृहवासः प्रवासश्च ॥

(आ) CvP IV 2.9, CvP V 2.18, CvW 2. 9, CvTb 2.9. (Variant of No. 243).

(ई) SuM 7.11, SRBh 96.3, SRK 75.2, IS 1596, Subh 120.

(*a*) कष्टं च षलु मुर्षत्वा CvW.

(*b*) यौवनेऽपि Subh, SRK; यौवनेषु SRBh; दरिद्रत्वं [च दा°] SuM; दारिद्रः IS.

(*c*) काष्टाद् CvW.

(*d*) परगृहगमनं विदेशं च CvP IV; परग्रहवास प्रवासं च CvW; परंगृ° SRBh; परान्नं च [प्र°] SuM, SRBh, SRK; प्रवासं च IS.

Āryā metre.

1347.

कस्य माता कस्य पिता कस्य बन्धुर्महामुने ।
विभ्रमश् च स्मृतिभ्रंशात् तेन मुह्यन्ति जन्तवः ॥

(आ) CRC 6. 70, CPS 155. 59.

(*d*) मुह्यति CPS.

1348.

काककुर्कुटकायस्थाः सजातिपरिपोषकाः ।
सजातिपरिहन्तारः सिंहाः श्वानो द्विजा गजाः ॥

(आ) CNPN 102, CM 36.

(*a*) काकः कुर्कुटः कायस्थाः CNPN, CM (*contra metrum*).

(*d*) सिंहे CNPN (MS).

1349.

काके शौचं द्यूतकारेषु सत्यं
सर्पे क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः ।
क्लीबे धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिन्ता
राजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा ॥

(आ) CNP II 25, CNI I 236 *ac/bd*, CNG 325, CnT II 27.5, CnT VII 54. (Cf. Nos. 250,305,1608,1635).

(इ) P (PP 1. 110, Pts 1. 147, PtsK 1. 163, PM 1. 66), VCsr VI 16 *ac/bd* Śts 20. 7, Śto 334. 4, Vet 13.3, MK 51.

(ई) SV 3240 *ac/bd*, SRBh 172. 813, IS 1618, Subh 175 and 206.

(*a*) काक CNI I; द्यूतकार च Pts, bhBhK in PP, VCsr (N in VC as above); कालेषु Q in VCsr), Śts (L in Śts as above), Śto; कामुकेसत्यवाक्यं TNd (चापि ःत्यं Nd) in VCsr; द्युत° H in PP; स° om. Pr in PP.

(*b*) सर्वे ENd in VCsr; ज्ञाने भ्रान्तिः स्त्री° SV; क्षान्ति RB in Śto; °शान्तिः Nd in VCsr; °शान्त EVV in VCsr; °शान्ती SV; °शाति IS.

(*c*) भेदे [क्ली°] N in VCsr शौर्यं [धै°] TJ in VC; मद्यापि° V in VCsr; मद्यपी° IS.

(*d*) राज्ञां VCsr (VJQ in VCsr as above); राज्ञो E in VCsr, Śto; दृ°...मि° tr. E in VCsr.

Śālinī metre.

Cf. Crn. 262.

1350.

का खलेन सह स्पर्धा सज्जनस्याभिमानिनः ।
भाषणं भीषणं साधु- दूषणं यस्य भूषणम् ॥

(आ) In SRBh 56. 104 ascribed to CV 4. 35. (*sic !*) Also quoted in SV 374.

1351.

काणाः खञ्जाश्च कुब्जाश्च अतिविद्धाश्च पङ्गुलाः ।
एतेऽन्तःपुररक्षायां नियोज्याः पार्थिवेन तु ॥

(आ) CvP V 4. 13, CvLd 4.13, CM 37. (Cf. CnT II 26. 5).

(ई) (Cf. ŚP 1339, SRBh 144.79).

(*a*) काणां CvP V.

(*b*) पङ्गुला CvP V.

(*d*) °ज्या CvP V; °वैन CvP V.

1352.

कामः क्रोधस्तथा लोभो देहे तिष्ठन्ति तस्कराः ।
ते मुष्णान्ति जगत् सर्वं तस्माज्जागृत जागृत ॥

(आ) CRC 6.63, CPS 155.57.

(*d*) तस्माद् CPS.

1353.

कामं प्रदीपयति रूपमभिव्यनक्ति
सौभाग्यमावहति वक्त्रसुगन्धितां च ।
ऊर्जं करोति कफजांश्च निहन्ति रोगान्
ताम्बूलमेवमपरांश्च गुणान् करोति ॥

(आ) CRC 7. 46, CRBh II 7.63, CPS 199. 66.(Cf. Nos. 416 and 1496).

(इ) Bṛhatsaṁhitā of Varāhamihira 77. 35.

(*b*) °गंधिता च Bṛhatsaṁhitā; °गंधिनं च CRBh II.

(*c*) ओजः CRC, CRBh II; उजूः CPS; कफानि CRBh II; रोगांश् CRBh II.

(*d*) °व स्वप° CRC, CPS.

Vasantatilakā metre.

1354.

कारणेन विना भृत्ये यस्तु कुप्यति पार्थिवः ।
स गृह्णाति विषोन्मादं कृष्णसर्पप्रदंशितः ॥

(आ) CRT 4.10.

(इ) GP 1. 111,27.

(*d*) °सर्पविसार्जितम् GP.

Cf. Crn. 31.

1355.

कार्कश्यलौल्यनैर्वण्यं हिंसाचापल्यमूर्खताः ।
क्रोधावमानदुःखं च स्त्रीणां स्वाभाविका गुणाः ॥

(आ) CRP 1. 39,CRB 1.34, CRBh I 1. 40.

(*a*) कार्कशालोल्यनंर्वणां CRBh I; °घण्यं CRP,CRB.

(*b*) चापल CRP; चाहृयकर्षता CRBh I; °मूर्खता CRP, CRB

(*c*) क्रोधो विमानः पौरुष्यं CRB.

(*d*) °विकं गुणा CRBh I.

1356.

कार्यकालोचिता पापैर् मतिबुद्धिर्विहीयते ।
सानुकूला तु नै दैवात् पुंसः सर्वत्र जायते ॥

(आ) CPS 378. 20.

1357.

कालः संप्रति वर्तते कलियुगं सत्या नरा दुर्लभाः
देशाश्च प्रलयं गताः करभरैर्लोभं गताः पार्थिवाः ।
नानाचौरगणा मुषन्ति पृथिवीमार्यो जनः क्षीयते
पुत्रस्यापि न विश्वसन्ति पितरः कष्टं युगे वर्तते ॥

(आ) CnT II 24.3, CnT III 58. 1.

(इ) Vet 5. 2 and 23. 201 (58,v. 5).

(ई) IS 1694, Subh 58 and 154.

(*a*) देवास्मिन् समुपागतं कलियुगे d^1 in Vet; कलियुगः *e* in Vet; °युगं d^2 in Vet; कलिरसौ Dc in Vet; °लभा IS.

(*b*) करिभराः IS; लौल्यं *A* in Vet.

(*c*) मुशन्ति IS; पृथिवीं मार्गे (मार्गो *d* in Vet) IS, *d* in Vet; पृथिवीमाज्जों *b* in Vet; °वी मार्गे *A* in Vet; °वी नार्यो जनं IS.

(*d*) पुत्रस्था *e* in Vet; जुगं *b* in Vet; युगः Vet; जगद् d^1, d^2 in Vet.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1358.

कालः सूक्ष्मगतिर्नित्यं द्विविधश्चेह भाव्यते ।
स्थूलसंग्रहचारेण सूक्ष्माचारान्तरेण च ॥

(ई) GP 1. 108, 9.

1359.

कालक्षेपो न कर्तव्य आयुर्याति दिने दिने ।
निरीक्षते यमो राजा धर्मस्य विविधां गतिम् ॥

(आ) CNW 10, CNPh 101, CNHU 8.

(ई) IS 1690.

(*a*) कर्तवो CNPh.

(*b*) राशुर् CNHU.

(*c*) नकरोति (°ति om. CNHU) यमः शान्ति CNPh, CNHU.

(*d*) स्त्वरिता गतिः (°ति CNHU) CNPh, CNHU.

1360.

कालविच्छ्रोत्रियो राजा नदी साधुश्च पञ्चमः ।
एते यत्र न विद्यन्ते तत्र वासं न कारयेत् ॥

(इ) GP 1. 110,28.

1361.

कालात् प्ररोहति विश्वं पुनः कालः प्रवर्तते ।
स्थूलसूक्ष्मगतिः कालो विविधं तस्य चोच्यते ॥

(आ) CRC 1.12, CPS 6. 16. (Cf. Nos. 33, 258-9,297,1144,1361).

1362.

काव्यशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमताम् ।
व्यसनेन तु मूर्खाणां निद्रया कलहेन वा ॥

(आ) CNN 7, CNP II 193, CNI I 230, CNG 179, CNT IV 242, CNM 189, CnT II 14.6, CnT III 7. 65, CnT V 105.

(इ) PP 2. 17, H (HJ Intr 48, HS Intr 48, HM Intr 48, HK 1.1, HP Intr 32, HN Intr 32, HH Intr 48, HC Intr 8. 13-4), Vet Intr 32, MKS 90, VCsr 1. 3.

(ई) ŚP 202, SRBh 153.23, SRHt 237. 15, IS 1711, Subh 224.

(उ) Vyās (C) 54.

(*a*) शास्त्रकाव्यविनोदेन SRHt, Vyās (C); गीतशास्त्र° (°शी° CNI I; गीतवाद्य°) CNI I, CNT IV, CnT, CEbe in Vet, AP in PP, ŚP, SRBh; काव्यगीतवि° MPr in PP; काव्य(गी)नशास्त्रवि° *Psi* in PP (*contra metrum*); वेदशास्त्र° VCsr.
(*b*) गच्छति CNI I, HS; दक्षति [ग°] CNM; धीमता CNM.
(*c*) च [तु] CNM, HJ, HM, HK, HH, HC; हि [तु] CNI I, PP, D in Vet, ŚP.
(*d*) व CNI I; च [वा] CNP II *psi* PMBh pln in PP.

Cf. JSAIL 24.52,

1363.

किं कुलेन न चेत्प्राज्ञो विद्याहीनात् पशुर्वरः ।
प्रशस्यते विद्या लोके स्वयं प्राज्ञो नरः क्वचित् ॥

(आ) CvP IV. (One of the four closing stanzas), CM 38. (Cf. Nos. 268-9 and 1364).
(*a*) नरः प्राज्ञः GvGt.
(*b*) विद्याहीनो पशु वरं CvGt.
(*d*) °प्राज्ञ CvGt.

136 .

किं कुलेन विशालेन किं रूपेण भविष्यति ।
नानाशास्त्रगुणान्वितः कुरूपेण हि शोभते ॥

(आ) CRT 7. 24. (Cf. Nos. 268-9 and 1363).

1365.

किं क्रूरं स्त्रीहृदयं
किं गृहिणः प्रियहिताय दारगुणाः ।
कः कामः संकल्पः
किं दुष्करसाधनं प्रज्ञा ॥

(ई) In SRBh 171. 791 attributed to Vṛddha-Cāṇakya 2. 66(?). ŚP 558 (attributed to Daṇḍin), AlK 363, IS 1738.
(*b*) गृहिणो प्रियसुखाय IS.
(*c*) किं [कः] IS.

Āryā metre.

1366.

किं गर्जितेन वृषभस्य पराजितस्य
किं कोकिलस्वररवेण गते वसन्ते ।
किं कातरस्य बहुशस्त्रपरिग्रहेण
किं जीवितेन पुरुषस्य निरक्षरस्य ॥

(आ) CNP II 26, CM 39.

(इ) Vet (MS *g*) at the end of 21 (194) *cb/ad*.

(*a*) वृषभेण पराजितेन CNP II, Vet.

(*b*) कोकिलस्य गदितेन Vet; °रुते विना [रवेण ग°] CNP II.

(*c*) कातरेण Vet, CNP II.

(*d*) जीविते कुपुरुषेण निरर्थकेन Vet.

Vasantatilakā metre.

1367.

किं गानं कण्ठहीनस्य किं रूपं गुणवर्जितम् ।
किं नरो दानहीनश्च मानहीनं न भोजनम् ॥

(आ) CvGt. 8.15. (MS not clear).

(*a*) कंठ° CvGt.

(*c*) दानहीनस्य CvGt.

1368.

किं चाल्पयति सा विद्या दीयमानापि वर्धते ।
कूपस्थमिव पानीयं भवत्येव बहूदकम् ॥

(आ) CRT 6.9

(इ) GP 1. 113.33.

(*a*) नाल्पयति हि सद् वि° GP.

1369.

किंचिदाश्रयसंयोगाद् धत्ते शोभामसाध्वपि ।
कान्ताविलोचने न्यस्तं मलीमसमिवाञ्जनम् ॥

(आ) CNN 70.

(इ) H (HJ 2.157, HS 2 148, HM 2.157, HK 2. 155, HP 2. 144, HN 2. 143, HH 67. 17-8, HC 89. 11-2).

(ई) Sar (ZDMG 25.456), ŚP 326, SRBh 86.2, IS 1592.

(*a*) कश्चिद् Hit; °सौन्दर्याद् [°सं°] Hit, ŚP.

(*b*) शोभ्यनिरपि CNN (MS); असज्जनः Hit.

(*c*) प्रमदालोचन° Hit.

Cf. JSAIL 24.162.

1370.

किं जीवितेन धनमानविवर्जितेन
मित्रेण किं भवति तेन सशङ्कितेन ।
सिंहव्रतं चरत गच्छत मा विषादं
काकोऽपि जीवति चिरं च बलिं च भुङ्क्ते ॥

(इ) GP. 1. 115. 34. (Cf. No. 1870).

(*b*) भवतीति [भ° ते°] GP (*contra metrum*); भीतिसशंकितेन [तं° स°] GP in the Purāṇic Anthology ed. by A. P. Karmarkar, Thalakwadi, Belgaum, 1955.

Vasantatilakā metre.

1371.

किं पाद्यं भवते भवेत् सुरसरित्पादोदकाय प्रभो
को दीपस्तरुणेक्षणाय गरुडारूढाय किं वाहनम् ।
किं भोज्यं जगदन्नदाय वसनं किं दिव्यवासोधृते
किं स्तोत्रं निगमागमाय तदलं भक्तिर्भवत्तुष्टये ।

(आ) CRC 8. 158, CPS 343. 30.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1372.

किं मुक्ताहारो हृदि मर्कटस्य
मृष्टान्नपानं किमु गर्दभस्य ।
अन्धस्य दीपो बधिरस्य गीतं
मूर्खस्य किं धर्मकथाप्रसङ्गः ॥

(आ) CNN 25.

(*b*) मीष्टान्न° CNN; गर्धभस्य CNN.

(*c*) दीपं CNN.

Indravajrā metre (in *a* defective).

1373.

किंशुके किं शुकः कुर्यात् फलितेऽपि वुभुक्षितः ।
अदातरि समृद्धेऽपि किं कुर्युरुपजीविनः ॥

(आ) CNP II 91.

(ई) SV 472, ŚP 1372, SRBh 71.12, IS 191 *cd/ab*, Subh 291 *cd/ab*.

(*b*) च [ऽपि] CNP II (MS).

(*c*) समृद्धेषु CNP II (MS).

1374.

किमाढ्यत्वगुरुत्वाभ्यां चरमोऽपि गुणैर्गुरुः ।
केतकीकुसुमे पश्य लघुपत्रेऽपि गौरवम् ॥

(आ) CNI I 339.

(ई) ŚP 479, SRBh 81.7, IS 1719.

(*a*) किमाद्यत्व° CNI I; किं लघुत्व° IS; किंप्राढ्यलगुरुत्याभ्यां IS.

(*d*) °पत्रेषु CNI I.

1375.

कुत आरभ्य घटते विघट्य क्वापि गच्छति ।
गतिर्न शक्यते ज्ञातुं धनस्य च घनस्य च ॥

(आ) CRC 4.24,CPS 95.36. (For similar thoughts see No. 93).

(इ) VC (VCmr 3.64-5, VCbr 3.1, VCjr 3.4).

(ई) SRBh 64.5, SRK 45.17, IS 7835 (Sphuṭa-śloka).

(*a*) आगत्य VC, SRBh, SRK, IS.

(*b*) क्व नु याति च VCmr, VCjr, SRBh, SRK, IS.

(*c*) न लक्ष्यते (or ल° न) गतिः (°तिश् SRBh) सम्यक् (°ग् VC; चित्रा SRBh) VC, SRK, SRBh, IS.

(*d*) घ° च ध° च tr. SRBh, VCbr.

Cf. Crn. 58.

1376.

कुभार्यां च कुमित्रं च कुराजानं कुसौहृदम् ।
कुसंबन्धं कुदेशं च दूरतः परिवर्जयेत् ॥

(आ) CNG 162, CNI I 78, CNSap 68 *cb/ad*, CRT 8.1, CnT II 1.11, CnT III 1.11, CnT VI 11, CnT V 9. (Cf. Nos. 282-3, 286, 288, 747,905, 1071,1377,2139).

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 12.137.89, MBh ⌊R⌋ 12.139.92, MBh ⌊C⌋ 12.5226), Harivaṁśa 1160, GP 1.115.1. (ई)SRBh 394.680, IS 1802, Subh 103.

(उ) LN (P) 91, DhN (P) 230, NKy (B) 120.

(*a*) कुभा° (र्यां om.) CNI; कुभार्या Subh; कुमित्रं च कुदेशं च CNSap, Hariv; कुदेशं [कुमि°] CNG; कुपुत्रं [कुमि°] MBh, SRBh; कुसंबन्धं [कुमि°] Subh.

(*b*) कुसंबन्धं CNSap; कुस्नेहं कुच्छितं नृपं Subh; कुपुत्रकम् [कुसौ°] GP; °हृदां CNI.

(*c*) असं° CNI; कुबन्धुं च कुमित्रं CNG; कुसङ्गं च कुमाश्रयं CRT; कुपुत्रं च कुभार्यं च CNSap, Hariv; कुदेशं च कुमित्रं च Subh कुकन्यां च [कुसं°] GP; कुराजानं [कुदे°] CNSap.

(*d*) The Tibetan text suggests according to Pathak परिहन्यते.

This maxim was probably incorporated in the Cāṇakya texts from MBh.

Cf. JSAIL 30.137, Crn. 115. (Cf. 113-4 and 116).

1377.

कुभोज्येन दिनं नष्टं कुकलत्रेण शर्वरी ।
कुपुत्रेण कुलं नष्टं तन्नष्टं यन्न दीयते ॥

(आ) CvTb 4.22. (Cf. Nos. 282-3, 286, 288, 747, 905, 1071, 1376, 2139).

(ई) SP 1492, SRBh 154.58, IS 1803.

(*a*) कुभुक्तेन दितं न° CvTb; नदि [दि°] IS.

(*b*) सर्वरी IS.

(*d*) तनष्टं CvTb.

1378.

कुरु पुण्यमहोरात्रं स्मर नित्यं जनार्दनम् ।
त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् ॥

(आ) CNI II 60.
(*b*) जनादर्नम् CNI II.

1379.

कुलं शीलं श्रुतं शौर्यं सर्वमेतन्न गण्यते ।
दुर्वृत्ते वा सुवृत्ते वा जनो दातरि रज्यते ॥

(ई) In SRHt 17.8 ascribed to C.

1380.

कुलस्य शीलस्य गुणस्य चात्मनः
स्वयं गुणान् ये कथयन्ति पण्डिताः ।
न शोभते तेषु हिमेन्दुपाण्डुरः
सदाचारश्छत्रमिवात्मना धृतम् ॥

(आ) CNP II 28, CM 41.
(*a*) शीस्य (°ल° om.) CNP II.
(*c*) तस्य [ते°] CNP II (MS); हिमिंदुपाण्डुरं CNP II (MS).
(*d*) सभाचारं CNP II (MS); इवामिवोत्मना CNP II (MS).

Vaṁśastha metre (in *d* defective).

1381.

कुवस्त्रं हरते तेजः कुभोज्यं हरते बलम् ।
कुभार्या हरते प्राणं कुपुत्रो हरते कुलम् ॥

(आ) CvGt 7.6.
(ई) IS 1844, Subh 204.
(*b*) बीजं [ब°] Subh.
(*c*) कुभोजनं [कुभा°] Subh; गृहं [प्रा°] Subh.

1382.

कुविवाहैः क्रियालोपैः बौद्धाध्ययनकेन च ।
कुलान्यकुलतां यान्ति ब्राह्मणातिक्रमेण च ॥

(आ) CRBh II 7.39.

(*a*) °लोपै CRBh II.
(*c*) यांति CRBh II.

1383.

कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि ।
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥

(आ) CNG 226, CNT IV 257.
(ई) IS 1854, Subh 150.

1384.

कृतान्तविहितं कर्म यद्भवेत् पूर्वनिर्मितम् ।
न शक्यमन्यथा कर्तुं पिण्डितैस्त्रिदशैरपि ॥

(आ) CNG 231. (Cf. Nos. 887, 942, 1895, 2204).
(इ) PP 1.380, Vet 1.30.
(ई) IS 1870.
(*a*) कृतान्ते न कृतं D in Vet.
(*b*) पूर्यमृत्रानिर्म्मितं M in PP; जन्मनि [नि°] *d* in Vet.
(*c*) तच्छक्यं नान्यथा C in Vet; शक्यते नान्यथा वर्तुं D in Vet.
(*d*) पण्डितैस् Vet (all MSs).

1385.

कृतार्थः स्वामिनं द्वेष्टि कृतदारस्तु मातरम् ।
जातापत्या पतिं द्वेष्टि गतरोगश्चिकित्सकम् ॥

(ई) In SRBh 156. 140 ascribed to CV 2.33 (?).

1386.

कृते च लिप्यते देशस् त्रेतायां ग्राम एव च ।
द्वापरे लिप्यते गोत्रं कलौ कर्तैव लिप्यते ॥

(आ) CNP I 3, CNP II 5, CnT II 22.1, CnT III 55.2, CM 42. (Cf. Nos. 1387-8).
(इ) (Cf. Pts 4,45,46,65).

(*b*) ग्रामं CNP II.
(*c*) भर्ता [गो°] CNP I.
(*d*) कर्ता च [कृ°] CNP II.

1387.

कृते त्वस्थिगताः प्राणास् त्रेतायां मांसमेव च ।
द्वापरे त्वङ्मयाः प्राणाः कलौ चान्नगताः परम् ॥

(आ) CNP I 4, CNP II 4, CM 43. (Cf. Nos. 1386 and 1388).
(इ) (Cf. Pts 4.46 and 4.65).
(*a*) कृते अस्ति° CNP II.
(*c*) द्वापरे त्वङ्मयं कुर्यात् CNP II.
(*d*) कलौ अन्नादि वर्तते CNP II.

1388.

कृते पापं हरेद्देशं त्रेतायां नगरं हरेत् ।
द्वापरे कुलसंघातं कलौ कर्तैव लिप्यते ॥

(आ) CNP I 5, CM 44. (Cf. Nos. 1386-7).
(इ) (Cf. Pts 4.46 and 4.65).
(*a*) पापो CNP I (MS).
(*d*) See CM p. 9.

1389.

कृषिका रूपनाशाय अर्थनाशाय वाजिनः ।
स्यालको गृहनाशाय सर्वनाशाय पावकः ॥

(आ) CNW 80.
(ई) IS 1896.
(*a*) कृषिकिं IS (CNW MSs A and B).
(*c*) श्यालको CNW.

1390.

कृषिर्विद्या धनं चैव नारी प्रथमयौवनम् ।
सुदृढमपि कर्तव्यं कृष्णसर्पमुखं यथा ॥

(आ) CNP II 228, CnT II 9.10, CnT III 7.6, CnT V 18, CnT I 6, CM 45. (Cf. No. 1978).

(इ) (Cf. VCsr 14.2, VCmr 14.27, VCbr 14.1).

(*a*) धनश् CNP II 228.

1391.

कोपे दासी रतौ वेश्या भोजने जननीसमा ।
मन्त्रिणी विपदः काले सा भार्या प्राणवल्लभा ॥

(आ) CNPN 87, CM 48.

(इ) (Cf. Amitagati's Subhāṣitasaṁdoha ⌊ZDMG 59 and 61⌋ 6.12.

(ई) (Cf. Subh 5 ⌊IS 1686⌋, TP 117).

(*a*) कोपा दासी रतो वेश्या CNPN (MS).

(*c*) मन्त्रिणां विपादे CNPN (MS).

1392.

कोऽर्थः पुत्रेण जातेन यो न विद्वान्न धार्मिकः ।
काणेन चक्षुषा किं वा चक्षुःपीडैव केवलम् ॥

(आ) CNŚC 7, CNŚl 7, CNŚ 7, CNŚlV 7, CNSR 7, CPS 357.11. (Cf. No. 273).

(इ) H(HJ Intr 12, HS Intr 11, HM Intr 12, HP Intr 12, HN Intr 11, HK Intr 12, HH 2.14-5, HC 4.14-5). (Cf. P Intr 3, or 4, or 5, Bṛh 23.36).

(ई) IS 1940.

(*b*) भक्तिमान् [धा°] CNŚl.

(*d*) यत्फलम् HN, N in HP.

Cf. JSAIL 24.92.

1393.

क्रमेण शैलः सलिलेन भिद्यते
क्रमेण वल्मीकशिखापि वर्धते ।
क्रमेण विद्या विनयेन गृह्यते
क्रमेण मोक्षस्तपसाधिगम्यते ॥

(आ) CNP II 21.

(ई) IS 7509, Subh 108.

(*a*) शलिलेन Subh.

(*b*) °शिखाभि CNP II.

(*d*) °साभिग° CNP II.

Vaṁśastha metre.

1394.

क्रोधो मूलमनर्थानां क्रोधः संसारबन्धनम् ।
धर्मक्षयकरः क्रोधः तस्मात् क्रोधं परित्यजेत् ॥

(आ) CNN 29. (Cf. CVM 12.16).
(ई) SRBh 160.313, SuM 27.4.
(*a*) मनस्तापं CNN (MS).
(*c*) क्रोधस् SRBh.
(*d*) विवर्जयेत् [प°] SRBh; न कारयेत् [प°] SuM.

1395.

क्वचिच्च स्वैरिणी नारी क्वचिच्च जायते सती ।
मध्यमा च भवेत् काचित् सर्वत्र त्रिविधा स्त्रियः ॥

(आ) CNP II 188, CM 49.
(*a*) क्वचित्स्वैरि° CNP II (MS).
(*b*) क्वचिज्जाययते CNP II (MS).
(*c*) भाव च क्वाचित् CNP II (MS); काचित् CNP II, CM.
(*d*) °धा स्त्रिया CNP II (MS).

1396.

क्वचिद्वीणानादः क्वचिदपि च हा हेति रुदितं
क्वचिद्रम्या नारी क्वचिदपि जराजर्जरतनुः ।
क्वचिद्विद्वद्गोष्ठी क्वचिदपि सुरामत्तकलहो
न जाने संसारः किममृतमयः किं विषमयः ॥

(आ) CRBh II 6.33.
(इ) BhŚ 470 *ac/bd*.
(ई) SV 2941 *ac/bd*, SuM 8.13 *ac/bd*, (cf. SkV 1603), IS 1989, SRBh 89. 5 *ca/bd*, SRK 99, 5 *ca/bd*, Subh 28 and 313 *ac/bd*.
(*a*) क्वचिन् नृतं जोतं SV; °विव्यावाणी [°वी°] CRBh II; नृत्तं गीतं [°वी°] BhS(fn.), SV; °वाणा° [°वी°] IS; वादः [°ना°] SRBh, SRK; °वाद्यं IS, BhŚ (fn.); °वाणी [°ना°] BhŚ (fn.).
(*b*) °राद्धामा रम्याः IS; रामा [ना°] BhŚ, SRBh, SRK, SuM, Subh; रम्य [ना°] BhŚ (fn.); °पिजराजीर्णवपुषः BhŚ (fn.); गलत्कुष्ठवपुषो (ज°) IS; गलत्कुष्टवपुषो (°ष्टरुधिर BhŚ (fn.)) [ज°] BhŚ (fn.); °वपुः [त°] CRBh II, BhŚ (fn.) SV,

(*c*) °गष्टि CRBh II; °पि च सु° BhŚ (fn.) (*contra metrum*); स्वराम° CRBh II; हृतासानमतुलं [सु°] BhŚ (fn.); °मरुतहः IS; °लहः BhŚ, SRBh, SRK, Subh.

(*d*) जाने यं सं° IS (*contra metrum*); मयं IS; विषयः (°म° on the margin) CRBh II.

Śikhariṇī metre.

1397.

क्काहं दरिद्रः पापीयान् क्क कृष्णः श्रीनिकेतनः ।
ब्रह्मबन्धुरिति स्माहं बाहुभ्यां परिरम्भितः ॥

(आ) CRC 8. 161, CPS 344.33.

1398.

क्षणं चित्तं क्षणं वित्तं क्षणं जीवति मानवः ।
यमस्य करुणा नास्ति धर्मस्य त्वरिता गतिः ॥

(आ) CnT II 13. 9, CnT III 7. 56. (Cf. No. 1459).

(इ) *ad* Pts 5 (p. 58 v.6).

(ई) IS 2002.

1399.

क्षणक्षयिणि कायेऽस्मिन् अलक्ष्यपरिणामिनि ।
परोपकारसारैव जन्मयात्रा शरीरिणाम् ॥

(आ) CRC 4.46, CPS 106.63.

(*a*) °क्षयिनि CPC.

1400.

क्षणे तुष्टाः क्षणे रुष्टा वितुष्टाश्च क्षणेक्षणे ।
अव्यवस्थितचित्तानां प्रसादोऽपि भयंकरः ॥

(आ) CNM 90, CNMN 69.

(इ) VCsr VII 9, VCjr VII 2.

(*a*) तुष्ट [तु°] CNM, CNMN; तुष्टंस् [रु°] CNM; च्चणे रुष्टः क्षणं तुष्टो VCjr.

(*b*) तुष्ट [वितुष्टाश्च] CNM, CNMN; रुष्टो हृष्टः [वि°] VCjr.

(*c*) °निंत° CNM, CNMN.

1401.

क्षमातुल्यं तपो नास्ति नास्ति क्रोधसमो रिपुः ।
अन्नदानात्परं दानं न संतोषात्परं धनम् ॥

(आ) CNN 16. (Cf. No. 988).
(*c*) अन्न° [नान्न°] CNN.

1402.

क्षमा बलमशक्तानां शक्तानां भूषणं क्षमा ।
क्षमा वशीकृतिर्लोके क्षमया किं न साध्यते ॥

(आ) CRC 7. 57, CPS 212.94.
(इ) MBh (MBh⌊Bh⌋ *ad* 5. 33, 47 ⌊175*.1-2⌋, MBh ⌊R⌋ 5.32, 53-4, MBh ⌊C⌋ 5. 1019-20).
(ई) SRBh 83.3, SRK 101. 1, IS 2010, Subh 238, Pras 5.7.
(*a*) ज्ञामा [क्ष°] MBh (R); गुणो ° [बलम°] MBh.
(*c*) वशीकृते लोकः CRC, CPS; वशीकृते लोके Subh; °वति कृपालोके Pras.
This maxim was probably incorporated in the C text from MBh.

Cf. JSAIL 30. 35, (cf. 30.34).

1403

क्षमी दाता गुणग्राही स्वामी भाग्येन लभ्यते ।
नृपरक्षः शुचिर्दक्षो भृत्यः खलु सुदुर्लभः ॥

(आ) CNG 284, CNI I 275, CnT II 26. 6.
(इ) PS 1. 39, H (HJ 3. 144, HS 3. 138, HM 3. 140, HK 3. 141, HP 3. 137, HH 96. 18-9, HC 128. 15-8), Vet 4. 28, BhPr 93.
(ई) SV 2819 and 3228, SRBh 148. 244, SRHt 181.3, IS 2013, Subh 299.
(*a*) क्ष° दा° tr. SRBh; अर्थी [क्ष°] IS; क्षामी CnT II; लक्ष्मी [क्ष°] C in Vet; धारा [दा°] O in PS; दान D in Vet.
(*b*) स्वामि d in Vet, CNI I; चान्तः d in Vet; पुण्येन [भा°] PS, Vet, BhPr; दुःखेन [भाँ°] SV, SRHt, SRBh; पुंरवैर वाप्यते CNI I.
(*c*) अनुरक्तः [नृ°] CNI I; अनुकूलः PS, BhPr, SV., SRHt; दक्षः Vet (Ac as above), CNI I, BhPr; शुचिर्दक्षोऽनुरक्तश्च HJ, SRBh.

(*d*) स्वामि(न्) भृत्योऽपि दु° CNI I, Vet; स्वामि(न्) धर्मो a in Vet; राज(न्) भृत्योऽपि दु° PS, SV, SRHt; साधुः पुण्येन लभ्यते d in Vet; कविर्विद्वासुदु° BhPr; जने भृत्योऽपि दु° SRBh; मन्ये(:) [भृ°] IS; जाने [भृ°] IS; भृत्ये IS; वल्लभः c in Vet.

Cf. JSAIL 24. 163.

1404.

क्षान्तिभक्तिविहीनश्च विपक्षो धनलोलुपः ।
अशक्तो भयभीतश्च राज्ञा त्यक्तव्य एव सः ॥

(अ) CRT 5.20. (Cf. No. 436)
(इ) GP 1. 112, 20 *ab*/*ef*.
(*a*) °सत्य° [°भक्ति°] GP.
(*b*) क्रूरबुद्धिश्च निन्दकः GP.

Cf. Crn. 192.

1405.

क्षुदुत्पतनजृम्भासु स्थानाद्वायुः प्रकुप्यते ।
अतस्तत्प्राप्तये कुर्याज् जीवोत्तिष्ठाङ्गुलिध्वनीन् ॥

(आ) CRC 7. 28, CPS 213. 98.
(*a*) क्षुतोत्प° CPS.
(*b*) °दायुः CRC.
(*c*) अतस्तच्छान्तये कुर्यात् CPS.

1406.

क्षुधासमा नास्ति शरीरवेदना
चिन्तासमं नास्ति शरीरशोषणम् ।
विद्यासमं नास्ति शरीरभूषणं
क्षमासमं नास्ति शरीररक्षणम् ॥

(आ) CNP II 20, CNM 40 *ac*/*bd*, CNMN 40 *ac*/*bd*, CM 50. (Cf. No. 1968).
(इ) Śto 338, 36-339. 2, Vet in D instead of 15.9,
(ई) SV 3442.
(*a*) °समं CNM, CNMN, Vet, Śto; °दनं CNM, CNMN, Vet; शरीरपीडनं Śto.
(*b*) °समा SV; °दणा SV.

(*c*) °समा SV; °षणा SV.

(*d*) वृत्या समा नास्ति शरीरपोषणा SV.

Upajāti metre. (Vaṁśastha and Indravaṁśā).

1407.

क्षुधितस्तृषितः कामी विद्यार्थी कृषिकारकः ।
भाण्डारी च प्रवासी च सप्त सुप्तान् प्रबोधयेत् ॥

(आ) CnT II 15.7, CnT III 7. 79, CnT V 119. (Cf. Nos. 122 and 937).

(ई) Vyavahārapradīpa in ŚKD *ad* भाण्डारिन्, IS 2034.

1408.

क्षुरस्नानप्रयाणेषु नववस्त्रादिसङ्गमे ।
नक्षत्रग्रहमाङ्गल्यम् उपेक्षेत विचक्षणः ॥

(आ) CRC 7.59, CPS 214.99.

(*a*) क्षौर° CPS.

(*b*) °मङ्गमे CRC, CPS.

(*d*) नोपेक्षेत CPS.

ख

1409.

खड्गमूलं भवेद्राज्यम् अस्त्रीमूलं स्थिरं भवेत् ।
प्रजामूलं भवेदर्थि वैरमूलं विनश्यति ॥

(आ) CNM 55.
(ई) SRBh 159.284.
(*a*) °मूले CNM.
(*b*) मन्त्रमूला CNM.
(*c*) प्रजामूल भवित्यर्थं CNM; भवेदर्था SRBh.
(*d*) °मूल CNM.

1410.

खरं श्वानं गजोन्मत्तौ रण्डां च बहुभाषिणीम् ।
कुराजानं कुमित्रं च दूरतः परिवर्जयेत् ॥

(आ) CNG 198. (Cf. Nos. 286 and 1100). (Cf. CNG 158 and 162, CNI I 78, CRT 8.1 and 8.3, CNP II 241, CNPh 132).
(इ) (Cf. MBh ⌊R⌋ 12.139.92-3, GP 1.115.4).
(ई) SRBh 155.99, IS 2042, Subh 121.
(*a*) गजोन्मत्तं CNG, Subh; गजं मत्तं SRBh.
(*b*) रण्डा Subh; °णी Subh.
(*c*) राजपुत्रं [कुरा°] SRBh, Subh.

1411.

खलः करोति दुर्वृत्तं नूनं फलति साधुषु ।
दशाननोऽहरत् सीतां बन्धनं स्यान् महोदधेः ॥

(आ) CNW 82, CNF 99, CNL 42, CNI II 95.
(इ) H (HJ 3.22, HS 3.21, HM 3.21, HP 3.21, HN 3.21, HK 3.21, HH 77.7-8, HC 102.67), Mahān 409, cf. VCsr 18.1.

(ई) SRBh 55.54, SRK 29.81, IS 2044.

(*a*) खलं CNL; दुर्वृत्ति HP; कर्याणि [दु°] CNL.

(*b*) फलं [नू°] CNW (better); फतति AB in HP; सुजनः पुरिक्रयते (?) CNL.

(*c*) हरेत् CNF, CNL, CNI II, Hit, Mahān.

(*d*) स्यात् CNI II; च [स्यान्] CNW, SRBh, SRK; तन् CNF (fn.); महोदधौ CNF, Mahān, SRBh, SRK, IS.

Cf. JSAIL 24.66.

1412.

खलानां धनुषां चापि सद्वंशजनुपामपि ।
गुणलाभो भवेदाशु परहृद्भेदकारकः ॥

(ई) In SRBh 54.12 ascribed to CV 14.85 (?).

गं

1413.

गङ्गातरङ्गजलशीकरशीतलानि
विद्याधराध्युषितचारुशिलातलानि ।
स्थानानि किं हिमवतः प्रलयं गतानि
यत् सावमानपरपिण्डरता मनुष्याः ॥

(आ) CRC 3.65, CRB 3.64, CRCa I 3.45, CPS 76.63.

(इ) BhŚ 238.

(ई) SRBh 97.8, SRK 78.3, IS 2053.

(*a*) °कण° [°जल°] BhŚ (°कर° C in BhŚ; °गण° X_{1t} in BhŚ; °भव° Y_1 in BhŚ; °वन° Y_2 $T_{1c.v.}$ in BhŚ; °हिम° G_1 $M_{1,2}$ in BhŚ), SRBh, SRK; °सीकर° IS; °सीतलानि IS.

(*b*) ऊषित° CRC.

(*c*) सानूनि [स्था°] A in BhŚ; प्रणयङ्ग° [प्र° ग°] CRC.

(*d*) येनवसा° CRC; येनावमा° CRCa I; येनवम° CF_2 in BhŚ; यन्नैव यास्ति CPS; यत्सेव्यमान° 1_c in BhŚ; यत्साध्रुमान J_1 in BhŚ; सापमान° IS; °रतो SRBh, SRK; °तरा [°रता] J_1 M_4 in BhŚ.

Vasantatilakā metre.

1414.

गङ्गाहीनो हतो देशो विद्याहीनं हतं कुलम् ।
अप्रसूता हता नारी हतो यज्ञस्त्वदक्षिणः ॥

(आ) CNW 39, CNF 69, v.l., CNPN 85. (Cf. Nos. 1109 and 1110).

(इ) H (*ad* HS Intr 48, HH 6.5-6). (Cf. Pts 2.94, VCsr 12.12).

(ई) IS 2055.

(*a*) °हीनं हतं देशं CNPN; °हीने HH.

(*b*) विद्याहिनो हतो पुमान् CNF.

(*d*) हतयज्ञमदक्षिणम् CNW, CNPN, IS.

1415.

गच्छन्ति चान्तरीक्षे वा प्रविशन्ति महीतले ।
धारयन्ति दिशः सर्वा नादत्तमुपलभ्यते ॥

(आ) CRCa II 31.

(इ) GP 1.113.23.

(*a*) स्तवंतु [ग°] CRCa II; °रीक्षं CRCa II.

(*b*) °शंतु CRCa II; °तलं CRCa II.

(*c*) धावंतु च CRCa II.

1416.

गणितज्ञो लिपेर्वक्ता श्रुतिस्मृतिपरायणः ।
ब्राह्मणो ग्रहमन्त्रज्ञो देववत् सोऽपि राध्यकः ॥

(आ) CRC 5.15, CRBh II 5.16, CPS 113.15. (Cf. Nos. 627 and 892).

(*a*) लिपिर्वेत्ता CRBh II.

(*b*) स्मृतिश्रुति° CPS.

(*c*) व्रह्मणो CRBh II.

(*d*) दैवविस् सोम राधिपः CRBh II.

Cf. Crn. 232.

1417.

गतं गतं पश्यासि सर्वमेव
सर्वं जनं पुत्रकलत्रमित्रम् ।
भोगं प्रभावं विभवं शरीरं
स्थिरं हराराधनमेव सर्वम् ॥

(आ) CRBh II 6.53.

(*b*) धनं [स°] CRBh II.

(*c*) भावं CRBh II; my change to प्रभावं.

(*d*) स्थितं CRBh II.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

1418.

गतं बहुतरं कान्ते अल्पा तिष्ठति शर्वरी ।
इति चिन्तां समादाय कुरु सज्जनरञ्जनम् ॥

(आ) CNPN 57, CM 51.

(*b*) सर्वरी CNPN (MS).

(*c*) चिन्ता CNPN (MS).

1419.

गतं शोके न कर्तव्यम् आगतं नैव वर्तते ।
वर्तमानं हि वर्तते तेनाहं प्रियपाण्डवा ॥

(आ) CNPN 100, CM 52. (Cf. No. 332).

(*c*) °मानो हि वर्तन्ते CNPN (MS).

1420.

गतिभङ्गः स्वरो दीनो गात्रस्वेदो महद्भयम् ।
मरणे यानि चिह्नानि तानि चिह्नानि याचके ॥

(आ) CNG 241, CNT IV 208.

(इ) GP 1.115. 77. (Cf. P ⌊PS 2.35, PT 2.65, PTem 2.54, PN 1.32, PRE 2.38⌋).

(ई) ŚKDr *ad* याचन् ; IS 2811 and 4880, Subh 70.

(*a*) दीनः स्वरो गतेर्भङ्गो Subh; मुखभङ्गः [ग°] GP.

1421.

गतेऽपि वयसि ग्राह्या विद्या सर्वात्मना बुधैः ।
यद्यपि स्यान्न फलदा सुलभा सान्यजन्मनि ॥

(आ) CNM 161, CNMN 127, CNT IV 164.

(इ) ŚP 1425, SV 2645, SRBh 153.6.

(*a*) वयसे CNM, CNMN.

(*c*) इह चेत्स्यान्न SV; फलति CNM, CNMN.

(*d*) शुलभा CNM, CNMN; फलदा [सु°] SV; चान्य° CNM.

1422.

गन्धेन गावः पश्यन्ति वेदैः पश्यन्ति ब्राह्मणाः ।
चारैः पश्यन्ति राजानश् चक्षुर्भ्यामितरे जनाः ॥

(आ) CNP II 117. (Cf. No. 990).

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5.34. 32, MBh ⌊R⌋ 5.33, MBh ⌊C⌋ 5. 1127), P (PP 3.58, Pts 3.67, PtsK 3.64, PM 3.22), VCsr 8.1, VCjr 8.2, *e* in Vet after 12.6 and *D* in Vet after 23.60,24 (p. 202) MK 111 *bis*.

(ई) SRHt 236.9, IS 2084.

(*a*) गावो गन्धेन (घ्राणेन VCjr) PtsK, VCsr, VCjr.

(*b*) शास्त्रैः [वे°] VCjr; वेदेनैव द्विजातयः VCsr; वै द्विजाः [ब्रा°] MBh (C), Pts, PtsK; ब्राह्मणैः CNP II; पण्डिताः VCjr.

(*c*) चरैः PP, PtsK; राजन्यो CNP II.

(*d*) चक्षुरातिभ्यामितरे जना CNP II (*sic !*).

This maxim was probably incorporated in the CNP II text from MBh.

Cf. JSAIL 30.43, Crn. 252.

1423.

गम्यते यदि मृगेन्द्रमन्दिरं
लभ्यते करिकपोलमौक्तिकम् ।
गम्यते यदि च कुक्कुरालयं
लभ्यतेऽस्थिखुरपुच्छसंचयः ॥

(आ) CNW 98. (Variant of No. 336).

(इ) IS 2087.

(*c*) कुक्कुटालयं CNW (var.).

(*d*) °खुरुपुक्ष° CNW; °संचयम् CNW.

Rathoddhatā metre.

1424.

गर्दभः पटहो दासी ग्रामण्यः पशवः स्त्रियः ।
दण्डेनाक्रम्य भुञ्जीयान् न ते सत्कारभाजनम् ॥

(आ) CNPh 125.

(ई) SRBh 165. 564.
(*b*) ग्रामण्य CNPh; पशव CNPh.
(*cd*) भुञ्जीत नैते CNPh.
(*d*) संमानभाजनम् SRBh; °जनाः CNPh.

1425.

गान्धर्वं गीतसंयुक्तं ताम्बूलं भारती कथा ।
इष्टा भार्या प्रियं मित्रम् अपूर्वाणि दिने दिने ॥

(आ) CNP II 194, CRC 2. 44, CNG 202, CM 53, CPS 49. 62.
(इ) PtsK 2. 16.
(ई) IS 932.
(*a*) आदित्यस्योदयो (°दयं PtsK) गानं (जात° PtsK) CNG, PtsK; गन्धसं° CRC, CPS.
(*c*) सुमित्रं च [प्रि° मि°] CNG, PtsK.

1426.

गिरौ कलापी गगने पयोदा
लक्षान्तरे भानुर्जलेषु पद्माः ।
इन्दुर्द्विलक्षे कुमुदस्य बन्धुर्
यो यस्य हृद्यो नहि तस्य दूरः ॥

(आ) CRC 8.78, CRBh II 7.7, CPS 252.86.
(इ) Śto 327. 1-2, VCsr 3.11, VCmr 3.93, (MKS 134), Nitisāra in KSH 504.
(ई) SRBh 173. 866, SuM A after the end of B (11*). IS 2109.
(*a*) मयूरा (°रो VCsr) [क°] CRBh II, VCsr (VJE as above); गगणे Nitis°; गगनेषु मेघा CRBh II; पयोदो CRC; पयोदः CPS; च मेघो (°घा SuM) VCsr, SuM, (मयूरा ..मेघाः Nd in VCsr) VCmr; च मेघा Śto; मेघाः M in VCsr, Dn in VCmr.
(*b*) भानु CRBh II, CPS; भानुरथप्सु Śto ऽर्कश्च [भा°] Nitis°, SRBh; ऽर्कः सलिले (भानु जले NQ in VCsr) च (°लेषु Q in VCsr, VCmr but Dn as before) पद्मम् VCsr, VCmr; जले च पद्मम् CRC, CPS, SuM; पद्मम् CRBh, SRBh.
(*c*) द्विलक्षसोमे कुमुदोत्पलानि (नां IS) (धनानां SuM) CRBh II, SuM; लक्षद्वये (द्विलक्षो सोमः or °मो MNdV or °मे N or °दूरे J; सोमो द्विलक्षे E in VCmr; द्विलक्ष° Śto

(fn.); ग्लौः कुमुदानि भूमौ (कुमुदस्य नाथो VS or °दस् सुरभ्यो E or °दा पलानि Q; सरस्याम् VCmr) VCsr, VCmr; °द्विलक्षं Nītis°, SRBh; बन्धुः CPS.

(*d*) स्नेहे च बन्धौ (°धुर् N) न° MNNd in VCsr; मैत्री (मित्रं KR in Śto) न च तस्य दू° Śto; मित्रं (मैत्री T) न कदापि (कदाच or °चि Nd-VNNd) दू° VCsr; मित्रं न हि तस्य दू° VCmr, SRBh; भूतेन च तस्य दू° CRBh II; चित्ते न कदापि दूरे SuM; न तयोर् हि T in VCsr; स कथं हि E in VCsr; दूरम् Śto, VCsr, VCmr, SRBh, CRBh II.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā), (In *b* defective).

1427.

गीते नाट्ये पठे वादे संग्रामे च सुरागृहे ।
आहारे व्यवहारे च अष्टौ लज्जा न कारयेत् ॥

(आ) CNN 32. (Cf. No. 501).
(ई) IS 2111, Subh 136.
(*a*) नट्ये CNN; नाटे पठे Subh.
(*b*) सुरतोत्सवे [च सु°] Subh.
(*d*) त्यक्तलज्जः Subh; लज्जां IS; लजा CNN; सदा भवेत् Subh.

1428.

गुणवज्जनसंसर्गाद् याति स्वल्पोऽपि गौरवम् ।
पुष्पमालानुषङ्गेण सूत्रं शिरसि धार्यते ॥

(आ) CvTb 7.26. (Cf. No. 168).
(इ) VCsr VII 21 (N).
(ई) ŚP 291, SV 218, SRBh 81. 2, Pras 23, IS 2120, SRK 52. 2, Subh 279. Cf. SuM 23. 27.
(*a*) उत्तमानां प्रसङ्गेन CvTb; गुणः सज्ज° Pras; गुणवद्वस्तु IS; °संपर्का° ŚP, SV, SRBh.
(*b*) लघवो यान्ति गौ° CvTb; सर्वो [स्व°] SRK.
(*c*) पुष्पाणामनु° ŚP, SRBh; पुष्पसङ्गानुसङ्गेन VC; पुष्पसंघानुषंगेण Pras; °प्रषङ्गेन IS; °लामु° CvTb.
(*d*) तृणं [सू°] SV.

1429.

गुणवन्तोऽपि सीदन्ति न गुणग्राहको यदि ।
सगुणः पूर्णकुम्भो हि यथा कूपे निमज्जति ॥

(आ) CRC 3. 59, CPS 63. 35.

1430.

गुणाः खलु गुणा एव न गुणा धनहेतवः ।
अर्थसंचयकर्तॄणि भाग्यानि पृथगेव हि ॥

(आ) CRC 8.125, CPS 284. 33. (Cf. No. 1431).
(इ) SV 2672, SRHt 51.2, IS 2129, Subh 65.
(*b*) गुणाः फलहेतवः SRHt, Subh.

1431.

गुणाः खलु गुणा एव न गुणाः फलहेतवः ।
सगुणो निष्फलश्चापो निर्गुणः सफलः शरः ॥

(आ) CRC 8.126, CPS 309.7. (Cf. No. 1430).
(ई) SV 2673.
(*b*) गुणा CRC, CPS; धनहेतवः CRC.
(*c*) निष्फलं चापः CRC.

1432.

गुणा धनेन लभ्यन्ते न धनं लभ्यते गुणैः ।
धनी गुणवतां सेव्यो न गुणी धनिनां क्वचित् ॥

(आ) CRC 4.18, CPS 93.30.
(*c*) धना CPS.

Cf. Crn. 55.

1433.

गुणानामज्ञाता प्रचुरधनदातापि न मुदे
मुदे विद्याज्ञाता भवति मितदातापि गुणिनाम् ।
दृशौ ग्राम्या दत्ते न पुनरवधत्ते च चतुरो
दृशः प्रान्तं दत्त्वा वशयति नितान्तं पुरवधूः ॥

(आ) CRB 6.58.
(ई) SRBh 82.45.
(*a*) प्रचुरतर° CRB.
(*c*) दृशो CRB.

Śikhariṇī metre.

1434.

गुणा यत्र न पूज्यन्ते गुणिनां तत्र का कथा ।
नग्नक्षपणके ग्रामे रजकः किं करिष्यति ॥

(आ) CRC 8.141, CPS 324.19. (Cf. No. 264).
(ई) IS 2137, SRHt 42.33, Subh 187.
(*a*) गुणाः IS.
(*b*) का त° गु° गतिः SRHt, Subh; गुणतां IS.
(*c*) नग्नक्षपणकग्रामे CRC, CPS, SRHt; °णकः IS.

1435.

गुणायन्ते दोषाः सुजनवदने दुर्जनमुखे
गुणा दोषायन्ते किमिति जगतां विस्मयपदम् ।
यथा जीमूतोऽयं लवणजलधेर्वारि मधुरं
फणी पीत्वा क्षीरं वमति गरलं दुःसहतरम् ॥

(आ) CRB 4.30. (Cf. Nos. 341, 414, 631, 659).
(इ) Bhavabhūti's Guṇaratnakāvya 6.
(ई) SRBh 51.236, IS 2138, SRK 13.30.
(*b*) तदिदमपि नो [कि°] SRBh, SRK.
(*c*) महामेघः क्षारं पिबति कुरुते वारि मधुरं SRBh, SRK.
(*d*) पी° क्षी° tr. SRBh, SRK.

Śikhariṇī metre.

1436.

गुणिनां निर्गुणानां च दृश्यते महदन्तरम् ।
हाराः कण्ठगताः स्त्रीणां नूपुराणि च पादयोः ॥

(आ) CvTb 8.18.
(ई) SRBh 156.160, SuM 23. 38, SRK 233. 34, IS 2147, Subh 16 and 278.
(*a*) गुणानां IS; सगुणानां निगु° CvTb; अगुणीनां IS.
(*c*) हारः CvTb, SRBh; हारा IS; °गतः CvTb, SRBh; °गता IS.
(*d*) पादयो CvTb.
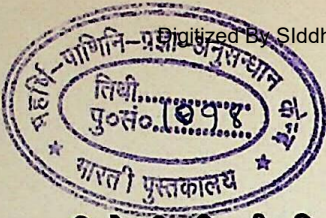
1437.

गुणिनोऽपि हि सीदन्ति गुणग्राही न चेदिह ।
सगुणः पूर्णकुम्भोऽपि कूप एव निमज्जति ॥

(आ) CNW 107.

(ई) SRBh 81.24, IS 2151.

(*b*) चेद्यदि (*sic !*) CNW.

1438.

गुणेषु यत्नसाध्येषु यत्ने स्वात्मन्यवस्थिते ।
अयं गुणवतां धुर्यः त्यजेदल्पान् सहेतुकः ॥

(आ) CRP 8.116, CRBh I 8.127.

(*cd*) धुर्यस्त्यजल्पन्सहेतुकः CRP; धुर्यस्त्यजल्पन्सहेतकः CRBh I.

1439.

गुणेष्वेवादरः कार्यो न वित्तेषु कदाचन ।
सुलभं धनिनां द्रव्यं दुर्लभं हि गुणार्जनम् ॥

(आ) CvTb 7.25, CM 183.

(इ) Vet *ad* 2, p. 113.

(*c*) शुलभं CvTb; गुणिनां Vet.

(*d*) दुर्लभा धनिनां गुणाः Vet.

1440.

गुणैर्न किंचिद् विदुषां प्रयोजनं
खलोऽर्थभागी सुगुणश्च निर्धनः ।
यथा हि काको लभते गृहाद् बलिं
तथा न हंसो न शुको न चातकः ॥

(आ) CRC 8.128, CPS 285.35.

Vaṁśastha metre.

1441.

गुरवो यत्र पूज्यन्ते धान्यं यत्र सुसंचितम् ।
न दण्डकलहौ यत्र तत्र शक्र वसाम्यहम् ॥

(आ) CvP IV 3.7, CvGt 3.5, CvTb 3.9, CvH 3.9, CNI I 138, CnT II 5.2, CnT III 3.14, CnT VI 52. (Cf. No. 783).
(ई) IS 2168, Subh 104. (Cf. IS 2136, Subh 196).
(*a*) पुज्यन्ते CvGt.
(*b*) धा° य° tr. CvH, Subh; धान्य CvTb.
(*c*) अदंतकलहो [न द°] CvP IV, CNI I; अदंडकलहो [न द°] CvTb; अदन्तकलहो CvGt; दन्तकलहो CvH.
(*d*) श्रीर्निवसेच्चिरं CNI; श्रीम्श्चलभवेत् CvH; श्रीसंक्रमोथवैत् CvGt; वचाम्य् CvTb.

1442.

गुरुणा येन पाठितं शिष्यं हि वर्णमात्रकम् ।
भुवि न विन्दते किंचिन् मुषिकहृतसम्पदम् ॥

(आ) CRT 8.53.

1443.

गुरोरधीताखिलवैद्यविद्यः
पीयूषपाणिः कुशलः क्रियासु ।
गतस्पृहो धैर्यधरः कृपालुः
शुद्धोऽधिकारी भिषगीदृशः स्यात् ॥

(आ) CRB 5.13.
(ई) SRBh 43.1, IS 7862, SRK 83.1 (ascribed to Vaidyajivana).

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

1444.

गृहादर्था निवर्तन्ते श्मशानान्मित्रबान्धवाः ।
येन तत् सह गन्तव्यं तत् कर्म सुकृतं कुरु ॥

(आ) CRC 6.74, CPS 167.92. (Cf. No. 1231).
(*c*) त्वयेह [तत् स°] CPS.

1445.

गृहे चाभ्यन्तरे द्रव्यं लग्नं चैव तु दृश्यते ।
अशेषं हरणीयं च विद्या न ह्रियते परैः ॥

(इ) GP 1.115. 82.

1446.

गृहेऽप्यर्थान् परित्यज्य श्मशाने मित्रबान्धवान् ।
नग्नश्च रिक्तहस्तश्च प्रयाति मूषितो यथा ॥

(आ) CRC 6.80, CRBh II 6.10, CPS 168.94.

(*a*) परिस्थाप्य CRC, CPS.

1447.

गृहेष्वर्था निवर्तन्ते श्मशानादपि बान्धवाः ।
शरीरं तीर्थमादाय पुण्यपापैः समं गतम् ॥

(आ) CNP II 149, CNG 221, CM 55.

(इ) Vet 23.7.

(ई) (Cf. Subh 86 ⌊IS 601⌋, ŚP 677).

(*a*) गृहे स्वर्थे नि° B in Vet; अर्त्तानि A in Vet.

(*b*) श्मशाने चैव Vet.

(*c*) काष्ठमादत्ते [ती°] Vet.

(*d*) पापपुण्यं सह व्रजेत् Vet; गता CNP II (MS).

1448.

गोजीर्णं वस्त्रजीर्णं च परपूर्वगताः स्त्रियः ।
दुर्जनं सततं मित्रं दूरतः परिवर्जयेत् ॥

(आ) CNF 15, CNPN 25 *cb/ad*, CM 72. (Cf. Nos. 29, 107, 109, 468, 502).

(*a*) °जीर्ण CNF (MS); Monseur corrects *a* to read गोजीनं वत्सजीनं च; E. Bartoli disagrees.

(*b*) भारिं (the MS has भारीं) जारभराः स्त्रि° CNPN.

(*c*) दुर्जनं शत्रुमित्रं च CNPN.

1449.

गोधूली धान्यधूलिश्च पुत्रस्याऽऽलिङ्गतो रजः ।
रजः स्त्रियाश्च कौन्तेय हन्ति पापं पुराकृतम् ॥

(आ) CNPN 28, CM 56.
(*b*) °लिङ्गनो CNPN (MS).
(*c*) स्त्रियं CNPN (MS).

1450.

गोपयेत् स्वानि रन्ध्राणि पररन्ध्राणि चिन्तयेत् ।
कुसीदे न निवर्तेत राज्यमिच्छन् नृपः स्थिरम् ॥

(आ) CRC 4.34, CRB 4.24, CPS 87.14.
(*a*) राष्ट्राणि CRB.
(*b*) परराष्ट्राणि CRB.

Cf. Crn. 145.

1451.

गोभिर्धनं किंचिद् धनं हैमं चार्धधनं स्मृतम् ।
धान्यं च धनमेव स्याद् विद्या भूमिरिवाक्षया ॥

(आ) CNP II 88, CM 57.
(*b*) हेमं CNP II, CM. (My change to हैमं)
(*d*) विद्या भूमी च चाक्षयं CNP II (MS).

1452.

गोशतादपि गोक्षीरं मानं धान्यशतादपि ।
मन्दिरे मञ्चकस्थानं कस्यार्थे बान्धवा हताः ॥

(आ) CNP II 48, CM 58.
(इ) *g* in Vet 15.10, (cf. Vet 15.10).
(*a*) गोगते प्रपि CNP II.
(*b*) मानं मपि शतामपि CNP II; मान मूढशतैरपि *g* in Vet.
(*c*) मंदिरं *g* in Vet.

Vet *ad* 15.10 (*a*) as above, (*b*) प्रस्थं कुम्भशतादपि, (*c*) प्रासादान् म° (but as above with °कस्थस्य *a* in Vet) and (*d*) शेषां परविभूतयः (but *b c e* in Vet

also as above). The reading of Vet is clearer. Identical with Vet is a quotation of Nilakaṇṭha (*ad* MBh 12.174.32).

1453.

गौरवं प्राप्यते दानान् न तु द्रव्यस्य संग्रहात् ।
आगच्छन् वाञ्छितो लोकैर् वारिदो न तु वारिधिः ॥

(आ) CNG 286.

(ई) *ab* also SRBh 69.7, JS 419.3, IS 2209, Subh 265 and *cd* also in Subh 134 and 291, IS 4346, JS 420.10.

(*b*) वित्तस्य संचयात् SRBh, JS; वित्तस्य [द्र°] JS.

(*c*) वाञ्छतैर् IS (Subh); वाञ्छयते JS.

घं

1454.

घृतं भूषणमन्नस्य यौवनं नरभूषणम् ।
धनस्य भूषणं दानं स्वामिनो भूषणं कृपा ॥

(आ) CNG 301. (Cf. Nos. 364, 523, 526, 1545, 1945, 2154).
(*c*) वाक्यस्य भूषणं सत्यं CNG v. l.

च

1455.

चण्डालश्च दरिद्रश्च द्वाविमौ तुलया धृतौ ।
एकः स्वबन्धुभिः स्पृष्टस् तैरपि त्यज्यतेऽपरः ॥

(आ) CRC 4.29, CRB 4.19, CRBh II 4.17, CPS 96.39.

(*b*) एतौ CRC; समौ [धृ°] CRBh II.

(*c*) स्पृश्यस् CRC.

(*d*) ऽपरैः CPS.

Cf. Crn. 64.

1456.

चन्दनादपि संभूतो दहत्येव हुताशनः ।
विशिष्टकुलजातोऽपि यः खलः खल एव सः ॥

(आ) CNP II 158.

(इ) PP 1.399, PM 1. 177.

(ई) IS 2241, Subh 89.

(*a*) संदनाद् [च°] *N* in PP.

(*c*) वसिष्ठः कु° CNP II (MS); वशिष्ट° *bh* in PP; वसिष्ट° *N* in PP.

(*d*) खलु खलु एव च CNP II (MS); खलः om. *P* in PP.

1457.

चन्द्रो भाति सुनिर्मलेऽथ गगने तारा विचित्रेऽम्बरे
हारो भाति च कामिनीकुचतटे पीनोन्नते यौवने ।
हंसो भाति सरोवरे सनलिने वैदूर्यवर्णोदके
राजा भाति सुमन्त्रिभिः परिवृतः श्रीधाम्नि सिंहासने ॥

(आ) CRC 8.131, CRBh I 8.131 (*bc* incomplete), CRBh II 8.78, CPS 325.23.

(*a*) °ले गतघने CRBh II; °ले गतघते CRBh I; °चित्रं वरे CRBh II; °चरे CRBh I.

(*b*) यौवनात् CRBh II.

(*c*) °नलिले CPS; वैदुर्य CRC, CRBh I, CPS.

(*d*) भातिच् म° CRBh II; चमन् म° CRBh I; परिवृत्ते CRBh I; श्रीयात्रि CRBh I.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1458.

चर्मखण्डं द्विधा भिन्नम् अपानोद्गारवासितम् ।
तत्र मूढाः क्षयं यान्ति प्राणैरपि धनैरपि ॥

(आ) CNP II 166, CNT IV 165, CM 62.
(इ) (Cf. BhŚ 493).
(ई) (Cf. SRBh 371.123, SRK 250.83).

1459.

चलं वित्तं चलं चित्तं चलं जीवितमावयोः ।
प्रसारय करं विप्र धर्मस्य त्वरिता गतिः ॥

(आ) CnT V 91. (Cf. No. 1398).
(ई) SRK 250.84, SRHt 17.4, IS 2263, Subh 99.
(*a*) च° चि° च° वि° tr. Subh, SRK.
(*b*) चले SRK; जीवितयौवने SRK.
(*cd*) चलाचलमिदं सर्वं कीर्तिर्यस्य स जीवति SRK.
(*d*) दैवस्य कुटिला गतिः SRHt.

1460.

चापमानय सौमित्रे शरांश्चाशीविषोपमान् ।
क्रूरस्य चोग्रदण्डस्य लोकोऽयमनुवर्तते ॥

(आ) CRP 8 123, CRB 8.125, CRBh I 8.135.
(इ) (Cf. R 6.21, 22. ⌊*cd* different⌋).
(*b*) शाराश् CRBh I.
(*cd*) समुद्रं शोषयिष्यामि पद्भ्यां यान्तु प्लवङ्गमाः R.

1461.

चापलाद्वारयेद् दृष्टिं मिथ्यावाक्यं च वारयेत् ।
मानवे श्रोत्रिये चैव भृत्यवर्गे सदैव हि ॥

(आ) CRT 4.12.

(इ) GP 1.111. 28.

(*a*) The Tibetan text suggests according to S. Pathak: चापल्यमश्रयेत् यो वा.

(*b*) The Tibetan text suggests according to S. Pathak: तथैव च [न चा°]; चाब्रवीत् CRT (?).

(*d*) सुखायते CRT (?). My changes in *b* and *d*.

Cf. Crn. 85.

1462.

चिता चिन्ता द्वयोर्मध्ये चिन्ता एव गरीयसी ।
चिता दहति निर्जीवं चिन्ता दहति जीवितम् ॥

(आ) CNW 62, CNL 97.

(इ) Vet 3.119 and 11. 150.

(ई) ŚKDr *ad* निर्जीव ascribed to प्राञ्चस्, IS 2280. (Cf. IS 2281).

(*a*) समायुक्ता [द्व°] Vet 3; समाख्याता [द्व°] Vet 11.

(*b*) तेन चिताधिका [द्व°] Vet 11.

(*c*) जीवं [नि°] CNL (*contra metrum*).

(*d*) देहेचिन्ता साजीवनम् CNL; चापि सजीवकम् Vet 3; जीवेन संयुक्तम् Vet 11; चिन्दा (*sic !*) ŚKDr.

1463.

चित्रकृत् काव्यकर्ता च कुवैद्यः कुनरेश्वरः ।
चत्वारो नरकं यान्ति पञ्चमो ग्रामकूटकः ॥

(आ) CNI I 220.

(ई) IS 2287, Subh 135.

(*a*) °कः कः व्य° CNI I.

(*b*) च वैद्य कोज्योतिसुचकः CNI I.

(*d*) °कोटकः CNI I.

1464.

चिन्तया नश्यते रूपं चिन्तया नश्यते बलम् ।
चिन्तया नश्यते प्रज्ञा व्याधिर्भवति चिन्तया ॥

(आ) CvH 7.13.

(*a*) चिंतया CvH.

(*b*) चिंतया CvH; वलं CvH.
(*c*) चिंतया CvH.
(*d*) चिंतया CvH.

1465.

चिन्तासहस्रेषु च तेषु मध्ये
चिन्ताश्वतस्रोऽप्यसिधारतुल्याः ।
नीचापमानं क्षुधितं कलत्रं
भार्या विरक्ता सहजोपरोधः ॥

(इ) GP 1.115.19.
(*a*) चिन्तासहस्राणि बहूनि मध्याच् GPy.
(*c*) नीचापमानः GPy.

Indravajrā metre.

1466.

चैत्रे मासि गुडाहारा वह्वाहाराश्च कार्त्तिके ।
पौषे मासि जलाहारा भवन्ति तव शत्रवः ॥

(आ) CNPN 92, CM 63. (Cf. No. 1467).
(*b*) वङ्गा° CNPN (MS).

1467.

चैत्रे मासि निम्ब्राहारा लघ्वाहाराश्च कार्त्तिके ।
पौषे मासि यथाहारा भवन्ति तव मित्रकाः ॥

(आ) CNPN 93, CM 64. (Cf. No. 1466).
(*a*) निम्ब° CNPN (MS).

1468.

चौरो वा यदि चाण्डालः शत्रुर्वा पितृघातकः ।
अतिथिः कालसंप्राप्तः सोऽतिथिः स्वर्गसंक्रमः ॥

(आ) CNP II 53, CM 65.
(इ) (Cf. Parāśara in Aufrecht's Verzeichniss der Oxforder Handschriften 268 *a* 15 [*ad* IS 4362, Nachträge], PP 4.2-4, Pts 4.2-4, PtsK 4.2-4).
(*c*) काले सं° CNP II, CM.

छ

1469.

छिन्नोऽपि रोहति तरुः
  क्षीणोऽप्युपचीयते पुनश्चन्द्रः ।
इति विमृशन्तः सन्तः
  संतप्यन्ते न विधुरेषु ॥

(आ) CVNS 10.21.

(इ) BhŚ 246, SRBh 47.93, SRK 19.80, IS 2314, Sskṛ 62

(*a*) छिन्नापि IS.

(*b*) चन्द्रः क्षीणोऽपि वर्धते लोके SRBh, SRK; चन्द्रोऽपि वर्धते लोके IS; अपचीयते F_2 in BhŚ; चंद्रः F_5 in BhŚ; शनैश्चंद्रः J in BhŚ; उपमुते लोके IS; लोके [पु° च°] $W_{3,4}$ in BhŚ.

(*c*) विमृषंतः C in BhŚ.

(*d*) संतप्येरन् B_1 in BhŚ; च विपदा F_2 in BhŚ; ते वि१दा (°दि W_1) C D $E_{0,1,3,5}$ I W_1 in BhŚ; विधुरेपि E_2H in BhŚ; सत्सु विदुरेषु J_1 in BhŚ; विधुरेषु सत्सु J_2 in BhŚ; विप्लता लोके CVNS; न ते विप्लुता लोके IS, w_{2-4}^{a} in BhŚ; विपदि लोकेषु Y_3 in BhŚ; विश्लथेषु लोकेषु $T_{1,2}$ in BhŚ; विधिरेषः Y_5 in BhŚ; न लकेस्मिन् SRBh,SRK; लोकेषु $Y_{4,6}$ in BhŚ.

Āryā metre.

ज

1470.

जनको गुरुरेव स्याद् गुरुश्चापि महागुरुः ।
गर्भधारणपोषाभ्यां जननी ह्यधिको गुरुः ॥

(आ) CPS 331.37.

1471.

जननी जनको भ्राता पुत्रो मित्रं तथैव च ।
न सन्ति वल्लभास्तस्य दारिका यस्य वल्लभा ॥

(आ) CNP II 114, CM 66. (Cf. No. 2023).
(इ) Vet 21.7. (Cf. BhŚ 197, Amitagati's Subhāṣitasaṁdoha 24.2, 4, 6, 13 and 14, Kṣemendra's Kalāvilasa 9.27, etc.).
(*b*) तनयस्तनया स्वसा Vet; मित्रस् CNP II (MS).
(*c*) नश्यन्ति वल्लभा तस्य CNP II (MS); नो [न] A in Vet; नस्यति B in Vet; नश्यंति *d* in Vet.
(*d*) दारकार्थस्य व° CNP II (MS); प्रमदा [दा°] *d* in Vet.

1472.

जनयन्त्यर्जने दुःखं तापयन्ति विपत्तिषु ।
मोहयन्ति च संपत्तौ कथमर्थाः सुखावहाः ॥

(आ) CNB 114.
(इ) H (HJ 1.192, HS 1.172, HM 1.179, HK 1.184, HP 1.141, HN 1.142, HH 32.5-6, HC 43.8-9).
(ई) SRBh 64.8, IS 2327.
(उ) (Cf. SS ⌊OJ⌋ 468).

1473.

जनस्याशयमालोक्य यो यथा परितुष्यति ।
तं तथैवानुवर्तेत पराराधनपण्डितः ॥

(आ) CRC 2.9, CRB 2.21, CRCa I 2.19, CPS 34.26.

(*a*) आलक्ष्य CRB.
(*c*) वर्तेत CRCa I.

1474.

जपः स्नानं तपः स्नानं स्नानमिन्द्रियसंयमः ।
सर्वभूतदया स्नानं जलस्नानं च पञ्चमम् ॥

(आ) CNN 34.
(ई) (Cf. IS 2362, Subh 294).
(*b*) इन्द्रियसंयमम् CNN.

1475.

जये च लभते लक्ष्मीं मृते चापि सुराङ्गनाम् ।
क्षणविध्वंसिनः कायाः का चिन्ता मरणे रणे ॥

(आ) CNP II 205.
(इ) H (HJ 2.172, HS 2.162, HM 2.172, HK 2.170, HH 69.15-6).
(ई) SRBh 147.220, IS 2344.
(*a*) जिते CNP II; वा [च] HS; लभ्यते लक्ष्मी CNP II.
(*b*) मृतेनापि Hit (°वापि HS); चैव CNP II; सुराङ्गना CNP II.
(*c*) क्षणविध्वंसिनी काया CNP II.

Cf. JSAIL 24.9.

1476.

जयो धरित्र्याः परमेव सारं
परं गृहं सद्मनि देवदेशः ।
तत्रापि शय्या शयते वरा स्त्री
रत्नोज्ज्वला राजसुखस्य सारम् ॥

(आ) CRC 8.81, CPS 246.73.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

1477.

जरठं च तपस्वीं च शूरत्वमकृतव्रणम् ।
मद्यपं स्त्रीषु सक्तं च न श्रद्दध्यात्प्रयोजयेत् ॥

(आ) CNSap. 46.

1478.

जरा व्याधिश्च मृत्युश्च यदि न स्याादिदं त्रयम् ।
तदा संसारभोगेऽस्मिन् कामं राजतु मे मनः ॥

(आ) CRC 6.81, CPS 168.95.

1479.

जलमग्निं विषं शस्त्रं क्षुद्व्याधी पतनं गिरेः ।
निमित्तं किंचिदासाद्य देही प्राणैर्विमुच्यते ॥

(आ) CNB 144.
(इ) H (HJ 1.176, HS 1.156, HM 1.160, HK 1.162, HP 1.124, HN 1.125, HH 30.3-4, HC 40.7-8).
(ई) SRBh 163.457, IS 2358.
(*a*) जलमणिविषं CNB; अग्निर् HJ.
(*b*) °व्याधीः HJ.
(*d*) प्राणान्विमुञ्चति IS.

1480.

जलरेखा खलप्रीतिर् अर्धवारिघटस्तथा ।
शिरसा धार्यमाणोऽपि खलः खलखलायते ॥

(आ) CNW 72, CnT V 81.
(ई) IS 2361, (cf. Subh 276).
(उ) (Cf. LN ⌊P⌋ 68, NKy ⌊B⌋ 98).
(*c*) धार्यमाने IS (CNW MS A); धार्यमानो IS (CNW MS B).

1481.

जानामि धर्मं न च मे प्रवृत्तिर्
जानाम्यधर्मं न च मे निवृत्तिः ।
केनापि दैवेन हृदि स्थितेन
यथा नियुक्तोऽस्मि तथा करोमि ॥

(आ) CRC 8.134, CRP 8.121, CRBh I 8.133, CPS 322.14.
(ई) (Cf. Medhātithi *ad* Mn 7.205).
(*a*) प्रवृत्ति CRBh I; प्रवृत्तिः CPS.
(*b*) जनामि CRP, CRBh I; °धंर्म CRBh I (scribe's error).

(*c*) देवेन CRC, CRP CRBh I, CPS.

(*d*) चराभि [क°] CRP.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1482.

जामाता कृष्णसर्पश्च पावको दुर्जनस्तथा ।
उपकारैर्न मन्यन्ते पञ्चमो भागिनेयकः ॥

(आ) CNI I 348 (repeated twice). (Cf. Nos. 183 and 184).

(ई) IS 2408, Subh 26.

(*a*) °सर्पस्क CNI I.

(*b*) दुर्जनः पावकस्तथा Subh.

(*c*) उपकारं CNI I; गृह्णन्ते Subh.

(*d*) भगिनीसुतः CNI I.

1484.

जीर्णे भोजनमात्रेयः कपिलः प्राणिनां दयाम् ।
बृहस्पतिरविश्वासं पाञ्चालः स्त्रीषु मार्दवम् ॥

(आ) CRB 8.45, CNI I 232.

(*b*) करोति [क°] CRB; दया CNI I.

(*c*) °विश्वासौ CNI I.

(*d*) पांचाल CNI I.

1485.

जीवतो वाक्यकरणात् क्षयाहे भूरिभोजनात् ।
गयायां पिण्डदानाच्च त्रिभिः पुत्रस्य पुत्रता ॥

(आ) CNP II 253, CM 68.

(इ) *g* in Vet after 18.15.

(*a*) जीवितो वाक्यकारण्य CNP II; वाक्यकारणात् CNP.

(*b*) भूरिभोजन CNP II.

1486.

जीवन्तोऽपि मृताः पञ्च श्रूयन्ते किल भारते ।
दरिद्रो व्याधितो मूर्खः प्रवासी नित्यसेवकः ॥

(आ) CNP II 120, CNI I 149, CNT IV 253, CNL 69 *cd/ab*, (CnT II 10. 6, CnT III 7.14, CnT V 30, CnT I 14, CnT VII 21. Cf. No. 91).

(इ) P (PP 1. 264, Pts 1. 266, PM 1. 103, PtsK 1. 298) Śts 26.3, Śto 322. 18-9.

(ई) ŚP 1375, SR 155. 123, SuM 7.12, SRK 108. 3, IS 2431.

(*a*) मृता CNI I.

(*b*) व्यासेन परिकीर्तितः PtsK, PP, Śto, ŚP, SRBh, SRK; त्रिभर्यातिमशी (*sic !*) CNL; श्रूयते CC_1, in Śts; ब्रूयंते L in Śts; श्रूयतां H in Śts; भारत Śts (CC_1, L O in Śts as above), SuM; भारतः CNP II; मारत CNI I.

(*c*) द्ररिद्री CNI I; दरिद्री CNL, CC_1, A in Śts; मूर्खः P in PP.

(*d*) परसेवकः IS; °सेवंकः CNI I; °सेवक IS.

1487.

जीवोऽपि राजा नगरं शरीरं
मन्त्री मनोलोक इवेन्द्रियाणि ।
मनोविनोश सकलं विनष्टं
यथा विकर्णं कटकं कुरूणाम् ॥

(आ) CvṢ 3.10, CvA 3.10, CvL I 3.10, CNŚK 72.

(*a*) शरीर CvA.

(*b*) मनोलाक CvA.

(*c*) मनावि° CvA.

(*d*) यथ CvL I; मथा CvA (*sic !*); कदकं CvA.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1488.

ज्ञातयः शत्रवश्चौरा आयं पश्यन्ति न व्ययम् ।
आयं व्ययं च मध्यस्था व्ययमेव सुहृज्जनाः ॥

(आ) CNF 85, CNPh 111, CNI II 74.

(ई) IS 6366, Kk 66.

(*a*) ज्ञातयेः CNF (MS); शत्रवो ज्ञातयश् Kk; शत्रुवश् CNF (MS); चैव CNI II, Kk; चैराः CNPh; चोरा CNF (MS), also E. Teza in GSAI I 45.

(*b*) अय CNF (MS); लाभं [आ°] Kk; पश्यन्ती CNF (MS).

(*c*) आयव्ययौ CNPh; मध्येस्येद् CNF (MS);......यक णे च मध्यं च CNI II.

(*d*) वयम् CNF (MS); एकं CNPh, CNI II; सुजना CNF (MS); °जनः CNI II.

1489.

ज्ञानं यत्र शिवं तत्र गावो यत्र ततः सुखम् ।
यत्र साधुस्ततो जीव्यं यथा भार्या तथा रतिः ॥

(आ) CNW 90, CNPh 70.
(ई) IS 2449.
(*a*) श्रिय [शि°] CNPh.
(*b*) यत्रै गावस् (tr.) CNPh.
(*c*) साधु CNW (साधुः CNW MSs AB); साधुस्भार्यस्ततोरति CNPh.
(*d*) यतो [य°] CNPh; स्थितो [र°] CNW, CNPh, IS.

1490.

ज्ञानवान् ज्ञानदानेन निर्भयोऽभयदानतः ।
अन्नदानात्सुखी नित्यं निर्व्याधिर्भेषजाद्भवेत् ॥

(आ) CNG 217.
(ई) IS 2455, Subh 30.
(*a*) ज्ञानं विज्ञा° CNG; ज्ञानवान° Subh.
(*b*) भयदानतः [°ऽभ°] Subh.

1491.

ज्ञानवृद्धा वयोवृद्धा ये च वृद्धा बहुश्रुताः ।
ते सर्वे धनवृद्धस्य द्वारि तिष्ठन्ति किंकराः ॥

(आ) CNI I 66.
(इ) Skanda-purāṇa, Māheśvarakhaṇḍa, Kaumārakhaṇḍa 2. 11.
(*a*) °वृद्धस्तयो° CNI I.
(*c*) सर्वे ते CNI I.
(*d*) द्वारे CNI I; °करः CNI I.

1492.

ज्येष्ठः पितृसमो भ्राता मृते पितरि शौनक ।
सर्वेषां स पिता हि स्यात् सर्वेषामनुपालकः ॥

(इ) GP 1. 114. 64.

त

1493.

तत्र मुक्तादरस्नेहो विलुप्तं यत्र सौहृदम् ।
तदेव केवलं श्लाघ्यं यस्यात्मा क्रियते स्तुतौ ॥

(इ) GP 1.115.56.
(*a*) यत्र [त°] GPy.
(*b*) तत्र [य°] GPy.
(*d*) यत्रत्मा GPy.

1494.

तन्न भवति यद्भाव्यं
भवति च भाव्यं विनापि यत्नेन ।
करतलगतमपि नश्यति
यस्य तु भवितव्यता नास्ति ॥

(आ) CNL 91 (corrupt). (Cf. No. 1753).
(इ) (Cf. P [PP 2. 8 and 134, Pts 2. 9 and 122; 2. 103 and 107, PtsK 2. 11 and 133, 113 and 117]), VCsr VII 13 and 12. 4, BhŚ 569).
(ई) IS 2487, Subh 190. (Cf. SuM 8.25). This thought is very often repeated in Sanskrit literature e.g. see IS 2354, 3519, 3595, 4562, 5181).
(*a*) यत्त भाव्यं Subh.
(*b*) भवन्ति Subh; विना (°पि om.) CNL.
(*c*) °तपि (°म° om.) CNL.
(*d*) यद्यपि [य° तु] Subh; च [तु] CNL; प्राकृतं [भ°] CNL.

Āryā metre. (In CNL defective).

1495.

तस्माद् भूमीश्वरः प्राज्ञं धर्मकामार्थसाधने ।
नियोजयेद्धि सततं श्रमणब्राह्मणहिते ॥

(आ) CRT 5.26. (Cf. Nos. 341,414,631,659,699,1435).

(इ) GP 1.112,25.

(*d*) गोब्राह्मणहिताय च GP.

1496.

ताम्बूलहरिता वक्त्रा दन्तधावनवर्जिताः ।
सर्वे मन्त्राः पलायन्ते सिंहाद् वनचरा यथा ॥

(आ) CRBh II 7.62. (Cf. Nos. 416 and 1353).

1497.

ताम्बूलेन विना राजन् जडीभूता सरस्वती ।
मुखान्न निश्चरेद्वाणी गृहात् कुलवधूरिव ॥

(आ) CNPN 59, CM 69. (Cf. No. 2159).

(*b*) सरश्वती CNPN (MS).

1498.

ताम्रपात्रे पयःपानम् उच्छिष्टे घृतभोजनम् ।
दुग्धं च लवणं दत्त्वा सद्यो गोमांसभक्षणम् ॥

(आ) CNF 63.

(*a*) °पात्र CNF (MS); पयपानं CNF (MS).

(*b*) ऊच्छिष्टेघतभोजन CNF (MS). उच्छिष्टघृ° CNF.

(*c*) दुग्धे CNF (MS); देधा CNF (MS); दधि [द°] CNF.

(*d*) गोमांसं सद्यो भ° CNF; तसदोगौमासभक्षण CNF (MS).

1499.

तावद्गर्जति मातङ्गो वने मदभरालसः ।
शिरोविलग्नलाङ्गूलो यावन्नायाति केसरी ॥

(आ) CNI I 291, CnT II 28.9, CnT VII 70.

(ई) SV 588, SRHt 121.20, IS 2547, Subh 113.

(*b*) वने भक्षणलालसाः CNI I; वने पङ्कजलालसः Subh; पदजनानसः Subh (MS); मदकळासः SRHt.

(*c*) मस्तकेचलला° CNI I; शिरोऽवननतलाङ्गूलो Subh; शिरोवल. लाङ्गूलो SRHt.

1500.

तावद्गुणा गुरुत्वं च यावन्नार्थयते परम् ।
अर्थी चेत्पुरुषो जातः क्व गुणाः क्व च गौरवम् ॥

(आ) CNI I 71.
(ई) SV 3252, SRBh 76.26, IS 2548, Subh 70, SuM 7.22, SuB 14.6.
(*b*) क्वचित् CNI I; परान् SuB.
(*c*) अथविपु° CNI I; अर्थित्वे वर्तमानस्य SV, SRBh.
(*d*) न गुणा न च गौ° SV, SRBh.

1501.

तावन् महत्त्वं पाण्डित्यं कुलीनत्वं विवेकिता ।
यावज् ज्वलति नाङ्गेषु हतः पञ्चेषु पावकः ॥

(आ) CVNS 15.22.
(इ) BhŚ 251.
(ई) SRBh 166.594, IS 2553, Śatakāvali 70.
(*a*) महित्वं IS; पांडि° CVNS; °त्वं IS.
(*b*) कु° वि° tr. CVNS; कुलीनताः IS; विवेकित्वं CVNS; विवेकत IS.
(*c*) नांगेषु CVNS.
(*d*) हंतः CVNS; हन्त IS; हूत IS; स्वतः [हृ°] SRBh; पंचे° CVNS. (For other variants in BhŚ see BhŚ 251).

This maxim was probably incorporated in the CVNS text from BhŚ.

1502.

तिर्यक्तां व्रजतु प्रतारयतु वा धर्मक्रियाकोविदं
हन्तु स्वां जननीं पिबत्वपि सुरां शुद्धां वधूमुज्झतु ।
वेदान्निन्दतु वा हिनस्तु जनतां किं वानया चिन्तया ।
लक्ष्मीर्यस्य गृहे स एव भजति प्रायो जगद्वन्द्यताम् ॥

(आ) CRB 4.16 (*cd* corrupt).
(ई) SRBh 63.35.
(*a*) तिर्यक्तां CRB; भजतु [व्र°] SRBh.
(*c*) निन्तया SRBh, CRB.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1503.

तिलार्धं स्वीयभागश्च निःसारं बदरीफलम् ।
आहारः परतः श्रेयो धूलिः परगृहादपि ॥

(आ) CNW 66.
(ई) SRBh 394.689, IS 2561.
(*a*) स्वीयभागं च CNW.
(*c*) आहारात् SRBh.

1504.

तेजस्विनि क्षमोपेते नातिकार्कश्यमाचरेत् ।
अतिनिर्मथनादग्निश् चन्दनादपि जायते ॥

(आ) CNPh 157.
(ई) ŚP 1399, SV 2655, SRBh 79.9.
(*a*) °स्विनी गुणोपेतो CNPh.
(*b*) नास्ति° CNPh.
(*c*) अतिनिर्मन्थ° SRBh; °नाद्वह्निश् SV.

1505.

तैलाद्रक्षेज्जलाद् रक्षेद् रक्षेच्छिथिलबन्धनात् ।
मूर्खहस्ते न दातव्यम् एवं वदति पुस्तकम् ॥

(आ) CLT closing stanza.

1506.

त्यजन्ति शूर्पवद्दोषान् गुणान् गृह्णन्ति साधवः ।
दोषग्राही गुणान् त्यक्त्वा ह्यसाधुस्तित——उर्यथा ॥

(आ) CNW 108, CNI I 326. (Corrupt) (cf. No. 2147).
(ई) ŚKDr *ad* दोषग्राही (ascribed to Udhaṭa), Kk 24, IS 6235, Subh 203.
(*a*) विसृज्य ŚKDr; सूर्पवद् ŚKDr, CNW MSs AB; गुणाः गृह्णन्ति सूपश्चा Subh; शूर्पवनुच्यते दोषा CNI I.
(*b*) गुणाः Subh; गुणाग्रात्यायश्च पण्डितैः (*sic !*) CNI I.
(*c*) गुणत्यागी (°त्या°) SKDr, CNI I.

(*d*) चालनीव हि दुर्जनः (दुरासदः, Kk) SKDr, Kk; निर्गुरीरखदुर्ज्जनः (*sic !*) CNI I; चालनी इव Subh.

1507.

त्यज पुत्र लघोः सङ्गं भज साधुसमागमम् ।
श्रूयतां शिशुनागेन भेकेन निहतः फणी ॥

(आ) CNW 68. (Cf. No. 428).
(ई) IS 2623.

1508.

त्यजेद् बन्ध्यामष्टमेऽब्दे नवमे तु मृतप्रजाम् ।
एकादशे स्त्रीजननीं सद्यश्चाप्रियवादिनीम् ॥

(इ) GP. 1.115.64.

1509.

त्यजेन् मालासमं मित्रं त्यजेन् मित्रं तुलासमम् ।
त्यजेन् मेरुसमं मित्रं ग्राह्यं मित्रं महीसमम् ॥

(आ) CRT 8.58, CRC 7.5, CnT II 29.4, CnT VII 78, CPS 178.7. (Variant of No. 1345).

1510.

त्रिभिर्वर्षैस्त्रिभिर्मासैस् त्रिभिः पक्षैस्त्रिभिर्दिनैः ।
अत्युत्कटैः पापपुण्यैर् इहैव फलमश्नुते ॥

(आ) CnT II 12.3, CnT III 7.37, CnT V 63.
(इ) H (HJ 1.85, HS 1.78, HM 1.82, HP 1.60, HN 1.61, HK 1.84, HH 19. 17-8, HC 26.16-7), PrC 4.211.
(ई) ŚP 700, IS 2642.
(*c*) अत्युग्रपुण्य HP, PrC, ŚP; अत्युत्कटैः पुण्य पापैः N in HP; पापानाम् HP, PrC, ŚP.
(*d*) उच्यते Pp in HS.
Cf. JSAIL 24.53.

1511.

त्रिविधाः पुरुषा राजन् उत्तमाधममध्यमाः ।
नियोजयेद्यथावत्तांस् त्रिविधेष्वेव कर्मसु ॥

(आ) CRT 5.11. (Variant of No. 743).

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5.33.56, MBh ⌊R⌋ 5.32.67, MBh ⌊C⌋ 5.1033), H (HJ 2.69, HS 2.69, HM 2.70, HK 2.70, HP 2.63, HN 2.62, HH 50. 14-5, HC 66.8-9). (Cf. GP 1.112.11; R 6.6.6).

(ई) ŚP 1366, SRBh 146. 155. SRHt 143 3, (attributed to K), IS 2646, Kṛtyakalpataru, Rājadharmakhaṇḍa 101. 7-8.

(*a*) भृत्या बहुविधा ज्ञेया GP; °पुरुष MBh (var.); राजन् MBh (C).

(*b*) °व्यम: IS.

(*c*) नियोक्तव्या यथार्हेषु GP; °येत् तथैवैतां(स्) Hit, SRBh; यथत्रंत् तांस् SRHt; यथात्रृत्तं MBh (var.).

This maxim was probably incorporated in the CRT text from MBh.

Cf. JSAIL 30.135.

1512.

त्वमेव चातकाधारो ऽसीति केषां न गोचरः ।
किमम्भोदवरास्माकं कार्पण्योक्तिः प्रतीक्ष्यते ॥

(आ) CVNS 15.19.

(इ) BhŚ 521.

(ई) Pad 105.80, ŚP 782, SRBh 211.5, SRK 172.4, RJ 236, IS 2661.

(*a*) °धार Pad, ŚP, SRBh, SRK.

(*b*) इति [ऽसी°] Pad, ŚP, SRBh, SRK; ऽसिति IS.

(*c*) धिगम्भोद यदस्यापि (°धर तस्या° Pad, SRBh; °धिं यस्या° IS) Pad, ŚP, SRBh, IS; °वदरेस्माकं का° IS.

(*d*) °योक्ती: (°क्त: IS; °क्ति CVNS, Pad, SRBh, SRK) Pad, ŚP, CVNS, SRBh, SRK, IS; प्रतीक्षसे (°क्ष्यसे CVNS, W_3 in BhŚ; °क्षित: W_2 in BhŚ) Pad, ŚP, SRBh, SRK, CVNS, $W_{1,2,3}$ in BhŚ.

This maxim was probably incorporated in the CVNS text from BhŚ.

द्

1513.

दग्धं दग्धं पुनरपि पुनः काञ्चनं कान्तवर्णं
घृष्टं घृष्टं पुनरपि पुनश्चन्दनं चारुगन्धम् ।
छिन्नं छिन्नं पुनरपि पुनः स्वादुदं चेक्षुदण्डं
प्राणान्तेऽपि प्रकृतिविकृतिर्जायते नोत्तमानाम् ॥

(आ) CNP II 22.
(इ) Vet 15.18 *bc/ad*. (Cf. Mahān 252).
(ई) SRBh 51.229 *bc/ad*, Subh 208 *ca/bd*, SRK 15.41 *ca/bd*, IS 2219. (Cf. SRBh 386.362).
(उ) Śīt (OJ) 75.
(*a*) कान्तिवर्णं Subh (MS), CNP II.
(*b*) चन्दनश्चारुगन्धिः Subh (MS); °गन्धि Subh (IS).
(*c*) स्वादु चैवेऽक्षु° Vet, SRBh; चैवेक्षुकाण्डं SRK.
(*d*) न प्रा° (ऽपि om.) SRK, SRBh; नोभमानं Subh (MS); चोत्तमानाम् SRK, SRBh.

Mandākrāntā metre.

1514.

दण्डेन न तु मानेन सर्वमेतद्विधीयते ।
गर्दभादि दुन्दुभिश्च दासी बालाः स्त्रियस्तथा ॥

(आ) CNG 307.

1515.

दत्तान्यनेकदानानि रत्नानि विविधानि च ।
सुवाक्यं न हि संप्रोक्तं तेनाहं शूकरीमुखम् ॥

(आ) CNN 72[1].

1. This verse is not a maxim.

1516.

ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाख्याति पृच्छति ।
भुङ्क्ते भोजयते चैव षड्विधं प्रीतिलक्षणम् ॥

(आ) CvL I 8.34, CNI I 135, CNG 294, CNT IV 234.

(इ) P (PP 2.39 and 4.11, Pts 2.45 and 4.12, PtsK 2.49 and 4.13, PD 305.80, PM 2. 10), VCsr 3.9 and 19.2, VCjr 19.2, Vet 1.21, Śts 28.3.

(ई) SRBh 160.306, SRHt 108.2, SuM 23.46, IS 2703, Subh 153 and 254.

(*a*) दादाति IS.

(*b*) कार्यम् [गु°] E in VCsr 3.9, SRHt; आख्यति पच्छसि IS; आख्याय कथ्यते SuM; जल्पति [पृ°] CvL I, CC_1 in Śts; वक्ति च [पृ°] A in PP 2.39, VCjr; भाषितं [पृ°] G in VCjr.

(*c*) भुनक्ति (भुङ्क्ते CC_1 in Śts) भुञ्जापयति (च) A in Vet, CC_1 in Śts; भुक्त CvL I; भोजयति Śts; भुञ्जयते G in VCjr; भुञ्जापयेत्येन O in VCjr; नित्यं [चै°] G in VCjr; गेहे [चै°] c in Vet.

(*d*) षड्भि (°धं om.) CvL I; षड्गुणं J in VCsr 3.9; षड्विधि (°धि V in VCsr 19.2; °धिः C in Śts) C_1 in Śts, SRBh, E in VCsr 19.2, V in VCsr 19.2, C in Śts; मित्रल° VCsr 3.9 (VJ as above), PD; बन्धुल° T in VCsr 3.9 and 19.2 SRHt; लक्षण CNI.

1517.

दन्तभङ्गो हि नागानां श्लाघ्यो यद्वन् महारणे ।
सतां धनक्षयस्तद्वद् विद्वद्दारिद्र्यवारणे ॥

(आ) CvṢ 7.11, CvA 7.11, CvL I 7.11. (Cf. Nos. 1775 and 1779).

(*a*) दंतभंगो CvṢ, CvA, CvL I.

(*c*) सभांधन CvL I; °क्षयंस्तद्व° CvṢ.

(*d*) °द्दारिद्र्यवाणे CvA (corrupt).

1518.

दरिद्रः कृपणो रोगी प्रवासी परसेवकः ।
भिक्षुकः कामुकश्चैव षडेते दुःखभागिनः ॥

(आ) CNF 89.

1519.

दरिद्रस्य मनुष्यस्य प्राज्ञस्य मधुरस्य च ।
काले श्रुत्वा हितं वाक्यं न कश्चित् प्रतिपद्यते ॥

(आ) CRT 6.15. (Cf. No. 439).

(इ) GP 1.113.42, PT 2.55.

(*c*) कालेऽप्युक्तं PT.

1520.

दरिद्रे दीयते दानं समृद्धानां कदाचन ।
व्याधितस्यौषधं पथ्यं व्याधितस्य च नौषधम् ॥

(आ) CNP II 262, CNM 170, CNMN 136, CNT IV 203, CM 71. (Cf. Nos. 1521 and 1774).

(*ab*) E. Monseur suggests that it would be better if the text would read समृद्धे दीयते दानं दरिद्रे न कदाचन, however *a* appears also in CNG 288.

(*a*) दरिद्री CNM.

(*b*) न समृधे क° CNM.

(*c*) °तस्योपधं मित्रं CNM; पश्यंन् CNP II (MS).

(*d*) निदुजस्य किमोषधम् (?) CNM; चानौ° CNP II (MS).

1521.

दरिद्रे दीयते दानं सर्वदा तत् प्रशस्यते ।
अदरिद्रे तु यद्दत्तं किं वारिदेन वारिधेः ॥

(आ) CNG 289. (Cf. Nos. 1520 and 1774).

1522.

दर्शने हरति चित्तं स्पर्शने हरते बलम् ।
संगमे हरते वीर्यं नारी प्रत्यक्षराक्षसी ॥

(आ) CNP II 179, CNT IV 168, CNM 163, CNMN 129.

(ई) IS 2719, Subh 185 and 293.

(*a*) दर्शनात् CNM; दर्शना हरते CNP II (MS); प्राणान् [चि°[Subh; चित्त CNM,

(*c*) मैथने [सं°] Subh; संगमैर् CNM; संभोगात् CNP II (MS); वीर्य CNM; काया [वी°] Subh (with मैथुनें).

1523.

दश कामसमुत्थानि तथाष्टौ क्रोधजानि च ।
व्यसनानि दुरन्तानि प्रयत्नेन विवर्जयेत् ॥

(आ) CVNS 16.23.

(इ) Mn 7.45. (Cf. KN 1.39-68; 11.12; 14.65, Śukranīti-śāra 1.215.238, MP in PDhS, Matsya-purāṇa in VīrR 146-9, Vi 3.50-2).

(ई) PDhS 1.1; 473.1, RRK 6.12-3, KṛKR 143.11-2, Vīr R 149.9-10.

(*a*) °समुच्छ्राणि RRK.

(*b*) तैथाष्टा CVNS; तु [च] Medhātithi's commentary.

(*c*) मृगयाक्षा (°क्षो) दिवा स्वप्नः PDhS; दुरंतानि CVNS.

(*d*) परिवादः स्त्रियो मदः (दमः) PDhS.

This maxim was probably incorporated in CVNS text from Mn.

Cf. JSAIL 27.21.

1524.

दशसूनासमं चक्रं दशचक्रसमो ध्वजः ।
दशध्वजसमा वेश्या दशवेश्यासमो नृपः ॥

(आ) CNI I 305.

(इ) Mn 4.85, Padma-purāṇa, Sṛṣṭikhaṇḍa 19. 236, Bhaviṣya-purāṇa., Uttaraparvan 19.

(ई) (Cf. ŚP 2086, SRBh 145.114).

(*a*) °समश्चक्री CNI I, PdP, Bhav-pur.

(*b*) दशचक्री CNI I, PdP, Bhav-pur.

(*cd*) Some Mn texts have instead of वेश्या—वेशो and °वेश°. See L. Sternbach : Two readings of Mn 4.85 (Bhāratīya Vidya XVIII. Nos. 3-4, pp. 64-8).

This maxim was probably included in the CNI I text from the Padma-purāṇa or the Bhaviṣya-purāṇa and was borrowed from Mn.

Cf. JSAIL 27.13.

1525.

दाता दरिद्रः कृपणो धनाढ्यः
पापी शतायुः सुजनो गतायुः ।
कुलेषु दास्यमकुलेषु राज्यं
कलौ युगे षड्गुणमामनन्ति ।

(आ) CRP 8.138, CRB 8.140, CRBh I 8.149.
(ई) IS 2743 *ab*, Subh 88 *ab*.
(*a*) दरिद्रो IS.
(*b*) चिरायुः Subh; सुकृति Subh.
(*c*) राजकुलीनः सुकुलश्च दासः Subh.
(*d*) पश्यन्तु लोकाः कलिकेलितानि Subh; युगो CRBh I.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1526.

दानं पूजा तपश्चैव तीर्थसेवा श्रुतं तथा ।
सर्वं तद्विफलं तस्य यस्य चित्तं न शुध्यति ॥

(आ) CNG 249.
(इ) Vet 18.18.
(ई) IS 2754, Subh 96.
(*b*) शुतं Subh.

1527.

दानादिधर्मः क्रियते धनेन
धनेन धन्या धनिनो भवन्ति ।
धनं विना कामकथैव नास्ति
त्रिवर्गमूलं धनमेव नान्यत् ॥

(आ) CRC 4. 21. CPS 94. 33.
(*a*) दानादिधर्भः CPS.

Upendravajrā metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1528.

दानेन तुल्यं धनमस्ति किंचित्
सन्तोषतुल्यं सुखमस्ति किं वा ।
विभूषणं शीलसमं कुतोऽस्ति
लाभोऽस्ति चारोग्यसमः पृथिव्याम् ॥

(आ) CRBh II 8.79.
(*a*) दाने° (°न on the margin).
(*b*) सुख° (°मस्ति on the margin).

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1529.

दानेन भूतानि वशीभवन्ति
दानेन वैराण्यपि यान्ति नाशम् ।
परोऽपि बन्धुत्वमुपैति दानात्
दानं हि सर्वव्यसनानि हन्ति ॥

(आ) CNI I 211.
(ई) (Cf. IS 2766, Subh 85).

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1530.

दारिद्र्यं यौवने यस्य शिशुत्वे मातृशून्यता ।
वार्द्धक्ये पुत्रहीनत्वं निष्फलं तस्य जीवनम् ॥

(आ) CNW 49.
(ई) IS 2774, Kk 6.
(*a*) काले [य°] CNW.
(*b*) शैशवे मातृहीनता Kk.
(*d*) निःफलं IS (CNW MSs AB); जीवितं त° नि° tr. Kk.

1531.

दारिद्र्येणाभिभूतस्य पञ्च नश्यन्ति देहिनः ।
लज्जा शौचं तथाचारः सत्यं धर्मस्तु पञ्चमः ॥

(आ) CNPh 78, CNI II 73.

(इ) *ad* HJ I.135.

(*a*) दारिद्येणा° CNPh; दारिद्रेणा *ad* HJ.

(*b*) नश्यति CNPh, CNI II.

(*c*) CNI II illegible; has only लज्जा......(सदा [?]) चार: .

(*d*) धर्मश्च *ad* HS.

1532.

दिव्यं चूतफलं प्राप्य वहेद् गर्वं न कोकिलः ।
पीत्वा कर्दमपानीयं भेको भकभकायते ॥

(आ) CNPN 46, CNL 43, CNI II 66, CNF 19.

(इ) Vararuci's Nitiratna 9, (KSH 503).

(ई) SRBh 235.158, SRK 218.24, IS 2808, Subh 187. Each text is different, therefore it is difficult to reconstruct it.

(*a*) नानाद्रव्य फलं भुक्त्वा CNF; दिव्य CNPN; दिव्यः पुष्परसं Subh; च्युत° CNF (B MS); श्युत° CNI II; चूतरसं CNPN, Nitiratna, SRBh; पीत्वा [प्रा°] Nitiratna, SRBh.

(*b*) गर्ववं नायाति (Teza नायान्ति GSAI 1.44) कोकिलः (°लाः Subh, Teza GSAI 1.44); न गर्वि कोकिलो भवेत् CNPN; न गर्वं (tr. SRBh) याति को° Nitiratna, SRBh.

(*c*) पीत्वो CNI II; °पाणीयं Nitiratna.

(*d*) भेकः कर्कलायते (°लोपते CNF A MS) CNF (Teza कर्कतं लुम्पति GSAI 1.44); रटरटायते SRBh; मकमकायते CNL, CNI II, CNPN.

1533.

दुःखं परं बालकचेष्टितं च
मध्यं हि चान्तं जरया निरस्तम् ।
एतानि दुःखानि बहूनि लोके
चित्राणि संस्मृत्य न किंचिदिष्टम् ।

(आ) CRC 6.67, CPS 154.56.

Indravajrā metre.

1534.

दुःशीलोऽपि द्विजः पूज्यो न तु शूद्रो जितेन्द्रियः ।
कः परित्यज्य गां दुष्टां दुह्याच्छीलवतीं खरीम् ॥

(आ) CRC 3.48, CPS 64.38.

1535.

दुर्जनस्य हि सङ्गेन सुजनोऽपि विनश्यति ।
प्रसन्नं जलमित्याहुः कर्दमैः कलुषीकृतम् ॥

(आ) CRT 8.27.
(इ) GP 1.115.49.
(*c*) प्रसन्नमपि पानीयं GP.

1536.

दुर्जनाः शिल्पिनो दासा दुष्टाश्च पटहाः स्त्रियः ।
ताडिता मार्दवं यान्ति न ते सत्कारभाजनम् ॥

(आ) CPS 373.3.
(इ) GP 1.109.31.

1537.

दुर्जनेन समं सख्यं प्रीतिं चापि न कारयेत् ।
उष्णो दहति चाङ्गारः शीतः कृष्णायते करम् ॥

(आ) CNB 119.
(इ) H (HJ 1.82, MS 1.74, HM 1.79, HK 1.81, HH 18.26-7, HC 25.16-7).
(ई) SRK 26.47, SRBh 55.48, IS 2859, Kk 84. (Cf. SRHt 43.41).
(उ) Cf. DhN (P) 123, Vyās (C) 21 (identical with SRHt).
(*d*) कृष्णायति IS.

Cf. L. Sternbach, on the Sanskrit *Nīti* Literature of Ceylon; 1. Vyāsakāraya.

1538.

दुर्जनैरुच्यमानानि संमतानि प्रियाण्यपि ।
अकालकुसुमानीव भयं संजनयन्ति च ॥

(आ) CNN 13.

(इ) H (HJ 3.25, HS 3.23, HM 3.23, HP 3.24, HN 3.24, HK 3.24, HH 78.4-5, HC 103.8-9).
(ई) SRBh 55.41, IS 2860.
(उ) SS (OJ) 339.
(*b*) सस्मितानि [सं] Hit (with the exception of HM, I in HK, L in HS); सम्मितानि N in HP, Pp in HS; सम्मतान्य A in HP; वचांसि मधुरण्यपि SRBh.
(*d*) हि [च] HM, HK, SRBh; मे [च] HJ, HS, HP, HN, HH, HC.
Cf. JSAIL 24.65.

1539.

दुर्बलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनाम् ।
अन्यायपरिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गतिः ॥

(आ) CNP II 200, CNI I 278 v. l., CNT IV 237. (Cf. Nos. 52 and 475).
(इ) Oa in VCbr after 30.0.20 (p. 338a), e in Vet after 3.37 (p. 123) and *d* in Vet, after 14.14 (v. 162).
(ई) IS 2868, Subh 102. (Cf. CS 1.82).
(*c*) °परैस्तु परि° VCbr.
(*d*) पार्थिवा गुरु CNI I.
Cf. Crn. 39.

1540.

दुर्लभौ विष्णुपादौ च गङ्गास्नानं च दुर्लभम् ।
दुर्लभा विप्रगोष्ठी च दुर्लभा भारती कथा ॥

(आ) CNP II 95, CNI I 312, CM 73.
(*a*) विस्नु° CNI I.
(*b*) च om. CNI I.
(*c*) °गोष्ठी CNP II (MS); °गोष्टि CNI I; स्याद् [च] (?) CNI I.

1541.

दुष्टस्य दण्डः सुजनस्य पूजा
न्यायेन कोशस्य विवर्धनं च ।
अपक्षपातोऽर्थिषु राज्यरक्षा
पञ्चैव यज्ञाः कथिता नृपाणाम् ॥

(आ) CNG 287.

(इ) VCsr 8.2, Vet 23.37*ab* (p.123).

(ई) IS 2890, Subh 31.

(उ) RN (P) 89. (Cf. DhN ⌊P⌋ 263, SN ⌊P⌋ 62).

(*b*) संप्रवृद्धिः [वि°] VCsr, Vet.

(*c*) सुपक्ष° [अ°] TE in VCsr; संपक्षपार्थौ Q in VCsr; विषयेषु [ऽथि°] Subh.

(*d*) धर्माः [य°] Subh; कथितं J Q in VCsr.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

Cf. Crn. 9.

1542.

दुष्टानां संगमं प्राज्ञो दूरतः परिवर्जयेत् ।
शीलं सात्यमनस्यं च पाण्डित्यं मित्रसंगमः ॥

(आ) CNPh 167.

(*a*) दुष्टानासं twice CNPh.

(*c*) सत्यमनास्यं CNPr.

(*d*) पाडित्यं CNPh.

1543.

दूरस्थानीव मित्राणि निःस्नेहा इव बान्धवाः ।
कान्ता चालेख्यरूपेव यः काले नोपतिष्ठति ॥

(आ) CSB I 2.58. (see No. 481).

(ई) IS 7549.

(*b*) निस्नेहानि CSB I.

1544.

दूर्वाया भूषणं पत्रं वृक्षाणां भूषणं सुमम् ।
स्ववृत्तिर्भूषणं पुंसां नारीणां भूषणं पतिः ॥

(आ) CNW 24. (Cf. Nos. 364,523,526,1454,1945,2154).

(ई) SRBh 387.418, IS 2921. (Cf. Sudarśana 9).

(*a*) पत्त्रं IS.

(*b*) पुष्पभूषणम् [भू° सु°] IS.

1545.

दृष्ट्वा बालकचेष्टा
यौवनदर्पोऽथ वृद्धवैराग्यम् ।
सापि गता सोऽपि गतस्
तदपि गतं स्वप्नमायेयम् ॥

(आ) CRC 6.68, CPS 153.53.

Āryā metre.

1546.

देवतातिथिभृत्यानां पितृणामात्मनश्च यः ।
न निर्वपति पञ्चानां उच्छ्वसन्न स जीवति ॥

(आ) CVNS 14.16.

(इ) Mn 3.72 (in some editions 3.62 or omitted).

This maxim was probably incorporated in CVNS from Mn.

1547.

देवताराधने दाने विद्याभ्यासे सदौषधे ।
क्षुत्क्षमायां भोजने च कर्तव्यं हितकाङ्क्षणम् ॥

(आ) CNP II 272, CnT II 24.10, CnT VII 2, CM 76.

(*a*) क्षुत्क्षमायां च मोयच्चः CNP II (MS).

(*d*) °व्या CNP II (MS); °णः CNP II (MS).

1548.

देवद्रव्येण या वृद्धिर् गुरुद्रव्येण यत्सुखम् ।
तद्धनं कुलनाशाय मृतोऽपि नरकं व्रजेत् ॥

(आ) CNG 268. (Cf. No. 491).

(ई) IS 2941, Subh 121 and 197.

(*b*) यद्धनम् IS (Subh).

(*d*) तत्सुखं नरकं नयेत् (व्रजेत्) IS (Subh).

1549.

देवब्राह्मणभक्ता च नित्यं धर्मानुषङ्गिणी ।
यस्य भार्या मुदा नित्यं देवेन्द्रोऽसौ न मानुषः ॥

(आ) CRC 1. 35, CPS 13.35. (Cf. Nos. 374,830,1035,1296,1752)

(*d*) महीतले [न मा°] CPS.

1550.

देवो राजा गुरुर्भार्या वैद्यनक्षत्रपाठकाः ।
रिक्तहस्ता न गच्छन्ति गते कार्यं न सिध्यति ॥

(आ) CNW 88, CNPN 68. (Cf. No. 1885).

(इ) (Cf. Vet, Intr 10, PT *ad* 152.1).

(ई) SRBh 387.411, IS 2957.

(*b*) वैद्यो नक्षत्रपाठकः CNPN.

(*c*) Pt. Durga Prasāda (JBBRAS 16 of 1885, p. 368) suggests : रिक्तहस्तैर्न गम्यन्ते; tradition does not bear him out; रिक्तहस्ते न गन्तव्यं CNPN; गच्छति CNW.

(*d*) तत्र कार्यं न सिद्ध्यते CNPN; सिध्यते IS (CNW MS A).

1551.

देशं त्यजेद् वृत्तिहीनं सवृत्तिकं समाविशेत् ।
त्यजेत् कृपणभूपालं शत्रुं सामान्यतस्त्यजेत् ॥

(आ) CRC 2.13, CPS 42.45.

1552.

देशे देशे लभेद् भार्यां पुत्रस्तत्रैव जायते ।
तं देशं नैव जानामि यत्र भ्राता सहोदरः ॥

(आ) CRBh II 8.97.

(इ) (Cf. BhŚ 534).

(ई) SRBh 361.6, Sāhityamīmāṁsā 6 (p. 72), SRHt 94. 1, NT 65, IS 7553.

1553.

दैवं पुरुषकारश्च द्वावेतौ पुरुषार्थकौ ।
पूर्वजन्मकृतं कर्म तद्दैवमिह कथ्यते ॥

(आ) CPS 380.23.

1554.

दैवज्ञः श्रोत्रियो राजा नदी वैद्यस्तु पञ्चमः ।
पञ्च यत्र न विद्यन्ते तत्र वासं न कारयेत् ॥

(आ) CRC 3.23. (Cf. No. 507,625,1662).

1555.

दोषकारी विहन्तव्यो गृहजातोपि मूषकः ।
उपप्रदानैर्हितकृन् मार्जारः प्राप्यते गृहे ॥

(आ) CRB 7.59, CRP 7.58, CRBh I 7.57. (Cf. No. 1556).
(*a*) विहन्तव्यो CRBh I; विहर्तव्यो CRB, CRBh, CRP.
(*c*) तपः प्र° CRBh I; त्यपः प्र° CRP.
(*d*) प्रथमे CRBh I; प्रार्थ्यते CRP.

1556.

दोषाकरोऽपि हन्तव्यो गृहजातोऽपि मूषकः ।
न ते यत्र न तत्राहं यत्राहं तत्र वाजिनः ॥

(आ) CRBh II 7.51. (Cf. No. 1555).
(*a*) दोषाकारो CRBh II.
(*b*) गृहजातेपि CRBh II.

1557.

द्विजिह्वः क्रूरकर्मा च खल एकान्तदारुणः ।
परस्य सहजं दोषं प्रकाशयति नो महान् ॥

(*a*) CLṢ 5.7.
(*a*) द्विजिन्हः CLṢ.
(*b*) एकंत° CLṢ.

1558.

द्विजिह्वाः क्रूरकर्माणो नित्यं छिद्रानुसारिणः ।
दूरतोऽपि हि पश्यन्ति राजानो भुजगा इव ॥

(आ) CRT 3.25. (Cf. No. 1761).

(इ) PtsK 1.74.

(ई) IS 3021.

(*b*) निष्ठा [नि°] PtsK.

1558 A.

द्वे कर्मणी नरः कुर्वन्न् अस्मिँल्लोके विरोचते ।
अब्रुवन्परुषं किंचिद् असतो नार्थयंस्तथा ॥

(आ) CVNS 17.20. (For similar thoughts see No. 93).

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5.33.50, MBh ⌊R⌋ 5.32.58, MBh ⌊C⌋ 5.1024).

(ई) IS 3027.

(उ) SS (OJ) 123.

(*a*) कर्मणि CVNS.

(*b*) अस्मिल्लोके MBh (R), MBh (C); अस्मिंलोके CVNS; विराजते CVNS.

(*c*) अब्रुवन् CVNS.

(*d*) नर्चयंस् CVNS, MBh (R), MBh (C).

This maxim was probably incorporated in the CVNS text from MBh.

Cf. JSAIL 30.36.

ध

1559.

धनं जातिर्धनं रूपं धनं विद्या धनं यशः ।
किं धनेन विहीनानां याच्ञानिर्जीवितैर्गुणैः ॥

(आ) CRC 4.13, CPS 91.25.

Cf. Crn. 51.

1560.

धनं धर्मविदो स्वर्गं शूराणां जीवनं धनम् ।
जीवनं च धनं नार्याः निरीहस्य धनं नृपः ॥

(आ) CNI II 88.

1561.

धनं यस्य भवेन् मानः सुचिरं तस्य जीवितम् ।
प्रभ्रष्टमानदर्पस्य किं धनेन किमायुषा ॥

(आ) CNG 254. (Cf. No. 773*).
(इ) (Cf. GP 1.115.12).
(ई) (Cf. IS 4828).

* CRB 8.10 *ab* and GP 1.115.12 *cd* is identical with CNG *cd*.

1562.

धनं रूपमवैक्लव्यं धनं कुलं सुमङ्गलम् ।
धनं यौवनमम्लानं धनमायुर्निरामयम् ॥

(आ) CRC 4.17, CPS 93.29.
(*c*) यौवनसन्नानं CPS.

Cf. Crn. 54.

1563.

धनवानकुलीनोऽपि सर्वत्र परिपूज्यते ।
शशिनो जातवंशोऽपि निर्धनः परिभूयते ॥

(आ) CNG 237. Nos. (Cf. 503,725,951).

(इ) PP 2. 104.

(ई) (Cf. SuM 4.14)

(*a*) दुष्कुलीनो PP.

(*b*) लोके पूज्यतमो नरः PP.

(*c*) °नस् तुल्यवंशो PP.

1564.

धनस्य यस्य राजतो भयं न चास्ति चौरतः ।
मृतं च यन्न मुञ्चति समर्जयस्व तद्धनम् ॥

(आ) CRT 2.21. (Cf. No. 504).

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 12. 309. 45, MBh ⌊R⌋ 12. 321. 46, MBh ⌊C⌋ 12. 12089), GP 1. 109.21.

(ई) SV 2957.

(उ) SS (OJ) 55.

(*a*) राजभ्यो GP.

(*b*) न चौरतोऽपि वा भयम् SV; नास्ति न CRT, GP; चोरतः CRT.

(*c*) मञ्च्येत CRT, GP.

(*d*) समर्जयेच्च CRT; त्वमर्जयस्व SV.

This maxim was probably incorporated in the CRT text from MBh.

Cf. JSAIL 30. 141.

1565

धनाद्धिर्मः क्रियते धनेन see No. 1527.

1566.

धनिनः सुखिनो नित्यं निर्धना दुःखभागिनः ।
धनिनां निर्धनानां च विभागः सुखदुःखयोः ॥

(आ) CRC 4.25, CPS 95.37. (For similar thoughts see No. 93).

(*b*) °भाजना: CPS.

Cf. Crn 59.

1567.

धनिनो जातिहीनस्य विलसत्युत्तमस् तथा ।
अयोमयस्य खड्गस्य स्वर्णं कोपाद् बहिर्यथा ॥

(आ) CRC 4.19, CPS 93. 31.
(*b*) ऊत्तमो यथा CPS.
(*d*) स्वर्णं CPS.

1568.

धान्यानां संग्रहो राजन् उत्तमः सर्वसंग्रहात् ।
निक्षिप्तं हि मुखे रत्नं न कुर्यात् प्राणधारणम् ॥

(आ) CNB 124.
(इ) H (HJ 3. 58, HS 3. 55, HM 3.55, HK 3. 55, HP 3. 53, HN 3. 53, HH 82.21-2, HC 109. 19-20).
(ई) SRBh 148. 285, IS 3144.
(*c*) निःक्षिप्तं IS; निःक्षिप्तरत्नो हि मु° IS; मुखं IS.

1569.

धन्या फलकरा भूमिर् धन्यो वेदमुखो द्विजः ।
धन्यो राजा प्रजापालो धन्यं परहितं वचः ॥

(आ) CNF 79, CNI II 53.
(*a*) फलवती भूमिः CNI II.
(*b*) (illegible) द्विजः CNI II.
(*d*) द्च CNF.

1570.

धर्मः पिता क्षमा माता भार्या ज्ञेया दया तथा ।
इतरास्तु गुणाः पुत्रा बान्धवास्ते सुधीमतः ॥

(आ) CNG 291.

1571.

धर्म एव प्लवो नान्यः स्वर्गं द्रौपदि गच्छताम् ।
सैव नौः सागरस्येव वणिजः पारमृच्छतः ॥

(आ) CLP IV 7. 4.

(इ) MBh (MBh [Bh] 3.32.22, MBh [R] 3. 31.24, MBh [C] 3.1183).

(ई) SRBh 394. 690, IS 3087.

(उ) SS (OJ) 20.

(*d*) पारमिच्छत: CLP IV.

This stanza was probably incorporated in the CLP IV text from MBh.

Cf JSAIL 30. 23.

1572

धर्ममूलं गृहे नारी वेदमूलं च ब्राह्मणाः ।
तपोमूलं गुरुश्चैव तस्मात्तान् प्रतिपालयेत् ॥

(आ) CvGt 7.15.

1573.

धर्मस्थाने श्मशाने च योगिनां यादृशी भवेत् ।
यदि सा निर्मला बुद्धिः को न मुच्येत बन्धनात् ॥

(आ) CNP II 150, CM 80. (Cf. Nos. 172 and 517).

(*b*) योगिनीणां यातिथिर्भवेत् CNP II (MS) (*contra metrum*).

1574.

धर्मस्य शिखरे भूपो मूले हि श्रमणद्विजाः ।
मूलात् फलानि जातानि तस्मान् मूलं न छेदयेत् ॥

(आ) CRT 8.66.

(*a*) नृपो CRT (*contra metrum*).

(*c*) मूलाज्जातानि फलानि (*contra metrum*).

1575.

धर्मे रतिर्भवति किं बहुभिः श्रुतैश्च
जीवे दया भवति किं बहुभिः प्रदानैः ।
शान्तं मनो भवति किं बहुभिः श्रुतैश्च
आरोग्यमस्ति यदि किं त्रिभवैरसारैः ॥

(आ) CNP II 27, CM 81.

Vasantatilakā metre.

1576.

धर्मे रागः श्रुते चिन्ता दाने व्यसनमुत्तमम् ।
इन्द्रियार्थेषु वैराग्यं संप्राप्तं जन्मनः फलम् ॥

(आ) CNG 196-7.

(इ) IS 3132, Subh. 183.

1577.

धिग्धिक् शरीरसुखलालितमानवेषु
मा खेदयेद्धनकृशं हि शरीरमेव ।
सद्दारका ह्यधनपाण्डुसुताः श्रुता हि
दुःखं विहाय पुनरेव सुखं प्रपन्नाः ॥

(इ) GP 1. 111.25.

(*a*) धिक् धिक् GP, GPy; °सुखलालितलालितेषु GPy.

(*b*) बलकृशं कटकं कटेन GPy.

(*c*) सौदासरामनल [स° ह्य°] GPy; श्रुतास्ते GPy.

Vasantatilakā metre.

1578.

धैर्यं यस्य पिता क्षमा च जननी शान्तिश्चिरं गेहिनी
सत्यं सूनुरयं दया च भगिनी भ्राता मनःसंयमः ।
शय्या भूमितलं दिशोऽपि वसनं ज्ञानामृतं भोजनं
यस्यैते हि कुटुम्बिनो वद सखे कस्माद्भयं योगिनः ॥

(आ) CRC 8. 153, CPS 341.24.

(इ) Śāntiśataka 4. 9, Śatakāvali 37.91.

(ई) SRBh 370. 103, SRK 38.14, Bṛhacchārṅgadharapaddhati 605. 94, IS 3169, Subh 7 and 97, NS 84.

(*a*) धैर्यो CPS; धर्मो IS; क्षमाशं P in Śān; पीता IS; भ्राता मनः संयमो Subh (*cf. b*); शान्तिः सदा CRC, CPS; गेहिणी (J in Śān; गेहिनी IS; देहिनी T in Śān).

(*b*) पुत्रः (सूनुः) सत्यमिदं subh; सूनुववं T in Śān; बन्धुरयं L in Śān; कीर्ति स्वयं गेहिनी Subh. (cf. *a*); मनस्संगमा B in Śān.

(*c*) दिशो पवसनं IS; ज्ञातामृतं B in Śān.

(*d*) एते यस्य P, J, J², γ in Śān, SRBh, SRK, Bṛhac°; चैते यस्य TJB in Śān; त्वैते यस्य L in Śān; यस्यास्तीह CRC, CPS; हिः कुटम्बिनो IS; ईदृक् यस्य कुटम्बिकं Subh; योगिनां IS.

Śārdūlavikrīḍita metre.

न

1579.

न कश्चिच् चण्डकोपानाम् आत्मीयो नाम भूभृताम् ।
होतारमपि जुह्वन्तं स्पृष्टो दहति पावकः ॥

(आ) CVNS 15.20.
(इ) BhŚ 60.
(ई) ŚP 1376, SV 2799, SRBh 146.160, SRK 123.12, SuM 24, SRHt 81.1, IS 3184.
(*b*) नैव [ना°] IS; भूभुजाम् CVNS, BhŚ, SP, SV, SRK, SuM, SRHt, IS.
(*c*) जुह्वानं (°तं IS) CVNS; जुह्वानं SRHt, SuM, SRK; जुहूतं IS.
(*d*) दहत्येव हुताशनः SRBh, ŚP in SV fn.; स्पष्टो IS; दहत्येव हि पा° ŚP. (For other variants in BhŚ see BhŚ 60).

This maxim was probably incorporated in the CVNS text from BhŚ.

1580.

न कश्चित् कस्यचित् शत्रुर् न कश्चित् कस्यचित् सुहृत् ।
अर्थनिष्पत्तिसंबन्धो जनकस्य विकल्पयेत् ॥

(आ) CNPh 165.
(*a*) °छत्रुर् CNPh.
(*c*) अथ निष्पन्ति संपन्नो CNPh.

1581.

न कश्चित् कस्यचिन् मित्रं न कश्चित् कस्यचिद् रिपुः ।
व्यवहारेण मित्राणि जायन्ते रिपवस् तथा ॥

(आ) CNB 20. (Variant of No. 525).
(इ) H (HJ 1.73, HS 1.65, HM 1.70, HK 1.72, HH 17.15-6, HC 23.17-8).
(ई) IS 3189.

Cf. JSAIL 24.103.

1582.

न कोऽपि कस्यचिन् मित्रं न कोऽपि कस्यचित् प्रियः ।
सम्बन्धेन निजायन्ते सर्वे मित्राणि बान्धवाः ॥

(आ) CNPh 38.

(*c*) संबंधे CNPh.

1583.

न गार्हस्थ्यात् परो धर्मो न सुखं गृहिणीपरम् ।
न तीर्थं पितृमातृभ्यां न देवः केशवात् परः ॥

(आ) CNP II 52, CM 82.

(इ) Vet 17.3.

(*a*) गाहस्थात् CNP II; गृह° *A e* in Vet.

(*b*) गृहं [सु°] *D* in Vet; गृहणी CNP II (MS); समं [प°] *e* in Vet.

(*c*) °मातृभ्यो CNP II (MS), *abcde* in Vet.

(*d*) देवो परमात् *e* in Vet.

1584.

नग्नस्नानं गजं मत्तं गावः प्रथमसूतिकाः ।
बहूदके च कर्कटान् प्राज्ञो दूरेण वर्जयेत् ॥

(आ) CRT 8.34. (Cf. Nos. 108 and 1992).

(इ) GP 1. 115. 66 v. l.

(*a*) अश्वं श्रान्तं ग° GP.

(*c*) अनूदके च मण्डूकान् GP.

1585.

नग्ना व्यसनिनो रूक्षाः कपालाङ्कितपाणयः ।
दर्शयन्तीह लोकस्य अदातुः फलमीदृशम् ॥

(आ) CPS 376.12. (Cf. No. 458).

(इ) GP 1.109.24.

(*c*) दर्शरस्तीह CPS.

(*d*) अदत्तुः GP.

1586.

न च भवति वियोगः स्नेहविच्छेदहेतुर्
जगति गुणनिधीनां सज्जनानां कदाचित् ।
घनपटलनिरुद्धो दूरसंस्थोपि चन्द्रः
किमु कुमुदवनानां प्रेमभङ्गं करोति ॥

(आ) CRC 8.79, CPS 253.87.

(इ) VCjr 3.7.

(*a*) वियोगो दुःखविच्छेदहेतोर् CRC; °हेतोः CPS.

Mālinī metre.

1587.

न च माता पिता याति न च भ्राता सहोदरः ।
पापं पुण्यं समं याति यथा वत्सेन धेनवः ॥

(आ) CNW 104, CNG 222.

(इ) (Cf MBh ⌊R⌋ 12.321. 51-2).

(ई) IS 3229.

(*c*) पुण्यमेव स° CNG; यान्ति CNW; (याति in MSs AB).

(*d*) न सुता न च बान्धवाः CNG; बाल° [य°] CNW.

1588.

न चान्तरीक्षे न समुद्रमध्ये
न पर्वतानां विवरप्रदेशे ।
न मातृमूर्ध्नि प्रधृतस्तथाङ्के
त्यक्तुं क्षमः कर्म कृतं नरो हि ॥

(इ) GP 1.113.20.

(*b*) विविधप्रदेशे GP.

(*c*) मातृमूर्द्ध्नि GPy.

(*d*) त्यक्तु GPy (printer's error).

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

1589.

न जातु कामः कामानाम् उपभोगेन शाम्यति ।
हविषा कृष्णवर्त्मेव भूय एवाभिवर्धते ॥

(आ) CPS 377.16.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ *ad* 1.70.44 ⌊693*; 6-7⌋ and *ad* 1.80.9 ⌊840*; 1-2⌋, MBh ⌊R⌋ 1.75.49 and 1.85. 12, MBh ⌊C⌋ 1.3174 and 1.3511), Har 1639, Mn 2. 94, Viṣṇu-purāṇa 4.10.9, Padma-purāṇa, Sṛṣtikh. 19.263, Bhāgavata-purāṇa 9.19.14, Vāyu-purāṇa (ĀnSS 49) 93.95, (cf.Pañcarātra 1.14.97).

(ई) Brāhmadharma 2.13.3, SV 3352, SRBh 166.609, SRHt 224.5, IS 3241.

(उ) SS (OJ) 429.

(*a*) जातुः CPS.

This maxim was probably borrowed from MBh or Mn.
Cf. JSAIL 27.2, JSAIL 30.8.

1590.

न जारजातस्य ललाटशृङ्गं
न सत्कुलीनस्य करेऽस्ति पद्मम् ।
यदा यदा मुञ्चति दुष्टवाक्यं
तदा तदा पश्यति जारजातम् ॥

(आ) CRC 7.13, CRBh II 3.40, CPS 186.33.

(*b*) करेऽलि CRBh II.

(*c*) वाक्यभवं [दु°] CRBh II.

Upendravajrā metre.

1591.

न टिट्टिभो गच्छति हंसलीलया
न वायसो गर्जति कोकिलस्वरम् ।
यवाः प्रकीर्णा न भवन्ति शालयस्
तथैव नीचः प्रकृतिं न मुञ्चति ॥

(आ) CnT II 27.4, CnT VII 53.

(ई) IS 3248, Subh 109.
(*a*) तट्टिट्टिभो Subh; हंसलीनया Subh.
(*b*) कोकिलास्वरं Subh.
(*c*) यवा Subh; शालयः Subh.
(*d*) मुद्मतिः Subh.

Vaṁśastha metre.

1592.

न तु कश्चित् कृते कार्ये कर्तारमनुवर्तते ।
सर्वथा वर्तमानेऽपि धैर्यबुद्धिन्तु कारयेत् ॥

(आ) CRT 7.13.
(इ) GP 1.114.24.
(*a*) यस्मिन् कस्मिन् GP.
(*c*) °मानोऽपि GP.

1593.

न तेन वृद्धो भवति येनास्य पलितं शिरः ।
यो वै युवाप्यधीयानस् तं देवाः स्थविरं विदुः ॥

(आ) CVNS 12 13.
(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 3.133.11, MBh ⌊R⌋ 3. 133.11, MBh ⌊C⌋ 3. 106.31), (cf. MBh ⌊R⌋ 5.167.16), Mn 2.156. (Cf. G 16.21-3).
(ई) BrDh. 2.4. 11, Smṛtimuktāphalam 104. 27, IS 3275.
(*a*) स्थविरो भवति MBh, some Mn MSs, Smṛtimuktāphalam (cf. JSAIL 27.5); स्थविरो ज्ञेयो one Mn text (cf. CstMn).
(*c*) बालोपि यः प्रजानाति MBh.
(*d*) देवा CVNS.

This maxim was probably incorporated in CVNS from Mn.

Cf. JSAIL 27. 5 and 30.26.

1594.

न त्वया सदृशी दूती त्रैलोक्ये सचराचरे ।
या करोत्यमरस्त्रीणां मानुषैः सह संगमम् ॥

(आ) CNP II 96, CM 84.

(*a*) सादृशीदूूतीं CNP II (MS).
(*b*) सदूचराचरे CNP II (MS).

1595.

न दानैः शुध्यते नारी नोपवासशतैरपि ।
अव्रतापि भवेच्छुद्धा भर्तृतद्गतमानसा ॥

(आ) CNI I 165. (Cf. No. 536).
(इ) Vet 4.22.
(ई) SRBh 393.655 *ab*, IS 3285.
(*a*) दाने B in Vet.
(*b*) नोपचार° *c* in Vet; नोपवासैर्व्रतैस्तथा *d* in Vet; °वासैः शतैरपि *D* in Vet.
(*c*) अव्रता *A* in Vet; °भिभवेच्च् *d* in Vet; भवे CNI I.
(*d*) भर्तुस् CNI I, *ac/de* in Vet; तद्गत om. *a* in Vet; चेतो यस्याः सदा भवे *D* in Vet.

1595 A.

नदीनां च कुलानां च मुनीनां च महात्मनाम् ।
परीक्षा न प्रकर्तव्या स्त्रीणां दुश्चरितस्य च ॥

(इ) In SRBh 165. 540 ascribed to Cāṇkya 27.

1596.

नदीनामग्निहोत्राणां भारतस्य कुलस्य च ।
मूलान्वेषो न कर्तव्यो मूलाद्दोषो न हीयते ॥

(इ) GP 1.115.57.
(*d*) मूलाद्दोषेण हीयते GP.

Thalakwadi, Belgaum, 1955.

1597.

न नरस्य नरो दासः किं तु वित्तस्य भूपते ।
गौरवं लाघवं चापि धनाधननिबन्धनम् ॥

(आ) CNB 125.
(इ) H (HJ 3.81, HS 3.78, HM 3.78, HK 3.78, HP 3.76, HN 3.76, HH 85.15-6, HC 115.1-2). Cf. GhN 4.
(ई) SRBh 64 7, IS 3320, (cf. 593).

(*a*) दासो SRBh.
(*b*) दासश्चार्थस्य भू° SRBh; द्रव्यस्य [वि°] IS; भूपतेः IS.
(*c*) वापि SRBh.

1598.

न पुत्रत्वेन पूज्यन्ते गुणैरासाद्यते पदम् ।
रवेर्व्यापारसादृक्ते प्रदीपो न पुनः शनिः ॥

(आ) CNI I 338.
(ई) ŚP 1486, SRBh 81.4, IS 3341.
(*a*) पूज्यत्वं CNI I.
(*c*) रवेव्यपिर° CNI I.
(*d*) प्रदीनो CNI I.

1599.

न प्रदानैः क्षयं यान्ति नोपभोगेन सम्पदः ।
पूर्वार्जितानामन्यत्र सुकृतानां क्षयं विना ॥

(आ) CRC 6.6, CRB 6.5, CRCa I 6.4, CRT 6.8, CPS 160.71.
(उ) SS (OJ) 168.
(*a*) न दानेन CRB; याति CRT.
(*b*) न च भो° CRP; बर्धितः [स°] CRT.
(*d*) क्ष° वि° tr. CRCa I.

1600.

न बालेषु स्नेहं वहति न जरत्स्वादरनवं
न दाक्षिण्यच्छाया युवतिषु न शास्त्रेषु करुणा ।
य एवं निःसीमा तरुणहृदयः पीनकठिनः
स मृत्युः कालं न क्षमत इति मा कार्ष्ट मनसि ॥

(आ) CRC 6.83, CPS 156.62. (Cf. No. 1212).
(*c*) निस्सीमा CRC.
Śikhariṇī metre.

1601.

न भवेद् दुर्विपाकेऽपि प्रलयः समयं विना ।
प्रसन्नमप्यसून् हन्ति जन्तोः प्राप्तावधेः पुनः ॥

(आ) CRC 6.92, CPS 149.41.

1602.

नमः शिवाय साम्बाय सगणाय ससूनवे ।
सनन्दिने सगङ्गाय सवृषाय नमोनमः ॥

(आ) CRBh II 5.20 (Partly illegible).

1603

न माता न पिता भार्या न पुत्रा न च बान्धवाः ।
यमान्तिकं प्रयातस्य सुकृतं दुष्कृतं व्रजेत् ॥

(आ) CNN 23.
(इ) Vet 23.8.
(*ab*) पिता भ्राता न भार्या AB *d* in Vet.
(*b*) पुत्रो Vet.
(*c*) अनुप्राप्य [°प्र] Vet; अनुप्राप्त B in Vet.
(*d*) सुकृतदुः° B in Vet; दुःकृतं CNN, Vet.

1604.

न माता शपते पुत्रं न दोषं लभते मही ।
न हिंसां कुरुते साधुर् न देवः सृष्टिनाशकः ॥

(आ) CPS 374.5.
(इ) Dharmaviveka 18 (KSH 509).
(ई) SRBh 168.669, IS 3371.
(*b*) दोषो CPS; महीम् CPS.

1605.

न मित्रं कस्यचित् कोऽपि नितान्तं न च वैरकृत् ।
दृश्यते मित्रविध्वस्तः कार्याद्वैरिप्ररक्षितः ॥

(आ) CnT II 20.1, CnT III 52.8.
(इ) P (PtsK 2.121, Pts 2.113).
(ई) IS 4854.
(*a*) मित्रं कोऽपि न कस्यापि Pts.
(*c*) विध्वस्तात् PtsK.
(*d*) वैरी परीक्षितः PtsK.

1606.

न यत्रास्ति गतिर्वायो रश्मीनां च विवस्वतः ।
तत्रापि प्रविशत्याशु बुद्धिर्बुद्धिमतां सदा ॥

(आ) CVNS 10.20.
(इ) P (PP 5.35, Pts 5.48, PtsK 5.37, PM 5. 19).
(ई) IS 3385.
(*c*) हि विश° PP; हि विशुत्याषु Pr in PP.
(*d*) बुद्धि CVNS; द्धिर् (बु° missing) M in PP.

1607.

नरपतिहितकर्ता द्वेष्यतां याति लोके
जनपदहितकर्ता त्यज्यते पार्थिवेन्द्रैः ।
इति महति विरोधे वर्तमाने समाने
नृपतिजनपदानां दुर्लभः कार्यकर्ता ॥

(आ) CvL I 8.40.
(इ) BhŚ 562, P (PP 1.101, Pts 1.131, PtsK 1.147, PD 307. 103, PM 1.63).
(ई) ŚP 1353, SRBh 152.409, IS 3396.
(*a*) द्विष्यतां Pr in PP; वाति [या°] CvL I.
(*b*) °पदिहि° CvL I; मुच्यते CvL I; मानविद्रै CvL I; पार्थिवेन SRBh; *psi*, P,L_1, Pr, M in PP; भूमिपालैः PD.
(*c*) महतो Pr in PP; विद्यमाने SRBh; दृश्यमाने [व°] PD.
(*d*) नर° [नृप°] CvL I; °जनपनां (°द° om.) CvL I; दुर्लभिः CvL I; °कर्त्ताः CvL I.

Mālinī metre.

1608.

न राज्ञा सह मित्रत्वं न सर्पो निर्विषः क्वचित् ।
न कुलं निर्मलं तत्र स्त्रीजनो यत्र जायते ॥

(आ) CvP IV 8.17, CvTb 8.17, CNG 55, CNM 147, CNMN 113, CNP II 173, (CNT IV 149), CRBh II 3.43, CRT 3.6, CRCa I 3.30, CM 85. (Cf. Nos. 250,305,1349, 1635).
(इ) GP 1.110.9.

(*b*) न सर्पा निर्विखा क° CNPN, CNM; सर्पे CRBh II; न विषं CvP IV (unclear); निर्विषो भवेत् CRBh II, CRCa I.

(*c*) कुल CNM.

(*d*) जायत CRCa I; गायति CNPN; याचते CvTb.

Cf Crn. 263.

1609.

न राज्यं प्राप्तमित्येव वर्तितव्यमसांप्रतम् ।
श्रियं ह्यविनयो हन्ति जरा रूपमिवोऽत्तमम् ॥

(आ) CNB 128.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5.34.12, MBh ⌊R⌋ 5.33. 11 *bis*, MBh ⌊C⌋ 5.1105), H (HJ 3.116, HS 3.111, HM 3.112, HK 3.112, HP 3.109, HH 92.17.8, HC 123.8-9).

(ई) IS 3399.

This maxim was probably included in the text of CNB from MBh or through H.

Cf. JSAIL 30.40.

1610.

नरानर्थकरं द्यूतं मोक्तव्यं शीलशालिना ।
शीलं विनश्यते येन तस्माद् द्यूतं परित्यजेत् ॥

(आ) CNP II 109, CM 86. (Cf. No. 1308,1618,1956).

(इ) Vet 21.2.

(*a*) नानानर्थ° Vet.

(*b*) मौक्तिकं शौल° CNP II (MS); भोक्त° *a* in Vet; शूलपाणिना *a* in Vet; शीलपाणिना *d* in Vet; °नः *A* in Vet.

(*c*) शीलोऽपि *A* in Vet; शीलं च *cd* in Vet; हि नश्यते Vet; तेन [ये°] Vet (*a* in Vet as above).

(*d*) गरलेनेऽव जीवितम् Vet (तस्माद् द्यूतं न कारयेत् *c* in Vet); तस्मा द्यूतं परित्य जत CNP II (MS).

1611.

नरेशे जीवलोकोऽयं निमीलति निमीलति ।
उदेत्युदीयमाने च रवाविव सरोरुहम् ॥

(आ) CNB 130.

(इ) H (HJ 3.148, HS 3.142, HM 3. 145, HK 3.146, HP 3.142, HN 3.142, HM 97.1-2, HC 129.8-9), KN 4.42.
(ई) SRBh 145.128, IS 3402.
(*a*) जीवलोक्यं CNB; नरेश्वरे जगत्सर्वं KN.
(*b*) उन्मीलति नि° IS; न मीलिति न मीलिति IS; न मीलति नि° IS.
(*c*) सूर्योदये यथा (इव IS) ऽम्भोजं KN.
(*d*) तत्प्रबोधे प्रबुध्यते KN.

1612.

नवं वस्त्रं नवं छत्रं वनानां च नवं फलम् ।
सर्वं नवं प्रशंसीयात् सेवकं च पुरातनम् ॥

(आ) CNPN 76, CM 87.
(इ) (Cf. Nītipradipa in KSH 528).
(*c*) नत्र प्रशंसुयात् CNPN (MS).
(*d*) पुरातनः CNPN (MS).

Cf. Crn. 179.

1613.

नवनीतोपमा वाणी करुणाकोमलं मनः ।
एकबीजप्रजातानां भवत्यवनतं शिरः ॥

(आ) CRC 7.11, CPS 187.34.
(इ) PdP, Sṛṣṭikhaṇḍa 51.33, Kṣemendra's Darpadalana 1.56.
(ई) SRBh 385.312 v.l., JS 446.3, SuM 9.27 *ab*.
(*b*) °रुणा को° CPC, CPS; मनः कुसुमकोमलम् SuM.
(*c*) धर्मबीजप्रसूतानाम् PdP, SRBh.
(*d*) एतत्प्रत्यक्षलक्षणम् PdP, SRBh, JS.

1614.

न विश्वसेदमित्रस्य मित्रस्यापि न विश्वसेत् ।
विश्वासाद्भयमुत्पन्नं मूलान्यपि निकृन्तति ॥

(आ) CNG 87.(Cf. Nos. 565 and 566).
(इ) (Cf. MBh [R] 1.142.60-1; 5.37.9; 12.128. 190; 12.138. 142; 12.140. 43, Har 1164, PP 2. 83. 3, 1 and 4.12, PT 3.1, PS 3.1, PN 3.1, Pts 3.1,PtsK 3.1, GP 1.114.47, Śts 20.11-2).

(ई) ŚP 1301, SV 2734, ŚKDr *ad* विश्वास, SRBh 160.323 *ab*, IS 3429.
(*a*) अविश्वस्ते [अमि°] SV.
(*b*) विश्वस्ते नातिवि° SV.

1615.

न विषं भक्षयेत् प्राज्ञो न क्रीडेत् पन्नगैः सह ।
न निन्देद्योगिवृन्दानि ब्रह्मद्वेषं न कारयेत् ॥

(आ) CnT II 11.9, CnT III 7.31, CnT VI 57.
(इ) VCsr VII 2 and 31.3, VCmr VII 16-7 and 31.99-100.
(ई) IS 3439.
(*a*) भक्षयत् V in VCsr VII 31.
(*c*) निन्द्याद् (°देद् MJQ in VCsr VII 2, Nd in VCsr; °द्यो VT in VCsr VII 2; °द्येद् MJ in VCsr 31.3) VCsr VII 2 and 31.3; निन्द्यमन्नमश्नीयाद् VCmr. 31.100; नोल्लङ्घितनिमित्तानि VCbr VII 16; °वृन्दं च M in VCsr VII 31; वृदानि IS.
(*d*) न ब्र°.........°आचरेत् VCbr VII 17; द्वेष IS.

1616.

न विषं विषमित्याहुर् ब्रह्मस्वं विषमुच्यते ।
विषमेकाकिनं हन्ति ब्रह्मस्वं पुत्रपौत्रकम् ॥

(आ) CRC 7.88, CPS 184.27.
(इ) VCsr V 2. See Kūrma-purāṇa in ŚKDr *ad* विष.
(ई) AlR 139, AlK 238 *ab*, SRBh 98.1, IS3437.
(उ) Vyās (C) 39.
(*b*) ऋणं [°स्वं] SRBh (fn.).
(*cd*) देवस्वं चापि यत्नेन सदा परिहरेत्ततः Kūrma-purāṇa.
(*d*) तु ससन्ततिम् [पु°] AlR.

1617.

नवे वयसि यः शान्तः स शान्त इति मे मतिः ।
धातुषु क्षीयमाणेषु शमः कस्य न जायते ॥

(इ) GP 1.114.73.
(ई) SV 2999, SRBh 156.134, SRK 226.53.

(उ) ShD (T) 126.
(*b*) कन्थते [मे मतिः] SV.
(*d*) शान्तिः [शमः] SRBh, SRK.

1618.

न श्रियस्तत्र तिष्ठन्ति यत्र द्यूतं प्रवर्तते ।
न वृक्षो जायते तत्र विद्यन्ते यत्र छेदकाः ॥

(आ) CNP II 112. (Cf. Nos. 1308, 1619, 1956), CM 88.
(इ) *Bc* in Vet (after 21.3 ⌊p. 191⌋).
(*a*) न श्रियो वर्तन्ते तत्र CNP II; न श्रिया वत्तते त त° CNP II (MS); यत्र ⌊त°⌋ *b* in Vet.
(*d*) विद्यते यत्र पावकः Vet; छेद्का CNP II (MS).

1619.

नष्टं मृतमतिक्रान्तं नानुशोचन्ति पण्डिताः ।
अतिक्रान्तमतिक्रान्तं नष्टं नष्टं मृतं मृतम् ॥

(आ) CNP II 270, CM 89.
(इ) (Cf. PP 1.336, Pts 1.333, PtsK 1.378).
(ई) (Cf. SRBh 164.513, IS 3473 where *ab* are identical with *ab* of CNP II 270).
(*a*) नष्ट CNP II (MS).
(*b*) मानु° CNP II (MS).

1620.

न सुखं धनलुब्धानां न धर्मो दुष्टचेतसाम् ।
न चार्थो भाग्यहीनानाम् औषधं न गतायुषाम् ॥

(आ) CvP IV 3.4, CvGt 3.2, CvTb 3.4, CvH 3.2, CnT II 4.6, CnT III 3.6, CnT VI 44, CM 90.
(*a*) °लुब्धस्य CvP IV, CvGt, CvH.
(*c*) न चार्था CvGt.
(*d*) ओषधं CvTb; नौषधं च CvGt; गतायुषः CvP IV.

1621.

न स्त्रीणामप्रियः कश्चित् प्रियो वापि न विद्यते ।
गावस्तृणमिवारण्ये प्रार्थयन्ति नवं नवम् ॥

(आ) CNF 40. (Cf. No. 1622).

(इ) H (HJ 1.124 and 4.7, HS 1. 189, HM 1.116, HK 1.119 and 4.7, HP 1.155 and 4.7, HN 1.156 and 4.7, HH 24.16-7, HC 33.9-10 and 133.10-1). (Cf. MBh ⌊R⌋ 13.39.5, Śiva-purāṇa quoted in IS 531).

(ई) SRBh 349.41, IS 3496.

(*a*) नारिणां [स्त्री°] B in HP 4.7.

Cf. JSAIL 24.76-76A.

1622

न स्त्रीणामप्रियः कश्चित् प्रियो वापि न विद्यते ।
पुरातनं निवर्तन्ते प्रार्थयन्ति नवं नवम् ॥

(आ) CNPN 55, CM 83. (Cf. 1621).

(*a*) न च स्त्रीणां प्रियः CNPN.

(*b*) प्रिया CNPN.

(*c*) निवरन्ति CNPN.

1623.

न स्थातव्यं न गन्तव्यं क्षणमप्यधमैः सह ।
पयोऽपि शौण्डिनीहस्ते मदिरां मन्यते जनः ॥

(आ) CNN 43, CNI II 96. (Cf. No. 112).

(ई) ŚP 324, SRBh 167.626, IS 3498, Subh 63. (Cf. SuB 13 B. 1).

(*a*) नाऽस्था° Subh.

(*b*) असता CNI II; असतां Subh.

(*c*) शौण्डिकी° SRBh; सौण्डिनी IS; शोण्डिनी Subh.

(*d*) वारुणीत्यभिधीयते CNI II, Subh; मदिरा ŚP, IS.

1624.

न हि किंचित् कृते कार्ये कर्तारं समुपेक्षते ।
तस्मात् सर्वाणि कार्याणि सावशेषाणि कारयेत् ॥

(आ) CNSap 59.

(इ) (Cf. MBh ⌊Bh⌋ 12.138.20, MBh ⌊R⌋ 1.140.79 and 12.140.20, MBh ⌊C⌋ 12,5266).

(ई) SV 2761.

(*a*) कश्चित् SV.

(*b*) समवेक्षते SV.

1625.

न हि संगतिदोषेण साधवो यान्ति विक्रियाम् ।
भुजङ्गैर्वेष्ट्यमानोऽपि चन्दनो न विषायते ॥

(आ) CvP IV 3.8, CvGt 3.6, CvTb 3.10, CvH 3.8, CnT II 5.3, CnT III 3.15, CnT VI 53, CM 91.

(*a*) संसर्गदोषेण CvP IV, CnT.

(*b*) वि° या° सा° tr. CvP IV; साधुर्भुजति विक्रयां CvTb.

(*c*) भुजंगैर् CvP IV; °वेष्टमानो CvH; विव्यमानो CvTb.

(*d*) चन्दमनो CvH; विषायवति CvP IV.

1626.

नातिदूरे समीपे च धनाढ्ये नातिदुर्बले ।
वृत्तिहीनेऽङ्गहीने च षड्भ्यः कन्या न दीयते ॥

(आ) CNPh 24 (reconstructed).

(ई) IS 3554, Subh 186.

(*a*) न चासन्ने [स° च] Subh.

(*b*) नात्याढ्ये [ध°] CNPh; नातिदुर्व्वने Subh (MS).

(*c*) वृति° CNPh; व्याधिते Subh; च मूर्खे CNPh (*contra metrum*).

(*d*) षड्भिः Subh (MS); षभ्यः CNPh.

1627.

नात्यन्तं मृदुना भाव्यं मृदुः सर्वत्र पीड्यते ।
मृदुं हि कदलं दृष्ट्वा को नावकर्तुमिच्छति ॥

(आ) CNPh 85 (corrupt), CNI I 49, CNG 154.

(इ) (Cf. GP 1.114.49).

(*a*) नाभाव्यं [भा° तु] CNPh, CNI I; मृदु भाव्यं तु CNG.

(*b*) बाध्यते [पी°] CNPh, CNI I.

(*c*) असारं (सारं CNPh) कर्दली दृष्ट्वा (कदली मत्वा CNPh) CNI I, CNPh.

(*d*) हर्तुं (छेतुं CNPh) को नसमीहते CNI I, CNPh.

1628.

नानाशास्त्रं पठित्वा तु विचार्य च पुनः पुनः ।
न सभा रञ्जिता येन धिक् तं धिक् तं न संशयः ॥

(आ) CvGt 6.18.

(*a*) पिठि चातुर् CvGt.

(*c*) रञ्जितो CvGt.
(*d*) धिक्कं धिक्कं CvGt.

1629.

नाप्राप्यमभिवाञ्छन्ति नष्टं नेच्छन्ति शोचितुम् ।
आपत्स्वपि न मुह्यन्ति नराः पण्डितबुद्धयः ॥

(आ) CNŚ 98, CNŚL 98, CNŚC 99, CNŚI 99, CNŚPK 79, CPS 354.3.
(इ) MBh (MBh [Bh] 5.33.23, MBh [R] 5.32.28, MBh [C] 5.993), H (HJ 1.181, HS 1.161, HM 1.165, HK 1.167, HP 1.127, HN 1.128, HH 30.20-1, HC 41.8-9).
(ई) SRBh 163.458, IS 3596.
(उ) LN (P) 65, NKy (B) 96.
(*c*) आपत्सु च MBh.

This maxim was probably incorporated in the four texts of the CN version from MBh.

Cf. JSAIL 30.31.

1630.

नाभुक्तं क्रियते कर्म कल्पकोटिशतैरपि ।
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥

(आ) CNPN 86.
(ई) TP 379, IS 7573.
(*a*) मा भुङ्क्त्वा CNPN (MS); मा भुक्तं TP; क्षीयते TP.
(*b*) जन्म° [क°] CNPN (MS).

1631.

नामृतं न विषं किंचिद् एकां मुक्त्वा नितम्बिनीम् ।
सैवामृतलता रक्ता विरक्ता विषवल्लरी ॥

(आ) CNP II 175, CRC 8.90, CPS 250.82.
(इ) BhŚ 91, P (PP 4.29, Pts 4.32, PtsK 4.34).
(ई) SRBh 251.10, SRK 114.11, IS 3608, Subh 12.
(*a*) नामनं W_4 in BhŚ; नामृत IS; विनामृतं विषं Y_3 in BhŚ; नाविषं X_1G_{2t} in BhŚ; मृषं Y_4 in BhŚ; कश्चिद् CRC.
(*b*) एकैत्र तु C in BhŚ; एका W in BhŚ; एकेन तु CRC, CPS; विना [ए°] $Y_3X_2M_1$ in BhŚ; एतां $Y_{2,4}G_{3,4}$; एनां $G_5M_{4,5}$ in BhŚ; एषां Pr in PP; मुक्ता $A_3J_{1,2t}$ W in BhŚ; मुक्तां $X_{1\cdot 2}$ in BhŚ; मुग्धा Y_3 in BhŚ; मुग्धां M_1 in BhŚ; उक्ता [मु°]

M_3 in BhŚ; उत्त्वा N in PP; नितंबिनी CRC, CPS, B,C,$E_{3,5}$,I,J_{1t} WM_3 in BhŚ.

(*c*) शैवा° W_4 in BhŚ; ऽमृतनुरक्ता स्त्री CRC, CPS; ऽमृतमयी $BDE_{0-2,4C}$ $F_{1,2}$ G_4 in BhŚ; ऽमृतरसालक्ता G_{2t} in BhŚ; यस्याः सङ्गेन जीव्येत Pts, PtsK, SRBh; जीव्यते सङ्गतो (शंगतौ PPr in PP; संगतौ *Psi* in PP) यस्या PP.

(*d*) वियुक्ता Y_6 in BhŚ; म्रियते (मृ° PtsK; म्रियेत Pts, PtsK, SRBh) च वियोगतः PP, Pts, PtsK, SRBh.

1632.

नारीणां कोमलाः प्राणाः पुंसां तेऽतीव निष्ठुराः ।
तस्मान् नारीषु पुंसु च प्रभेदो विद्यते महान् ॥

(आ) CNŚ A 75 (replaces CN 73, No. 531). (Cf. CnT II 17.9, CnT III 7b 18).

(*b*) पुंसा: CNŚ.

1633.

नासुरोऽयं न वा नागो धरासंस्थो हि राक्षसः ।
नासुखोऽयं न वाभोगो धरासंस्थो हि राजसः ॥

(आ) CvP IV. (One of the four closing stanzas[1]), CM 93. (On the last page of the MS. repeated on the next page on which it is inserted into a drawing (particularly *d*).

(*b*) न [हि] CvP IV (second time).

[1]. Note the word-play *ab* against *cd*.

1634.

नास्ति भार्या कुतः शाला धनं नास्ति कुतः सुखम् ।
नास्ति भूमिः कुतः सस्यं नास्ति ग्रामः कुतः सीमा ॥

(आ) CNF 70, CNPN 73, CM 94.

(ई) Cf. TP 426 (IS 7575):

(*a*) शीलं [शा°] Teza in GSAI 45 (cf. CM *ad* 94, p. 72).

(*c*) नास्ति ज्ञानं कुतो धर्मो CNF; धर्मा CNF (MS).

(*d*) कुतो सि ा CNF (MS); सिमा CNPN.

Cf. Crn. 106.

1635.

नास्ति मैत्रं नरेन्द्रैश्च नास्ति मैत्रं खलैः सह ।
नास्ति मैत्रयबोधैश्च न च क्रीडा भुजङ्गमैः ॥

(आ) CNW 103, CNPh 73 v.l. (Cf. Nos. 250,305,1349,1608).
(ई) IS 3677.
(*a*) मैत्री नरेंद्रेण CNPh.
(*b*) मैत्री खलेन च CNPh.
(*c*) कैः सहनो मैत्री CNPh.
(*d*) नास्ति मैत्री च योषिता CNPh.

Cf. Crn. 265.

1635 A.

नास्ति वेदात् परो धर्मो नास्ति मातृसमो गुरुः ।
न च दानात् परमिष्टम् इह लोके परत्र च ॥

(आ) CvTb 8.27, CM 187.
(इ) (Cf. MBh ⌊Bh⌋ 12.109,16;13.105,15.
(ई) (Cf. Brāhmadharma 2.1.5).
(*b*) मातृसमा गुरु CvTb.

1636.

नास्ति सर्पेषु विश्वासः प्राप्तवेगे हये गजे ।
परस्वे परदारे च स्वदारे च परं गते ॥

(आ) CNI I 106 (partly illegible and reconstructed), CNSap 65.
(*a*) सर्वेषु CNI I; विश्वासो CNI I.
(*b*) न च वाले रिपौ गते CNI I (?)
(*d*) परे CNI I.

1637.

नास्ति स्त्रीणां पृथग् यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषितम् ।
पतिं संसेवते या तु तेन स्वर्गे महीयते ॥

(आ) CNPh 93. (Cf. Nos. 1213 and 1672).
(इ) Mn 5.155, Vi 25.15 (for *nibandha-s* see JSAIL 27.17), MP 16.61.
(ई) SRBh 351.16, IS 3686.

(*a*) पृथक् CNPh; जपो *nibandha-s*; धर्मो [य°] or याजो *nibandha-*.
(*b*) श्राद्धं [व्र°] MP; उपोषणम् Mn.
(*c*) शुश्रूषयति भर्तारं *nibandha-s*; पतिः *nibandha-s*; शुश्रूषते Mn, Vi; संसेव्यते *nibandha-s*; येन [या तु] Mn; ते न [या तु] *nibandha-s*; यत्तु Vi.
(*cd*) भर्तृशुश्रूषयैवैतान् लोकानिष्टान् व्रजन्ति हि MP.

Cf. JSAIL 27.17.

1638.

नास्त्यारोग्यसमं मित्रं न च धर्मसमो गुणः ।
न चापत्यसमः स्नेहो न च दुःखं क्षुधासमम् ॥

(आ) CNG 39. (Cf. No. 531).
(इ) PP 1.161.
(ई) IS 3690.
(उ) Vyās (C) 20.
(*b*) नास्ति व्याधिसमो रिपुः PP.
(*c*) °सम° bhN in PP.

1639.

नाहं काको महाराज हंसोऽहं विमले जले ।
मयि नीचगसङ्गेन मृत्युरेव न संशयः ॥

(आ) CNP II 223, CM 95.
(*c*) नीचसंगन CNP II (MS).

1640.

नाहं वसामि कैलासे न मेरौ न च मन्दरे ।
मया विश्रम्यते तत्र यत्र नादो मनोरमः ॥

(आ) CRBh II 5.25. (Partly illegible and reconstructed). (Cf Nos. 1641-2).

1641.

नाहं वसामि ब्रह्माण्डे पङ्कजेषु कदाचन ।
मया विश्राम्यते तत्र यत्र वेदध्वनिर्महान् ॥

(आ) CRBh II 5.27 (Partly illegible and reconstructed). (Cf. Nos. 1640 and 1642).
(*c*) विश्रमते CRBh II.
(*d*) °महत् CRBh II.

1642.

नाहं वसामि वैकुण्ठे योगिनां हृदये न वा ।
मद्भक्ता यत्र गायन्ते वसामि तत्र नारद ॥

(आ) CRBh II 5.26 (Partly illegible and reconstructed). (Cf. Nos. 1640-1).
(*b*) च or वा added on the margin.

1643.

निःशङ्कं किं मनुष्याः कुरुत परहिते युक्तमग्रे हितं यत्
मोदध्वं कामिनीभिर्मदनशरहता मन्दमन्दातिदृष्ट्या ।
मा पापं संकुरुध्वं द्विजहरिपरभाः संभजध्वं सदैव
आयुर्निःशेषमेति स्खलति जलघटीभूतमृत्युच्छलेन ॥

(इ) GP 1.111.11.
(*b*) मन्दमन्दातिदृष्टाः GPy.
(*d*) मृत्युभूतच्छलेन GPy; °भूतनृत्युच्छलेन GP (printer's error).
Sragdharā metre.

1644.

नित्यं जनेन सेव्यानि नैकत्रापि च विश्वसेत् ।
स्वभावसंचिता मैत्री सत्यप्रज्ञावृतं कुलम् ॥

(आ) CNPh 170. (Partly illegible and reconstructed).

1645.

निद्रा भद्रे कुतस् तेषां ये ऋणव्याधिपीडिताः ।
अविधेयकलत्राश्च ये चान्ये कृतवैरिणः ॥

(आ) CvP IV 3.13, CvGt 3.10, CvTb 3.18, CNP II 217, CNT IV 245.
(इ) Śts 25. 1.
(ई) IS 3720.
(*a*) तात [भ°] CvP IV, CvGt: तावत् [भ°] CvTb; चैव कुरुतस् ते° CNP II.
(*b*) गुरु° [ऋ°] Śts (var.); पण्डिताः CNP II.
(*c*) अव° CvTb; °लात्राणां (°ल° Śts [var.]), CNP II, Śts (var.); °लभाश् CvGt; °कलत्रांश्च Śts (var.); अस्वाधीनकलत्रा ये Śts (var.).
(*d*) यौर्जिताश्च न वै° Śts (var.); बहु° [कृ°] CvTb; तत° [कृ°] CNP II; °वारिण CNP II; °वैरिणाः IS.

1646.

निर्दोषमपि वित्ताढ्यं दोषैर्योजयते नृपः ।
निर्धनः प्राप्तदोषोऽपि सर्वत्र निरुपद्रवः ॥

(आ) CnT II 20.4, CnT III 53.2.
(इ) P (Pts 2.117, PtsK 2.125).
(ई) IS 3760.

1647.

निर्बीजमक्षरं नास्ति नास्ति मूलं निरौषधम् ।
पृथिवी निर्धना नास्ति उपदेशो हि दुर्लभः ॥

(आ) CNP II 60, CM 111 *cb/ad.*
(ई) (Cf. Bhāminī-vilāsa Intr 26, VCjr 22.6).
(*a*) न बीजं CNP II (MS).
(*c*) पृथ्वी CNP II (MS).

1648.

निर्वाणदीपे किमु तैलदानं
चौरे गते वा किमुतावधानम् ।
पयोगते वा किमु सेतुबन्धो
वयोगते किं युवतीविलासः ॥

(आ) CNW 89.
(इ) Nītipradīpa 13 *ab/dc* (KSH 528), Padyasaṁgraha 8 *ab/dc* (KSH 530).
(ई) SRBh 173.874 *ab/dc*, IS 3767.
(*b*) All texts have किमु साव°; my change to किमुताव°.
(*c*) किं खलु सेतुबन्धः Nītipradīpa, Padyasaṁgraha, SRBh.
(*d*) वनिता° [यु°] Nītipradīpa, Padyasaṁgraha, SRBh; सेतुबन्धं CNW.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1649.

नीचः श्लाघ्यपदं प्राप्य स्वामिनं हन्तुमिच्छति ।
मूषिको व्याघ्रतां प्राप्य मुनिं हन्तुं गतो यथा ॥

(आ) CNL 90.

(इ) H (HJ 4.14, HS 4.12, HM 4.13, HK 4.14, HP 4.14, HN 4.14, HH 102.5-6, HC 136.8-9).

(ई) IS 3794.

(*b*) लोप्तुम् [हु°] HJ.

(*d*) ......मः [य°] CNL.

1650.

नीचाश्रयो न कर्तव्यः कर्तव्यो महदाश्रयः ।
अजा सिंहप्रसादेन आरूढा गजमस्तके ॥

(आ) CNN 31, CnT II 18.10, CnT III 8.4.

(इ) PM 3.77.

(ई) SuM 7*, IS 3797, Subh 199.

(*a*) कर्तव्यो CNN, Subh.

(*b*) महताश्रयः Subh.

1651.

नीतिशास्त्रं प्रवक्ष्यामि चाणक्येन तु भाषितम् ।
येन विज्ञानमात्रेण वृद्धिर्विकसते नृणाम् ॥

(आ) CNP I 1, CNM 1, CNMN 1. (Introductory stanza to CN).

(*b*) चाणिक्येंन सुभाषितं CNM.

(*c*) यस्य CNM,

(*d*) °विकसिते CNM.

1652.

नीतिसारं प्रवक्ष्यामि अर्थशास्त्रादिसंश्रितम् ।
राजादिभ्यो हितं पुण्यम् आयुः स्वर्गादिदायकम् ॥

(आ) CRCa II 1.

(इ) GP 1.108.1.

(*b*) सर्वशास्त्रार्थनिश्चितं CRCa II,

(*d*) आयुरारोग्यदा° CRCa II.

Cf. Crn. 3.

1653.

नीतिसारं सुरेन्द्राय इममूचे बृहस्पतिः ।
सर्वज्ञो येन चेन्द्रोऽभूद् दैत्यान् हत्वाप्नुयाद् दिवम् ॥

(इ) GP 1.108.10.
(*b*) वृहस्पति: GP, GPy.

1654.

नृपः सहायः पृथुदम्भभृद् व्रती
प्रियंवदोऽरिर्वणिगल्पजल्पनः ।
विशाललीलाभ्यधिकावगुण्ठना
वधूश्च संज्ञायतनं विशेषतः ॥

(आ) CRB 7.50, CRP 7.48, CRBh I 7.48.
(*a*) व्रजीति CRBh I (*contra metrum*).
(*b*) °वदोरि CRP; वणिवरा° CRBh I (*contra metrum*).
(*d*) वध्यश्च CRBh I; विशेष· CRBh I (*contra metrum*).

Vaṁśastha metre.

1655.

नृपो हि वृक्षः श्रमणश्च मूलम्
जनाश्च पत्राणि प्रशाखमन्त्री ।
मूलेषु नष्टेषु तरोर्विनाशः
भिक्षुद्विजास्तेन तथैव रक्ष्याः ॥

(आ) CRT 8.67. (Cf. No. 2044).
(*d*) भिक्षुद्विजास्ततस्तैव CRT.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

1656.

नैकत्र परिनिष्ठास्ति ज्ञानस्य किल चोत्तम ।
सर्वः सर्वं न जानाति सर्वज्ञो नास्ति कुत्रचित् ॥

(आ) CRT 3.30.
(इ) GP 1.110.29.
(*b*) शौनक [चो°] GP.

1657.

नोत्सृजेत् कृपणो दानं पुनर्दारिद्र्यशङ्कया ।
प्राज्ञो बुधो सृजेद् दानं पुनर्दारिद्र्यशङ्कया ॥

(आ) CRP 1.14, CRBh I 1.14, CRBh II 1.14.
(*a*) नोसृजेत् CRBh II; कृपणं CRBh I; कृपणे CRP.
(*b*) °संकया CRBh I, CRBh II.
(*c*) प्राज्ञोर्विथो CRBh I; विधौ CRP; बुधः [वि°] CRBh II; °दान CRBh II.
(*d*) नाभाव्यं तत्रासंकया CRBh II; संकया CRBh I.

1658.

नोपात्तं द्रविणं कुलं न गणितं मित्रं च नोपार्जितं
शास्त्रं नाधिगतं तपो न चरितं नो क्रीडितं वाजिभिः ।
कान्ताकोमलपल्लवाधररसं पीतं न चन्द्रोदये
तारुण्यं गतमेव निष्फलतया शून्यालये दीपवत् ॥

(आ) CRC 8.34, CPS 225.17.
(इ) *ad* Vet 14.159 in *D* v.l.
(ई) Subh 67 *ab* v.l., IS 3836 *ab* v.l.
(*a*) ना पात्तं [नो°] Vet; द्रविण कलानुगणितं वित्तं Vet; कला [कु°] Subh; गुणिता Subh; चोपार्जितं CRC, CPS.
(*b*) नोगदितं Vet; व्रतं [तपो] Vet, Subh; नो [न] CRC, CPS, Vet.
(*c*) कान्ताकाम° CRC, CPS, Vet.
(*cd*) Different in Subh and Vet. See IS 3836.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1659.

नो वान्तरीक्षे न समुद्रमध्ये
न पर्वतानां विवरप्रदेशे ।
नो वा स्वदेशे भुवि किंचिदस्ति
यत्र स्थितं कर्म न बाधते स्वम् ॥

(आ) CPS 139.13.
(*a*) वान्तरक्षे CPS.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1660.

नौधश्छिन्द्यात्तु यो धेन्वाः क्षीरार्थी लभते पयः ।
एवं राष्ट्रं प्रयोगेण पीड्यमानं न वर्धयेत् ॥

(आ) CRT 4.5. (Variant of No. 191). (Cf. Nos. 462,803,916,1769).
(इ) GP 1.111.5.
(*a*) नोधश्छिन्द्यात्तु GP.
(*d*) वर्जयेत् [व°] GP.

प

1660 A.

पञ्च नश्यन्ति पद्माक्षि क्षुधार्तस्य न संशयः ।
तेजो लज्जा मतिर्मानं महत्त्वं चापि पञ्चमम् ॥

(आ) CNG 275.
(ई) Subh 121, IS 3855.
(*a*) नस्यन्ति Subh.
(*b*) शंसयः Subh.
(*c*) नज्जा Subh.

1661.

पञ्चभिः काम्यते कुन्ती तद्वधूरपि पञ्चभिः ।
सतीं वदति लोकोऽयं यशः पुण्यैरवाप्यते ॥

(आ) CNI I 162. (Partly illegible and reconstructed), CnT II 20.8, CnT III 53.7.
(इ) VCmr 4.20, VCjr 4.2.
(ई) (Cf. SRBh 115.117).
(*a*) कौति (twice) CNI I; all other texts with the exception of VC कामिता; my change to काम्यते, but VCmr पञ्च कामयते कु°.
(*b*) वधूरपि हि तादृशा CNI I (?); तद्वधूरथ CNI; पञ्च तस्या अपि स्नुषा VCmr.
(*c*) तथापि कथिता साध्वी CNI I; वदन्ति तमेव VCmr.

1662.

पञ्च यत्र न विद्यन्ते न तत्र दिवसं वसेत् ।
गणिकः श्रोत्रियो राजा नदी वैद्यस्तु पञ्चमः ॥

(आ) CvŞ 1.10. (Variant of No. 507, where different readings are noted; see above). (Cf. No. 625). (For similar thoughts see No. 93).

1663.

पञ्च वाक्यं च मन्तव्यं पञ्च निन्दति निन्दकः ।
पञ्चभिः कलहो मूर्खः पञ्चभिस्तवितो वरः ॥

(आ) CvGt 7.16 (partly illegible and reconstructed).

(*b*) पंचनिंदति CvGt.

1664.

पञ्चैते मम भर्तारः सुरूपा दृढविक्रमाः ।
तथापि बलवान् कामो मनः षष्ठेऽपि धावति ॥

(आ) CvP IV 1.17, CvP V 1.17, CvLd 1.18, CM 97.

(ई) (Cf. Subh 133, NT 9, IS 7129 and 7582).

(*b*) द्रढलक्रमः CvP V.

(*d*) धारवति CvLd (*contra metrum*).

1665.

पठतो नास्ति मूर्खत्वं जपतो नास्ति पातकम् ।
मौनिनः कलहो नास्ति अज्ञानस्य कुतोऽभयम् ॥

(आ) CNW 34. (Cf. No. 179).

(इ) ŚP 1424, SRBh 153.5, IS 3871.

(*a*) पठता IS.

(*c*) कलहं CNW (var.).

(*d*) न भयं चास्ति जाग्रहः ŚP, SRBh, IS (better).

1666.

पठनाच्च तपस्वी च शूरश्चाप्यकृतव्रणः ।
मद्यपा स्त्री सती चेति राजन्न श्रद्धाम्यहम् ॥

(आ) CRC 7.26, CRT 7.11, CPS 202.71.

(इ) GP 1.114.21.

(*a*) स्थूलवपुस् [प°] CRT; सधनो हि [प°] GP.

(*b*) शूरतो वै कृतश्रमः GP.

(*c*) मध्यमा CRC, CPS; सतीत्येवं GP.

(*d*) श्रद्धा° CRT (*contra metrum*).

1667.

पठन्ति सर्वशास्त्राणि दुर्लभा भावभेदनाः ।
शिरो वहति पुष्पाणि गन्धं जानाति नासिका ॥

(आ) CNN 1 (partly reconstructed).

(ई) (Cf. Subh 282 ⌊IS 7132⌋).
(*a*) सुलभानि (शु°) हि शास्त्राणि Subh.
(*b*) दु... CNN (rest reconstructed); उपदेष्टा तु (गुरूपदेशस्तु) दुर्लभः Subh.
(*d*) गन्ध जानन्ति नासिकाः Subh.

1668.

पठ पुत्र सदा नित्यम् अक्षरं हृदये कुरु ।
स्वदेशे पूज्यते राजा विद्या सर्वत्र पूज्यते ॥

(आ) CNW 92, CNF 22, CNL 38, CNT IV 162, CnT II 11.2, CnT III 7.24, CnT V 40, CnT I 22. (Cf. Nos. 629 and 939).
(ई) IS 3873.
(उ) SRN (T) 43, ShD (T) 135 and 227 and in to-day's Tibetan literature (cf. H. Duncan's Love Songs and Proverbs of Tibet; No. 612).
(*d*) विद्वान् (instead of विद्या) would be better (cf. CN 1).

Cf. Crn. 77.

1669.

पठिते गणिते शिल्पे तथा सर्वगुणेषु च ।
धर्मार्थकाममोक्षेषु सर्वत्र कुशली भवेत् ॥

(आ) CvW 3.6, CvP IV 3.10, CvTb 3.11, CvL II 3.10, CnT II 4.12, CnT III 3.12, CnT VI 50, CM 98.
(ई) (Cf. IS 3122).
(*a*) पविते CvW; पवित CvL II; गुणिते CvTb; गणित CvP IV; शील्पे CvP IV; श्लिपेः CvW.
(*b*) सर्वक्रलसु चः CvW; सर्वकुलेषु CvP IV; सर्वत्रलेषु CvL II.
(*c*) धर्माक्षकम° CvP IV; °मोक्षषुः CvW.
(*d*) कुशेली CvTb.

1670.

पण्डिते चैव मूर्खे च बलवत्यथ दुर्बले ।
ईश्वरे च दरिद्रे च मृत्योः सर्वत्र तुल्यता ॥

(आ) CVNS 11.23.
(ई) SRBh 158.229.
(*b*) बलवत्यपि दुर्जने SRBh.

1671.

पण्डितो हि वरं शत्रुर् न मूर्खो हितकारकः ।
वानरेण हतो राजा विप्राश्चौरेण रक्षिताः ॥

(*a*) CNN 20. (Cf. Nos 1917-8).
(इ) (Cf. P [Pts 1.417, PP 1.418 and 421]).
(ई) IS 3878, Subh 111. Cf. Weber's *Indische Studien* 3.371.
(*a*) ऽपि [हि] Pts; शत्रु Subh.
(*b*) मा [न] Subh.
(*d*) विप्रचौरेण CNN; रक्षितः CNN (var.).

1672.

पत्यौ जीवति या योषिद् उपवासव्रतं चरेत् ।
आयुः सा हरते भर्तुर् नरके चैव गच्छति ॥

(आ) CNPh 93 *bis*. (Cf. Nos. 1213 and 1637).
(इ) Vi 25.16.
(*a*) नारी [यो°] CNPh.
(*b*) उपोष्यव्रत चारिणी CNPh.
(*c*) आयुष्यं CNPh.
(*d*) नरकं CNPh.

1673.

पत्यौ भक्तिर्व्रतं स्त्रीणाम् अद्रोहो मन्त्रिणां व्रतम् ।
प्रजानां पालनं राज्ञां व्रतं शीलं महात्मनाम् ॥

(आ) CRP 1.34, CRBh I 1.34, CRBh II 1.36.
(इ) RT 2.48 *ab*.
(ई) IS 3901 *ab*.
(*a*) भक्तिव्रतं RT (Troyer's ed.).
(*b*) अद्रोहे CRP; मन्त्रिणं CRP; नृपे [व्र°] CRBh I, CRP.
(*cd*) प्रजानुपालनंऽनन्यकर्मता भूभृतां व्रतम् RT.
(*c*) प्रजानुपालनं राज्ञा CRBh II.
(*d*) व्रतं CRBh I.

Cf. Crn. 35.

1674.

पदे पदे च रत्नानि योजने रसकूपिका ।
भाग्यहीना न पश्यन्ति बहुरत्ना वसुंधरा ॥

(इ) (Cf. Śto 319 15-6)
(ई) In SRBh 160.311 ascribed to CV (?) 2.1, IS 3908, Subh 116.
(*a*) निधानानि [च र°] Subh.
(*c*) °हिनाः Subh.
(*d*) °धराः Subh.

1675.

पदे स्थितस्य मित्रा ये ते तस्य रिपुतां गताः ।
भानोः पद्मे जले प्रीतिः स्थलोद्धरणशोषणः ॥

(इ) GP 1.115.72.
(*a*) ये पदस्थस्य मित्राणि GP in "The Purāṇic Anthology" ed. by A. P. Karmarkar, Thalakwadi, Belgaum, 1955.

1676.

पन्थान इव विप्रेन्द्र सर्वसाधारणाः श्रियः ।
मदीया इति मत्वा वै न हि हर्षयुतो भवेत् ॥

(इ) GP 1.114.74.
(*cd*) तस्मात्त्वं नान्ववद्येथा नास्तीत्यभत्रनाश्च ताः GPy.
(*d*) भव GP.

1677.

परपत्नी तु या स्त्री स्याद् असंबद्धा च योनितः ।
तां ब्रूयाद् भवतीत्येवं सुभगे भगिनीति च ॥

(आ) CVNS 12.12.
(इ) Mn 2.129.
(ई) VīrS 467.2-3, Parāśara-dharma-saṁhitā 1.1; 325.10-1, Smṛti-candrikā 38.11, Smṛtimuktāphalam 110.20, Bālambhaṭṭīya-Brahmacārī-prakaraṇa 148.19.

(*a*) च [तु] some MSs in Mn (cf. JSAIL 27.4).

(*b*) ऽसंबंधा CVNS; असंबन्धा some Mn texts and *nibandha-s* (cf. JSAIL 27.4); जातितः [यो°] CVNS.

(*c*) एव Smṛti-candrikā.

(*d*) भागिनी तु वा Smṛti-candrikā; वा [च] Mn (Jhā's ed.), Smṛti-muktāphalam.

This maxim was probably incorporated in CVNS from Mn.

Cf. JSAIL 27.4.

1678.

परप्राणैर्निजप्राणान् सर्वे रक्षन्ति जन्तवः ।
निजप्राणैः परप्राणान् एको जीमूतवाहनः ॥

(आ) CNP II 260.

(इ) Vet 15.12 and *e* in Vet *ad* 3.26.

(ई) IS 3932, Subh 116.

(*a*) निजप्राणाः Subh.

(*c*) नरप्राणे परप्राणः CNP II; परप्राणा Subh.

(*d*) विरलः कोपि रक्षति Vet *ad* 3.26.

1679.

परान्नेन मुखं दग्धं हस्तौ दग्धौ प्रतिग्रहात् ।
परस्त्रीभिर्मनो दग्धं कुतः शापः कलौ युगे ॥

(ई) In SRBh 98.3 ascribed to CV (?) 4.23.

1680.

परिशुद्धामपि वृत्तिं
समाश्रितो दुर्जनः परान् व्यथते ।
पवनाशिनोऽपि भुजगाः
परोपतापं न मुञ्चन्ति ॥

(आ) CNI I 327.

(ई) ŚP 355, SV 400, SkV 1269, SRBh 57.130, SRK 27.62, IS 155.

(*a*) अतिशु° Böhtlingk's change; अति° [अपि] IS.

(*b*) व्यथयेत् Böhtligk's change; व्यथयते IS.

(*c*) पवनाशनो CNI I.
(*d*) पश्चात्तं न मुञ्चति CNI I; परोपघातं SkV; परपरितपं SRK.

Āryā metre.

1681.

परिहर मनसा सुवर्णचिन्तां
कुरु हरिपूजनमेव सारम् ।
यमभटकरपतितानां नराणां
भवति न हेमशतैः क्षणं विमुक्तिः ॥

(आ) CRC 6.84, CPS 158.65.

Puṣpitāgrā metre (corrupt in *b* and *c*).

1682.

परीक्षका यत्र न सन्ति देशे
नार्घन्ति रत्नानि समुद्रजानि ।
आभीरदेशे किल चन्द्रकान्तं
त्रिभिर्वराटैर्विपणन्ति गोपाः ॥

(आ) CvTb 7.11, CRT 8.62.
(इ) PtsK 1.88.
(ई) IS 3969, Subh 138.
(*ab*) प° ना° tr. CvTb, Subh.
(*b*) नार्धान्ति Subh; समुद्रतानि CRT.
(*c*) आभीरघोषे IS; °कान्तिस् CvTb.
(*d*) °वराटैः वि° PtsK; °वराटैः प्रवदन्ति गोपा CvTb, कपर्दिकाभिः प्रवदन्ति Subh.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

1683.

परुषेणापि चोक्ता या दृष्टा वा क्रुद्धचक्षुषा ।
सुप्रसन्नमुखी भर्तुः सा नारी धर्मभागिणी ॥

(आ) CNB 122.
(इ) H (HJ 3.27, HS 3.25, HM 3.25, HK 3.25, HP 3.25, HN 3.25, HH 78.23-4, HC 104.9-10).

(ई) IS 3972.
(*a*) परुसं चापि चोक्त्वा CNB; परुषाण्यपि या प्रोक्ता H.
(*b*) या [वा] IS; क्रोध° H.
(*c*) या° [सु°] IS; °मुखा IS.
(*d*) °भागिनी HJ; °भाजनम् IS.

1684.

परेण चिन्तितो मन्त्रो दैवेन च निवारितः ।
साधुपथस्थितो राजा भगवान् दैवक्रियथा ॥

(आ) CNPN 101, CM 103.
(*a*) or नरेण (text).
(*c*) °पथान्ति CNPN (MS).
(*d*) दैवकी CNPN (MS).
Cf. Crn 20.

1685.

परेषु या स्थिता विद्या पाण्डित्यं वा परेषु यत् ।
न जानाति परवासं भुवि परवशः क्लेशः ॥

(आ) CRT 8.52.

1686.

परोक्तमात्रं यस्तथ्यं मन्यते बुद्धिवर्जितः ।
हसनीयः परेषां स शाखारूढो जटी यथा ॥

(आ) In SRBh 381. 172 ascribed to CV (?) 4. 49.
(ई) IS 3978 (Bharaṭakadvātrṁśikā).

1687.

परोक्षे देवताः सर्वा राजा प्रत्यक्षदेवता ।
प्रसादस्य प्रकोपस्य प्रत्यक्षे दृश्यते फलम् ॥

(आ) CNP II 249, CNT IV 238, CM 104.
(*a*) सर्वे CNP II.
(*b*) °देवता: CNP II.
(*c*) प्रमादं च प्रकोपं च CNP II.

1688.

परोपदेशवेलायां शिष्टाः सर्वे भवन्ति वै ।
विस्मरन्तीह शिष्टत्वं स्वकार्ये समुपस्थिते ॥

(आ) CVNS 11.24.

(ई) SRBh 156.159.

1689.

परोपदेशे पाण्डित्यं सर्वेषां सुकरं नृणाम् ।
धर्मे स्वयमनुष्ठानं कस्यचित्तु महात्मनः ॥

(आ) CNT IV 139.

(इ) H (HJ 1. 108, HS 1. 98, HM 1.102, HP 1. 76, HN 1. 78, HK 1. 104, HH 22. 7-8, HC 30. 3-4).

(ई) SRBh 45 26, IS 3987, SRK 18. 69, Kk 96.

(*b*) सु° नृ° tr. in some H texts; भवेत् [नृ°] HJ.

(*c*) स्वीयम् HM, HK, HC, SRBh, SRK.

(*d*) सु [तु] P in HS, SRBh, SRK.

Cf. JSAIL 24.31.

1690.

पर्जन्य इव भूतानाम् आधारः पृथिवीपतिः ।
विकलेऽपि हि पर्जन्ये जीव्यते न तु भूपतौ ॥

(आ) CRT 3. 23.

(इ) H (HJ 1. 217, HS 1. 195, HM 1. 200, HK 1.202, HP 1. 161, HN 1. 162, HH 36. 6, HC 48. 8-9), PrC 4. 194, Purātana Prabandha-saṁgraha 396.

(ई) ŚP 1283, SRBh 142. 4, SRK 122. 2, SRHt 61.5, IS 3990. (Cf KN 5.59).

(*a*) पर्यन्य IS.

1691.

पर्जन्यमार्यैः सह वर्धमानं
क्रमात् पताकेव भवत्यवश्यम् ।
तदेव दुष्टैः सह हीयमानं
क्रमाद् भवेज्जीर्णपटोपमानम् ॥

(आ) CRB 7.61, CRP 7. 60, CRBh I 59.

(*a*) शुजर्यम् CRB; अजर्यम [प°] CRBh I (better).

(*c*) नीहीमानं CRP.

(*d*) भवेद् रीपुटो !° CRB,CRP.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1692.

पश्य धर्मस्य माहात्म्यं क्रियमाणस्य नित्यशः ।
आत्मनः कुरुते श्रेयो लोकस्य भवति प्रियः ॥

(आ) CRC 6.53,CRBh II 6.45, CPS 149.40.

1693.

पापं कुर्वन् पापकीर्तिः पापमेवाश्नुते फलम् ।
पुण्यं कुर्वन् पुण्यकीर्तिर् अत्यन्तं पुण्यमश्नुते ॥

(आ) CVNS 12. 18.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5. 35.51, MBh ⌊R⌋ 5.34.61, MBh ⌊C⌋ 5. 1241-2).

(ई) BrDh 2.14.13.

(*c*) पुण्यकु° CVNS.

(*d*) पुण्यमे वाश्नुते फलम् MBh; पुण्यं अत्यन्तमश्नुते MBh (R), MBh (C), BrDh.

This maxim was probably incorporated in CVNS from MBh.

Cf. JSAIL 30.51.

1694.

पापेऽप्यपापः परुषे ऽप्यभिधत्ते प्रियाणि यः ।
मैत्रीद्रवान्तःकरणस् तस्य स्वर्ग इहैव हि ॥

(आ) CNŚ A 5, CPS 355. 5.

1695.

पितृभिर्भ्रातृभिश्चैताः पतिभिर्देवरैस् तथा ।
पूज्या भूषयितव्याश्च बहुकल्याणमीप्सुभिः ॥

(आ) CVNS 14.13.
(इ) Mn 3.55.
(ई) PDhS 1.2; 111.16-7, SC 243.9, SMPh 143.23, BVP 230.21 (*cd* only), Vyavahārārthasamuccaya 121.
(*c*) पोषयितव्याश्च PDhS (var.).

This maxim was probably incorporated in CVNS from Mn.

Cf. JSAIL 27.10.

1696.

पितृमातृमयो बाल्ये यौवने दयितामयः ।
पुत्रपौत्रमयः पश्चात् मूढो नात्ममयः क्वचित् ॥

(आ) CNP II 98.
(ई) IS 4075, Subh 27.
(*a*) वान्ये Subh.
(*b*) वनिता° [द°] CNP II.
(*c*) तदपत्यंययो वार्ये Subh (changed by O. Böhtlingk to तदपत्यमयो वार्ध्ये).
(*d*) मूढा आत्म° CNP II (MS) (*sic !*); नामयः Subh.

1697.

पुनर्ग्रामाः पुनः क्षेत्रं पुनर्वित्तं पुनर्गृहम् ।
पुनः शुभाशुभं कर्म न शरीरं पुनः पुनः ॥

(आ) CRB 2.6. (Cf. Nos. 671,672,1698-9).
(इ) (Cf. VCSr 20.1, VCjr 20.2, Śto 321.10-1, SR 385,339).

1698.

पुनर्दाराः पुनर्वित्तं पुनः क्षेत्रं पुनः पुनः ।
पुनः शुभाशुभं कर्म शरीरं न पुनः पुनः ॥

(आ) (Cf. Nos. 671,672,1697,1699).

(इ) VCsr 20.1, VCjr 20.2, Śto 321.10·1.
(ई) In SRBh 385.339 (ascribed to Vṛddha Cāṇakya). IS 4124.
(*a*) दारा NdJ in VCjr; जाया T in VCjr; जाता: M in VCjr; चिन्ता [वि°] H in VCjr; मित्रं [वि°] Śto. RF in VCjr.
(*b*) तथैव च [पु° पु°] J in VCjr; सुता: [पु° second] VCsr (V in VCsr as above), VCjr (Ś in VCjr as above), Śto; सुतः [पु° second] Q in VCsr; धनम् [पु° second] RF in VCjr.
(*c*) शुभाः शुभं B in Śto; श्रेयस्करं VCjr; श्रेयादिकं GAHF in VCjr; यागदिकं O in VCjr.
(*d*) श° न tr. Śto. N in VCsr, F in VCjr; नः J in VCsr.

1699.

पुनर्दाराः पुनर्वित्तं पुनर्मित्रं पुनः सुताः ।
पुनरत्र प्रधानत्वं न शरीरं पुनः पुनः ॥

(आ) CNP II 141, CM 106. (Cf. Nos. 671, 672, 1697,1698).
(इ) VCsr 20.1, VCjr 20.2. (Cf. Śto 321.10-1).
(ई) SRBh 385.339, IS 4124.
(*a*) जाया [दा°] T in VCsr; दारा NdJ in VCsr; दावा CNP II; मित्रं [वि°] RF in VCjr.
(*b*) पुनः क्षेत्रं VCsr, VCjr, SRBh; तथैव च [पु° सु°] J in VCsr ; सुतः VCjr, CM, Q in VCsr, CM; सुतं CNP II; पुनः [सु°] V in VCsr, Ś in VCjr, SRBh; धनं RF in VCjr.
(*c*) पुनः शुभाशुभं कर्म VCsr, SRBh; यागादिकं O in VCjr.
(*d*) श° न° tr. VCsr, F in VCjr, SRBh.

Cf. Crn. 104.

1700.

पुरंदरसहस्राणि चक्रवर्तिशतानि च ।
निर्वापितानि कालेन प्रदीपा इव वायुना ॥

(आ) CRC 6.78, CPS 158.67.
(ई) ŚP 4163, SV 3309, RJ 1382, SRBh 373.190, IS 4135, Subh 82.
(*c*) प्रवासितानि CRC, CPS.
(*d*) प्रदीप CRC, CPS.

1701.

पुष्पैरपि न योद्धव्यं किं पुनर्निशितैः शरैः ।
युद्धे विजयसंदेहः प्रधानपुरुषक्षयः ॥

(आ) CNP II 204, CNT IV 229, CM 107.
(इ) PM 1.129.
(ई) ŚP 1298.
(*b*) °शितायुधैः PM.
(*c*) रण [युº] ŚP; °देहो CNP II (MS).

1702.

पूगीफलानि पत्राणि राजहंसास् तुरंगमाः ।
स्थानभ्रष्टाः सुशोभन्ते सिंहाः सत्पुरुषा गजाः ॥

(आ) CvA 8.19, CvṢ 8.19 (*d* corrupt), CNP II 201, CNI I 206, CNT IV 226, CnT II 19.4, CnT III 8.10. (Cf. No. 1880).
(इ) PM 2.42.
(ई) SuM B after 22, IS 4157, Subh 135 and 219.
(*a*) पुगीफलसु CNI I; °फलति Subh.
(*b*) राजहंसस् (°स SuM) Subh, SuM; °गमा CvA.
(*c*) °भ्रष्टा SuM, Subh.
(*d*) दान्ताः केशा नखा नराः SuM; सिंहा CNI; हंसः [सिº] Subh; सत्पुरुषाः Subh.

1703.

पूर्वं पश्चाच्चरन्त्यार्ये सदैव बहुसम्पदः ।
विपरीतमनार्ये च यथेच्छासि तथाऽऽचर ॥

(इ) GP 1.114.53.
(*a*) पश्चाच्चरेदार्ये GPy.
(*c*) विपरीतमनार्येषु GPy.

1704.

पूर्वं यैर्न कृतं सुतीर्थमरणं विप्रा न संतर्पिता
हव्यं नैव हुतं हुताशनमुखे नाराधितः शङ्करः ।
दत्तं नैव हिरण्यमन्नवसनं गावस्तिला मेदिनी
ते तिष्ठन्ति कुचेलभक्तविधिना नित्यं नरा दुःखिताः ॥

(आ) CRC 8.33, CPS 227. 20.

(*d*) भक्तनिधना CPS (better); दुखिता: CRC.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1705.

पूर्वजन्मार्जिता विद्या पूर्वजन्मार्जितं धनम् ।
पूर्वजन्मार्जितं पुण्यम् अग्रे धावति धावति ॥

(आ) CNW 15.(Cf. No. 1706).

(ई) IS 4173.

1706.

पूर्वदेहेषु या विद्या पूर्वदेहेषु यद् धनम् ।
पूर्वदेहेषु यत्पुण्यम् अग्रे तिष्ठति तिष्ठति ॥

(आ) CNP II 245, CM 108. (Cf. CNT IV 259). (Cf. No 1705).

(*a*) पूर्वदत्तेषु CNP II.

(*b*) पूर्वदत्तेषु CNP II.

(*c*) पूर्वदत्तेषु CNP II; य कंन्या CNP II.

1707.

पूर्वाभिगमने लक्ष्मीर् आयुर्वृद्धिश्च दक्षिणे ।
पश्चिमे प्रबला चिन्ता मुक्तिमोक्षं तथोत्तरे ॥

(आ) CNPN 79, CM 109.

1708.

पृथ्वीगुरुतरं नास्ति मनःशौचपरं नहि ।
तृणस्वल्पतरं नैव वायुःशीघ्रतरं नहि ॥

(आ) CNP II 100, CM 112.

(*b*) °शौचं CNP II (MS).

(*c*) तृणः CNP II (MS); चैव [नै°] CNP II (MS).

(*d*) °शीर्घ° CNP II (MS).

1709.

प्रथमे कृषिवाणिज्यं द्वितीये चाश्वपोषणम् ।
तृतीये क्रयविक्रयौ चतुर्थे राजसेवनम् ॥

(आ) CNP II 3, CM 114. (Cf. Nos 489 and 1929).

(*a*) कृषिवाणिज्य CNP II (MS).

(*b*) °पोपणम् CNP II (MS).

(*c*) °कं च CNP II (MS).

(*d*) राज्यसे° CNP II (MS).

Cf. Crn. 171.

1710.

प्रथमे भिक्षुका यान्ति द्वितीये नटनर्तकाः ।
तृतीये साधवो यान्ति चतुर्थे कृषकास् तथा ॥

(आ) CNPN 80, CM 80.

(*b*) E. Monseur changed rightly °नायिका to °नर्तकाः (so also above).

(*c*) E. Monseur changed also rightly माधवा to साधवो (so also above).

1711.

प्रथमेऽहनि चाण्डाली द्वितीये ब्रह्मघातिनी ।
तृतीये रजकी ज्ञेया चतुर्थेऽहनि शुध्यति ॥

(आ) CNP II 229, CnT II 23.7, CnT III 57.1, CM 116.

(इ) Vet 1.12.

(*a*) चाह्वि *b* in Vet.

(*b*) °घामिनी CNP II; °घातकी B in Vet.

(*c*) प्रोक्ता [ज्ञे°] Vet (b in Vet as above).

(*d*) शुध्यते *A* in Vet.

1712.

प्रपद्य चञ्चलां लक्ष्मीं यः करोति न सञ्चयम् ।
धनानां चैव वस्त्राणां मूषकः स इति स्मृतः ॥

(आ) CRC 8. 162, CPS 345.34.

(*a*) विपुलां [च°] CPS.

(*b*) सद्व्ययम् CPS.

1713.

प्रभुर्विवेकी प्रमदा सुशीला
तुरंगमः शस्त्रनिपातधीरः ।
विद्वान् विरागी धनिको प्रदायी
पञ्चैव रत्नानि भवन्ति लोके ॥

(आ) CNPh 163*.

(*c*) विद्वानु° (or विद्यानु°) CNPh.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

*In SRBh 173. 851, there is a similar maxim which reads.

*प्रभुर्विवेकी धनवांश्च दाता
विद्वान् विरागी प्रमदा सुशीला ।
तुरंगमः शस्त्रनिपातधीरो
भूमण्डलस्याभरणानि पञ्च ॥

The latter maxim reads better.

1714.

प्रभूतमलगन्धेन स्रवता मूत्रशोणितम् ।
दुष्टान्धवित्तं तेनैवं प्राणिनान्धीकृतं जगत् ॥

(आ) CNP II 178, CM 117.

(*a*) °मलं CNP II (MS).

(*b*) श्रव° CNP II.

(*c*) °वित्त CNP II (MS); दुष्टतान्धचित्तेनैवं E. Monseur in CM.

(*d*) °नान्धा° CNP II (MS).

1715.

प्रलिम्पन्निव चेतांसि दृष्ट्या साधु पिबन्निव ।
स्रवन्निवामृतं साधु प्रयुञ्जीत प्रियं वचः ॥

(ई) In SRHt 152.3 ascribed to C.

1716.

प्रविचार्योत्तरं देयं सहसा न वदेत् क्वचित् ।
शत्रोरपि गुणा ग्राह्या दोषास्त्याज्या गुरोरपि ॥

(आ) CNŚC 102, CNŚl 102, CNŚ 96, CNŚL 58, CNŚPK 76. CPS 367.45.

(*b*) वदेन CNŚPK.

1717.

प्रसन्नचित्तः स्वयमेव तुष्यति
प्रभुः शिवश्चार्द्रदलप्रपूजनात् ।
न कोटिसौवर्णकुशेशयार्चनात्
अशुद्धबुद्धिः शरदां शतैरपि ॥

(आ) CRC 6.43, CRBh II 6.31, CPS 162.78.

(*a*) °चित्तस्य सदैव तु° CRBh II.

(*b*) शिवः साद्रलमूलपू° CRBh II.

(*d*) दणुद्धवुद्धेशरदाशतै° CRBh II.

Vaṁśastha metre.

1718.

प्रस्वेदमलसांश्लिष्टा निरालम्बा निराश्रयाः ।
द्वारि तिष्ठन्ति देवेश सेवका वृषणा इव ॥

(आ) CNT IV 166.

(इ) Vet 4.2.

(ई) IS 4290 (cf. SV 3342).

(*a*) प्रस्वेदाढ्या मलक्लिन्ना *b* in Vet; °संक्लिष्टा Vet; °संक्लिन्ना *e* in Vet; °संपृष्ट्वा *c* in Vet; °संपूर्णा *d* in Vet.

(*c*) द्वारे Vet (*c* in Vet as above); द्वारभूमौ स्थिता देव *b* in Vet; देवस्य *c* in Vet; भो देव A in Vet; ते देव *ae* in Vet; पूषाणां *d* in Vet.

(*d*) °भरणा इव *d* in Vet.

1719.

प्राज्ञस्तु जल्पतां पुंसां श्रुत्वा वाचः शुभाशुभाः ।
गुणवद् वाक्यमादत्ते हंसः क्षीरमिवाम्भसः ॥

(आ) CNG 255.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 1.69.10, MBh ⌊R⌋ 1.74.90, MBh ⌊C⌋ 1.3078).

(ई) IS 4923. (Cf. ŚP 417, SRBh 39.3, SRK 36.23).

This maxim was probably included in the CNG text from MBh, but the compiler wrongly omitted the preceding stanza of MBh with which it is closely connected.

Cf. JSAIL 30.6.

1720.

प्रातःकाले च संध्यायां नृपेण पठितं यदि ।
राज्यं परिजना नित्यं वर्धन्ते नास्ति संशयः ॥

(आ) CRT 8.71. (Cf. No. 1894).

(*a*) सन्ध्यायां CRT.

1721.

प्रातर्मूत्रपुरीषाभ्यां मध्याह्ने क्षुत्पिपासया ।
तृप्ताः कामेन बाध्यन्ते निद्रया निशि जन्तवः ॥

(आ) CRC 6.77, CPS 168.96.

(ई) SV 3336, SRK 296.19, SRBh 367.19, IS 4319, Subh 270.

(उ) SS (OJ) 402.

(*b*) °सयोः CRC, CPS.

(*c*) दोषा [तृ°] Subh (IS); तृष्णा SRK.

(*d*) ज° निशि नि° tr. SV; प्रणिनो निशि निद्रया SRBh, Subh, SRK.

1722.

प्राप्तव्यान्येव प्राप्नोति गन्तव्यान्येव गच्छति ।
लब्धव्यान्येव लभते दुःखानि च सुखानि च ॥

(आ) CNM 52.

(इ) R(R ⌊B⌋ 7.54.16, R ⌊R⌋ 7.54.16-7).

(ई) SRHt 54.43, IS 4321.

(*a*) °व्यानेव CNM.

(*b*) °व्यानेव CNM.

(*c*) °व्यानेव CNM.

(*d*) सुषानि CNM.

Cf. JSAIL 31.11.

1723.

प्राप्ताः श्रियः सकलकामदुघास् ततः किं
दत्तं पदं शिरसि विद्विषतां ततः किम् ।
संतर्पिताः प्रणयिनो विभवैस् ततः किं
कल्पं स्थितं तनुभृतां तनुभिस् ततः किम् ॥

(आ) CRC 8.71, CPS 266.9.

(इ) BhŚ 186, VCjr 7.2 *ab/dc*.

(ई) Kāvyaprakāśa (Bhandarkar ed.) 271 (p. 393), Kāvyapradīpa (KM 24) *ad* 7.9 (p. 241), Daśarūpāvaloka *ad* 4.9, KH 226, AA 67, Can 26, Alaṁkāramahodadhi (GOS 95) 404 (p. 158), Rasaratnahāra 134, Rasaratnapradīpikā f. 24, ŚP 4112, SV 3451, SRBh 176.949, IS 4327, Śāntiś 4.2, Śatakāvali 105, NS 81.

(*a*) लब्धा [प्रा°] IS; प्राप्तश्रियः J_3 in BhŚ; श्रियं G_1 in BhŚ; श्रयः M_2 in BhŚ; शकल° B_2 in BhŚ; °कामदुघास् BhŚ (C in BhŚ as above), VCjr (Ś in VCjr as above), Kāvyapradīpa, Alaṁ°, ŚP, IS (but °दुघा IS; काम्यदु° J_{1t} in BhŚ; दुघां G_1 M_2 in BhŚ).

(*b*) न्यस्तं [द°] B F_3 HJ_1 S in BhŚ, ŚF; सिरसि IS; सकल° [शि°] F_2 in BhŚ; च द्वि° H in VCjr.

(*c*) चेद्धर्मसाधनविधौ न रतोयं आत्मा (मनुष्यः K in VCjr) VCjr; सन्तर्पितः CPS; सन्मानिताः (°ता IS, °दिताः IS, BhŚ; °तर्पिताः CJ; °प्रीणिताः D; °पादिताः $WY_{3,5,7,8}$ $TG_5M_{1:3}$; °तोषिताः XY_1; °भाविताः $Y_6G_{1,3}t_{1,3}M_2$,) BhŚ, Kāvyapradīpa, ŚP; विभवास् IS.

(*d*) कल्पस्थितास्तनुभृतस्तनवस् त° IS; कल्पस्थितास्तनुभृतनुभिस् °त IS; कल्पं स्थितं तनुभृतां तनवस्ततः IS; कल्पैः CX_2 in BhŚ; कल्प° DF_{1-3} $IJW_{2-4}X_1Y_{1\ 2\cdot4\cdot8}$ $TG_{1,3t15}$ M_1 in BhŚ; °स्थितास् WX_2 $Y_{1\cdot2,6-8}$ $TG_{1,3t}$ M in BhŚ; °स्थितिस् CRC, CPS; °स्थितां $XG_{1,3}$ in BhŚ; °स्थिरं G_5 in BhŚ; तनुभृतस् W in BhŚ; तनवस् $WXY_{1\cdot2,4\cdot8}$ $TG_{1\cdot4,5}$ $M_{1\cdot,2,4,5}$ in BhŚ; असवस् [°त] M_3 in BhŚ.

Vasantatilakā metre.

1724.

प्राप्ते भये परित्राणं प्रीतिविश्रम्भभाजनम् ।
केन रत्नमिदं सृष्टं मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥

(आ) CvL I 8.33. (Variant of Nos. 150 and 1003).

(इ) P (Pts 2.179, PtsK 2.194 and 2.59 *cd*/*ab*, PP 2.195).
(ई) SRBh 390.526, IS 4328.
(*a*) शोकारतिभयत्राणां PP; आपदां च प° PtsK 2.59; भयत्रीणं CvL I.
(*b*) शोकसंतापभेषजं PtsK 2.59.
(*c*) केनामृतम् PtsK 2.59; किन CvL I; श्रेष्ठ [सृ°] CvL I; सर्वं inserted after इदं *psi* in PP.

1725.

प्राप्य चलानधिकाराञ्
शत्रुषु मित्रेषु बन्धुवर्गेषु ।
नापकृतं नोपकृतं
न सत्कृतं किं कृतं तेन ॥

(आ) CvL I 8.41.
(ई) SRBh 170.740.
(*a*) चाला° CvL I (*contra metrum*); °रान् CvL I.
(*b*) शत्रु (°षु om.) CvL I; बन्ध° CvL I.
(*c*) नायकृतं CvL I.
(*d*) सन्कृतं CvL I.

Ārya metre.

1726.

प्रियान्न संभवेद् दुःखम् अप्रियान्नाधिकं भयम् ।
ताभ्यां हि ये वियुज्यन्ते नमस् तेषां महात्मनाम् ॥

(आ) CVNS 11.20.
(इ) R (R ⌊B⌋ 5.26.50-1, R ⌊R⌋ 5.26.48)
(*a*) दुखम् CVNS.
(*b*) अप्रियादधिक CVNS; भवेद् [भ°] R (B).
(*c*) वियुज्यते CVNS.

This maxim was probably incorporated in the C text from R.

Cf. JSAIL 31.17.

1727.

प्रिये प्रियो भवेन् नृपस् चपले चपलस् तथा ।
सारल्ये सरलं कुर्यात् शठे शाठ्यं समाचरेत् ॥

(आ) CRT 4.11.

1728.

प्रीतिः सर्वत्र कर्तव्या स्वपक्षेषु विशेषतः ।
तुषैरपि परिभ्रष्टा न प्ररोहन्ति तण्डुलाः ॥

(आ) CvP IV 4.15. (Cf. Nos. 1025 and 2014).
(इ) Cf. H (HJ 1.36, PtsK 3.55).
(c) परभ्रष्टा CvP IV.

फ

1729.

फलकाले यथा वृक्षः सेव्यते बहुपक्षिभिः ।
गुणजातिविहीनोऽपि कार्यात् संसेव्यते नरैः ॥

(आ) CNI I 199, CnT II 29. 1, CnT VII 75.

(ई) SuM 23.52.

(*a*) वृक्षा CNI I.

(*b*) सेव्यन्ते CNI; °पक्षिभि CNI.

(*c*) गुणाज्ञानविहीनाऽपी CNI I.

(*d*) सेव्यन्ते कातरैर्नारैः CNI I.

1730.

फलार्थी फलिनं वृक्षं यच्छिन्द्याद् दुर्मतिर्नरः ।
न च्छिन्द्यात् तस्य तन्मूलं महान्तं दोषमाप्नुयात् ॥

(आ) CRCa II 45.

(इ) GP 1. 114.20.

(*a*) फलित CRCa II.

(*b*) यश्छिद्या CRCa II; °तिनरः CRCa II.

(*c*) नोद्छिद्यात् CRCa II; निष्फलं [न°] GP (GPy as above); वै कार्यं [त°] GP (GPy as above).

(*d*) My change : महातं CRCa II; महतो GPy; तन्मूलं दो° GP.

ब

1731.

वहवो न विरोद्धव्या दुर्जयो हि महाजनः ।
स्फुरन्तमपि नागेन्द्रं भक्षयन्ति पिपीलिकाः ॥

(आ) CNI I 209.
(इ) P (PtsK 3. 123, PP 3.109, PM 3.45), MKS 10.
(ई) SuM 23. 51,IS 4418.
(*b*) दुर्जजया PtsK; दुःसहो SuM; दुर्जनो Pr in PP; °जनः CNI I, SuM.
(*d*) भक्षयति M in PP.

1732.

वहवो यत्र नेतारः सर्वे पण्डितमानिनः ।
सर्वे महत्त्वमिच्छन्ति तद् वृन्दमवसीदति ॥

(आ) CNI I 117.
(ई) SV 2724, SRHt 196. 108, IS 4419, Subh 90.
(*b*) पण्डिमानिनः IS (printer's error); पडित° CNI I,
(*c*) प्रभुत्वमाप्नोति CNI I.
(*d*) नित्यंतेप्यव° CNI I; तद्वन्द° Subh; तद्राष्ट्र° Böhtlingk in IS.

1733.

बहूनामप्यसाराणां समवायो हि दुःसहः ।
तृणैरावेष्टयते रज्जुस् तया हस्त्यपि बध्यते ॥

(आ) CRC 7. 85, CRB 7.80, CRBh II 7.37, CPS 184. 24. (Cf. No.713),
(इ) GP 1. 114.66, P (PP 1. 334, Pts 1. 331, PtsK 1. 376), (cf. HJ 1.35) BhPr 145.
(ई) ŚP 1326, SV 2742, SRHt 193. 72, SRBh 83.3, (cf, 144.83), JS 403. 9 and 144. 84 *ab*, IS 4425, Subh 172.
(उ) LN (P) 132, DhN (P) 159, NKy (B) 217.
(*a*) अल्पसा° CRBh II, BhPr, GP, SV, SRHt.

(*b*) संयोगः कार्यसाधकः IS; समुदायो GP, PP (N in PP as above), SRBh; °यः सुदुर्जयः Bh in PP; बलावः [हि दुः°] PtsK, Pañc, Hamb, MS; हि दुज्ज्यः bhN in PP; जयावहः [हि द्वः°] PP; दारुणम् (°णः ŚP, SRBh) GP, ŚP, JS, SRHt, SRBh; दुर्जयः Pts.

(*c*) आविष्कृता CRC, CPS; आवेष्टता GP; आविधीयते ŚP; आरभ्यते IS; रज्जुः CRBh II; रज्जु BhPr, SRBh 83. 3.

(*d*) तथा CRBh II, CPS, GP; यया Pts, JS, SRHt; तया PP, SV, SRBh; येन PtsK; बध्नंति कुञ्जरान् CRBh II; बध्यन्ते दन्तिनश्च तै. ŚP; नागोऽपि GP, PP, Pts, PtsK, JS, SRHt, SV; नागो हि SRBh.

(*cd*) तृणैः संजायते रज्जु वन्ध्यते येन दन्तिनः IS; तृणैर्गुणत्वमापन्नैर्बध्यन्ते मत्तदन्तिनः IS.

Cf. Crn 139.

1734.

बालसखित्वमकारणहास्यं
स्त्रीषु विवादमसज्जनसेवा ।
गर्दभयानमसंस्कृतवाणी
षट्सु नरो लघुतामुपयाति ॥

(आ) CNM 122, CNMN 89.

(इ) Vet 8.7.

(ई) SRBh 174. 895, IS 4434, Subh 119.

(*a*) बालसखित्वम् CNM; °हास्य CNM.

(*c*) रासभया° *a* in Vet; °भाजानुम् CNM; °वाक्यं Subh; °वाक्ता *c* in Vet.

(*d*) न° om. CNM.

Dodhaka metre.

1735.

बालस्यापि रवेः पादाः पतन्त्युपरि भूभृताम् ।
तेजसा सह जातानां वयः कुत्रोपयुज्यते ॥

(आ) CVNS 10. 23.

(इ) P (PP 1. 331, Pts 1.328, PtsK 1. 372).

(ई) ŚP 282, SRBh 78.1, SRK 49.1, IS 4437.

(*a*) पदा CVNS.

(*d*) कुत्रो° Pr in PP.

1736.

बालातपं प्रेतधूमं स्त्रीं वृद्धां तरुणं दधि ।
आयुष्कामो न सेवेत तथा सम्मार्जनीरजः ॥

(आ) CRCa II 54.
(ई) GP 1.114.40.
(*a*) बालातप CRCa II.
(*b*) पच्छलं [त°] CRCa II.
(*c*) आयुकामो CRCa II.

1737.

बालोऽपि नावमन्तव्यो मनुष्य इति भूमिपः ।
महती देवता ह्येषा नररूपेण तिष्ठति ॥

(आ) CVNS 16. 21.
(इ) Mn 7.8, MBh (Bh) 12. 68. 40, H (HJ 2. 81, HS 2.80, HM 2. 82, HP 2. 74, HN 2.73, HK 2.82, HH 52.8-9, HC 68. 15-6).
(ई) Nitiprakāśika 8.5, PDhS 1.1; 448. 7-8 and 3.1; 4.1-2, VīrR 17.21-2, RRK 68.16-7, SRBh 142.8, SRHt 62.23, IS 4446.
(*a*) न हि जात्ववमन्त° MBh; नावमंत° CVNS.
(*b*) मनुष्यैरिति MBh; भूपतिः HP.
(*c*) ह्येता *gh* in RRK; पूज्या [ह्ये°] P in HP.
(*d*) ऽनन्तरूपेण B in PDhS 3.1.

This maxin was probably incorporated in the CVNS text from Mn. Cf. JSAIL 24. 1 and 27. 12, Crn 246.

1738.

बालो युवा च वृद्धश्च यत् करोति शुभाशुभम् ।
तस्यां तस्यामवस्थायां भुङ्क्ते जन्मनि जन्मनि ॥

(आ) CRCa II 35.
(इ) MBh (MBh [Bh] 12. 174. 15, MBh [R] 12. 181. 15 and 12. 322. 55, MBh [C] 12. 6759 and 12.12152), GP 1. 113.29.
(ई) IS 4447.
(उ) SS (OJ) 361, Ślt (OJ) 35.

(*a*) वा [च] MBh (R) 12.322.15.

(*b*) यः GP.

(*d*) तत् फलं प्रतिपद्यते MBh (R) 12. 181. 15, MBh (C) 12. 6759; भुङ्क्ते CRCa II.

This maxim was probably incorporated in the C text from MBh.

Cf. JSAIL 30. 139.

1739.

बालो वा यदि वा वृद्धो युवा च गृहमागतः ।
तस्य पूजा विधातव्या सर्वस्याभ्यागतो गुरुः ॥

(आ) CNPh 137.

(इ) H (HJ 1.62, HS 1. 54, HM 1. 106, HK 1.108, HP 1. 79, HN 1.81, HH 15.25-6).

(ई) IS 4448.

(*b*) वा [च] Hit.

(*d*) सर्वत्रा HS.

1740.

बीजं पिता क्षेत्रमहो जनित्री
वर्षाणि कर्माणि शुभाशुभानि ।
भूतानि पश्य प्रतितानि लोके
जातानि यातानि च तानि तानि ॥

(आ) CRC 6.72, CPS 166. 90.

Indravajrā metre.

1741.

बुद्धिः पौरुषमार्जवं गुणरतिर्विद्या कुलं सेवनं
कालेऽस्मिन् विकलत्वमेव सकलं ह्येतत् पुरः स्वामिनाम् ।
यो दोषं कुरुते परस्य मुखरं धीरस्य यो रोधको
यः पापद्रविणस्य वर्धनकरस्तेषां भवेत् स प्रियः ॥

(आ) CRC 8.3, CSBh II 8.9-10, CPS 221. 7.

(*a*) पोरुषाम् CRC; गुणवतं CRBh II; सेवनात् CRBh II.

(*b*) विलय° CRBh II; एति [एव] CRBh II; ह्य् om. CRBh II; पुरा CRBh II.

(*c*) पुरः सुरकरं चोरस्य CRBh II; रोधकः CRBh II.

(*d*) पापो CRBh II; संकर. CRBh II.

Śārdūlavikrīḍita metre. (Partly defective).

1742.

बुद्धिमत्सु नराः श्रेष्ठा नरेषु कृतबुद्धयः ।
कृतबुद्धिषु कर्तारः कर्तृषु ब्रह्मवेदिनः ।।

(आ) CVNS 16.24.

(इ) (Cf. Mn 1.96).

1743.

बुभुक्षितः किं न करोति पापं
क्षीणा नरा निष्करुणा भवन्ति ।
आख्याहि भद्रे प्रियदर्शनस्य
न गङ्गदत्तः पुनरेति कूपम् ।।

(आ) CvL I 8.25, CvL II 8.19.

(इ) P (PP 4. 14 and 28, Pts 4. 15 and 30, PtsK 4. 16 and 32, PM 4.12. [cf. PS 1.102]) Vet 2. 2 (p. 65).

(ई) SRBh 390. 542, IS 4482, Subh 137.

(*a*) बुभुक्षिताः Subh.

(*b*) क्षीणनरा M in PP 4.14; निःक° CvL I; °करणा Subh.

(*c*) धियद° M in PP 4.14; °नस्यान् CvL I.

(*d*) एव [एति] Subh.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

1743 A.

ब्रह्मघ्नोऽपि नरः पूज्यो यस्यास्ति विपुलं धनम् ।
शशिना तुल्यवंशोऽपि निर्धनः परिभूयते ।।

(ई) In SRBh 68.4, (attributed to Cāṇakya 82).

1744.

ब्रह्महा भ्रूणहा चैव द्वावेतौ तुलया धरेत् ।
कल्पान्ते ब्रह्महशुद्धिर् भ्रूणहा नैव शुध्यति ॥

(आ) CNP II 192, CM 120. (Cf. No. 726).
(*a*) भृणहाश्चै (°व om.), CNP II (MS).
(*b*) तुलयाद्धवेत् CNP II (MS).
(*c*) ब्रह्महा शुद्धिः CNP II (MS).
(*d*) भृणहा CNP II (MS).

1745.

ब्राह्मणं बालिशं क्षत्रम् अयोद्धारं विशं जडम् ।
शूद्रमक्षरसंयुक्तं दूरतः परिवर्जयेत् ॥

(इ) GP 1.108.5.

1746.

ब्राह्मणानां गुरुर्नास्ति वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः ।
पतिरेको गुरुः स्त्रीणां सर्वस्याभ्यागतो गुरुः ॥

(आ) CRT 8.56.

1747.

ब्राह्मणोऽपि मनुष्याणाम् आदित्यश्चैव तेजसाम् ।
शिरोऽपि सर्वगात्राणां व्रतानां सत्यमुत्तमम् ॥

(इ) GP 1.115.53.
(*b*) आदित्यश्चव GPy (printer's error).

भ

1748.

भक्तं शक्तं कुलीनं च न भृत्यमपमानयेत् ।
पुत्रवल्लालयेन्नित्यं य इच्छेच्छ्रेय आत्मनः ॥

(आ) CvL I 8.49.
(इ) P (PP 1.345, Pts 1.351, PtsK 1.397).
(ई) IS 4516.
(*a*) भ° श° tr. PP.
(*b*) न om. M in PP.
(*c*) कलवल् Pr in PP; लाभयन् N in PP.
(*d*) यद् CvL I; इछेछ्रेयम् CvL I; यदीच्छेच् PP; इच्चेछ्रेय Pts, PtsK; °छ्र्यम् bh, N, *psi*, P, Pr, p in PP; श्रेयम् A in PP.

1749.

भक्ष्योत्तमप्रतिच्छन्नं मत्स्यो वाडिशमायसम् ।
लोभाभिपाती ग्रसते नानुबन्धमपेक्षते ॥

(आ) CRT 3.29.
(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5.34.13, MBh ⌊R⌋ 5.33.12, MBh ⌊C⌋ 5.1106).
(ई) IS 4525.
(*b*) बडिशम् CRT.
(*c*) रूपाभिपाती MBh (Bh).
(*d*) अवेक्षते MBh (Bh).

This maxim was probably incorporated in the CRT text from MBh. Cf. JSAIL 30.41.

1750.

भद्रा समागमप्रज्ञा भद्रो धर्मयुतो नरः ।
भद्रा शीलवती नारी भद्रो विप्रो विचक्षणः ॥

(आ) CNF 80, CNI II 55.

(*a*) समागमैः प्राप्तिर् CNI II.

(*b*) धर्मयुक्तो CNF.

(*c*) Illegible in CNI II.

(*d*) भन्द्रो राजा वि° CNI II.

1751.

भर्तुश्च सततं भक्ता सततं पथ्यभोजना ।
अनेकक्रियया युक्ता सा नारी सुखशेवधिः ॥

(आ) CvṢ 8.8, CvA 8.8, CvL I 8.8. (Cf. No. 2021).

(*a*) भतुश् CvL I.

(*b*) सतं CvA; पथ्यं नाजाना CvA.

(*c*) अनेक्रि° CvL I.

(*d*) °सेवधि CvL I; °सविधिः CvṢ, CvA.

1752.

भर्तृभक्ता च सततं सर्वसौभाग्यवर्द्धिनी ।
यस्य चैतादृशी भार्या देवेन्द्रोऽसौ न मानुषः ॥

(आ) CRC 1.37, CPS 13.36. *cf/gh*. (Gf. Nos. 349,374,830,1035,1296).

1753.

भवितव्यं भवत्येव नारिकेलफलाम्बुवत् ।
गन्तव्यं गतमित्याहुर् गजभुक्तकपित्थवत् ॥

(आ) CNI I 178, CNL 56 *ab*. (Cf. No. 1494).

(इ) VCsr 12.3, VCmr 12.38-9, VCjr 12.6.

(ई) SRBh 91.22, SuM 8.26, IS 4562, Subh 159.

(उ) Vyās (C) 68.

(*a*) वभवत्यैव IS.

(*b*) नालिके° Dn in VCmr, VCjr (ŚR in VCjr as above); नारिकरि° CNI I.

(*c*) गमिष्यति च गन्तव्यं ŚR in VCjr; गच्छत्येव हि गन्तव्यं O in VCjr; गच्छतीत्येव SuM; गन्तव्यं गन्तुं पिवन्ति F in VCjr; गच्छति तथा (सदा T in VCsr; °तीत्येव E in VCjr) VCmr; आह Q in VCjr.

1754.

भाग्यं फलति सर्वत्र न विद्या न च पौरुषम् ।
समुद्रमथनाल् लेभे हरिर्लक्ष्मीं हरो विषम् ॥

(आ) CNN 58.
(ई) SuM 8.16.
(*c*) समुद्रमथना लोके CNN (MS); °मथने SuM; °मथनाद् CNN.
(*d*) हरिलक्ष्मि CNN (MS).

1755.

भाग्यक्षयेषु क्षीयन्ते नोपभोगेन संपदः ।
पूर्वार्जिते हि सुकृते न नश्यन्ति कदाचन ॥

(आ) CRCa II 27. (Cf. Nos. 435 and 1756).
(इ) GP 1.113.12.
(*a*) °क्षयेन CRCa II.
(*b*) °भोग्येन CRCa II.
(*c*) पूर्वजन्मनि सत्याचे CRT; पूर्वाजितानि सन्त्यत्र CPy.
(*d*) सुकृतं चैव दुःकृतं CRCa II.

1756.

भाग्येषु क्षीयमाणेषु सुकृतं दुष्कृतायते ।
अनुकूलेषु वा जन्तोर् अशुभं तु शुभायते ॥

(आ) CRBh II 6.5 (partly illegible). (Cf. Nos. 435 and 1755)
(*c*) अनुकूलं यदा CRBh II.

1757.

भार्या यस्य गृहे नित्यम् अतीव परिगर्विता ।
तस्य लक्ष्मीः क्षयं याति कृष्णपक्षे यथा शशी ॥

(आ) CNW 94.
(ई) IS 4573.
(*d*) कृष्णपक्षी CNW.

1758.

भार्यावियोगः स्वजनापवाद
ऋणस्य शेषं कृपणस्य सेवा ।
दारिद्र्यकाले प्रियदर्शनं च
विनाग्निना पञ्च दहन्ति कायम् ॥

(ई) In SRBh 172.827 ascribed to C (3.14) (?). (Variant of No. 249). (Cf. Nos. 277 and 880).

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1759

भिक्षुको बालकश्चैव नटो राजा तथैव च ।
अस्ति नास्ति न जानन्ति देहि देहि पुनः पुनः ॥

(आ) CNN 3, CnT II 16.1, CnT III 7.85.

(*b*) नटो om. CNN.

1760.

भिक्षुर्विलासी विधनश्च कामी
वृद्धो विटः प्रव्रजितश्च मूर्खः ।
पण्याङ्गना रूपविलासहीना
महीतले दुश्चरितानि पञ्च ॥

(आ) CNI I 223, CnT II 21.4, CnT III 53.18.

(इ) VCbr II 12.

(ई) IS 4587, Subh 161.

(*a*) ह्यधनश्च CNI I; निधनश्च VCbr.

(*b*) मव्रजितश्च CNI I; प्रव्रजिनश्च IS; °जितस्य VCbr.

(*c*) परापाङ्गना CNI I; वेश्याङ्गना [प°] Subh; °विलोस° CNI I; °विशाल° VCbr; °हीनः IS.

(*d*) प्रजापतेर् [म°] CNI I; प्रजायते [म°] VCbr.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1760 A.

भृत्यपरीक्षणं वक्ष्ये यस्य यस्य हि यो गुणः ।
तमिमं संप्रवक्ष्यामि यद्यथा कथितानि च ॥

(आ) CRT 5.1 *ab*/*cd* (introductory stanza).

(इ) GP 1.112.2.

(*a*) मृत्ये GP.

(*b*) ये गुणाः GP; हि यो tr. CRT.

(*d*) यद्यदा GP.

1761.

भोगिनः कञ्चुकासक्ताः कुटिलाः क्रूरगामिनः ।
सुहृद्घ्ना मन्त्रसाध्याश्च पन्नगा इव भूभुजः ॥

(आ) CRT 3.24. (Cf. No. 1550).

(इ) P (PT 1.23, PTem 1.26, PP 1.50, Pts 1.65, PtsK 1.73, PP 1.50, PRE 1.27), Śts 20.11.

(ई) SRBh 146.174, IS 4635, SRHt 64.5, SRK 124.23, SuM 20.11.

(*a*) भागिनः P in PP; भो° om. M in PP; कञ्चुकाविष्टाः Pts, PtsK, CC_1 in Śts.

(*b*) क्रूराः (त्रूयः M in PP) कुटिकगा° CNI II, PP, Śts, SRBh; कुटिलाः Pts, PtsK; क्रूरचेष्टिताः Pts, PtsK.

(*c*) दुःखो पसर्पणीयश्च Śts; सुदुष्टा Pts, MM, H in Śts, SRBh; मान्त्रसाध्या राजनो SRHt; सुरन्द्रा PP; सुरेंद्रा NA in PP; सुरेन्द्रा Pr in PP; फणिनो CNI II; °सिध्याश्च [°सा°] CNI II, A in PP; °साद्य CRT.

(*d*) राजानः पन्नगा इव Pts, PtsK, PP, MM_1, H in Śts, SRBh (better); राजानो भुजगा इव CNI II, Śts.

Cf. Crn 25.

1762.

भ्रष्टं जन्मभुवस्ततोऽम्बुधिपयःपूरेण दूरीकृतं
लग्नं तीरवने वनेचरशतैराप्तं ततः खण्डितम् ।
विक्रीतं तुलितं ततः खरशिलाघृष्टं जनैश्चन्दनं
वन्दन्ते करटे विपत्स्वपि गुणैः को नाम नो पूज्यते ॥

(आ) CRC 8.124, CPS 283.32.

(इ) VCjr 15.6.

(*d*) कटरे [करटे] VCjr.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1763.

भ्रातः कोकिलकूजितैरलमलं नार्घत्यनर्घो गुणस्
तूष्णीं तिष्ठ विशीर्णपर्णपटलच्छन्नः क्वचित्कोटरे ।
उद्यानद्रुमवाटिकाकटुरटत्काकावलीसंकुलः
कालोयं शिशिरस्य संप्रति सखे नायं वसन्तोत्सवः ॥

(आ) CRC 5.23, CRB 5.24, CRP 5.22, CRBh I 5.22, CPS 131.65.

(ई) ŚP 851, SV 722.

(*a*) कूजितैन किमलं नार्घाप्यनर्घो ŚP; नार्हत्यनाथो गुणं CRC, CPS; नार्घन्ति यस्माद् गुणस् SV.

(*b*) तूष्णीं तिष्ठ CRBh I; तूष्णीमाः स्व SV; °पत्रनिचयच्छेन (°त्रे CRBh I) CRP, CRBh I; °पर्णनिचयच्छन्नः SV; °कुला CRC, CPS.

(*c*) नुद्या° CRBh I; प्रोद्दामद्रुमसंकटे ŚP; °द्रुमवीटिका CRP; °दुररटत्कामंव° CRBh I.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1764.

भ्रातः कोकिल भीत भीत इव किं पत्रावृतो वर्त्तसे
नीचैः पश्य सखे पुनः पुनरितो धावन्ति लुब्धार्भकाः ।
का भीतिस्तव यत् कुहूरिति पुनर्विद्या मधुस्यन्दिनी
किं क्रूरे गुणगौरवं किमसतीचित्ते पतिप्रेमिता ॥

(आ) CRC 5.24, CPS 131.64.

Śārdūlavikrīḍita metre.

म

1765.

मक्षिका व्रणमिच्छन्ति पुष्पमिच्छन्ति षट्पदाः ।
सज्जना गुणमिच्छन्ति दोषमिच्छन्ति पामराः ॥

(आ) CNW 58. (Cf. No. 748).
(ई) IS 4652.
(उ) LN (P) 51, DhN (P) 339, NKy (B) 69.
(*a*) इछन्ति CNW.
(*b*) इछति CNW.
(*c*) इछति CNW.
(*d*) इछति CNW.

1766.

मणिः शाणोल्लीढः समरविजयी हेतिनिहतो
मदक्षीणो नागः शरदि सरिदाश्यानपुलिना ।
कलाशेषश्चन्द्रः सुरतमृदिता बालवनिता
तनिम्ना शोभन्ते गलितविभवाश्चार्थिषु नराः ॥

(आ) CRC 8.130, CPS 326.24.
(इ) BhŚ 11.
(ई) ŚP 1529, SV 3457, SRBh 177.983, Kuval *ad* 48 (p. 60), IS 4657, Subh 303, SRHt 216.12.
(*a*) मणि W_2 in BhŚ; शाणेऽनीचैः CRC, CPS; शाढोल्लिढः D in BhŚ; श्याणोल्लीढः J_7 in BhŚ; शाणोलीढः IS; शाणालीढः (शोणोल्ली°) IS; हेतिर्दलितो Kuv, BhŚ (fn.); हेतुनिहितो B_2 in BhŚ; हेतुनिहतो E_0 in BhŚ; °निहितः CRC; °निहतः CPS; °विजयो IS.
(*b*) सरदि सरितः $A_{0,1,3}$ in BhŚ; सरिदासानुपुलिना CRC, CPS; शरदि स रिदा° (श°) ŚP, SV, $B_2CJ_{1,3}$ Ś in BhŚ; °दि च सरिच् D in BhŚ; °दि सरतः E_1 in BhŚ; शरदसरितः E_2 in BhŚ; सुरतमृदिता $F_{1,4}$ in BhŚ; श्यानपुलिना (°नः) BWY_{4-8} TGM in BhS, SV, ŚP; श्याम° IS; छामपुलिना D in BhŚ; क्षामपुलिनाः E_3 in BhŚ; बालवनिताः F_1 in BhŚ; श्याम° F_3Y_1 in BhŚ; वारवनिता F_4 in BhŚ; स्यानपुलिना J_1

Y_2 in BhŚ; स्यान° X_1Y_3 in BhŚ; शुष्कक्कंठः E_1 in BhŚ; शुष्कन्टा E_c in BhŚ; शतशलिलः IS; सरितस्त्यानपुलि° IS; °लिनां IS.

(*c*) कलालेशश् H_{1t} in BhŚ; शरदि सरिदा° (शरदा° F_4) $F_{1,4}$ in BhŚ; सुरतदतिता J_1 in BhŚ; °मुदिता $W_{2,3}$ in BhŚ; म्रदिता IS; °मृदुता CRC; °मृदुला CPS; °वनतास् $A_{0,1\ 3}$ $E_2F_5H_1$ in BhŚ; वाललल्ना (°नाभ्; °ना) $BCE_{0,1,5}$ W_1 in BhŚ, IS, CRC, CPS; स्यनापुलिनास् H T in BhŚ; स्यानपुलिना F_4 in BhŚ.

(*d*) न निम्नाः CRC, CPS, $E_{0,1,5}$ in BhŚ; तनिम्नाः IS; न निम्ना B_2I $W_{3,4}$X in BhŚ; न निम्राः IS; तन्निम्ना IS; क्षनिन्ना IS; राजन्ते F_4 in BhŚ; व्ययित° ⌊ग°⌋ C in BhŚ, CRC, CPS; °विभवास्वार्थिषु IS; °विभवश्चार्थिषु नृपः J_3 in BhŚ; नरः SV J_1 in BhŚ; नृपाः $A_3F_1Y_{2,7}M_{13}$ in BhŚ, SRBh, Kuval; जनः ŚP; जनाः $BDE_{0,1,5}$ F_5HIW Y_{1t} G_4 in BhŚ; नताः T_3 in BhŚ; वराः IS.

Śikhariṇī metre.

Cf. Crn 74.

1767.

मतिमान् चिन्तयेद् धर्मम् आहारं नैव चिन्तयेत् ।
आहारो हि मनुष्याणां जन्मना सह जायते ॥

(आ) CNPh 100, CNHU 7.

(*a*) मातिमां CNHU; चिन्तयते CNHU.

(*c*) अहारो CNHU; मुनु° CNPh; °ष्यानां CNHU.

1768.

मद्यपानात् परं पापं न भूतं न भविष्यति ।
मद्यत्यागात् परं पुण्यं न भूतं न भविष्यति ॥

(आ) CNP II 56, CM 122. (Cf. No. 1893).

(इ) Vet 10.16.

(*a*) मध्य° *a* in Vet.

(*b*) भूतो *A* in Vet; °ते *c* in Vet.

(*d*) भूतो *A* in Vet.

1769.

मधुवत् कथितं राष्ट्रं न हन्तव्याश्च मधुपाः ।
वत्सापेक्षी दुहेच्चैव राजा भूमिं च पालयेत् ॥

(आ) CRT 4.6. (Cf. Nos. 191,462,803,916,1660,1770).

(इ) MBh (R) 12.88.4.
(ई) IS 4678. Cf. R. 6.16.17.
(*a*) मधुदोहं दुहेद् MBh.
(*b*) भ्रमरा इव पादपम् MBh.
(*d*) स्तनांश्च न विकुट्टयेत् MBh.

Cf. Crn 69.

1770.

मधुहेव दुहेद्राष्ट्रं कुसुमं च न वातयेत् ।
वत्सापेक्षी दुहेत् क्षीरं भूमिं गाश्चैव पार्थिवः ॥

(इ) GP 1.113.5. (Cf. No. 191,462,803,916,1660,1769).
(*b*) कुसुमञ्च GP, GPy.

1771.

मनसा चिन्तितं कार्यं दैवमन्यथा चिन्तयेत् ।
राजकन्याभिलाषेण श्रावको व्याघ्रेण क्षितः ॥

(आ) CNN 30 (Cf. Nos. 751 and 752).

1772.

मनस्वी बहुमान्यश्च एकोऽपि विबुधोत्तमः ।
सन्मार्गसंस्थितो भूपः प्रजाभिर्बहु मन्यते ॥

(आ) CRT 3.27.

1773.

मनोरथः पिता नित्यं धृतिर्माता श्रुतिः सखा ।
व्यवसायश्च मे भ्राता इत्येते मम बान्धवाः ॥

(आ) CRC 6.76, CPS 169.97.
(*c*) व्यवसायं च CPS.

1774.

मरुस्थल्यां यथा वृष्टिः क्षुधार्ते भोजनं तथा ।
दरिद्रे दीयते दानं सफलं पाण्डुनन्दन ॥

(आ) CNG 288. (Cf. Nos. 1520-1).

(इ) H (HJ 1.10, HM 1.10, HK 1.11, HH 8.11-2, *ad* HS 1.10).

(ई) IS 4730.

Cf. JSAIL 24.160.

1775.

महतां प्रार्थनेनैव विपत्तिरपि शोभते ।
दन्तभङ्गो हि नागानां श्लाघ्यो गिरिविदारणे ॥

(आ) CvGt 7.5, CvP IV 7.8, CvH 7.10, CvW 7.9, CvL II 7.11, CNG 242. (Cf. Nos. 1517 and 1779).

(इ) P (Pts 1.373, PtsK 1.418).

(ई) ŚP 220, SRBh 45.10, SRHt 209.2, IS 4746, Subh 70.

(उ) Vyās (C) 36.

(*a*) महतां प्रार्थभा नानां CvL II; महता प्रार्थ्यमामोपि CvH; महतां प्रार्थता......CvP IV; सतामर्थय मानानां CvW; महता प्रार्न्तथे यसां CvGt; महद्भिर्बद्धवैरस्य SRHt, Vyās (C); महता (महद्भिः PtsK) स्पर्धमानस्य Pts, PtsK.

(*b*) विभागोपि (विपदेव CvW, Pts, PtsK) गरीयसी CvP IV, CvW, Pts, PtsK; स्वपक्षाणां च संक्षयः CvGt; अविशोभते CvL II; शोभवो IS.

(*c*) दंतभंगो CvGt, CvH, CvL II; चिन्तभागो CvP IV; ऽपि [हि] Pts, SRHt, Vyās (C);

(*d*) स्तूत्यः [श्ल°] SRBh (var.); गोरि° CvGt; पर्वतभेदने SRBh (var.); विदारिण IS.

1776.

महतां स्थानमाश्रित्य फलं कर्मानुसारि च ।
कण्ठे लग्नो महेशस्य वातं भक्षति वासुकिः ॥

(आ) CNN 18.

(इ) (Cf. HS 1.142, HH 28.14-5).

1777.

महत्सु मैत्री महतां फलाय
सैवात्मनाशाय भवेत् कृशानाम् ।
समीरणेनोन्नतिमेति वह्निस्
तेनैव दीपः प्रशमं प्रयाति ॥

(आ) CRBh II 7.58.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1778.

महानदीप्रतरणं महापुरुषविग्रहम् ।
महाजनविरोधं च दूरतः परिवर्जयेत् ॥

(आ) CRC 5.8, CNI I 75, CNG 141.

(इ) VCsr 5.1, VCjr 5.3.

(ई) SRBh 167.650, IS 4759.

(*a*) °तरणे A in VCjr; °तरण IS.

(*b*) महो° CNI I; °निग्रहम् MT in VCsr; °ग्रहे A in VCjr; °ग्रहः CNI I, Nd in VCsr.

(*c*) °रोधे A in VCjr.

(*d*) दुतरतः IS; न कर्तव्यं कदाचन F in VCjr.

Cf. Crn 160.

1779.

महान्त एव प्रार्थ्यन्ते प्राप्तिर्भवतु वा न वा ।
दन्तभङ्गो हि नागानां श्लाघ्यो गिरिविदारणे ॥

(आ) CvTb 7.17, CM 188. (Cf. No. 1517 and 1775).

(*a*) पार्थ्यन्ते CvTb.

(*c*) जागानां CvTb.

1780.

माता सुरेशी जनको महेशः
स्वयं गणेशः किल विघ्नहन्ता ।
स्वमुण्डहीनः करिमुण्डधारी
दुरन्तदेवः किमु सर्वमास्ताम् ॥

(आ) CNW 97.

(ई) IS 4801.

(*d*) शर्यम् CNW MS. A; सर्यम् CNW MS. B.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1781.

मातुर्गर्भपरिभ्रष्टो मग्नः संसारसागरे ।
दुःखेन लभते जन्म मानुष्ये च पुनः पुनः ॥

(आ) CRC 6.65, CPS 154.55.

1782.

मातुलो यस्य गोविन्दः पिता यस्य धनंजयः ।
सोऽभिमन्यू रणे शेते नियतिः केन बाध्यते ॥

(आ) CNG 220.
(इ) Vet 23.6 *ab*.
(ई) ŚP 4006 *ab*, SRBh 373.189, TP 427, SRHt 58.13, IS 4802.
(*cd*) अभिमन्युर्मृतः सोऽपि (°न्युर्वशं प्राप्तः SRHt) कालो हि दुरतिक्रमः Vet; सोऽपि मृत्युवशं यातः (कालवशं प्राप्तः SRBh) कालो हि दुरतिक्रमः ŚP, SRBh.

1783.

मातृकं पितृकं चैव विकलं नेत्रदुर्बलम् ।
ये त्यजन्ति दुराचारास् तेषां तु पुनरागतिः ॥

(आ) CNP II 41, CM 124.
(इ) (Cf. Vet 17.4; 19.12).
(*c*) °चारा CNP II.

1784.

मातृकं पैतृकं चैव यत्र कन्या प्रदीयते ।
कुलं पुनाति सा नारी भर्तारं याऽनुगच्छति ॥

(आ) CNP II 42.
(इ) VCsr 30.4, Vet *ac* after 17.18.
(ई) IS 4803.
(*a*) मातृतः N in VC; पितृकं CNP II, *a* in Vet, TNd in VC; चित्रकं *c* in Vet; पितृश् J in VC; चापि J in VC.
(*b*) श्वशुरस्य कुलं तथा J in VC; चैव [क°] VCsr.
(*c*) कुलत्रयं पुनात्येषा VCsr (तारयेद्धि [पु°] J in VC); पुनीते *c* in Vet.
(*d*) चा° [या°] M in VC; अनु° [यानु°] CNP II.

1785.

मातेव रक्षति पितेव हिते नियुङ्क्ते
कान्तेव चाभिरमयत्यपनीय दुःखम् ।
कीर्तिं च दिक्षु वितनोति ददाति लक्ष्मीं
किं किं न साधयति कल्पलतेव विद्या ॥

(आ) CRC 2.35, CRB 2.32, CRBh II 2.29, CPS 35.29.

(इ) BhŚ 647, BhPr 5, VCsr 9.5.

(ई) AlK 142, SuB 3.26 *ab*; SRBh 30.14, SRK 42.3, IS 4807, SV 3445.

(*a*) नियुक्त MNNdV in VCsr; नियुत Q in VCsr; हितं करोति SuB.

(*b*) कांतेव CRBh II; भार्येव [का°] VCsr (TN in VCsr as above); चापिर° SRK; °पनी (य om.) CRBh I; खेदम् [दु:°] BhŚ, BhPr, VCsr, SRBh, SRK; अभिहन्ति शोकम् SuB.

(*c*) कीर्ति IS; कीर्तिश्च CRC, CPS; स दैव [च दि°] CRBh II; विमलां वितनोति BhPr; विवृणोति [वि°] MNdQE in VCsr; तनोति [द°] BhŚ, VCsr, SV, AlK; करोति J in VCsr; कीर्ति [ल°] AlK; वित्त [ल°] VCsr; वृत्ति E in VCsr; सौख्यं [ल°] N in VCsr; ल° तनोति वि° च दि° की° tr. SRBh, SRK.

(*d*) विद्या करोति निखिलं (सकलं VQ; सततं Nd; सुलभं E) खलु (तव N) बन्धुकृत्यम् (°वृत्तम् M) VCsr.

Vasantatilakā metre.

1786.

मात्रा स्वस्रा दुहित्रा वा न विविक्तासनो भवेत् ।
बलवान् इन्द्रियग्रामो विद्वांसमपि कर्षति ॥

(आ) CRC 7.9, CPS 188.36.

(इ) Mn 2.215, GP 1.114.6, H (HJ 1.129, HH 25.1-2, HS *ad* 1.113), Bhāgavata-purāṇa 9.19.17, Bhaviṣya-purāṇa, Brahmaparvan 4.184, Śukranītisāra 3.18 *ab* only. (Cf. MBh 13.48. 37-8, MBh [Bh] 12.207.12, Āp 1.2,7,3,7-11; 1.1,1,3,16, B 1,2,3,23,33, N 2.214-5, 2.94).

(ई) ŚP 654, SV 2780, SRBh 154.45, IS 4809, Subh 2.28.

(उ) ŚS (OJ) 448.
(*a*) च [वा] ŚP.
(*b*) नात्यैकान्तिकं वसेत् Śukr; नैकशय्यासनो SRBh; नो [न] HH, Mn (var.); विविक्तासने GP; वसेत् CRC, CPS, GP; विशत् IS.
(*c*) बालवान् इन्द्रियः ग्रामं IS.
(*cd*) यथा सम्बन्धमाह्वयादाभाष्याश्वस्य वै स्त्रियम् Sukr;. °ग्रामः पण्डितोप्यत्र मुह्यति SV.
(*d*) विद्वांसमपि BhPn.

This maxim was probably incorporated in the C text from Mn. Cf. JSAIL 27.5 and 24.77.

1787.

मानुष्ये कदलीस्तम्भ- निःसारे सारमार्गणम् ।
यः करोति स संमूढो जलबुद्बुदसंनिभे ॥

(आ) CvGt 4.18.
(इ) Y 3.8, HS 4.71.
(ई) ŚKDr *ad* निःसार, मानुष्य and संमूढ, IS 4823.
(*a*) संसारे [मा°] HS; °स्तम्ब or °स्तम्भे ŚKDr.
(*c*) यः क° tr. IS; समुदात्म CvGt

1788.

मान्धाता क्व गतस्त्रिलोकविजयी राजा क्व सत्यव्रतो
देवानां नृपतिर्गतः क्व नहुषः सच्छास्त्रवान् केशवः ।
मन्ये ते सरथाः सकुञ्जरवराः शक्रासनाध्यासिनः
कालेनैव महात्मना त्वधिकृताः कालेन निर्वासिताः ॥

(आ) CnT II 29.12, CnT VII 86.
(इ) P (PP 3.233, PtsK 3.270).
(ई) IS 4829.
(*a*) सत्यव्रतः PtsK.
(*b*) नघुषः PP (नषः P in PP); सच्छास्त्रवित् PP.
(*c*) मन्यन्ते PtsK; °न्ये IS.
(*d*) त्वनुकृता PtsK; ननु° PP; न तु Gh in PP; निरुशिताः PP.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1789.

मान्धाता सुमहीपतिः कृतयुगेऽलंकारभूतो गतः
सेतुर्येन महोदधौ विरचितः क्वासौ दशास्यान्तकृत् ।
अन्ये चापि युधिष्ठिरप्रभृतयो यावद् भवान् भूपतिर्
नैकेनापि समं गता वसुमती मन्ये त्वया यास्यति ॥

(आ) CNP II 31.

(इ) Vet 23.10, BhPr 38.

(ई) ŚP 4002, SRBh 374.204, IS 4831, Subh 164 and 207.

(*a*) मादाधा B in Vet; मांनधाता IS; स म° Vet, ŚP, SRBh; च म° BhPr; सुमहीपति IS; °युगा BhPr; °युगः IS; °क्षितिऽले° SRBh; नाङ्कारमूलो IS; ऽलंकारि° A in Vet, Subh; महान् [ग°] A in Vet.

(*b*) °दधिर् Subh; °दध्रेरुपचितः A in Vet; विरचितो Subh; क्वासौ Subh; दशाहतकृत् Subh; °न्तकः Vet, ŚP, BhPr, SRBh.

(*c*) यांतस्तेऽपि [अ° चा°] Vet (जातरतेन A in Vet); यावन्त एवाभवन् [या°] ŚP, SRBh; याना दिवं भूपंत BhPr; भुवां [भ°] Subh; भूपतिः Subh; भूपते CNP II.

(*d*) नेके° Subh; मुंज [म°] CNP II, A in Vet, SRBh; नून [म°] BhPr; यस्यसि Subh.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1790.

मा मतिः परदारेषु परद्रव्येषु मा मतिः ।
मतिर्भवतु गोविन्दे मम जन्मनि जन्मनि ॥

(आ) CNPN 31, CM 125.

(ई) SuM 26.9 *ab*.

(*cd*) परापवादिनी जिह्वा मा भूदेव कदाचन SuM.

1791.

मितं दद्यात् पिता माता मितं भ्राता मितं सुतः ।
अमितस्य तु दातारं भर्तारं का न पूजयेत् ॥

(आ) CNP II 220, CNT IV 175.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 12.144.6, MBh (R) 12.148.6, MBh ⌊C⌋ 12.5566-7), R (R ⌊B⌋ 2.39.30, R ⌊R⌋ 2.39.30-1, R ⌊G⌋ 2.38. 25 and 4.20.4), VCsr 30.9, PtsK 3.156, PM 3.55, Vet 4.19.

(ई) ŚP 4011, SRHt 26.2, SRBh 361.4, IS 4848.

(*a*) मितं ददाति हि पिता CNT IV, MBh, R, VCsr, PtsK, Vet, ŚP, SRBh, SRHt.

(*b*) माता MBh (Bh), SRHt.
(*c*) हि [तु] MBh (C), R (G), PtsK, SRHt; च [तु] CNP II, VCsr; प्रदातारं [तु दा°] SRBh; दातैकः R (G) 2.38.25.
(*d*) सुख्यस्यार्थे पतिः स्त्रियाः R (G) 2.38.25; शोचति [पू°] ŚP, SRBh.

This maxim was probably included in the two CN texts from MBh. The CNP II changed *a* in order to keep both : माता and भ्राता.

Cf. JSAIL 30.99 and 31.2.

1792.

मित्रद्रुहः कृतघ्नस्य स्त्रीघ्नस्य पिशुनस्य च ।
चतुर्णां वयमेतेषां निष्कृतिं नैव शुश्रुम ॥

(आ) CRC 7.90, CRBh II 7.41. CPS 185.30.
(ई) ŚP 701, SV 2990, SRBh 155.92, SRHt 221.4, IS 4856.
(*a*) °द्रोहः CRBh II.
(*c*) अपि चैतेषां ŚP, SRBh; इत्येषां CRC, CPS; वैतेषां IS.
(*d*) नानु SRHt; निःकृतिर्नैव सुश्रुमः IS; °ति नैव सुश्रुम IS; शुश्रुमः ŚP; विश्रुत [शु°] SRBh.

1793.

मित्रद्रोही कृतघ्नश्च यश्च विश्वासघातकः ।
ते नरा नरकं यान्ति यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥

(आ) CNP II 186, CNT IV 252.
(इ) Pts 1.421, VCsr VII 16, VCmr VII 151-2, VCjr VII 5. (Cf. VCsr VII 7).
(ई) SRBh 164.519, IS 4857, Subh 179.
(*a*) मित्रद्रोहि कृतघ्नस्य (°घ्नश्च IS) CNP II (MS).
(*b*) स्तेयी च (ब्रह्महा Gr in VCmr) VCmr; स्तेयी च विश्वा° VCjr (ये च BGH in VCjr; यश्च ŚY in VCjr; तथा [य°] SRBh; ये च [य°] Subh; यस्तु [य°] T in VCsr; °काः B in VCjr, Subh.
(*c*) त्रयस्ते (त्रयो वै Y in VCjr; तावत्ते B in VCjr; ते सर्वे Ś in VCjr; चत्वारो VCmr [but Gr in VCmr as above], VCjr [but F in VCjr as above] नरकं VCsr, VCmr, VCjr; निरयं Dv, Dn in VCjr).

(*d*) याव चन्द्रो दिवाकरः CNP II; यावदाभूतसंप्लवम् VJQE in VCsr; यावत्सोमदि° Ś in VCjr; °दिवाकराः Subh; °रम् Dv in VCjr.

1794.

मित्राणि तानि विधुरेषु भवन्ति यानि
ते पण्डिता जगति ये पुरुषान्तरज्ञाः ।
त्यागी स यः कृशधनोऽपि हि संविभागी
कार्यं विना भवति यः स परोपकारी ॥

(आ) CRC 7.4, CRBh II 7.3, CPS 177.6.
(इ) VCjr 11.5.
(ई) IS 4863, Subh 108.
(*a*) विषमेषु CRC; विधुरेव CRBh II; विदुरेषु CPS.
(*b*) पुरुषानराज्ञः CRBh II; °राज्ञः ŚH in VCjr.
(*c*) त्यागा शुयः CRBh II; °धने न विकारकायि CRBh II
(*d*) भजति VCjr (AŚORF in VCjr as above); °कार: CRC, CPS.

Vasantatilakā metre.

1795

मुखदोषेण बध्यन्ते शुकतित्तिरसारिकाः ।
बकास्तत्र न बध्यन्ते मौनं सर्वार्थसाधनम् ॥

(आ) CNT IV 226, CnT II 21.5, CnT III 54.1. (Cf. No. 135).
(इ) PM 4.31. (Cf PP 4.42, Pts 4.44, PtsK 4.51).
(ई) IS 4879, Subh 102. (Cf. SRBh 86.1, SRK 79.1).
(*b*) तित्तरसारका: Subh.

1796.

मुञ्च मुञ्च पतत्येको मा मुञ्चेति द्वितीयकः ।
उभयोः पतनं दृष्ट्वा मौनं सर्वार्थसाधनम् ॥

(आ) CNP II 282.
(इ) Pts 4.62, IS 4895.
(ई) PM 4.41.
(*a*) स च मु° CNP II (MS).
(*b*) °नं पचनितद्वयां (*sic !*) CNP II (MS).

(*c*) पतितं [प॰] CNP II (MS).

This maxim was probably incorporated in the CNP II text from Pts. (Without the whole story 4.8 it does not make much sense).

1797.

मुण्डे मुण्डे मतिर्भिन्ना कुण्डे कुण्डे नवं पयः ।
जातौ जातौ नवाचारा नवा वाणी मुखे मुखे ॥

(आ) CNP I 33, CNP II 89, CNI I 318, CNT IV 32, CNM 32, CNMN 32.

(इ) Śts 150.2-3.

(ई) IS 4897, Subh 120.

(*a*) सण्डे सण्डे मतिर् CNP II.

(*c*) देशे देशे CNI I ; यातो यात CNM ; तुण्डे तुण्डे Śts ; नवाचाराः CNM, CNI I, Subh.

(*d*) गेहे गेहे पतिव्रता Śts ; वाणी भिन्ना [न॰ वा॰] CNI I ; मूखे मूखे CNM.

1798.

मुनेरपि वनस्थस्य स्वानि कर्माणि कुर्वतः ।
उत्पद्यन्ते त्रयः पक्षा मित्रोदासीनशत्रवः ॥

(आ) CNP II 250, CNI I 181, CNT IV 239,

(इ) MBh (R) 12.111.59.

(ई) SRBh 165.554, IS 4901.

(*a*) वनस्थेश्च CNP II.

(*c*) तत्रापि संभवन्त्येन SRBh ; पुंसां [प॰] CNI I.

This maxim was probably incorporated in the C texts from MBh,

1799.

मूर्खं च मुखरं क्रूरं स्तब्धं सेवालसं शठम् ।
असंतुष्टमभक्तं च त्यजेद् दृष्टे नराधिपः ॥

(आ) CNI II 43.

(*b*) सेवानमं CNI II.

1800.

मूर्खत्वं सुलभं भजस्व कुमते मूर्खस्य चाष्टौ गुणा
निश्चिन्तो बहुभोजनोऽतिमुखरो रात्रिंदिवा स्वप्नभाक् ।
कार्याकार्यविचारणादिरहितो मानापमाने समो
दत्त्वा सर्वजनस्य मूर्ध्नि चरणौ मूर्खश्चिरं जीवति ॥

(आ) CnT II 27.10, CnT VII 59.

(इ) BhŚ 659.

(ई) Udbhaṭa in ŚKDr *ad* निश्चिन्तः Subh 109, SRBh 41.66, SRK 36.21, IS 4910.

(*a*) हि सखे ममाति (°पि Subh) रुचिरं (°तं Subh) [सु° भ° कु°] BhŚ, Subh ; तस्मिन्यदष्टौ गुणाः Subh.

(*b*) आलस्यं [नि°] BhŚ ; °जनं मुखरता रात्रौ दिवा सुप्तता BhŚ ; °भोजको SRK ; °नोत्रयमनाः नक्तंदिवा सयकः Subh ; °दिवं SRBh.

(*c*) °चारणान्धबधिरो SRBh, SRK; °चरान्धबधिरो Subh ; °चारणैकबधिरो मानापमानौ समौ BhŚ ; समः SRBh, SRK, Subh ; समे Ud.

(*d*) विद्याशास्त्रविनोदगीतरहितो मूर्खः सुखं जी° BhŚ ; प्रायेणामयवर्जितो (°ममव° Subh) दृढवपुर्मूर्खः सुखं (शुभं Subh) जी° SRBh, Subh, SRK.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1801.

मूर्खो मूर्खं समालोक्य चन्दनादपि शीतलः ।
यदि पश्यति विद्वांसं मन्यते पितृघातकम् ॥

(आ) CvH 8.13, CvL I 8.22, CvL II 8.16.

(ई) (Cf SRBh 39.6).

(*a*) मूर्खस्तु मूर्खकं दृष्ट्वा CvH ; मूर्खोऽपि मूर्खं दृष्ट्वा च SRBh.

(*b*) चंद° CvH; °दपी CvL I ; शील° CvL I ; शीतलम् CvH, CvL I, CvL II.

(*d*) संमन्योपि CvL I ; °घानकम् CvL I.

1802.

मूले भुजङ्गैः शिखरे विहङ्गैः
शाखाः कपीनां कुसुमानि भृङ्गैः ।
आवेष्टितो दुष्टजनैः समस्तैर्
न मुच्यते चन्दनशीतलत्वम् ॥

(आ) CNN 10.

(इ) (Cf. HJ 2.163).

(ई) (Cf. ŚP 999, SRBh 137.46, IS 4929, Subh 261)

(*a*) शाखा लवङ्गैः Subh.

(*b*) शिरे विहङ्गैः कुसुमेषु भृ° Subh.

(*c*) संवे° Subh ; °जनैश्च नित्यं Subh.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1803.

मूषिको गृहजातोऽपि हन्तव्योऽनुपकारकः ।
उपप्रदानैर्मार्जारो हितकृत् प्रार्थ्यतेऽन्यतः ॥

(आ) CRC 7.70, CPS 207.83.

(इ) P (PT 1.46, PTem 1. 42, PP 1.71, Pts 1.95, PtsK 1.109, PRE 1.47, PD 304.71). (Cf. KSS 10.60.45).

(ई) SRHt 191.51, SV 2706, IS 4930.

(*a*) मूषिका (°की PP, but N in PP as above; °षकी SV) गृहजातापि PRE, Pts, PtsK, SV (better); °जातश्च PD.

(*b*) हन्तव्या सापकरिणीह्यप° SVPRE, Pts, PtsK, PP, SV (better); निहन्तव्यापकारिणी A in PP; हन्तव्याप्युपकारिणी SRHt; हन्तव्या ह्यपकारिणः PD.

(*c*) घृतप्र° CRC, CPS; मार्जालो PTem.

(*d*) रक्ष्यते बुधैः PD.

1804.

मृतस्यापि निवर्तन्ते पञ्चैतानि न संशयः ।
शास्त्रं वापी कूपो वृक्षः सुपुत्रश्चैव पञ्चमः ॥

(आ) CNG 290.

1805.

मृदो भारसहस्रेण उदकानां शतैरपि ।
न शुध्यति दुराचारो भावोपहतचेतनः ॥

(आ) CRCa II 46.

(इ) GP 1.113.39.

(*a*) मृत्तिकानां GP.

(*b*) शतेन च GP.

1805 A.

मौनान् मूकः प्रवचनपटुर्वातलो जल्पको वा
क्षान्त्या भीरुर्यदि न सहते प्रायशो नाभिजातः ।
धृष्टः पार्श्वे भवति च तथा दूरतोऽप्यप्रगल्भः
सेवाधर्मः परमगहनो योगिनामप्यगम्यः ॥

(आ) CNI I 253.

(इ) BhŚ 35, H (HJ 2.25, HS 2.26, HM 2 26, HK 2.26, HH 43.18-21, HC 57.17-20 and 98.9-12), Vet 4.6, PD 306.98. (Cf. Pts 1.285).

(ई) SRBh 97.15, SRK 109.11, IS 4987, Subh 308, Skm 5.42.1, SuM 20.5. (Most of the texts have *ac/bd*). (For other variants see BhŚ 35 and JSAIL 24.113).

(*a*) मूर्खः HJ; °पटुजपिते CNI I; वातुलो Vet, HJ, SRBh, Skm.

(*b*) शान्त्या [क्षा] Skm; अत्या [क्षा°] CNI I; भिरुर्धदि CNI I; प्रयसो CNI I.

(*c*) निवसति यदा Vet; वसति नियतं HJ; Skm; वसति च सदा SRBh, SRK; नियतं [च त°] CNI I; दूरतोप्यगतोर्थी CNI I; दूरतश्चाप्र° HJ; SuM, Skm; दूरतस्त्वप्र° SRBh, SRK; दूरतोऽपि प्रमत्तः Vet.

Śārdūlavikrīḍita metre.

Cf. JSAIL 24.13.

य

1806.

यं क्लेशं पितरौ नित्यं सहेते सुतपालने ।
नास्त्येव निष्कृतिस्तस्य दत्तैर्भूमण्डलैरपि ॥

(आ) CNNM 63.

(*d*) °मगुलैरपि CNNM.

1807.

यच्छ्रुत्वैव वहन्त्यन्तः सन्तः सन्तापसन्ततिम् ।
हेलयैव हसन्तस् तद् अनन्तं कर्म कुर्वते ॥

(आ) CRC 3.56, CRB 3.56, CRP 3.50, CRBh I 3.50.

(*a*) यध्रुवैव CRBh I.

(*c*) लीलयैव CRB; °तदनंतः CRBh I; °सन्तः CRC, CRP.

1808

यज्ञमूलं भवेद् राज्यं मन्त्रमूलं स्थिरं भवेत् ।
प्रजामूलं भवत्यर्थे धर्ममूलं चिरायुषम् ॥

(आ) CNP II 81, CM 127.

(*c*) भवत्य् CNP II (MS).

1809.

यतः प्रभृति रामेण रावणः समरे हतः ।
ततः प्रभृति रक्षांसि विनीतानि मुनीन्द्रवत् ॥

(आ) CRP 8.124, CRB 8.126, CRBh I 8.136.

(*c*) रक्षांसी CRP, CRB, CRBh I.

1810.

यतः सत्यं ततो लक्ष्मीर् यतो लक्ष्मीस् ततो हरिः ।
यतो हरिस् ततो धर्मो यतो धर्मस् ततो जयः ॥

(आ) CNP II 86.

(इ) (Cf. Viṣṇupurāṇa 1.9.19).

(ई) Pras 18.4, IS 5030. (Cf. ŚP 1563, SRBh 143.35).

(*a*) यत Pras.

1811.

यत्नेनार्जितमन्येन यत्नादन्येन भुज्यते ।
विलं दुःखाय नन्वाखोः सुखं वासाय भोगिनः ॥

(आ) CRBh II 7.53.

(*c*) नन्वाखुः CRBh II.

1812.

यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः ।
यत्रैतास्तु न पूज्यन्ते सर्वास्तत्राफलाः क्रियाः ॥

(आ) CVNS 14.14.

(इ) Mn 3.56, MBh (MBh ⌊Bh⌋ *ad*, 13.46,5 ⌊307*⌋† 13.46,5 *cd*, MBh ⌊R⌋ 13.46. 5-6, MBh ⌊C⌋ 13. 2488-9) (Cf. MBh ⌊R⌋ 5.37.11).

(ई) PDhS 1.2; 111.18-9, SMPh 143.24, BVP 212.22 and 230.23, VRK 418.1211, VyK, Prajñapasthala 130, SRBh 389.439, IS 5063.

(*a*) स्त्रियो यत्र च [य॰] MBh; पूज्यंते CVNS.

(*b*) रमंते CVNS; रमन्ति Govindarāja's commentary.

(*c*) अपूजिताश्च यत्रैताः MBh; यत्रैता न हि anonymous Kaśmirian commentary; or Mn; यत्रैता न प्रपू॰ VRK; न प्र॰ VRK; पूज्यंते CVNS; यत्रैतास् [पू॰] PDhS (var.).

(*d*) तस्याफलाः Nandana's commentary, SMPh.

This maxim was probably incorporated in CVNS from Mn.

Cf. JSAIL 27.11 and 30.126.

1813.

यत्र मृत्युर्यतो हन्ता यत्र श्रीर्यत्र सम्पदः ।
तत्र तत्र स्वयं याति प्रेष्यमाणः स्वकर्मभिः ॥

(आ) CRT 6.18.

(इ) GP 1.113.52.

(*a*) तत्र [य॰] GP; यत्र [यतो] GP.

(*b*) तत्र [य॰] GP.

1814.

यत्र विद्यागमो नास्ति यत्र नास्ति धनागमः ।
यत्र चात्मसुखं नास्ति न तत्र दिवसं वसेत् ॥

(आ) CNI I 97, CNSap 15.
(ई) IS 5070, Subh 196.
(*d*) तं देशं परिवर्जयेत् CNSap.

1815.

यत्र हिंसापरो धर्मः पापिष्ठस्तत्र कीदृशः ।
मांसाहारी हितो यत्र राक्षसस्तत्र कीदृशः ॥

(आ) CNN 8.

1816.

यत्रापि तत्रापि गता भवन्ति
हंसा महीमण्डलमण्डनाय ।
हानिस्तु तेषां हि सरोवराणां
येषां मरालैः सह विप्रयोगः ॥

(आ) CNP II 35, CnT VI 29.
(ई) SRBh 221.14, SuM 21 8, IS 5078, Subh 224.
(*a*) कुत्रापि भवन्ति हंसा [त° ग° भ°] SRBh; कुत्रापि [त°] SuM.
(*b*) °मण्डलानि SRBh.
(*c*) हानिस्ते IS.

Indravajrā metre.

1817.

यत् श्रुत्वैव वहन्त्यन्तः सन्तः संतापसंततिम् ।
हेलयैव हसन्तस्तद् असन्तः कर्म कुर्वते ॥

(आ) CPS 54.12.
(ई) (Cf. SV 348, SRBh 56.90).
(*a*) यत् स्मृत्वैव परां यान्ति SV, SRBh.

(*c*) तदसन्तो ससन्तोऽपि SV, SRBh.

(*d*) हेलयैव हि कुर्वते SV, SRBh.

1818.

यत् स्यात् तापकरं पश्चाद् आरब्धं कार्यमीदृशम् ।
आरभेन्नैव तद्विद्वान् एष बुद्धिमतां नयः ॥

(आ) CNŚL 68, CNŚPK 65.

(*b*) आरद्धं कर्यामीदृशम् CNŚL.

1819.

यथा खरश्चन्दनभारवाही
भारस्य वेत्ता न तु चन्दनस्य ।
तथा जनोऽयं बहुशास्त्रपाठी
शास्त्रस्य वेत्ता न तु निश्चयस्य ॥

(आ) CRC 4.48, CRB 4.38, CRBh II 4.30, CPS 106.65.

(इ) Suśruta-saṁhitā 1.13 *ab*.

(ई) SRBh 388.454 *ab*.

(*a*) °चन्दव° CRC.

(*b*) वाही [वे°] CRB.

(*c*) एवं हि शास्त्राणि बहून्यधीत्य Suśruta, SRBh; श्रुतिशा° CRBh II; °शास्त्रा° CRC.

(*d*) चार्थेषु मूढाः । खरवद्वहन्ति Suśruta, SRBh: शा°......°त्ता om. CRBh II; पाठी [वे°] CRB; निश्° om. CRBh II.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

1820.

यथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुतिष्ठति ।
एवं पूर्वकृतं कर्म शुभं वा यदि वाशुभम् ॥

(आ) CRT 6.19.

(इ) GP 1.113.55.

1821.

यथा यथा हि पुरुषः शास्त्रं समधिगच्छति ।
तथा तथा हि ज्ञानेन विशेषत्वं च जायते ॥

(आ) CRT 8.23. (Cf. No. 807).

(इ) GP 1.115 42.

(*c*) तथास्य मेधा स्याद् [त° हि ज्ञा°] GP.

(*d*) विज्ञानञ्चास्य रोचते GP.

1822.

यथा ह्यामिषमाकाशे पक्षिभिः श्वापदैर्भुवि ।
भक्ष्यते सलिले मत्स्यैस् तथा सर्वत्र वित्तवान् ॥

(आ) CnT II 20.3, CnT III 53.1.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 3.2.89, MBh ⌊R⌋ 3.2.39, MBh ⌊C⌋ 3.86), Skanda-purāṇa. Nāgarakhaṇḍa 185.15, Pts 1.401 and 2.116, H (HJ 1.194, HS 1.174, HM 1.181, HP 1.143, HN 1.144, HK 1.183, HH 32. 9-10, HC 43.12-3).

(ई) SV 3356, SRBh 64.9 v.l., IS 5160. (Cf. ŚP 338).

(उ) SS (OJ) 470.

(*a*) तथा HJ; यथामिषं CnT II, CnT III; यथा मिषं जले मत्स्यैर् Pts, SRBh.

(*b*) भक्ष्यते श्वा° Pts, SRBh.

(*c*) आकाशे पक्षिभिश्चैवा P in HK, Pts, SRBh; भक्षिते AB in HP; शलिलै A in HP; नक्रैस् HM, HK, Pp in HS; मत्यैः A in HP.

(*d*) सर्वेण (°ष) Hit, MBh (Bh), SV.

This maxim was probably incorporated in the text of the CN version from MBh.

Cf. JSAIL 30.21 and 24.21.

1823.

यथोदयगिरौ द्रव्यं संनिकर्षेण दीप्यते ।
तथा सत्संनिकर्षेण हीनवर्णोऽपि दीप्यते ॥

(आ) CNPL 156.

(इ) H (HJ Intr. 46, HS Intr. 46, HM Intr. 46, HK Intr. 46, HP Intr. 31, HN Intr. 31, HH 5.20-1, HC 8.7-8), P (PT 2.153*ab*, PTem 2.135 *ab*).

(ई) SRBh 87.13, SRK 89.8, IS 5170.

(*a*) °यगिरेर्द्रव्यं PT, PTem.

(*b*) °कर्सेन CNPh.

(*c*) त° (थ om.) CNPh; °सन्निधानेन Hit, PTem, SRBh, SRK.

Cf. JSAIL 24.159.

1824.

यदन्नं च परायत्तं यन् मृष्टं मधु सर्पिषा ।
यच्चान्नं पूतिगन्धाढ्यं सर्वं तत् कटुकं स्मृतम् ॥

(आ) CLTb 5.10, CM 189. (Cf. CL 5.10).
(*a*) °यत CLTb.
(*c*) °ढ्यं CLTb.
(*d*) त° before °टक° om. CLTb.

1825.

यदप्यल्पतरं कर्म तदप्येकेन दुष्करम् ।
पुरुषेणासहायेन किमु राज्यं महोदयम् ॥

(ई) In SRHt 109.18 ascribed to C.

1826.

यदि वाञ्छसि मूर्खत्वं ग्रामं वस दिनत्रयम् ।
अपूर्वस्यागमो नास्ति पूर्वाधीतं विनश्यति ॥

(आ) CNN 15.
(*a*) गच्छसि मूर्खं CNN.
(*b*) मूर्ख CNN (MS).

1827.

यदि तात धनं नास्ति पूर्वदुष्कृतकर्मणा ।
तथापि ललितं वाच्यं किं वाक्येऽपि दरिद्रता ॥

(आ) CvTb 8.21, CM 190. (Cf. No. 704).
(*b*) °दुष्कृत° CvTb.

1828.

यदि सन्ति गुणाः पुंसां विकसन्त्येव ते स्वयम् ।
नहि कस्तूरिकामोदः शपथेन विभाव्यते ॥

(आ) CNI I 333.
(ई) SRBh 81.6, SRK 33.15 and 52.4, SRHt 210.15, AlK 286, IS 5237, Kuval *ad* 51 (p. 66). (Cf. *ad* HS 2.67).

(*b*) केवल [ते स्व°] SRK 33.15.

(*c*) °काग्न्धः SRHt.

(*d*) विभाज्यते CNI I; निवर्थ्यते SRBh, SRK 52.4.

1829.

यदि स्त्री यद्यवरजः श्रेयः किंचित् समाचरेत् ।
तत् सर्वमाचरेद्युक्तो यत्र वास्य रमेन् मनः ॥

(आ) CVNS 12.14.

(इ) Mn 2.223.

(*b*) समाचरेत् Mn (Jolly's ed.).

(*d*) चास्य [वा°] in some Mn commentaries.

This maxim was probably incorporated in CVNS from Mn. Cf. JSAIL 27.8.

1830.

यं दृष्ट्वा हृष्यति तनुर् दुःखं च परिक्षीयते ।
स विज्ञेयो मनुष्याणां पूर्वजन्मनि वैष्णवः ॥

(आ) CNN 41.

(ई) (Cf. Subh 301, IS 5298-9).

(*b*) दुःकं CNN.

1831.

यद्गतं तदतिक्रान्तं यन्नागतं च दूरतः ।
वर्तमानेन वर्तेत न स शोके निपातितः ॥

(आ) CRT 6.23.

(इ) GP 1.113.62.

(ई) SV 3274.

(*b*) यदि स्यत्तच्च (यदेष्यत्त° SV) GP, SV.

(*c*) वर्तमानसुखभ्रान्ति SV.

(*d*) भेदो भोगिदरिद्रयोः SV.

1832.

यद्यपि भवति विरूपो
वस्त्रालङ्कारवेषपरिहीनः ।
सज्जनसभाप्रविष्टो
राजति विद्याधिकः पुरुषः ॥

(आ) CvP IV, 3.14, CvGt 3.11, CvTb 3.14, CM 130.
(इ) Vet 21.193.2.
(*a*) कुरूपो CvP IV.
(*b*) °परिहीत CvTb; °परिही (°नः missing) CvTb.
(*c*) राजसभामध्ये स हि Vet; सज्जन° deleted in CvP IV; °सभोपविष्टो CvP IV, CvGt.
(*d*) राज (°ति missing) CvGt; विभाति [रा°] CvTb.

Ārya metre.

1833.

यन्न गाढपरिष्वङ्गं यन्न दन्तनखक्षतम् ।
यन्न सीत्कारबहुलं तद्रतं पशुभिः समम् ॥

(आ) CRB 8.32, CRP 8.31, CRBh I 8.30 *cd* and 8.31 *cd*.
(*a*) यत्र CRBh I.
(*b*) यत्र CRBh I.
(*c*) यत्र CRBh I; शीत्का° CRBh I.

1834.

यस्तु जीवेन जानाति विप्रान् मित्राणि बान्धवान् ।
सफलं जीवितं तस्य आत्मार्थं को न जीवति ॥

(आ) CvGt 7.8.
(*b*) बांधवाः CvGt.

1835.

यस्मिञ्जीवति जीवन्ति बहवः सोऽत्र जीवति ।
वयांसि किं न कुर्वन्ति चञ्च्वा स्वोदरपूरणम् ॥

(आ) CvGt 7.7. (Cf. No. 398),

(इ) P (PRE 1.8, PS 1.9, PP 1.10, Pts 1.23, PtsK 1.28, PM 1 13, PN 2.6), H (HJ 2.35, HS 2.35, HM 2.37, HP 2.32, HN 2.32, HK 2.37, HH 45.25-6, HC 60.19.20), VCsr II 3, BhŚ 680.
(ई) SRBh 98.6, SRHt 126.5, IS 5348.
(*a*) यस्मिन् CvGt, PtsK, Hit, SRHt; जीवंति CvGt.
(*b*) स तु [सो°] PRE, PS, PP, Hit, VC, BhŚ, SRHt, SRBh; जीवतु CvGt, PS, PtsK, HJ, HS, HM, HH, HC.
(*c*) बकोऽपि [व°] PRE, PS, VCsr, BhŚ, SRHt; काकोऽपि [व°] Hit (with the exeption of HP, HN), BhŚ; किं om. CvGt; कुरुते PRE, PS, Hit, VCsr, BhŚ, SRBh, SRHt.
(*d*) चञ्चा CvGt; वञ्चा Hit (with the exeption of HN, HH); हिंसा° [च°] BhŚ.

Cf JSAIL 24.116.

1836.

यस्मिन् कर्मणि सिद्धेऽपि न महान् स्यात् फलोदयः ।
विपत्तौ च महान् दोषस् तद् बुधः कथमाचरेत् ॥

(आ) CNSap 20. (Variant of No. 826).

1837.

यस्मिन् वयसि यत् काले यद् दिवा यच्च वा निशि ।
यन् मुहूर्त्ते क्षणे वापि तत् तथा न तदन्यथा ॥

(आ) CRCa II 30.
(इ) P(PT 2.136, PTem 2.118), GP 1.113.22.
(*a*) पार्प [काले] CRCa II.
(*b*) यदि वा न दिवा निशि CRCa II; यद्देह चाथवा PT.
(*c*) °मूहूर्ते GP.
(*d*) तदनंन्यथा CRCa II.

1838.

यस्य क्षेत्रं नदीतीरे भार्या च परसंगता ।
ससर्पे च गृहे वासः कथं स्यात् तस्य निर्वृतिः ॥

(आ) CNG 42. (Cf. No. 828).
(इ) P (PP 1.162, PtsK 1.234, Pts 1.208).

(ई) IS 5364.

(*c*) गृहे सर्पाश्रयस्तस्य PP, PtsK.

(*d*) स्याच्चित्त निर्वृतिः PP, PtsK; निवृतिः bhPr in PP.

1839.

यस्य तृष्णा न विश्रान्ता दारिद्र्यं तस्य वै ध्रुवम् ।
यस्य तृष्णा च विश्रान्ता स सुखी प्राणिनां प्रभुः ॥

(आ) CNN 69.

1840.

यस्य न स्वजने प्रीतिः कुतस्तस्य परे जने ।
न शङ्कितव्यं हि मित्रे दूरस्थेऽपि विभीषण ॥

(आ) CNF 32, CNPh 126.

(*a*) प्रीतीः CNF (MS); प्रीति CNPh.

(*b*) पराजयनं [प° ज°] CNF (MS); परजयः [प° ज°] CNF.

(*c*) संकितव्यो (न om.) CNF (MS); शंत(त)व्यश्च सौमित्रे CNPh (second °त° deleted).

(*d*) दुरस्थापि CNF (MS), CNPh; भिवीषन CNF (MS); विभीषणः CNPh; विभीषन CNF.

1841.

यस्य नास्ति विवेकस्तु केवलं यो बहुश्रुतः ।
न स जानाति शास्त्रार्थान् दर्वीपाकरसानिव ॥

(ई) In Sūbhāṣitasudhāratnabhāṇḍāgāra 292.8 attributed to Cāṇakya-nīti.

1842

यस्य पुत्राश्च भृत्याश्च मन्त्रिणश्च पुरोहिताः ।
इन्द्रियाणि प्रसुप्तानि तस्य राज्यं चिरं न हि ॥

(इ) GP 1.111.20.

(*c*) प्रगुप्तानि GPy.

(*d*) मही [न हि] GPy.

1843.

यस्य पुत्रो गुणज्ञश्च भार्या रूपवती सती ।
लक्ष्मी त्यागवती(?) यस्य तस्य स्वर्ग इहैव हि ॥

(आ) CvH 3.14.
(ई) (Cf. SRBh 389.498, Pras 24.9).

1844.

यस्य भार्याऽऽश्रितान्यश्च परवेश्माभिकाङ्क्षिणी ।
कुक्रिया त्यक्तलज्जा च स जरा न जरा जरा ॥

(आ) CvH 7.6 (partly illegible and reconstructed).
(*a*) असंतुष्टा [श्रि°] CvH(?).
(*b*) परवेश्मनि वासिनी CvH(?).
(*c*) दुःशीला [कु°] CvH(?).

1845.

यस्य संग्रहिणी भार्या ब्राह्मणी च विशेषतः ।
सततं सूतकं तस्य ब्रह्मत्वाय दिने दिने ॥

(आ) CNP II 279, CM 132.
(*a*) संग्रहनी CNP II (MS).
(*c*) सुत° CNP II (MS).
(*d*) ब्रह्महत्या CNP II (*contra metrum*).

1846.

यस्य संसारिणी प्रज्ञा धर्मार्थावनुवर्तते ।
कामादर्थं वृणीते यः स वै पण्डित उच्यते ॥

(आ) CVNS 17.18.
(इ) MBh (MBh [Bh] 5.33.20, MBh [R] 5.32.25, MBh [C] 5.990).
(ई) IS 5399.

This maxim was probably incorporated in the CVNS text from MBh. Cf. JSAIL 30.30.

1847.

यस्य सत्यं च शौचं च तस्य स्वर्गो न दुर्लभः ।
सत्यं हि वचनं यस्य सोऽश्वमेधाद्विशिष्यते ॥

(इ) GP 1.113.38. (GPy 1.113.39).

(*a*) सत्यञ्च शौचञ्च GP, GPy.

1848.

यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः
स पण्डितः स श्रुतवान् गुणज्ञः ।
स एव वक्ता स च दर्शनीयः
सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ति ॥

(आ) CRBh II 4.12. (For similar thoughts see No. 93).

(इ) BhŚ 51, VCsr 12 7, Vet 19 (p. 187), Śto 326.1-3.

(ई) ŚP 333, Pad (KM ६9) 111.41, SRBh 64.9, SRK 44.6, SuM 4.12, IS 5414, Subh 32, TP 452, Pras 21.4.

(*a*) यस्यास्थ E_{3t} in BhŚ; पित्तं [वि°] Y_7 in BhŚ; तु लीनः Y_7 in BhŚ; कुलीनो Pras.

(*b*) श्रुतिमान् E_{3t} F_4 in BhŚ; वि.घज्ञः [गु°] T in VC; विनीतः [गु°] F_{4tv} in BhŚ; अभिज्ञः [गु°] Q in VC.

(*c*) वत्तो IS; पूज्यः [व°] CRBh II; युक्ता [व°] E_{3t} in BhŚ; भक्ता [व°] Q in VC.

(*d*) गुणां CRBh; जनाः [गु°] E_{0t} Y_7 $G_{1,4}$ in BhŚ, TN in VC; आश्रयन्ते Śto, $F_{1,2}$ $G_{1,4}$ $M_{1,2}$ in BhŚ; आहरंति Y_7 in BhŚ.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).
Cf. Crn 50.

1849.

या तु भार्या गुणज्ञा च भर्तारमनुगामिनी ।
अल्पाल्पेन तु संतुष्टा सा रमा न रमा रमा ॥

(आ) CRT 1.21, CRCa II 8, CNI I 156. (CnT II 16.7, CnT III 7*b* 3).

(इ) GP 1.108.24.

(*a*) यस्य भा° CNI, CRCa II, GP.

(*b*) भर्त्तारमनुवर्त्तिनी CNI.

(*c*) अस्ति नास्ति सदातुष्टा CNI; अल्पाहारेण सं° CRCa II.

(*d*) प्रिया न प्रिया प्रिया GP; श्रिया (°या om. in CNI) न श्रिया श्रिया (°यः CNI) CRCa II, CNI.

1850.

या तु भार्या सदा दुष्टा परवेश्माभिकाङ्क्षिणी ।
कुचेला त्यक्तलज्जा च सा जरा न जरा जरा ॥

(आ) CRT 1.19, CRCa II 7, CRC 1.39, CPS 8.23.
(इ) GP 1.108.23.
(*a*) यस्य भा° CRCa II, CRC, CPS, GP; श्रितान्यत्र [स°दु°] CRCa II, GP; रुष्टा [दु°] CRT.
(*b*) भिगामिनी CRC, CPS.
(*c*) कुक्रियात्य° CRCa II, GP.

1851.

याऽत्ति यस्य यदा मांसम् See No. 1866 A.

1852.

यान्ति न्यायप्रवृत्तस्य तिर्यञ्चोऽपि सहायताम् ।
अपन्थानं तु गच्छन्तं सोदरोऽपि विमुञ्चति ॥

(आ) CRC 7.91, CPS 216.105.
(इ) Vet Hu[1] MS 15.15.
(ई) SRBh 155.85.

1853.

यान्ति मार्गे प्रवृत्तस्य पशवोऽपि सहायताम् ।
अपन्थानं प्रवृत्तस्य सोदरोऽपि विमुञ्चति ॥

(आ) CNM 49.
(इ) Q *ad* VCsr 31 (at the end; p. 339).
(*b*) तिर्यंचोऽपि CNM.
(*d*) सोदरापि VCsr.

1854.

यावत् पुण्योदयः पुंसां तावत् सर्वेऽपि किंकराः ।
पुण्यछेदे तु संजाते बान्धवास्तेऽपि विद्विषः ॥

(आ) CNP II 230, CNG 285, CM 133.

(इ) Vet 8.5.

(ई) SuM 8.7 and 23 26.

(*a*) या...त्पुन्योण्योदये CNP II (scribe's error).

(*b*) सर्वोऽपि *ABbc* in Vet; किंकरः *BDbc* in Vet.

(*c*) पुण्यक्षयेषु °छेदेन *c* in Vet; °छेदे हि *d* in Vet; जायन्त Vet; पुण्यक्षये प्रजायन्ते SuM 8.7 (हि जा° SuM 23.26); पुण्यछेदे CNP II (Monseur changed it to पुण्यच्छेदे तु; I changed it to पुण्यछेदेषु).

(*d*) बहवस्ते Vet (*d* in Vet as above), MuB 8.7 and 23.26; ऽपयर्किंकराः *d* in Vet; विद्विसः CNP II; शत्रवः D in Vet.

1855.

यावत् स्वस्थमिदं शरीरमरुजं यावज् जरा दूरतो
यावच् चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत् क्षयो नाऽऽयुषः।
आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्
संदीप्ते भवने तु कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ॥

(आ) CRC 4.43, CPS 104.60.

(इ) BhŚ 194, VCsr 20.10, VCmr 30.38.

(ई) ŚP 679, SRBh 178.1007, JS 354.40, Pad 89.41, RJ 1387, SRK 37.2, IS 5479, Subh 128.

(*a*) सुस्थम् [स्व°] CRC, Nd in VCsr; स्वस्तम् Y_2 in BhŚ; स्वस्थाम् IS; स्वास्थ्यम् (स्व° IS)$F_{2,3}$ in BhŚ; वस्थम् IS; स्वस्वम् V in VCsr; कलेवरगृहं [श°] EI in BhŚ; अरुचिं Nd in VCsr; अजरं CRC, CPS; अनघं VCsr (VT as above), VCmr; अखिलं J in VCsr; यावच्च दूरे जरा JS, F I $M_{4,5}$ in BhŚ; दूरगा CRC, CPS; दूषिताम् Gr in VCbr; नावृत्ता M in VCsr; संवृत्तो N in VCsr.

(*b*) यावन्नेंद्रि° BRC; अप्रतिथताः IS; क्षये Nd in VCsr; क्यो Dv in VCmr.

(*c*) अन्यश्रेयसि M in VCsr; विदुषाः IS; हि बुधैः [वि°] CRC, CPS; कार्या IS; कार्याः IS.

(*d*) आदीप्ते BhŚ (better); उदीप्ते J in VCsr; भुवने IS; ऽपि [तु] CRC, CPS; च [तु] J in VCsr; प्र° [तु°] IS; °खनने VCsr (कम्प° M in VCsr; खनन JS, T in VCsr; खनसं° N in VCsr) SRK; °ननप्रत्युद्र..: CRC; ननप्र° VCmr; °उद्यमे M in VCsr; उद्गमः N in VCsr; किं दृशम् M in VCsr.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1856.

यावदर्थो मनुष्यस्य तावत् तस्य सुहृज् जनः ।
अर्थेन हि परित्यक्तः श्मशानसदृशो नरः ॥

(आ) CvTb 3.21. (Cf. No. 254).
(*b*) जनं CvTb.
(*c*) °त्यक्त CvTb
(*d*) श्मसा° CvTb; नर CvTb

1857.

यावन्न ग्रस्यते रोगैर् यावन्नोपैति वै जरा ।
यावन्न क्षीयते ह्यायुस् तावद् धर्मं समाचरेत् ॥

(आ) CNN 38.

1858.

या श्रीः सा न मदं कुर्यात् स सुखी तृष्णयोज्झितः ।
तन् मित्रं यत् तु निर्भीकं स शूरः यो जितेन्द्रियः ॥

(आ) CRT 8.31.
(इ) GP 1.115.55.
(*a*) सा स्त्री या GP.
(*c*) यत्र विश्वासः [य° न°] GP.
(*d*) पुरुषः स जि° GP.

1859.

युद्धेषु भाग्यचपलेषु न मे प्रतिज्ञा
दैवं यदिच्छति जयं च पराजयं च ।
एषा हि मे रणगतस्य दृढप्रतिज्ञा
पश्यन्ति यन्न रिपवो जघनं हयानाम् ॥

(आ) CRC 3.42, CRB 3.46, CPS 65.41.
(*b*) किम् [यद्] CRB; जयश्च CRC, CPS.

Vasantatilakā metre.

1860.

येन यत्रैव भोक्तव्यं सुखं वा दुःखमेव वा ।
स तत्र रज्ज्वा बद्ध्वैव बलाद् दैवेन नीयते ॥

(आ) CLS 8.10.

(इ) BhŚ 692.
(ई) SRBh 91 33.
(*a*) यत्र च [यत्रैव] BhŚ.
(*b*) च [वा second] CLṢ.
(*c*) बद्धो रज्जेव CLṢ; बद्धा रज्ज्वेव BhŚ.

1861.

येन येन च वातेन वारिदो वारि मुञ्चति ।
तेन तेन च वातेन छत्रं वहति पण्डितः ॥

(आ) CNW 32, CNPN 49.
(ई) IS 5532.
(*b*) मुच्यते CNPN.
(*d*) In CNPN it reads छत्रं......(blank) वीक्षणं.

1862.

येन येन यथा यद्यत् पुरा कर्म सुनिश्चितम् ।
तत् तदेवान्तरा भुङ्क्ते स्वयमाहितमात्मनः ॥

(आ) CRCa II 28.
(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 12.174.10, MBh ⌊R⌋ 12.181.10 and 12.322.10, MBh ⌊C⌋ 12.6754 and 12.12147), GP 1.113.18.
(ई) IS 5533.
(*a*) यद्वत् CRCa II, GP.
(*b*) कर्मसु निश्चितं MBh (R) 12.322.10; समाचितम् MBh (MBh ⌊Bh⌋, MBh ⌊R⌋ 12.322.10; समीहितम् MBh ⌊R⌋ 12.181.10, MBh ⌊C⌋ 12.6754).
(*c*) एव नरो MBh 12.181.10; एवोत्तरं MBh 12.322.10; एवी° CRCa II.
(*d*) नित्यं विहितमात्मना MBh.

This maxim was probably incorporated in the C text from MBh. Cf. JSAIL 30.108.

1862 A.

ये बालभावे न पठन्ति विद्यां
कामातुरा यौवननष्टचित्ताः ।
ते वृद्धकाले परिभूयमाणाः
संदह्यमानाः शिशिरे यथाब्जम् ॥

(इ) GP 1.109.50, VCsr 9.1, Vet 21.13. (Cf. No. 855).

(ई) IS 5550, Subh 101.

(*a*) वालभवन्न GPy; विद्याः N in VCsr; विद्या IS.

(*b*) यौवनगर्वितश्च (°नष्टवित्ताः GP but GPy as above; °नष्टचिन्ताः NQ in VCsr; °नष्टचेत्ताः or °चित्ता IS) VC, GP.

(*c*) वृद्धभावे VC (but VJ in VC as above); परिभूयमाना Vet, VCsr.

(*d*) दह्यन्ति गात्रं (°त्रे Vet) शिशिरेऽथवा पद्माः (°द्मः VC), Vet, VC.

Indravajrā metre.

1863.

येऽर्था धर्मेण ते सत्या ये धर्मेण गताः श्रियः ।
धर्मार्थी महतो लोके तत् स्मृत्वा ह्यर्थकारणात् ॥

(आ) CRT 6.10.

(इ) GP 1.113.34.

(*c*) च महान् [म°] GP.

1864.

ये वर्धिताः करिकपोलमदेन भृङ्गाः
प्रोत्फुल्लपङ्कजरजःसुरभीकृताङ्गाः ।
ते सांप्रतं प्रतिदिनं क्षपयन्ति कालं
निम्बेषु चार्ककुसुमेषु च दैवयोगात् ॥

(आ) CnT II 28 4, CnT VII 65.

(इ) VCsr 27.1, Bhāminīvilāsa in ŚKDr *ad* प्रोत्फुल्ल.

(ई) ŚP 834, SRBh 223.81, SuM 22 3, SRK 187.19, IS 5562.

(*a*) वर्द्धिता (°ताः) IS; °मदपु N in VCsr; °मलेन IS; °मध्येन M in VCsr.

(*b*) सुरभि° IS; सुरभिः M in VCsr.

(*c*) विधिवशात् [प्र°] J in VCsr; गमयन्ति [क्ष°] VTMy in VCsr, ŚP; गमयति [क्ष°] IS.

(*d*) निंबधु IS; निवेषु N in VCsr; निन्द्येषु Nd in VCsr; नदेषु My in VCsr; दैवयागात् IS; चत्वरेषु [दै°] J in VCsr.

(*cd*) ते सा° विधिवशाद्रमयन्ति कालं नि° चा° करीलकेषु tr. IS.

Vasantatilakā metre.

1865.

येषां मनांसि करुणारसरञ्जितानि
येषां वचांसि परदोषविवर्जितानि ।
येषां धनानि सकलार्थिजनाश्रितानि
तेषां कृते वहति कूर्मपतिर्धरित्रीम् ॥

(आ) CnT II 23.1, CnT III 56.6.
(ई) IS 5576, Subh 107.

Vasantatilakā metre.

1866.

योगं विना धनं नास्ति अधनस्य कुतो गुणाः ।
अगुणस्य कुतो धर्मः अधर्मस्य कुतः सुखम् ॥

(आ) CNG 194.
(*c*) धर्मो CNG.

1866 A.

योऽत्ति यस्य यदा मांसम् उभयोः पश्यतान्तरम् ।
एकस्य क्षणिका प्रीतिर् अन्यः प्राणैर्विमुच्यते ॥

(आ) CNŚ A 14, CNNM 74, CNŚIK 50, CPS 370 52.
(इ) H (HJ 1.68, HS 1.60, HM 1.65, HK 1.67, HP 1.50, HN 1.51, HH 16.8 9, HC 22.14 5).
(ई) SV 2984, SRBh 165.548, IS 5592.
(*a*) च तन् [यदा] SV.
(*b*) अनयोः [उ°] SV.
(*c*) क्षणिकी IS.
(*d*) वियुज्यते SV.

1867.

यो ददाति परे दुःखं दातव्यं सुखमेव च ।
न दातव्यं परे दुःखं सुखं दुःखं समन्वितम् ॥

(आ) CNPN 103, CM 134.
(ई) (Cf. IS 2827, Subh 262).

1868.

यो धर्मशीलो जितमानरोषो
विद्याविनीतो न परोपतापी ।
स्वदारतुष्टः परदारवर्जी
न तस्य लोके भयमस्ति किंचित् ॥

(आ) CvH 8.11, CvL I 8.20, CvL II 8.14, CNI I 144.

(इ) Vet 19.11, Padma-purāṇa, Sṛṣṭikhaṇḍa 224.47.

(ई) SRBh 389.490, IS 5598.

(उ) Ślt (OJ) 16.

(*a*) वा [यो] A in Vet; धर्मयालो CNI; यतिमानरोषी CNI; °रोषी Vet; °राशी A in Vet.

(*b*) °विहीनो CNI; परोयतापी CvL I.

(*c*) °संतुष्ट° A in Vet; परदारवर्जा CvL I, CNI; परदावर्जितो Padma-purāṇa, SRBh (*contra metrum*).

(*d*) अस्ती [अस्ति] CvL I.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1869.

योऽरिणा सह संधाय सुखं स्वपिति विश्वसन् ।
स वृक्षाग्रे प्रसुप्तो वा पतितः प्रतिबुध्यते ॥

(आ) CNG 152. (Cf. No. 964).

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 12.138.37 and I *ad* I No. 81. 151-2, MBh ⌊R⌋ 12.140.37 and 1.142.73-4, MBh ⌊C⌋ 5283-4 and 1.5615). (Cf. GP 1.114.48, HJ 4.11).

(ई) SV 2756, SRHt 134.12, IS 5646.

(उ) Cf. NM (T) 6.13.

(*a*) शयीत कृतकृत्यवत् (°कृतत्य° MBh printer's error), MBh Ādi-parvan.

(*b*) विश्वस्तः स्थातुमिच्छति SRHt.

(*c*) वृक्षाग्रप्र° MBh (Bh); वृक्षाग्रे यथा सुप्तः MBh Ādi-parvan; वृक्षाग्रे सुप्त इव SV; स सुप्त इव वृक्षाग्रात् SRHt.

This maxim was probably incorporated in the CNG text from MBh. Cf. JSAIL 30.138.

1870.

यो वात्मनीह न गुरौ न च भृत्यवर्गे
दीने दयां न कुरुते न च मित्रकार्ये ।
किं तस्य जीवितफलेन मनुष्यलोके
काकोऽपि जीवति चिरं च बलिं च भुङ्क्ते ॥

(ई) GP 1.115.35. (Cf. No. 1370).

Vasantatilakā metre.

1871.

यो हि मानुष्यमासाद्य कर्मभूमिं सुदुर्लभाम् ।
न करोत्यात्मनः श्रेयः स पश्चात् परितप्यते ॥

(आ) CRC 6.64, CPS 155.58.

1872.

यौवनं जरया ग्रस्तम् आरोग्यं व्याधिपीडितम् ।
मृत्युर्ग्रसति भूतानि किं धीर इव भाषसे ॥

(आ) CRC 6.57, CNP II 124, CPS 136 8. Cf. CNP II 125.

(इ) (Cf. BhŚ 504 and 156, P [PP 5.63, Pts 5.85, PtsK 5.15], MBh [R] 13.7 24-ɔ).

(ई) IS 5682, Subh 287. (Cf. SRHt 224.4, SRK 69.29, IS 5681, Subh 17).

(उ) SS (OJ) 456.

(*b*) शरीरं [आरो°] CNP II, Subh 287.

(*c*) मृत्युराकम्यति प्राणं CNP II.

(*d*) तृष्णिका तरुण्यते CNP II; वीर [धी°] CPS.

र

1873.

रक्तत्वं कमलानां
सत्पुरुषाणां परोपकारित्वम् ।
असतां च निर्दयत्वं
स्वभावसिद्धं त्रिषु त्रितयम् ॥

(आ) CRBh II 8.82.
(इ) BhŚ 702.
(ई) SV 251, SRBh 84.14, IS 5690.
(*b*) सुपुरुषाणां IS (*contra metrum*).
(*c*) च om. CRBh II (*contra metrum*).
Āryā metre.

1874.

रक्ता हरन्ति सर्वस्वं प्राणानपि विरागिताः ।
अहो रागे विरागे च कष्टं कष्टं खलु स्त्रियः ॥

(आ) CNP II 176. (Cf. No. 1948).
(इ) Vet 9.10.
(ई) SV 3338, IS 5694, Subh 23.
(*a*) हरति CNP II.
(*b*) प्राणादपि विराजते CNP II; विरागिणी IS; विरागतः *BDd* in Vet., SV.
(*c*) आहार विष संमेति CNP II; रागविरागेण *a* in Vet; रागो विरागोऽपि *AB* in Vet; रागविरागभ्यं SV.
(*d*) कष्टकष्टा हि योषितः SV; कष्टा [क° second] CNP II; कष्टाः *c* in Vet; कष्टात् *D* in Vet, Subh.

1875.

रथ्योरप्युपरि भ्रमन्ति कतिचित्तीव्राभियोगश्रमात्
काव्यव्याकरणागमादिनिविडाभ्यासः कियत् कौशलम् ।
यद् गाढो विनयो यशो यदमलं यद्वीतरागं मनो
यत् सौजन्यमखण्डितं स हि गुणस्तेनैव विद्वान् जनः ॥

(आ) CRC 3 73, CRB 3.73, CRP 3,68, CRBh I 3.66, CPS 78.66,

(*a*) °क्रमास् CRC; °क्रमा: CPS; °क्रनास् CRP.
(*b*) तर्केव्य CRC, CRP, CRBh I, CPS.
(*c*) मन: CPS.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1876.

रणे साध्यं वने साध्यं साध्यं पुत्रकलत्रयोः ।
साध्यं सर्वत्र कर्तव्यं धर्मासाध्यं न कारयेत् ॥

(आ) CNP II 83, CM 135.
(*a*) रणे [व°] CNP II (MS).
(*c*) सर्वं च CNP II (MS).
(*d*) धर्मसा° CNP II (MS).

1877.

रसायनं जरागात्र्या धातुवादिदरिद्रता ।
योगिनो विषयासक्तिस् तिस्रः पुंसां विडम्बनाः ॥

(आ) CNP II 287, CM 136. (Cf. No. 2230).
(*a*) °यन CNP II (MS).
(*b*) धातुर्वादी हरि° CNP II (MS).
(*c*) °सक्ता CNP II (MS).
(*d*) त्रय CNP II (MS); °ना CNP II (MS).

1878.

राजनीतेर्गृहीतं यच् छ्रीपालतकसूनुना ।
तस्मात्तु लभते बोधं धनं च विपुलं तथा ॥

(आ) CRT 8.72.
(*d*) धनञ्च CRT.

1879.

राजपुत्र चिरं जीव मा जीव मुनिपुत्रक ।
मर वा जीव वा साधो व्याध मा जीव मा मर ॥

(आ) ÇNW 109 (closing stanza).

(ई) IS 5744, SRHt 237.14.

(*c*) जी° वा म° tr. SRHt.

1880.

राजा कुलवधूर्विप्रा नियोगी मन्त्रिणस्तथा ।
स्थानभ्रष्टा न शोभन्ते दन्ताः केशा नखास्तथा ॥

(आ) CvṢ 8.18, CvA 8.18, CNP II 202, CNI I 205, CNG 271. (Cf. Nos. 1095 and 1702).

(इ) PM 2.42, H (HS *ad* 1.164, HM 1.168, HK 1.170). (Cf. HJ 1.104).

(ई) SRBh 86.5, SuM 29*, IS 5750, Subh 103, 171 *ab* and 219.

(*a*) कुलवधू CNP II, CvA, CNI I, SuM, Subh; विश्रा [वि°] IS; त्रिप्रा [वि°] CvA.

(*b*) मन्त्रिणश्च पयोधराः Hit; योगिनो [नि°] SuM, Subh; मंत्रि° (°त्र° CNI I) CvṢ, CvA, CNI I; नारिणां [म°] IS.

(*c*) °भ्रष्टाः IS; °मृष्टा CvA; शोभंते CvṢ, CNI; शांभते CvA.

(*d*) सिंहाः सत्पुरुषा गजाः SuM; दंतोः CvA; दंता CNI; दन्ता IS; केशः नखा (or °खाः) नराः Subh; नखा नराः [न°] CvṢ, CvA, CNP II, CNI I; नरा नखाः [न°] Hit.

Cf. JSAIL 24.5.

1881.

राजा तुष्टोऽपि भृत्यानां मानमात्रं प्रयच्छति ।
तेऽपि संमानमात्रेण प्राणैरप्युपकुर्वते ॥

(आ) CvL I 8.48.

(इ) P (PP 1.346, Pts 1.83 and 352, PtsK 1.95 and 398, PM 1.49), BhPr 17.

(ई) ŚP 1386, SRBh 144.101, IS 5754.

(*a*) राज्ञ CvL I; स्वामि [रा°] PP; हि [ऽपि] PtsK 1.95; भृत्यानाम् Pts, PtsK 1.95 (see *b*).

(*b*) अर्थमात्रं [मा°] Pts, PtsK 1.95.

(*c*) तु [ऽपि] Pts, PtsK, PP, BhPr; संमानितास् (°ता ŚP) तस्य (ह्येनं ŚP) PtsK 1.398, PP, BhPr, ŚP.

(*d*) प्राणैः प्रत्युपकुर्वते SRBh.

1882.

राज्यं च संपदो भोगाः कुले जन्म पवित्रता ।
पाण्डित्यमायुरारोग्यं धर्मस्यैतत् फलं विदुः ॥

(आ) CNG 215.
(ई) IS 5772, Subh 103.
(*b*) सुरूपता [प°] Subh.
Cf. Crn. 29.

1883.

रामश्चकार गहनेऽपि वने निवासं
भीष्मो जहार मनसोऽपि विवाहचिन्ताम् ।
कर्णो जघान समरे पतितं न भीमम्
अङ्गीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति ॥

(आ) CRBh II 8.89.
Vasantatilakā metre.

1884.

रावणेन हृता सीता हता रामेण ताडका ।
एकः पापी परो धर्मी यशः पुण्यैरवाप्यते ॥

(आ) CNI I 163.
(ई) SuM 25.2.
(*b*) रा° ता° हृ° tr. CNI I.
(*c*) पूर्व [ए°] CNI I; कथितासाध्वो CNI I.
(*d*) पुंण्ये° CNI I; at the end of this stanza CNI I adds: करोधमी यशः पुण्यैरवाप्यते.

1885.

रिक्तपाणिर्न पश्येत राजानं देवतां गुरुम् ।
नैमित्तिकं च वैद्यं च फलेन फलमादिशेत् ॥

(आ) CNI I 36, CNG 305, CNT IV 244. (Cf. No. 1550).
(इ) Śto 331.31-2, VÇsr 7.8. (Cf. Vet Intr. 10, PT *ad* 152.1, VÇsr 7.9).

(ई) IS 5786, Subh 265.

(*a*) °पाणिं V in VCsr; °पाणिना न प° Subh; °हस्तेन नोऽपेयाद् MN in VCsr; नो J in VCsr; प्रविशेद् Śto; पश्यन्ति Q in VCsr; पश्येत्तु T in VCsr; पश्येद् J in VCsr.

(*b*) दैवतं Śto, VCsr (VJQ in VCsr as above); देवता Subh; देवाता IS (VC).

(*c*) नैमित्तकं CNI I; °त्तीकं IS (VC); °ककलाचार्य Subh; विशेषेण CNI I, VCsr; कथा मित्रं [च वै° च] Śto.

(*d*) सुहृदं फलकामुकः T in VCsr; बलेन V in VC; आदिशत् M in VCsr.

Cf. Crn. 275.

1886.

रिपुराजाग्निसर्पाणां दुष्टस्त्रीवशशङ्किणाम् ।
नदीनां शस्त्रहस्तानां विश्वासं नैव कारयेत् ॥

(आ) CNP II 242, CNG 188, CM 137. (Cf. Nos. 6,181, 527,744, 1273 and 1981).

(*b*) दुष्टास्त्र° CNP II.

(*d*) विश्वासो CM suggests for CNG (which M. G. Bohtling reconstructed according to CM 137) in *c* मूर्खाणां [न°] -and in *d* न विश्वसेत् कदाचन .

1887.

रूपं वश्यैर्बलं भृत्यैर् उत्तमं मानमर्थिभिः ।
महाकुलविवाहैश्च कुलं क्रीणाति वित्तवात् ॥

(आ) CRC 4.15, CPS 92.27. (For similar thoughts see No. 93).

(*a*) रूप्यं CPS.

Cf. Crn. 52.

1888.

रूपेण नश्यते नारी कोपेन तु तपस्विनः ।
नश्यते गौः कुलग्रामाच् चाण्डालान्नाद् द्विजास्तथा ॥

(आ) CNG 136.

(*d*) चन्दालान्नाद् CNG.

1889.

रे रे चातक पातितोऽसि मरुता गङ्गाजले चेत्तदा
पेयं नीरमशेषपातकहरं काऽऽशा पुनर्जीवने ।
मैवं ब्रूहि लघीयसो यमभयादुद्ग्रीवता नोज्झिता
गङ्गाम्भः पिबता मया निजकुले स्थाप्येत किं दुर्यशः ॥

(आ) CPS 254.91.

(*c*) व्रुहि CPS; लघीरसो CPS.

(*d*) स्थाप्यते CPS.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1890.

रोगी चिरप्रवासी
पराम्नभोजी परावसथशायी ।
यज्जीवति तन्मरणं
यन् मरणं सोऽस्य विश्रामः ॥

(आ) CPS 375.10.

(इ) P (PRE 2.44, PT 2.72, PTem 2.61, PS 2.40, PP 2.91, PN 1.37), H (HJ 1.149, HS 1.132, HM 1.138, HK 1.141, HP 1.107, HN 1.108, HH 25.15-6, HC 37.7-8).

(ई) ŚP 404, SV 3184, SRHt 223.13, SRBh 170.768, IS 5805.

(*a*) रेणी चिरप्रकाशी M in PP.

(*b*) परापन्नभोजी M in PP; परवासशयी च IS; परगृहवासी च PS.

(*d*) यन् म° om. P in PP; यन्म्रियते SRHt; तस्य [सो°] IS.

Āryā metre.

1891.

रोहते सायकैर्विद्धं वनं परशुना हतम् ।
वाचा दुरुक्तं बीभत्सं न संरोहति वाक्क्षतम् ॥

(आ) CNT IV 216.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5.34.75 and 13.107.58, MBh ⌊R⌋ 5.33.77 and 13.104.33, MBh ⌊C⌋ 5.1172 and 13. 4987), P (PT 3.65, PTem 3.51, PS 3.40, PN 3.33, PP 3.99, PRE 3.53, PM 3.39, Pts 3.111, PtsK 3.112).

(ई) SR 385.322, IS 5806.

(उ) SS (OJ) 128.

(*a*) रोहति PtsK; संरोहति शरैर् (°त्रीपुणा PT) MBh (Bh); रोहति सायकविद्धं PP; शाय° MBh 13.104.33.

(*b*) छिन्नं रोहति चासिना PtsK.

(*c*) वाचो PtsK; दुरुक्ताया विद्धि MBh ⌊R⌋, MBh ⌊C⌋ Anuśāsana; दुरुक्त bhNA in PP; दुरुक्त्व Bh in PP; दुरक्त *psi*, PL_1M in PP; दुक्त Pr in PP; दुरुक्तं HI in PP; (Hamb. MS).

(*d*) प्ररोहति वाक्क्षतं PP (cf. Kullūka *ad* Mn 7.82); प्ररोहति वाक्क्षतं PtsK.

This maxim was probably included in the CNT IV text from MBh.

Cf. JSAIL 30.46.

ल

1892.

लघूनामपि सत्वानां समवायो रिपुञ्जयः ।
वर्षाधारधरो मेघस् तृणैरपि निवार्यते ॥

(आ) CNŚC 104, CNŚl 104, CNŚ 102, CNŚL 76, CNŚPK A 15.

1893.

लज्जाद्रव्यहरं कुलस्य निधनं चित्तस्य संतापनं
नीचैर्नीचरतं प्रमादजननं शीलस्य विध्वंसनम् ।
शिल्पज्ञानविनाशनं स्मृतिहरं शौचस्य निर्नाशनं
मद्यं दोषसहस्रमार्गगणितं को नाम विद्वान् पिबेत् ॥

(आ) CNP II 55, CM 140. (Cf. No. 1768).

(इ) Vet 10.15.

(*a*) °मूल° [°द्र°] *d* in Vet.

(*b*) निवृत्ताचरनं *e* in Vet; °नीचरतं *A* in Vet; °नीचतरं CNP II, *BDad* in Vet; प्रसाद° *cd* in Vet.

(*c*) शिस्य° [शि°] CNP II (MS); शिल्य° *ac* in Vet; शील° *e* in Vet; स्वल्प° *AB* in Vet; सूक्ष्मा° *d* in Vet.

(*d*) °मार्गकुटिलं Vet (but °साम्रसहितं *B* in Vet; °सरसहितं *d* in Vet); को वा [को ना°] CNP II.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1894.

लभते विपुलां श्रियम् एतस्य पठनाद् ध्रुवम् ।
प्राज्ञस्य मुक्तये कृतं शास्त्रं यत् पठति धीमान् ॥

(आ) CRT 8.70. (Cf. No. 1720).

1895.

ललाटे लिखितं यत्र षष्ठीजागरवासरे ।
न हरिः शङ्करो ब्रह्मा नान्यथा कर्तुमर्हति ॥

(आ) CNF 86, CNL 51. (Cf. Nos. 887,942,1384,2204).

(इ) (Cf. VCsr 22.4).
(ई) Cf. NT 39.
(*a*) लक्षातं [ल°] CNF (MS B); लिखतं CNF (MS), CNF (MS B).
(*b*) षाष्ठियागर° CNL, CNF (MS B).
(*c*) नो हरी शंकर ब्रह्म CNF (MS); ब्रंमा CNF (MS B).
(*d*) समर्थ सुस्यलं (स्तस्यज्जं CNF MS B) खने (घने CNF MS B) CNL, CNF (MS B).

1896.

लवणजलान्ता नद्यः स्त्रीभेदान्तं च मैथुनम् ।
पैशुन्यं जनवार्त्तान्तं वित्तं दुःखत्रयान्तकम् ॥

(इ) GP 1.115.58. (Cf. P [PT 1.169, PTem 1.156, PS 1.143, PN 2.116, PP 1.396, PRE 1.160, PM 1.175]).
(*d*) दुःखकृतान्तकम् GP.

1897.

लावण्यद्रविणव्ययो न गणितः क्लेशो महान् स्वीकृतः
स्वच्छन्दस्य सुखं जनस्य वसतश्चिन्तानलो दीपितः ।
एषापि स्वयमेव तुल्यरमणाभावाद् वराकी हता
कोऽर्थश्चेतसि वेधसा विनिहितस्तन्व्यास्तनुं तन्वता ॥

(आ) CRC 8.89, CPS 250.81.
(इ) Kṣemendra's Aucityavicāracarcā 3 (ascribed to Dharmakīrti), Dhvanyāloka (HSS 66) p. 532, SV 1472 (ascribed to Dharmakīrti), SRBh 286.29, JS 172.9, IS 5850, Kuval *ad* 72 (p. 136), Alaṁkārasarvasva (KM 35) *ad* 22 (p. 86), Sabhyālaṁkaraṇa of Bhaṭṭa Govindajit (MS BORI 417 of 1884-87) 1.25, Śṛṅgārālāpa (MS BORI 92 of 1883-84) 3.87, Subhāṣitaratnakośa of Bhaṭṭa Śrī Kṛṣṇa (MS BORI 93 of 1883-84), Subhāṣitahārāvalī of Hari Kavi (MS BORI 92 of 1883-84) 16 *a*, 88, Hemacandra's Kāvyānuśāsana (KM 71) 313, Mammaṭa's Kāvyaprakāśa 494, Subhāṣitāvalī of Gopīnātha (MS BORI 820 of 1886-92) 65a, Vidyākara's Subhāṣitaratnakoṣa (HOS 42) 454, SRK 107.3, Kav 202, SRHt 245.6, Skm 2.68.4 both ascribed to Dharmakīrti. See Aufrecht in Weber's Indische Studien 16.206.
(*a*) अर्जितः [स्वी°] SRBh, SRK.

(*b*) स्वच्छन्दं चरतो (चसतो; चसतोः Skm) Skm, SRBh, Kuval, SRHt, SRK, Alam°; सखीज° Dhva°; हृदये (वृदये) चिन्ताज्वरो निर्मितः SRBh, Kuval, Skm, SRHt, SRK, Alam°, Dhva°; °न्ताज्वरो निर्मितः Aucit°, JS, Kuval; °न्तालोद् CRC.
(*c*) एषासि CRC; स्वागुणनानुरूपर° SRBh, Alam°, Skm, Kuval, SRHt, SRK.
(*d*) विनिहत° CRC, Auci°; °हितस्त्व° SV; हितस्तन्विमिमां SRBh, Kuval SRK.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1898.

लीलया ललितं वाक्यं मधुरं सर्वदा वदेत् ।
मृद्वच्छं शीतलं वारि शनैर्दारयते गिरिम् ॥

(आ) CNI I 48, CNT IV 108.
(ई) IS 5854, Subh 100.
(*b*) च सदा भवेत् CNI I.
(*c*) मृद्वकं Subh; मृदुत्वात्सी° CNI I.
(*d*) शनैवारियते गिरीन् CNI I.

1899.

लीलां करोति यो राजा भृत्यवित्तैश्च गर्वितः ।
संवादे विग्रहे क्षिप्रं रिपुभिः परिभूयते ॥

(आ) CRT 4.13.
(इ) GP 1.111.29.
(*b*) भृत्यस्वजनगर्वितः (°सज्जन°) GP.
(*c*) शासने सर्वादा GP.
Cf. Crn. 97.

1900.

लीलासुखानि भोग्यानि त्यजेदिह महीपतिः ।
सुखप्रवृत्ताः साध्यन्ते शात्रवैर्विग्रहे स्थितैः ॥

(आ) CRT 4.15.
(इ) GP 1.111.31.
(उ) (Cf. LN ⌊P⌋ 134, NKy ⌊B⌋ 161).
(*c*) °प्रवृत्तैः GP.
(*d*) शात्रवो GP.
Cf. Crn. 94.

1901.

लोकः पृच्छति सद्वार्त्तां शरीरे कुशलं तव ।
कुतः कुशलमस्माकम् आयुर्याति दिने दिने ॥

(आ) CSC I 2.99, CNW 12, CNPN 47.
(इ) PrC 2.113.
(ई) Kavitāratnākara 152, TP 384, IS 5867.
(*a*) किं पुंसां सि च वार्ताव्यां (?) CNPN; लोक CSC I; पृच्छेदिदं वाक्यं CNW; मे वार्त्त CSC I, PrC.
(*b*) शरीरं CNW, CNPN; मम [त°] CNPN.
(*c*) कुत CSC I.

1902.

लोकप्रसिद्धमेवैतद् वारि वह्नेर्नियामकम् ।
उपायोपगृहीतेन तत् तेनैव विशोष्यते ॥

(ई) In SRHt 151.6 ascribed to C.

1903.

लोको यथा किल तथा न हि भूपतिः स्यात्
सद्भूपतिः खलु यथैव तथैव लोकाः ।
धर्मप्रवृत्तिरथ तद्विपरीतवृत्तिः
कृत्स्ने जने नरपतिः प्रभवत्यशेषम् ॥

(आ) CRC 4.56, CRB 4.46, CPS 90.22.
(*a*) लोका CRC.
Cf. Crn. 239.
Vasantatilakā metre.

1904.

लोभप्रमादविश्वासैः पुरुषो नश्यति त्रिभिः ।
तस्माल्लोभो न प्रमादः कस्मिन् हि वा न विश्वसेत् ॥

(आ) CvTb 3.16, CRT 8.25, CNI I 105.
(इ) GP 1.115.44.
(ई) IS 5880.

(*a*) लोभात् प्रसादाद् विश्वसात् CNI.

(*b*) पुरुषा रंणभार्यं भवेत् CNI; नश्यते IS; भिद्यति [न°] CvTb.

(*c*) कर्तव्यः (°व्यो CNI) [प्र°] CvTb, CNI, GP.

(*d*) प्रमादो नो (न IS) न विश्वसेत् GP; न प्रमादे न विश्वसेत् CNI; प्रमादं नैव वि° CvTb.

1905.

लोभात् क्रोधः प्रभवति लोभात् कामः प्रवर्तते ।
लोभान् मोहश्च माया च मानः स्तम्भः परासुता ॥

(आ) CNMN 132.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 12.152..4, MBh ⌊R⌋ 12.158.4, MBh ⌊C⌋ 12.5880). (Cf. Bhojaprabandha 2).

(ई) SRBh 69.2, IS 5883.

(*a*) लोभा CNMN.

(*b*) प्रजायते SRBh.

(*c*) नाशश्च [मा°] SRBh.

(*d*) मान MBh (Bh), MBh ⌊R⌋; लोभः पापस्य कारणम् SRBh.
Cf. JSAIL 30.100.

1906.

लोभात् प्रमादाद् विश्वासात् पुरुषो बध्यते त्रिभिः ।
तस्माल् लोभं प्रमादं च विश्वासमपि नाचरेत् ॥

(आ) CNSap 62.

1907.

लोभार्तः परुषो दीनो योऽभक्तश्च प्रगल्भवाक् ।
विद्वेषी पापकर्मा च राज्ञा त्यक्तव्य एव सः ॥

(आ) CRT 5.14.

1907 A.

लोभेन बुद्धिश्चलति लोभो जनयते तृषाम् ।
तृषार्तो दुःखमाप्नोति परत्रेह च मानवः ॥

(आ) CNŚIV 65.

(इ) H (HJ 1.150, HS 1.133, HM 1.139, HK 1.142, HP 1.108, HM 1.109, HH 27.18-9, HC 37.10-1).

(ई) SRBh 69.5, IS 5887.

व

1908.

वचस् तत्र प्रयोक्तव्यं यत्रोक्तं लभते फलम् ।
स्थायीभवति चात्यन्तं रागः शुक्लपटे यथा ॥

(आ) CvW 8.16, CvP V 8.11, CvLd 8.11.
(इ) P (PP 1.56, Pts 1.33, PtsK 1.39), Śts, MS A 711.
(ई) IS 5905, Subh 31.
(*a*) वाचा CvW, CvP V; तस्य [त°] Pr in PP; प्रयोगतव्याः CvW; °व्या CvP V.
(*b*) यत्रोक्ता CvP V, CvW; सफलं भवेत् Subh; फक्तं IS; सुखं [फ°] CvP V; सुषं [फ°] CvW.
(*c*) स्था॰° CvW; स्थायि भ° PtsK; °भवती CvW; °न्तः CvW.
(*d*) राग CvP V; रागं CvW; °पटै CvW.

1909.

वज्राद्वज्रकृतं प्रणश्यति भयं श्रीः पद्मरागाद् भवेन्
नानाकारमपि प्रशाम्यति विषं गारुत्मतादश्मनः ।
एकैकं क्रियते प्रभावनियमात् कर्मेति रत्नैः सदा
पुंरत्नैः पुनरप्रमेयमहिमोन्नद्धैर्न किं साध्यते ॥

(आ) CRC 5.42, CRB 5.41, CRBh II 5.45-6, CRCa I 5.39, CPS 132.66.
(इ) RT 4.331.
(ई) IS 5910.
(*a*) भयं विरमति [प्र° भ°] RT; प्रपश्यति CRBh II; श्री CRBh II; रोगोद्भवे CRBh II; °वेत् CRC, CPS.
(*b*) प्रणश्यति CRB; गारुत्मतोदशनात् CRBh II.
(*c*) कुरुते [क्रि°] CRBh II; °चयात् CRC, CPS; °चमात् CRCa I; कर्मोतिर° RT (Troyer's ed. only); कर्मातिर° IS; परं [स°] RT.
(*d*) पुंरत्नैः मनुसप्रभवकर्मेणभ° CRBh II; पुंरत्नैर्मुहुरप्र° CRC, CPS; पनरप्र° IS; °प्रेम° CRCa I; °मोद्बद्धैर्न CRC; °मैर्वद्धैर्न CPS; वध्यते [सा°] CRBh II.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1910.

वदन्ति मुनयः सर्वे नानृतात्तापकं परम् ।
सत्यात् परतरं नास्ति तस्मात् सत्यं वदाम्यहम् ॥

(आ) CNN 40.

1911.

वनानि दहतो बह्नेः सखा भवति मारुतः ।
स एव दीपनाशाय क्षीणे कस्यास्ति गौरवम् ॥

(आ) CNW 99, CNF 74, CNPN 60, CNL 100, CRBh II 7.57, CnT II 23.5, CnT III 56.10.

(इ) BhŚ 728, VCsr 12.9, P (PP 3.49, Pts 3.57, PtsK 3.56, PM 3.19).

(ई) ŚP 488, SV 2682, SRBh 155.120, SRK 223.15, SRHt 228.9, RJ 1475, IS 5927, Subh 228 and 273, TP 487.

(*a*) दहते CNL, CNF (fn.); दह्यते CNF; वह्निः CNF; वह्निस् IS.

(*b*) तस्येव [भ°] Nd in VCsr.

(*c*) दिप° IS; एवाहविना° CNL (corrupt).

(*d*) कृशे (?) [क्षी°] CNPN, PP (न्यशे P in PP), Pts, PtsK, ŚP, SV, SRK, SRHt, VCsr (J in VCsr as above); कृते Q in VCsr; कृशो IS; कुतः क्षीणेषु सौहृदम् BhŚ; कस्यापि *bhN* in PP; सौहृदम् (?) CNPN, VCsr, PtsK, ŚP, SV, SRHt, SRBh, SRK; सौहृदि IS.

1912.

वनेऽपि सिंहा न नमन्ति कर्ण
बुभुक्षिता नांशनिरीक्षणं च ।
धनैर्विहीनाः सुकुलेषु जाता
न नीचकर्माणि समारभन्ति ॥

(इ) GP 1.115.14. (Cf. No. 1913).

(*a*) कन्तु [कर्ण] GPy.

(*b*) बभूक्षिता GP; मांसनिरीक्षणञ्च GPy.

(*d*) समारभन्ते GP in the Purāṇic Authology ed. by A. P. Karmarkar, Thalakwadi, Belgaum, 1955.

Upendravajrā metre.

1913.

वनेऽपि सिंहा मृगमांसभक्षा
बुभुक्षिता नैव तृणं चरन्ति ।
एवं कुलीना व्यसनाभिभूता
न नीचकर्माणि समाचरन्ति ॥

(आ) CvTb 7.27, CNP II 33, CNI I 290. (Cf. No. 1912).
(इ) BhŚ 729, PtsK 4.75.
(ई) SRBh 49.168, SRK 15.46, IS 5930.
(*a*) सिंहो CNI; मृगमांसभक्षणाद् BhŚ; °भक्षणो CvTb, SRBh, SRK; °भक्षी CNI.
(*b*) °क्षितो CNI; तृणंश° CNI; तृणे SRK; वरन्ति IS.
(*c*) तथा [ए°] CvTb, CNP II.
(*d*) न नीचसङ्गात् सुखमाद्रियन्ते BhŚ; न नीतिमार्गं परिलङ्घयन्ति PtsK.
Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

1914.

वयो वित्तं गृहच्छिद्रं मन्त्रं मैथुनमौषधम् ।
तपो दानावमानानि नव गोप्यानि यत्नतः ॥

(आ) CRBh II 8.39. (Cf. Nos 87,1089,1239).

1915.

वरं तेजस्विनो मृत्युर् न तु मानस्य खण्डनम् ।
मृत्युरेकादिनं हन्ति ह्यपमानः पदे पदे ॥

(आ) CRC 2.7.

1916.

वरं न जातो न च जातमूर्खो
वरं मृतो यो न करोति धर्मम् ।
वरं क्षुधार्थो न परान्नभोजी
वरं च न स्त्री न च दुष्कलत्रम् ॥

(आ) CvTb 5.3, CM 192. (Cf. Nos. 282-3, 286, 288, 747, 905, 1071, 1376-7, 2139).

(*b*) थो [ग्रो] CvTb.
(*c*) पन्न° CvTb.
(*d*) दुःक° CvTb.

Upendravajrā metre.

1917.

वरं पण्डितशत्रुत्वं न च मूर्खेण मित्रता ।
वानरेण हतो राजा विप्रश्चौरेण रक्षितः ॥

(आ) CNW 19. (Cf. Nos. 1671 and 1918).
(इ) (Cf. Tantr 486).
(ई) IS 5973.
(*b*) मैत्रता CNW.
(*d*) विप्रचौरेण रक्षितः CNW.

1918.

वरं पर्वतदुर्गेषु भ्रान्तं वनचरैः सह ।
न मूर्खजनसंपर्कः सुरेन्द्रभवनेष्वपि ॥

(आ) CNI I 84, CNG 235, CNT IV 142, CNM 140, (CNMN 106), CnT II 30.8, CnT VII 95. (Cf. Nos. 1917 and 1671).
(इ) BhŚ 320, PP 2.89 *ab*, (only).
(ई) SRBh 39.5, SRK 35.11, IS 5975, Sskṛ 62, SuB 3.25, Subh 118 and 188.
(*a*) गहन° [प°] IS; °दुर्गोषु CNI I.
(*b*) संभ्रांतं वानरैः सहा CNI I; भ्रमन्वचरै सहः CNM
(*c*) नो DF in BhŚ; मा [न] $E_{0-2\cdot5}$ in BhŚ; मूर्ष° CNM; °संसर्गः (°र्गं CNM; °र्गो E_2 in BhŚ; °गो D in BhŚ) CNI, CNM, $DE_{0,2,3,5}$ F_3 in BhŚ, SuB; °संपर्क IS; नपसंर्कः SRBh (printer's error).
(*d*) ऽसुरेंद्र° D in BhŚ; सुरेश° W_4 in BhŚ; °भुवने° CNM, $DE_{0,t,3,5}$ F_5 $W_{3,4}$ in BhŚ.

1919.

वरं बुद्धिर्न सा विद्या विद्याया बुद्धिरुत्तमा ।
बुद्धिहीना विनश्यन्ति यथा ते सिंहकारकाः ॥

(आ) CNN 26, CNP II 92, CnT II 18.11, CnT III 8.5.

(इ) P (PP 5.33, Pts 5.39, PtsK 5.31, PM 5.15), Vet 21.14.

(ई) IS 5980, Subh 8, SuB 14.12.

(*a*) वरा CNN; स्याद् [सा] CNN; बुद्धिहीनं न सा SuB.

(*b*) विद्या बु° CNP II, Subh; विद्याबुद्धेर्गरीयसी CNN (MS); विद्यातो (°द्याया Pts, SuB) बुद्धिरुत्तमा PP, PtsK, Pts, SuB, Vet.

(*c*) बुद्धिहीनः विनस्यन्ति IS; विनश्यंते N in PP.

(*d*) हि [ते] CNN.

1920.

वरं वनं वरं भैक्षं वरं भारोपजीवनम् ।
वरं व्याधिर्मनुष्याणां नाधिकारेण संपदः ॥

(आ) CvL I 8.42. (Cf Nos. 907,908,909, 2206).

(इ) P (Pts 1.280, PtsK 1.312).

(ई) (Cf. ŚP 1374, SRK 105.5, SRBh 97.5, IS 5948).

(*a*) वनं [वरं second] CvL I; भैक्ष्यं Pts, PtsK.

(*b*) °जीवतं CvL I.

(*d*) नधिकारोन CvL I; संपदा CvL I.

1921.

वरं हालाहलं पीतं सद्यः प्राणहरं विषम् ।
न तु वरं धनाढ्यस्य भ्रूभङ्गकुटिलं मुखम् ॥

(आ) CNP II 215, CNG 168, CNT IV 210, CNM 173, CNMN 138, CM 144.

(इ) Vet 8.6.

(ई) ŚP 259.

(*b*) सद्यं CNM; प्राणंहिरं CNM.

(*c*) ननु *c* in Vet; न तुष्टो B in Vet; दृष्टिः [व°] CNM, Vet (द्दष्टं D in Vet; दुष्ट A in Vet); दृष्टं ŚP; धनांधस्य AC in Vet (°धस्तु B in Vet), ŚP.

(*d*) भ्रूमङ्ग° CNP II (MS) (scribe's error); °ङ्गः Bc in Vet; °कुटिलननां CNM, Vet (°नः B in Vet; A in Vet as above).

1922.

वर्जयेद् विदलं शूली कुष्ठी मांसं ज्वरी घृतम् ।
नवमन्नमतीसारी नेत्ररोगी च मैथुनम् ॥

(आ) CvP IV 3.15, CvGt 3.12, CvTb 3.19, CM 194.

(ई) *ab* in ŚKDr *ad* शूली [न].

(*b*) क्षयी स्त्रियम् ŚKDr; ज्व° घृ° tr. CvP IV.

(*c*) अतिसारी CM; in CvP IV first two *akṣara-s* illegible.

1923.

वलिभिर्मुखमाक्रान्तं पलितैरङ्कितं शिरः ।
गात्राणि शिथिलायन्ते तृष्णैका तरुणायते ॥

(आ) CNP II 125.

(इ) BhŚ 156. (Cf. MBh ⌊R⌋ 13.7.24-5, Hariv 1644, BhŚ 504, P ⌊PP 5.63, Pts 1.83, PtsK 5.15⌋, HJ Intr 11).

(ई) ŚP 419, SRBh 76.4, SRK 67.6, IS 5993. (Cf. Subh 72 and 297, Kk 64-5, IS 2349, 5683 and 5936).

(उ) Vyās (C) 30.

(*a*) विलिभिर् A_2 in BhŚ; वलिभिर् E_3 W_{2-4} X_2 in BhŚ; वलीभिर् $H_{1,2,3t}$ Y_3 in BhŚ; आपन्नं [आक्रा°] IS.

(*b*) पलितंरंकितः J_1 in BhŚ; फलितैरंकितं J_3 in BhŚ; पतितैरंकितं X_2 in BhŚ; पलितेनांकितं $Y_{3-5,8}$ T_1 in BhŚ; पतितैः कंपितं G_1 M_2 in BhŚ; वलितैरंकितं M_1 in BhŚ; शिराः X_2 in BhŚ.

(*c*) शिथिलं यांति J_3 in BhŚ.

(*d*) तृष्णैक° E_{3t} in BhŚ; त्रुणिका J_{2t} in BhŚ; तृष्णिका J_{2c} in BhŚ.

1924.

वशे साधनीया प्रज्ञा क्रोधेन सा विनश्यति ।
क्षमायां कुरुते कार्यं क्रोधेन तद् विनश्यति ॥

(आ) CNP II 288, CM 148.

(*a*) वशि CNP II (MS); °नी (या om.) प्राज्ञा CNP II (MS).

1925.

वसन्ति नगरे देवास् तथा ग्रामेऽधमा जनाः ।
ग्रामान्तरे पिशाचाश्च ग्राममध्ये तु राक्षसाः ॥

(आ) CNP I 61, CNP II 87, CNT IV 61, CNM 61, CM 149.
(*a*) नगरे तिवसं देवाः CNP II.
(*b*) ग्रामे वसन्ति मानवा CNP II; ग्रामे च मानवा CNM.
(*c*) ग्रामकुले CNP II.
(*d*) गि...वारता...स्तु रा° CNP I; गीर्वाह्याश्च रा° CNM.
Cf. Crn. 258.

1925 A.

वसिष्ठकुलजातोऽपि यः खलः खल एव सः ।
चन्दनादपि संभूतो दहत्येव हुताशनः ॥

(आ) CNG 312.
(ई) Subh 275, IS 6001.
(*a*) वशिष्ठ° Subh.

1926.

वसेन् मानाधिके स्थाने मानहीनं विवर्जयेत् ।
मानहीनं सुरैः सार्धं विमानमपि वर्जयेत् ॥

(आ) CNG 256.
(इ) P (PT 2.63, PTem 2.52, PS 2.34, PP 2.82, PRE 2.36, PN 1.31). (Cf. BhŚ 648, PP 2.83).
(ई) IS 6003, Subh 236.
(*a*) श्रयन् [व°] PP; वसे Subh; °धिकं वासं (स्थानं PT, PTem) PRE, PS, PP, PT, PTem, Subh.
(*b*) भग्नमानं न संश्रयेत् PRE, PS, PP; न संवसेत् [वि°] PT, PTem.
(*c*) सुरैस् PTem.
Cf. Crn. 112.

1927.

वस्त्रहीनस्त्वलंकारो घृतहीनं च भोजनम् ।
स्वरहीनं च गान्धर्वं भावहीनं च मैथुनम् ॥

(आ) CNP II 16, CNG 302. (Cf. No. 920).

(इ) Vet 9.9.
(ई) Subh 240, IS 6011.
(*a*) वस्त्रहीनमलंकारं CNP II, Vet, Subh.
(*b*) °व हि *d* in Vet; °हीनमभो° *e* in Vet.
(*c*) स्व [च] *a* in Vet.

1928.

वाचा विहितसार्थेन लोको न च सुखायते ।
जीवितं मानमूलं हि माने म्लाने कुतः सुखम् ॥

(इ) GP 1.115.40.

1929.

वाणिज्ये वसते लक्ष्मीस् तदर्धं कृषिकर्मणि ।
तदर्धं राजसेवायां भिक्षायां नैव नैव च ॥

(आ) CNPN 94. (Cf. Nos. 489 and 1709).
(ई) TP 460, IS 6034.
Cf. Crn. 170.

1930.

वादेन बहवो नष्टा यथा कौरवपाण्डवाः ।
वरमर्थपरित्यागो न च वादः परैः सह ॥

(आ) CNF 71, CNL 50, CNI II 20.
(*a*) बाधेन Teza in GSAI 45.
(*b*) येन [य°] CNL, CNF (MS B); कोखपाडवा CNF (MS); °पाएडव° CNL, CNF (MS B).
(*c*) अर्थे° CNF (MS).
(*d*) वादपरेसह CNF (MS); वादपरैः CNF and CNF (MS B).

1931.

वित्तायत्ताः सदा धर्मा वित्तं कामनिबन्धनम् ।
वित्तायत्तानि सर्वाणि वित्तं जीवितवर्द्धनम् ॥

(आ) CRC 4.16, CPS 92.28. (For similar thoughts see No. 93).
(*a*) °यत्ता CPS.

(*b*) °निवारणम् CPS.
(*c*) °यित्ताणि CRC.

Cf. Crn. 53.

1932.

विदितं न तु कामुक ते हृदयं
प्रमदाधरसंगमलुब्ध इव ।
वनिताकरतामरसाभिहतः
पतितः पतितः पुनरुत्पतितः ॥

(आ) CRBh II 8.94.
(*c*) °तामसा° CRBh II.

Toṭaka metre.

1933.

विदुषी धर्मतत्त्वज्ञा या भार्या पतितत्परा ।
स्वल्पकेनापि संतुष्टा सा श्रीरेवास्ति रूपिणी ॥

(आ) CvṢ 7.7, CvA 7.7, CvL I 7.7 (partly illegible).
(*c*) °केना° (°पि missing) CvA.
(*d*) रूपणी CvA.

1934.

विद्यां ददाति योऽस्मभ्यं स शिक्षागुरुरुच्यते ।
येन केनाप्युपायेन हितं तस्य समाचरेत् ॥

(आ) CNNM 64.

1935.

विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं
विद्या भोगकरी यशः सुखकरी विद्या गुरूणां गुरुः ।
विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्याश्रयं सम्बलं
विद्या राजसु पूज्यते न हि धनं विद्याविहीनः पशुः ॥

(आ) CRC 2.36, CRB 2.31, CRBh II 2.31, CNI I 13, CNF 105 *ac*/(*b*)*d*, CPS 35.30.

(इ) GP 1.115.81, BhŚ 70, VCsr 9.3, VCjr 21.1, GR 3, HJ *ad* Intr 48 *ac*/(*b*)*d*.

(ई) SRBh 30.15, SRK 42.1, IS 6089, Pras 19.4, Subh 8, SuM 11.3, SuB 3.9-10.

(उ) PrŚ (C) 4.

(*a*) कुरूपरूपं [न° रू°] GP; अधि (कं om.) CRBh I; अतुलं [अधि°] SuB; प्रछन्नमन्तर् CRBh II, V in VCsr, O in VCjr, PrŚ (C); विद्यातिगुप्तं CNF, GP, HS.

(*b*) विद्या कीर्तिकरी सभावशकरी विद्या परं लोचनम् CNF, HS; सधुकरी जनप्रियकरी GP; सुख-करी CRBh II, CNI; शुभकरी CRC, GR; °सुखवती SuB.

(*c*) बन्धुरसं वि° CNF, HS; बन्धुजनार्त्तिनाशकरी GP; बन्धनुजः सुदेश Ś in VCjr; °गमनो T in VCsr; विद्यापरं भूषणं CRBh II; विद्यापरं (°परा VCsr, SRK) दैवतं (देवता BhŚ, VCsr, SRK, GP) CNI, VCjr, VCsr, GP, BhŚ, SuB, SuM, SRK, SRBh.

(*d*) राजकुलाभिमानजननी SuM; पूजिता BhŚ, TNd in VCsr, SuB; न हि (तु VCjr; बहु MNd in VCsr) धनं CRBh II, BhŚ, VCsr, VCjr, Guṇar°, SRK; पूजिते Q in VCsr; पूजिता BhŚ, TNd in VCsr, SRK; दुरितहा [न...] SuB; जीवन-हेतुकात्रिभुवने (°तुरत्र भुवने HS) CNF, HS; प्रतिदिनं [ब°] CNI.

Cf. Crn. 75.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1936.

विद्या प्रशंसिता लोके न शरीराणि देहिनाम् ।
एकः साधुः सुशब्दश्च कृष्णोऽपि श्लाघ्यते पिकः ॥

(आ) CvṢ 3.7, CvA 3.7, CvL I 3.7, CvL II 3.7, CNŚK 46.

(*c*) एकेन शाधु शब्देन CvL I.

(*d*) कृष्णोश्लाघ्यतेपि° CvA.

1937.

विद्या प्रशस्यते लोके विद्या सर्वत्र गौरवम् ।
विद्या च पूजिता लोके विद्या सर्वत्र पूज्यते ॥

(आ) CLH 7.3. (Cf. Nos. 934 and 941).

(*a*) प्रशस्यतै CLH.

1938.

विद्या मित्रं विदेशे च सुस्त्री मित्रं गृहे तथा ।
संग्रामे च शुजौ मित्रौ अन्तकाले जनार्दनः ॥

(आ) CNN 14. (Cf. Nos. 103 and 935).
(*a*) च not in the text; added *metri causa*.

1939.

विद्यारत्नं सरसकविता यानरत्नं तुरङ्गो
वाञ्छारत्नं परमपदवी भोगरत्नं मृगाक्षी ।
स्रोतोरत्नं विबुधतटिनी मासरत्नं वसन्तो
भूभृद्रत्नं कनकशिखरी भूपरत्नं नृसिंहः ॥

(आ) CRBh II 8.77, CnT II 16.4, CnT III 7.88.
(इ) PX 1.33 (cf. ZDMG 61.46).
(ई) SRBh 115.45, Pras 24.1, IS 6095.
(*c*) अंभोरत्नं [स्रो°] CRBh II.
(*d*) चरामः [नृ°] CRBh II.

Mandākrāntā metre.

1940.

विद्यावतां महेच्छानां शिल्पविक्रमशालिनाम् ।
सेवावृत्तिविदां चैव नाश्रयः पार्थिवं विना ॥

(आ) CvL I 8.46.
(इ) P (Pts 1.37, PtsK 1.43), Śts 22.1-2.
(ई) SRBh 148.248, IS 6097.
(*a*) महेच्छानां CvL I, PtsK; गृहस्थानां MM_1 in Śts.
(*b*) °विक्रय° CC_1 in Śts.
(*c*) सेवावृत्ति विना M in Śts; सेवावर्त्तिविदांश् CvL I.
(*d*) नाश्रयं पार्थिवं विदुः CC_1 in Śts.

1941.

विद्यावन्तं धनाढ्यं च लक्ष्मीवन्तं बहुश्रुतम् ।
रणे शूरं च दातारं कनिष्ठं ज्येष्ठमुच्यते ॥

(आ) CvTb 8.26, CNP II 70, CM 151.

(*a*) राज्ञमान्यं [वि°] CvTb (cf. *b*); तं [च] CNP II.
(*b*) विद्यावन्तं तपस्विनां CvTb (cf. *a*).

1942.

विद्या विवादाय धनं मदाय
शक्तिः परेषां परिपीडनाय ।
खलस्य साधोर्विपरीतमेतज्
ज्ञानाय दानाय च रक्षणाय ॥

(आ) CRB 6.57, CSLd 3.97.
(इ) GR 7.
(ई) Subh 236, IS 6099.
(*b*) परपी° Subh.
(*c*) खरस्य CSLd; एतत् GR; °तमेतत CSLd (scribe's error).

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

1943.

विपरीतरतिः कामः स्वायत्तेषु न विद्यते ।
यत्रापायो बधो दण्डस् तथैव ह्यनुवर्त्तते ॥

(इ) GP 1.114.7.
(*d*) तत्रैव GPy.

1944.

विप्राणां ज्ञानतो ज्यैष्ठ्यं क्षत्रियाणां तु वीर्यतः ।
वैश्यानां धान्यधनतः शूद्राणामेव जन्मतः ॥

(आ) CLP IV 7.3.
(इ) Mn 2.155, Vi 32.18.
(ई) IS 6163, NT 155.

This maxim was probably incorporated in the CLP IV text from Mn.

1945.

विप्राणां भूषणं विद्या पृथिव्या भूषणं नृपः ।
नभसो भूषणं चन्द्रः शीलं सर्वस्य भूषणम् ॥

(इ) GP 1.113.13. (Cf. Nos. 364,523,526, 1454,1545,1946,2154).

1946.

विप्राणां भूषणं विद्या मन्त्रिणो राजभूषणम् ।
भूषणं च पतिः स्त्रीणां शीलं सर्वस्य भूषणम् ॥

(आ) CLṢ 5.13. (Variant of No. 523). (Cf. Nos. 364,526,1454,1545, 1945,2154).
(*b*) मंत्रिणो CLṢ.

1947.

विप्रे चाष्टगुणं दानं क्षत्रिये च चतुर्गुणम् ।
वैश्ये तु द्विगुणं दानं शूद्र एकगुणं भवेत् ॥

(आ) CNPN 71, CM 152.
(*b*) °गुणा CNPN (MS).
(*d*) शूद्रमेक° CNPN (MS).

1948.

विरक्ता प्राणसंदेहं धनहानिं पराभवम् ।
करोति सर्वमप्येवं वशा नारी न दुर्जनः ॥

(आ) CNP II 177, CM 153. (Cf. No. 1874).
(*b*) धनि° CNP II (MS).
(*c*) काराति CNP II (MS).

1949.

विश्वसेत् कृष्णसर्पस्य खड्गपाणेर्न विश्वसेत् ।
नायका चपलचित्ता स्त्रीचरित्रं न विश्वसेत् ॥

(आ) CNP II 170.
(इ) Vet 3.24, VCbr II 19 (p. 261 *b*).
(ई) IS 6202.
(*a*) न विश्व° CNP II, *ABD bc*, *de* in Vet, VCbr (*contra metrum*); °सर्पे *d* in Vet °सर्पे *D* in Vet.
(*b*) खड्गहस्तस्य (°स्थ VCbr) वैरिणः (शस्त्र° *c* in Vet; हस्तं च वैरिणम् *D* in Vet) VCbr; खकपाणेर् *e* in Vet.

(*c*) आचारं चलचित्तस्य (आचार VCbr, *b* in Vet; नाचार *a* in Vet; आचार्य *BD* in Vet; आचार्ये c_2 *e* in Vet; अनिवार्य *A* in Vet; अचार्य *d* in Vet; बलवित्तस्य *AB* in Vet; चलचित्ते च c_2 in Vet; °चित्तं च *D* in Vet), Vet, VCbr.

(*d*) त्रि° *B* in Vet; °त्रे *D* in Vet.

1950.

विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो वाताम्बुपर्णाशनास्
तेऽपि स्त्रीमुखपङ्कजं सुललितं दृष्ट्वैव मोहं गताः ।
शाल्यन्नं सघृतं पयोदधियुतं भुञ्जन्ति ये मानवास्
तेषामिन्द्रियनिग्रहो यदि भवेद् विन्ध्यः प्लवेत् सागरे ॥

(आ) CRBh II 3.57.
(इ) BhŚ 330, PrC 4.182 v. l.
(ई) SRBh 252.57, SRK 235.47 and 278.7, IS 6204.
(*a*) ये ऽन्ये ऽम्बुपत्राशिनस् PrC; ये चांबु° E_2 $W_{2,3t,4}$ in BhŚ; °पत्राशनास् E_2W in BhŚ; °शिनस् JX_2 G_1 $M_{1,2}$ in BhŚ; °शीनस् CRBh II.
(*b*) दिव्य [तेऽपि] $M_{3,4}$ in BhŚ; दृष्ट्वा च $E_2$$Y_{3,7}$ in BhŚ; दृष्ट्वा वि° $F_3$$G_3$$M_4$ in BhŚ; दृष्ट्वापि J$G_{2,4}$ M_{3-5} in BhŚ; दृष्ट्वातु Y_3 in BhŚ; संमोहिता: X_1 in BhŚ.
(*c*) आहारं [शा°] PrC_1 E_2 in BhŚ; घृतसंयुतं दधिपयो W_{2-4} in BhŚ; सुघृतं पयोदधियुतं $Y_{4,5}$ in BhŚ; सगुळं पयोदधियुतं M_5 in BhŚ; ते भुंजते J_1, in BhŚ; ये (हे G_2) भुंजते CRBh II, $Y_{1BC,4-6,8}$ T$G_{2-5}$$M_{1,2,5}$ in BhŚ.
(*d*) कथमहो E_2 in BhŚ; वत भवेत् W_C in BhŚ; दंभः समालोक्यतां E_2 in BhŚ; विन्ध्यस् तरेत् CRBh II, SRBh, SRK, WY_1 in BhŚ; सागरं CRBh II, W_2 in BhŚ.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1951.

विषम् ऋणं च गर्भस्तु श्वानमैथुनमेव च ।
प्रवेशे सुखमाप्नोति निर्गमः प्राणनाशकः ॥

(आ) CNPN 108, CM 154. (Cf. No. 1277).
(ई) (Cf. Subh 255, ⌊IS 226⌋).
(उ) (Cf. NŚ ⌊OJ⌋ 3.6).
(*a*) विषो हि ऋणं ग° CNPN (MS).
(*d*) निर्गमे CNPN (MS).

1952.

विषं कुपठिता विद्या विषं व्याधिरुपेक्षिता ।
विषं गोष्ठी दरिद्रस्य वृद्धस्य तरुणी विषम् ॥

(आ) CvH 8.15, CvL I 8.24, CvL II 8.18. (Cf. Nos. 463 and 1953).
(*b*) °क्षितः CvL I.
(*c*) गोष्ठी CvL I.

1953.

विषं राजा भवेन् मूर्खो विषं वार्त्ता हरिं विना ।
विषं गोष्ठिर्दरिद्रस्य वृद्धस्य तरुणी विषम् ॥

(आ) CvGt 6.17. (Cf. Nos 463 and 1952).
(*b*) विष CvGt.
(*c*) गोष्टि° CvGt.

1954.

विषयी तिमिराघूर्णः सज्जनं च न पश्यति ।
आपन्नं चैव मात्रं हि पुनः पश्यति निर्मलः ॥

(आ) CNW 70.
(ई) IS 6223.
(*c*) O. Böhtlingk changes मात्रं हि to पात्रं च; this change improves the text. (See CNW p. 428).

1955.

विषस्य विषयाणां च दूरमत्यन्तमन्तरम् ।
उपभुक्तं विषं हन्ति विषयाः स्मरणादपि ॥

(आ) CnT II 27.2, CnT VII 51.
(इ) BhŚ 751.
(ई) SV 3368 (ascribed to Candragopi), SRBh 158.231, IS 6225, Subh 75, SuM 23.20, SRHt 259.3.
(*a*) °यानञ्च Subh; हि [च] SRBh, SuM.
(*b*) दूरमन्यतमंतरां Subh; दृश्यते महदन्त° SRBh; दूरमेवान्तरं मनम् SuM.

1956.

विषादः कलहो हानिः कोपो मानो वृथाश्रमः ।
पैशुन्यं मत्सरः शोकः सर्वे द्यूतस्य बान्धवाः ॥

(आ) CNP II 110, CM 155. (Cf. Nos. 1308, 1610,1618).
(इ) Vet 21.3.
(ई) Cf. IS 3040.
(*a*) विषाद कलहे हानि CNP II (MS); रातिः [हा°] Vet (सत्यं *A* in Vet; °हश्चैव *g* in Vet; °चाऽऽधिः *c* in Vet; राढिः *e* in Vet; रटि *B* in Vet; राज्ञः *b* in Vet).
(*b*) काप मान वृ° CNP II; मानः श्रमो भ्र° Vet; कोपं मानं मृशाश्रमं *c* in Vet; मानश्च संभ्र° *g* in Vet.
(*c*) पैशू° *g* in Vet; पैशून्ये *Be* in Vet; मत्सरं CNP II (MS); सार्थद्यू° *b* in Vet.

1957.

वीणा वंशश्चन्दनं चन्द्रभासः
चन्द्राभासा यौवनस्था रमण्यः ।
नैतद् रम्यं क्षुत्पिपासातुराणां
सर्वारम्भास्तण्डुलप्रस्थमूलाः ॥

(आ) CRC 7.71, CPS 214.101.
(ई) SV 3174, SRBh 66.40.
(*b*) शय्या यान [च°] SV, SRBh; °स्थास् तरुण्यः SV, SRBh.
(*c*) °सार्दितानां SV, SRBh.
Śālinī metre.

1958.

वृत्तेन रक्ष्यते धर्मो विद्या योगेन रक्ष्यते ।
सुनीत्या रक्ष्यते राजा सद्गृहिण्या तथा कुलम् ॥

(आ) CNŚC 82, CNŚI 82, CNŚ 82, CNŚIV 83. (Variant of No. 930. Cf. No. 2025).

1959.

वृद्धः प्रसिद्धो विबुधो विदग्धः
शूरः श्रुतिज्ञः कवयः कुलीनाः ।
विलोकयन्तः सधनस्य वक्त्रं
जयेति जीवेति सदा वदन्ति ॥

(आ) CRC 4.20, CPS 94.32. (For similar thoughts see No. 93).

Cf. Crn 56.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

1960.

घृद्धस्य च कुदारस्य पुत्रार्पितधनस्य च ।
स्नुषावचनदग्धस्य जीवितान् मरणं वरम् ॥

(आ) CRBh II 4.19 (reconstructed).
(*a*) क...दारस्य [च कु°] CRBh II.
(*c*) ...वचन...दग्धस्य CRBh II.
(*d*) जीवितात् CRBh II.

1961.

वृद्धस्य वचनं येन न श्रुतं शास्त्रमेव च ।
न विविच्य कृतं यद्वा नश्यते तस्य कर्म तत् ॥

(आ) CRT 7.9.
(*a*) वृद्धस्य CRT.

1962.

वृद्धार्को होमधूमश्च बालस्त्री निर्मलोदकम् ।
रात्रौ क्षीरान्नभक्तिश्च आयुर्वृद्धिर्दिने दिने ॥

(आ) CnT II 14.5, CnT III 7.64. (Cf. Nos. 997-8, 1038-9).
(ई) IS 6264, NT 25 (cf. NT 24).

1963.

वेश्यानामिव विद्यानां बहवः सन्ति भोगिनः ।
हृदयग्राहिणस् तासां द्वित्राः सन्ति न सन्ति वा ॥

(आ) CNI I 342.
(ई) SRBh 38.12.
(*b*) मुखं कैः कैर्न चुम्बितम् SRBh.
(*c*) °ग्राहिपस्ता° CNI I.
(*d*) विरलाः सन्ति वा न वा CNI I.

1964.

वेश्यासौ मदनज्वाला रूपेन्धनसमेधिता ।
कामिभिर्यत्र हूयन्ते यौवनानि धनानि च ॥

(आ) CVNS 15.21.
(इ) BhŚ 110. (Cf. Mṛcch. 4.11).
(ई) SRBh 355.1, SRK 104.1, IS 6280.
(*a*) वाराङ्गना [वे°] SRBh (fn.), SRK (fn.).
(*b*) रूपमेवेन्धनं काष्ठं SRBh (fn.), SRK (fn.); रूपेंध° SRK.
(*c*) तेन सम्यक्प्रदीप्ता SRBh (fn.), SRK (fn.); हूयंते CVNS, SRK. (For other variants in BhŚ see BhŚ 110).

This maxim was probably incorporated in the CVNS text from BhŚ.

1965

वैद्यं पानरतं नटं कुपठितं स्वाध्यायहीनं द्विजं
युद्धे कापुरुषं हयं गतरयं मूर्खं परिव्राजकम् ।
राज्यं बालनृपं च मन्त्रिरहितं मित्रं छलान्वेषि यद्
भार्यां यौवनगर्वितां पररतां मुञ्चन्ति शीघ्रं बुधाः ॥

(आ) CvTb 7.24, CRB 8.73, CRP 8.70, CRBh I 8.71, CRBh II 8.59, CnT II 28.2, CnT VII 63. (Cf. Nos. 48,153,294,1110).
(इ) Śts 18.1-4, PR 3, Vānary 6.
(ई) ŚP 1542, SRBh 178.1012, IS 6284.
(*a*) वेद्यं CRBh I; पापरतं CvTb; मानरतं CRP, CRBh I; मानरतं (प° CRBh II) विभुं तु (च CRBh II) विरसं CRB, CRBh I; मूर्खं परिव्रजकं Śts (see *b*).
(*b*) योधं कापुरुषं हयं SRBh; योधं कापुरुषं विटं च पुरुषं मू° CvTb; शूरं का° CRB, CRBh II; शूरं कापुरुषं विक्षुं (°भुं) च (विनं द° CRBh I) विरसं मू° CRP, CRBh I; शूरं कापुरुषं नटं कुपटनं मू° CRBh II; विवयसं स्वाध्याहीनं द्विजम् Śts; परिभ्र° CRP.
(*c*) राजानं कुमन्त्रिभिः (°भि CRBh II) परिवृतं देशं च सोपद्रवं (°पत्रं CRBh II) PR, Vānary, CRBh II, CRP, CRBh I; बालनृपं च पंच म° CvTb; बालनरेन्द्र म° Śts; °षि (°सि Śts) ŚP, Śts.
(*d*) °तां नेच्छति ये पण्डिता CvTb; मुञ्चन्तु PR; ये पण्डिताः Śts, ŚP, SRBh; येते [शी°] CRP, CRBh I, CRBh II.

Cf. Crn. 192.
Śārdūlavikrīḍita metre.

1965 A.

वैद्यो गुरुश्च मन्त्री च यस्य राज्ञः प्रियंवदाः ।
शरीरधर्मकोशेभ्यः क्षिप्रं स परिहीयते ॥

(आ) CNB 132.

(इ) H (HJ 3.108, HS 3.101, HM 3.102, HK 3.102, HP 3.100, HN 3.100, HH 90.25-6, HC 120.19-20). P (PT 1.97, PTem 1.89, PS 1.85, PN 2.64, PRE 1.96, PD 306.100), VCjr VI.1 (p.34).

(ई) IS 6290, SV 2839, SRHt 65.7.

(*a*) वैद्यविद्वज्जनामात्या (वैद्यसांवत्सरामात्य or °संवत्°) P, SV, SRHt.

(*b*) प्रियः सदा [प्रि°] IS.

(*c*) आरोग्यधर्मकोशेभ्यः (°षेभ्यः) P, SV, SRHt; कोषेभ्यः H.

1966.

वैष्णवाश्च पिशाचाश्च मत्कुणाश्च पिपीलिकाः ।
भस्मदर्शनमात्रेण पलायन्ते दिशो दश ॥

(आ) CVM 2.12.

1967.

व्याधस्याचरणं ध्रुवस्य च वयो विद्या गजेन्द्रस्य का
का जातिर्विदुरस्य यादवपतेर् उग्रस्य किं पौरुषम् ।
कुब्जायाः किमु नामरूपमधिकं किन्तत्सुदाम्नो धनं
भक्त्या तुष्यति केवलं न च गुणैः भक्तिप्रियो माधवः ॥

(आ) CRC 8.159, CPS 344.31.

(*a*) °स्य च रण CRC.

(*b*) यादवपते उग्रस्य CRC.

(*d*) हरिरतो [न च गु°] CRC, CPS.

Śārdūlavikrīḍita metre.

1968.

व्याधेः समं नास्ति शरीरशोषणं
मातुः समं नास्ति शरीरपोषणम् ।
भार्यासमं नास्ति शरीरतोषणं
विद्यासमं नास्ति शरीरभूषणम् ॥

(आ) CNG 324. (Cf. No. 1406).

Indravaṁśā metre.

1969.

व्यायामः कफनाशाय वातनाशाय मर्दनम् ।
स्नानं पित्तविनाशाय ज्वरनाशाय लङ्घनम् ॥

(आ) CvP IV 4.3, CvGt 4.3, CvTb 4.3, CM 157.

(*c*) च पित्तानाशाय [पि°] CvTb; °नाशा य on the margin CvGt.

श

1970.

शक्तः परजने दाता स्वजने दुःखजीविनि ।
मध्वापातो विषास्वादः स धर्मप्रतिरूपकः ॥

(आ) CVNS 14.17.
(इ) Mn 11.9.
(ई) Apar on Y 283.2-3, BrDh 2.9.10, IS 6343.
(*b*) दुःखपीडिते Govindrāja's commentary.
(*c*) °पातः IS; °पानो Mn (var.).
(*d*) धर्मः some Mn's MSs.

Cf. JSAIL 27.29.

1971.

शतेषु जायते शूरः सहस्रेषु च पण्डितः ।
वक्ता शतसहस्रेषु दाता भवति वा न वा ॥

(आ) CNM 117, CNMN 84, CNT IV 120.
(इ) Vet 12 (p. 155).
(ई) SRBh 70.1, IS 6365, SRHt 16.3, Subh 163 and 285.
(उ) ShD (M) 132, Vyās (C) 101.
(*b*) सहस्रेष्वपि Subh (IS).
(*c*) दशसहस्रेषु SRBh.

1972.

शनैर्विद्यां शनैरर्थान् आरोहेत् पर्वतं शनैः ।
शनैरध्वसु वर्तेत योजनान्न परं व्रजेत् ॥

(इ) In SRBh 157.204 ascribed to CV (?) 3.33. (Cf. No. 980).

1973.

शरीरमेवायतनं दुःखस्य च सुखस्य च ।
जीवितं च शरीरं च जात्यैव सह जायते ॥

(इ) GP 1.113. 59 (GPy 1.113. 60), MBh (R) 12.174.21 *cd* (the same

thought occurs very often in MBh)+12.174. 23 *ab*.

(*b*) Second च omitted MBh (printer's error).

(*c*) जवितञ्च शरीरञ्च GP; शरीरेण MBh.

This maxim was probably influenced by MBh.

1974.

शरीरे वर्तमाने तु कार्यं चैव पुनः पुनः ।
शरीरे खण्डमाने तु कार्यं सर्वं प्रणश्यति ॥

(आ) CRP 2.4, CRBh I 2.4.

(*c*) खंड° CRP; खंदमानेऽपि CRBh I.

(*d*) सर्वं विनश्यति CRBh I.

1975.

शर्करापूरिते गत निम्बवृक्षमुपार्जयेत् ।
पयसा सिञ्चितो नित्यं न निम्बो मधुरायते ॥

(आ) CNF 52, CNN 19.

(*a*) शर्कराशतभारेण (°र°) CNN, CNF (MS B).

(*b*) निववक्षम् CNF (MS).

(*c*) मिचते [सि°] CNF (MS); निणीत्यं CNF (MS B).

1976.

Transferred to No. 2036.

1977.

शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनं
गजभुजंगमयोरपि बन्धनम् ।
मतिमतां च विलोक्य दरिद्रतां
विधिरहो बलवानिति मे मतिः ॥

(आ) CRC 6.26, CPS 143.24.

(इ) BhŚ 240 *ba/cd*, P (PRE 2.5, PT 2.8, PTem 2.8, PS 2.5, PP 2.15, PN 1.5, Pts 2.19, PtsK 2.20, PD 314.v, PM 2.7), H (HJ 1.52, HS 1.45, HM 1.50, HK 1.51, HP 1.38, HN 1.41, HH 13.16-7, HC 18.10-1), VCsr 21.6 *ba/cd*, Nitipradipa 4.

(ई) Anyoktyaṣṭakasaṁgraha 10.4, ŚP 443 *ba/cd* SRBh 92.68 *ba/cd*, SRK 171.14, IS 2060.

(*a*) रविनिशाक° Pts, PtsK; °कर्यो प्रह° Bh in PP; °गृह° Y_2 in BhŚ.

(*b*) गजतुरंगम° IS; गजविहंगभुजंगम° G_{3t} in BhŚ; °विहंगम° [°म°] BhŚ (W in BhŚ as above), PP, Pts, PtsK, PD, VCsr, ŚP.

(*c*) समीक्ष्य [वि°] BhŚ (W Y_3 T_1 in BhŚ as above), PP, VCsr, SRBh; निरीक्ष्य PRE, PT, PTem, PtsK, Pts. VJMy in VCsr, T_3 in BhŚ; समीक्ष [वि°] PrBh phi in PP; गृहेषु MNQ in VCsr.

(*d*) °रहां CRC; अति [इति] phi in PP; मति [मे म°] Pr in PP.

Drutavilambita metre.

1978.

शस्त्रं शास्त्रं कृषिर्विद्या अन्नं योगश्च जीवितम् ।
सुदृढमपि कर्तव्यं कृष्णसर्पमुखं यथा ॥

(आ) CNP II 227, CNG 118, CM 159.

(इ) (Cf. VCsr 14.2, VCmr 14.27, VCbr 14.1). (Cf. No. 1390).

(*b*) भाया लक्ष्मी नृपस्तथा CNG; अन्नयोगेन जी° CNP II (MS).

(*c*) सुदृढं चैव CNG.

1979.

शाखामृगस्य शाखायाः शाखां गन्तुं पराक्रमः ।
यत्पुनस्तीर्यतेऽम्भोधिः प्रभावप्रभवो हरिः ॥

(आ) CNP II 40, CM 160.

(इ) Vet 11.6, Mahān 6.16.

(*a*) शाखाया [शा° second] CNP II; शाखायां [शा° second] *cd* in Vet.

(*b*) शाखागन्तुप॰ A in Vet; शखा° B in Vet; शाखायां तु यथाक्रमं *a* in Vet; डांतु [ग°] CNP II.

(*c*) यः पुनः स्त्रीर्थ तोंभोधि CNP II; लंघितो [ती°] Mahān, D in Vet.

(*d*) प्राभावः CNP II, A in Vet; प्रभावः प्राभवो C in Vet; प्रभो B in Vet; हि सः (स B in Vet; नः A in Vet) [ह°] Vet; न प्रभुः प्रभुरेव सः *d* in Vet; प्रभावोऽयं प्रभो तव D in Vet; प्रभावोऽयं तव प्रभो Mahān.

1980.

शास्त्रं च हन्यते काव्यैः काव्यं गीतेन हन्यते ।
गीतन्तु स्त्रीविलासेन स्त्रीविलासो बुभुक्षया ॥

(आ) CPS 215.102.

1981.

शास्त्रं सुचिन्तितमपि प्रतिचिन्तनीयम्
आराधितोऽपि नृपतिः परिशङ्कनीयः ।
अङ्के स्थितापि युवतिः परिरक्षणीया
शास्त्रे नृपे च युवतौ वशतावसन्ना ।।

(आ) CNW 65, CnT II 30.10, CnT VII 97 (cf. Nos. 6,181,527,744).
(इ) PD 305.90, VCbr II 19, Vānary. 2, ṢR 1, HS *ad* 110.18, HH 99. 21·4, MKS 72. Śto 373.10-3.
(ई) ŚKDr *ad* परिशङ्कनीयः (ascribed to Udbhaṭa), SV 2926 v.l., SRBh 176. 962, SuM 20.13, IS 6443, Subh 101 and 136 (*cb/ad*).
(उ) Ślt (OJ) 61.
(*a*) सुनिश्चलधिया परिचिन्त° VCbr, SuM, SRBh; सुचिन्तितमथो परिचिन्त° ṢR; सुनिश्चितधिया परिचिन्त° (°याऽपि हि चि° IS) PD, Śto, SV.
(*b*) सेव्यो नृपोऽपि सततं परिसेवनीयः SRBh; स्वाराधि Vānar; संसेवितो IS; नरपतिः प्रतिशङ्क° HH, HS; परिरक्षनीयः IS.
(*c*) आत्मीकृतापि SV; आत्माक्षतापि IS; युवती CNW, Vānar, SR; परिशङ्कनीया HH, HS, Śto.
(*d*) नृपेषु IS; च कुतो वशित्वं (वशत्वं IS) HS, HH, PD, ṢR, Vānar, ŚKDr; च कुतः स्थिरत्वम् VCbr, SV, SRBh, SuM; च कुतो वशित्वम् Śto.

Cf. Crn. 270.

Vasantatilakā metre.

1982.

शिरसा धार्यमाणोऽपि सोमः सौम्येन शंभुना ।
तथापि कृशतां धत्ते कष्टं खलु पराश्रयः ।।

(आ) CRC 8.155, CPS 342.27.
(ई) ŚP 753, SV 552, SRBh 96.1, IS 6457, Subh 300, SRK 108.4 and 171.19, RJ 308.
(*a*) °माणेन CPS.
(*b*) सोमेन ŚP, SV, SRBh, Subh.
(*d*) कष्टः ŚP, SRBh, SV, SRK.

1983.

शिष्टैरप्यविशेषज्ञ उग्रश्च कृतनाशकः ।
त्यज्यते किं पुनर्लाल्यैः पत्न्याप्यात्मंभरिर्नरः ॥

(आ) CNB 129.

(इ) H (HJ 3.132, HS 3.126, HM 3.128, HK 3.129, HP 3.125, HN 3.125, HH 94.256, HC 126.7-8).

(ई) SRBh 148.239, IS 6463.

(*a*) अपि विशेषज्ञा CNB; अविशेषाज्ञ IS.

(*b*) उदग्रः HJ; कृतनायकः SRBh.

(*c*) स्त्रियापि त्यज्यते नान्यैः HJ; नान्यैः SRBh.

(*d*) किम्पुनः कृपणो नरः HJ; यश्चा° SRBh; °त्म° IS; त्रिध्वा धन्वन्तरिर्ययथा IS.

1984.

शीतभीताश्च ये विप्रा रणभीताश्च क्षत्रियाः ।
अग्निभीता च या नारी त्रयः स्वर्गं न यान्ति हि ॥

(आ) CNW 96. (Cf. No. 1984).

(ई) SRBh 392.620, IS 6466.

(*d*) न गच्छति would be better.

Cf. Crn. 165.

1985.

शीतभीताश्च विप्राश्च रणभीताश्च क्षत्रियाः ।
धनाढ्यो दानभीतश्च त्रिभिः स्वर्गो न गम्यते ॥

(आ) CRC 8.163, CPS 345. 35. (Cf. No. 1984).

(*a*) विप्रश्च CRC.

(*b*) क्षत्रियः CRC, CPS.

(*d*) त्रयो स्वर्गं CRC; गच्छति [ग°] CRC.

Cf. Crn. 165.

1986.

शीतमुष्णं क्षुधा तृष्णा गर्भवासेषु दारुणाः ।
गर्भवासादृते नान्यत् कष्टात् कष्टतरं महत् ॥

(आ) CRC 6.62, CPS 160.73.

1987.

शीतांशौ यदि सौरभं यदि भवेदिन्दीवरे रक्तिमा
माधुर्यं यदि विद्रुमे तरलता कन्दर्पचापे यदि ।
रम्भायां यदि विप्रतीपबलनं लब्धोपमानं तदा
तद् वक्त्रं तदिहेक्षणं तदधरस्तद्भ्रूस्तदूरुद्वयम् ॥

(आ) CRC 8.87, CPS 249.79.

(*d*) °वक्त्रं च CPS (*contra metrum*).

Śārdūlavikrīḍita metre.

1988.

शीतेऽतीते वसनमशनं वासरान्ते निशान्ते
लीलारम्भः कुवलयदृशा यौवनान्ते विवाहः ।
जीर्णे देहे हरिचरणयोः सेवनाकर्तुमीहा
तोयेऽतीते भवति विफलं सेतुबन्धः प्रबन्धः ॥

(आ) CNF 100.

(इ) Nītipradīpa 14 *ab*, (KSH 528).

(ई) IS 6471, SRBh 178.1003 *ab*, Subh 243 *ab*.

(*a*) वशनंमशनं Subh.

(*b*) क्रीडारम्भः Nīt°, SRBh; °दृशां Nīt°, SRBh; विवाहम् SRBh.

(*c*) सेतोर्बन्धः (न्धं SRBh) पयसि गलिते प्रस्थिते लग्नचिन्ता (स्नेहभङ्गे च मैत्री Subh; चलति वार्धके तीर्थयात्रा SRBh) Nīt°, Subh, SRBh; देही CNF (MS) and E. Teza in GSAI 1.45; °रणयो CNF (MS) and E. Teza; सेवनकर्त्तुमिह्य CNF (MS) and E. Teza (°मिहा).

(*d*) सर्वञ्चैतद्भवति विफलं स्वस्वकाले व्यातीते Nīt°; दानं दद्यादवसरगते पृष्ठतः किं करोति Subh; वित्तेऽतीते वितरणमतिं कर्तुमिच्छन्ति मूढाः SRBh; भवती CNF (MS) and E. Teza; विपुलं बंधः प्रबंध CNF (MS) and E. Teza; विफलो बद्धसेतोः प्र° reconstructed by E. Teza (GSAI 1.45).

Mandākrāntā metre.

1989.

शीलेन हि त्रयो लोकाः शक्या जेतुं न संशयः ।
न हि किंचिदसाध्यं वै लोके शैलवतां भवेत् ॥

(आ) CNŚC 93, CNŚl 93, CNŚ 91, CNŚIV 92, CPS 366.42.
(ई) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 12.124.15, MBh ⌊R⌋ 12.124.15, MBh ⌊C⌋ 12.4564.)
(उ) SS (OJ) 165.

This maxim was probably incorporated in the four texts belonging to the CN version from MBh.

Cf. JSAIL 30.140.

1990.

Transferred to No. 2071.

1991.

शुष्केन्धने वह्निरुपैति वृद्धिं
मूर्खेषु शोकश्चपलेषु कोपः ।
कान्तासु कामो निपुणेषु विद्या
धर्मो दयावत्सु महत्सु धैर्यम् ॥

(आ) CRBh II 7.52.
(इ) P (PRE 3.92, PT 3.106 *da/bc*, PS 3.65, PN 3.55), Vānaraṣṭaka 6.
(ई) SRBh 173. 873, IS 6500.
(*a*) शु° वृ° उ° वह्नि tr. A in PS; शुष्केन्धनं IS; वह्निम् CRBh; वृद्धे IS.
(*b*) मूखेषु कामश्चापलेषु च दोषः A in PS; मूर्खेषु काम चापलेषु च सर्वे दोषाः N in PS; मूढेषु PRE, PT; बालेषु Vān, SRBh; रणेषु IS; दोषं [को°] PS.
(*c*) कान्तेषु PRE, PT; निधनेषु CRBh II; निपुणो म...धर्मो A in PS; वित्तं PS, Vān, SRBh; चित्तं IS.
(*d*) दानं [ध°] CRBh II; दया च IS; महत्स Vān. (printer's error); महत्धैर्य्यं A in PS.

Indravajrā metre.

1992.

शून्यमश्वं गजं मत्तं वृषभं काममोहितम् ।
अन्तःपुरगतं भूपं दूरतः परिवर्जयेत् ॥

(आ) CvṢ 8.11, CvA 8.11, CvW 8.10, CvL I 8.11. (Cf. Nos. 108 and 1584).

(*a*) अश्वंस्त्रत्तं ग° CvW; अश्चगंजत्तं CvA (corrupt).

(*c*) अंत CvW; नारी [भू°] CvL I.

(*d*) दूरत CvW; दूरितः CvL I.

1993.

शृङ्गी तुम्बी जलौकाश्च यथा कर्षन्ति शोणितम् ।
तथा कर्षन्ति धर्माणां दासीवेश्यापरस्त्रियः ॥

(आ) CNN 42.

1994.

शोकस्थानसहस्राणि भयस्थानशतानि च ।
दिवसे दिवसे मूढम् आविशन्ति न पण्डितम् ॥

(आ) CNŚC 103, CNŚl 103, CNŚ 101, CNŚL 89, CNŚPK 82, CPS 355.4.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 3.2.15; 11.2.13; 12.26.20; 12 168. 31; 12.307.2 and 18.5.48, MBh ⌊R⌋ 3.2.15;11.2.13;12.25.20; 12.174.42; 12.330. 20 and 18.5.61, MBh ⌊C⌋ 3.62; 11.67;12.751; 12.6497-8;12.12483 and 18.204-5), H (HS 1.2, HM 1.2, HK 1.3, HP 1.2, HN 1.2, HH 6.22-3).

(ई) SRBh 162.431, SRHt 266.7, IS 6525.

(उ) ŚS (OJ) 512, DhN (P) 343.

(*b*) हर्षस्थानश° MBh (R) 12.25.20;12.174.42 and 18.5.61, SRHt.

This maxim was probably incorporated in the four texts of the CN version from MBh.

Cf. JSAIL 30.20.

1995.

शोको नाशयते विद्यां शोको नाशयते धृतिम् ।
शोको नाशयते धर्मं नास्ति शोकसमो रिपुः ॥

(आ) CvP IV 3.11, CvGt 3.9, CvTb 3.13.

(ई) (Cf. Subh 190 ⌊IS 6520⌋).

(*a*) शोकेन नश्यते प्रज्ञा CvTb; प्रज्ञा [वि°] CvGt.

(*b*) शोकेन नश्यते धति CvTb; नसयति CvTb.
(*c*) शोकेन नश्यते धर्मो CvTb.
(*d*) न शोकेन समो रिपु CvTb.

1996.

शोचन्ति जामयो यत्र विनश्यत्याशु तत् कुलम् ।
न शोचन्ति तु यत्रैता वर्धते तद्धि सर्वदा ॥

(आ) CVNS 14.15.
(इ) Mn 3.57. (Cf. MBh ⌊R⌋ 13.46.4).
(ई) PDhS 1.2; 112.1-2, SMPh 143.25, BVP 212.23, VRK 418.1211, VyK, Prajñapasthala 130, IS 6534.
(*a*) यामयो BVP, VRK.
(*b*) प्रणश्यत्याशु VRK.
(*c*) न च शो PDhS (var.).
(*d*) ताद्धि BVP.

This maxim was probably incorporated in CVNS from Mn.

Cf. JSAIL 27.12.

1996 A.

शौनकायं नीतिसारो विष्णुः सर्वव्रतानि च ।
हरीरितो हरादेश्च अजाद्व्यासाच्छ्रुतः स्मृतः ॥

(इ) GPy 1.115.83 (closing stanza).
(*ad*) In GP this stanza reads.

शौनकाय नीतिसारं विष्णुः सर्वव्रतानि च ।
कथयामास वै पूर्वं तत्र शुश्राव शङ्करः ।
शङ्कराच्च श्रुतो व्यासो व्यासादस्माभिरेव च ॥

1997.

श्मशानान्ते रतेरन्ते पुराणान्ते च या मतिः ।
सा मतिर्दीयतां नाथ मम जन्मनि जन्मनि ॥

(आ) CPS 306.43.

1998.

श्मशाने नीयमानं तु भर्तारमनुयाति या ।
पदे पदेऽश्वमेधेन यजते नात्र संशयः ॥

(आ) CNP II 43, CM 162.
(इ) Vet 16.19.
(*a*) श्मशानं B in Vet; च [तु] *a* in Vet.
(*b*) यानुगच्छति [अनु°] Vet (*ad* in Vet as above); अनुया च ते CNP II.
(*c*) ऽश्वसेधस्य Vet; ऽश्वमेधं च CNP II, *d* in Vet.
(*d*) फलं प्राप्नोति सा सती Vet (*a* in Vet as above but सा न [नात्र]; लभते नात्र सं° *d* in Vet; यज्ञफलं लभते ना° *c* in Vet) ; जायते CNP II.

1999.

श्रुतं दृष्टं स्पृष्टं स्मृतमपि नृणां ह्लादजननं
न रत्नं स्त्रीभ्योऽन्यत् क्वचिदपि कृतं लोकपतिना ।
तदर्थं धर्मार्थौ सुतविषयसौख्यानि च ततो
गृहे लक्ष्म्यो मान्याः सततमबला मानविभवैः ॥

(आ) CRC 8.83, CPS 247.75.
(इ) Varāhamihira's Bṛhatsaṁhitā (Bibl. Ind. 74.4).
(ई) ŚP 3087, SRBh 252.46, IS 6562.
(*a*) हृदा° [नृ°] CRC, CPS ; °जनकं CRC, CPS.
(*c*) विभववरसौ° ŚP, SRBh ; ततः CRC, CPS.
(*d*) °बलाः CRC, CPS ; सन्ति [मा°] CRC, CPS.

Śikhariṇī metre.

2000.

श्रेयांसि बहुविघ्नानि भवन्ति महतामपि ।
अश्रेयसि प्रवृत्तानां कोपयन्ति च नायकान् ॥

(आ) CNP II 251, CNT IV 240, CM 164.
(*a*) बहुविद्वानि CNP II.
(*c*) आश्रेयसि प्रवर्त्तानां CNP II.
(*d*) नायकाः CNP II.

2001.

श्रोत्रं श्रुतेनैव न कुण्डलेन
दानेन पाणिर्न तु कङ्कणेन ।
विभाति कायः करुणापराणां
परोपकारेण न चन्दनेन ॥

(आ) CRBh II 8.72. Cf. No. 453,

(इ) BhŚ 54, MK 43.

(ई) SRBh 75.12, SRK 103.5, IS 6586, Alaṁkārakaustubha (KM 66) 360 *ba/cd*, Pras 18.7, Subh 100 *ba/cd*.

(*a*) श्रुतं E_{3t} in BhŚ; श्रुतं नै° F_4 in BhŚ; च [न] E_3 in BhŚ; न च E_5 in BhŚ; तु [न] F_5 in BhŚ.

(*b*) दाने च E_{3t} in BhŚ; च [तु] E_3 HIM_1 in BhŚ; कंकरेन (°नेन IS) E_{3t} in BhŚ; कुण्डलेन Y_{1B} in BhŚ.

(*c*) आभाति [वि°] B_1,$E_{0-2,3c,5}$, F_2XY_1 in BhŚ; खलु सज्जनानां SRK, SRBh; °परायणा D in BhŚ; °क्रराणां F_{2-4}, $Y_{1B,2,4-6}$ $G_{1t,v\ 4}$; °कुलानां $F_{4m\ v}$ $J_{1,3}$ $Y_{3,7,8}$ TG_1 M in BhŚ ; °लयानां J_2 G_{3tv} in BhŚ.

(*d*) °कारैर्न SRK W_{1-3} in BhŚ; च [न] D in BhŚ; तु [न] SRK, F_1, $W_{1\ 3}$ in BhŚ ; न तु F_5 in BhŚ ; मंडनेन G_1 $M_{2,3}$ in BhŚ; भूषणेन $M_{4,5}$ in BhŚ.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

2001 A.

श्रोत्रियस्य च भार्या या परवेश्माभिलाषिणी ।
कुत्सिता त्यक्तलज्जा च सा जरा न जरा जरा ॥

(आ) CvS 7.6. CvA 7.6, CvL I 7.6 (latter part of *b* and *cd* illegible).

(Cf. Nos. 770, 836-9).

2002.

श्लोकमात्रं पठित्वैव यथाशास्त्रं य आचरेत् ।
सर्वक्लेशयुतोऽपि स शुद्धः क्रियासु पण्डितः ॥

(आ) CRT 8.50.

2003.

श्लोकानामीति सप्तत्या नीतिसारसमुच्चयम् ।
चन्द्रगुप्ताय चाणक्यः संक्षेपेणोपदिष्टवान् ॥

(आ) CNSap 72 (second of the two closing stanzas).

ष

2004.

षट्पदः पुष्पमध्यस्थो यथा सारं समुद्धरेत् ।
तथा सर्वेषु काव्येषु सारं गृह्णाति बुद्धिमान् ॥

(आ) CNI I 14, CNG 204, CNT IV 265.

(ई) IS 6605, Subh 283.

(*a*) षट् वद्दः CNI I (*sic !*).

(*c*) शास्त्रेषु [का°] CNI I ; कार्येषु [का°] Subh.

2005.

षडेव तु गुणाः पुंसा न हातव्याः कदाचन ।
सत्यं दानमनालस्यम् अनसूया क्षमा धृतिः ॥

(आ) CVNS 17.21. Cf No. 1256.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5.33.69, MBh ⌊R⌋ 5.32,85, MBh ⌊C⌋ 5.1051).

(ई) IS 6614.

This maxim was probably incorporated in the CVNS text from MBh. Cf. JSAIL 30.38.

2006.

षड् दोषाः पुरुषेणेह हातव्या भूतिमिच्छता ।
निद्रा तन्द्रा भयं क्रोध आलस्यं दीर्घसूत्रता ॥

(आ) CNŚC 109, CNŚl 109.

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5.33.66, MBh ⌊R⌋ 5.32.82, MBh ⌊C⌋ 5.1048), H (HJ 1.34, HS 1.29, HM 1.33, HK 1.34, HP 1.25, HN 1.26, HH 10.25-6, HC 14.16-17).

(ई) SRBh 163.441, IS 6615, Kk 56.

(*a*) पुरुषणैव IS.

(*c*) मिद्रा [नि°] IS ; तन्द्रा CNŚC, CNŚl, H, SRBh ; तन्द्रीर् IS; क्रोधम् CNŚC. CNŚl,

(*d*) दीर्घसूत्रिता IS.

This maxim was probably incorporated into the two texts of the CN version from MBh.

Cf. JSAIL 30.37 ———

स

2007.

संदष्टाधरपल्लवा सचकितं हस्ताग्रमाधुन्वती
मा मा मुञ्च शठेति कोपवचनैरानर्तितभ्रूलता ।
शीत्काराञ्चितलोचना सरभसं यैश्चुम्बिता मानिनी
प्राप्तं तैरमृतं मुधैव मथितो मूढैः सुरैः सागरः ॥

(आ) CnT II 31.2, CnT VII 13.

(इ) Amar 32.

(ई) Amd 61.107, ŚP 3668, SV 1303, Śatakāvalī 32, Skm 2. 126. 5, JS 277.10, SRBh 317.5, IS 6807, Subh 18.

(*a*) संदष्टधरपल्लवे ŚP, SV, SRBh.

(*b*) भवेति [श] Subh.

(*c*) सीत्का° ŚP, SV, SRBh ; सललितं [स°] Subh.

(*d*) ध्रभाय]मु°] ŚP, SRBh, Subh ; वृथैव [मु°] SV ; सागरं Subh.

Śārdūlavikrīḍita metre.

2008.

संपत्सु महतां चित्तं भवत्युत्पलकोमलम् ।
आपत्सु च महाशैल- शिलासंघातकर्कशम् ॥

(आ) CSC I 3.73.

(इ) BhŚ 335, PP 2.151. Cf. Dṛṣṭāntaśataka 37 (KSH).

(ई) SV 200, SRBh 45.27, SRHt 209.9, SRK 18.73, SuM 28.14, IS 6876, Subh 306.

(*a*) संपद्यम° IS ; महता CSC I ; चितं CSC I ; वित्तं N in PP ; चेतो SV, SRHt.

(*b*) भवेद् उत्यल° IS; भवेद् उत्पल° B_1 $E_{01,2\cdot c,5}$ $J_1Y_{1,3}$ $T_{1,2}$ G_5 in BhŚ, SuM ; भवेद् दुत्य° CSC I.

(*c*) विपत्सु Y_2 in BhŚ ; ऽपि [च] E_3 in BhŚ ; तु [च] G_2 in BhŚ ; चं IS ; महाशैले CSC I.

(*d*) महाशलं $F_{1,2}$ in BhŚ ; महाघोल B_1 in BhŚ ; शिलाशैल° E_{3t} in BhŚ; °शीला° IS; °संधात IS.

2009.

संपूर्णकुम्भो न करोति शब्दम्
अर्धो घटो घोषमुपैति नित्यम् ।
विद्वान् कुलीनो न करोति गर्वं
गुणैर्विहीना वहु जल्पयन्ति ॥

(आ) CNI I 344.
(ई) SRBh 173. 870, IS 6882, Subh (in IS).
(उ) NŚ (OJ) 1.9.
(*b*) सम्यक् [नि°] Subh ; नूनम् SRBh.
(*c*) नरो यो [कु°] Subh.
(*d*) विद्याविहीनो CNI I ; विहीनो IS ; वादयन्ति Subh ; जल्पन्ति मूढास्तु गुणैर्विहीनाः SRBh.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

2010.

संयोगा विप्रयोगाश्च जातानां प्राणिनां ध्रुवम् ।
बुद्बुदा इव तोयेषु भवन्ति न भवन्ति च ॥

(आ) CVNS 11.22. (Cf. No. 1057).
(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 12.27.28 , MBh ⌊R⌋ 12.27.28, MBh (C) 12.828).
(ई) IS 6624.
(*a*) °योगान्त MBh (MBh ⌊Bh⌋ as above).
(*b*) ध्रुवाः MBh (C).

This maxim was probably incorporated in CVNS from MBh.
Cf. JSAIL 30.83.

2011.

संसारं च असारं च सारं वस्तुचतुष्टयम् ।
दानं परोपकारश्च सत्संगश्च शिवार्चनम् ॥

(आ) CRBh II 8:95.
(*a*) संसारं CRBh II ; my change to असारं.
(*d*) च on the margin.

2012.

स एवाहं पार्थस्तदपि वरलब्धं धनुरिदं
त एवामी बाणाः प्रमथितसुराराातिपृतनाः ।
समस्ता वृष्णीनां हलधरमुखानां युवतयो
ह्रियन्ते गोपालैर्विधिरथ बलीयान्न पुरुषः ॥

(आ) CRC 6.27, CPS 144.25.

(*b*) बाणा CPS.

Śikhariṇī metre

2013.

सकृदुच्चरितं येन हरिरित्यक्षरद्वयम् ।
बद्धः परिकरस्तेन मोक्षाय गमनं प्रति ॥

(इ) GP 1. 114.3.

2014.

सगुणो निर्गुणो वापि सहायो बलवत्तरः ।
तुषेणापि परित्यक्तस् तण्डुलो नाङ्कुरायते ॥

(आ) CNW 101. (Cf. Nos. 1025 and 1728).

(इ) (Cf. PtsK 3.58, HJ 1.36).

(ई) ŚKDr *ad* निर्गुणः (ascribed to Udbhaṭa), IS 6661, TP 480.

(*c*) परिभ्रष्टस् ŚKDr.

2015.

सङ्गः सर्वात्मना त्याज्यः स चेत् त्यक्तुं न शक्यते ।
स सद्भिः सह कर्तव्यः सन्तः सङ्गस्य भेषजम् ॥

(आ) CNP II 268.

(इ) H (HJ 4.93, HS 4.89, HM 4.90, HP 4.93, HN 4.93, HK 4.95, HH 113.19-20, HC 152.10-1), MP 37.23.

(ई) SRBh 87.17, SRHt 9.6, IS 6674.

(*b*) च [चेत्] HM, HC.

(*c*) सद्भिरेव स क° SRHt.

(*d*) सङ्गः [सन्तः] SRHt; सतां सङ्गो हि Hit, MP.

Cf. JSAIL 24.56.

2016.

सच्छिद्रो मध्यकुटिलः कर्णः स्वर्णस्य भाजनम् ।
धिग् दैवं निर्मलं नेत्रं पात्रं कज्जलभस्मनः ॥

(आ) CNN 68.
(ई) ŚP 447, SRBh 90.4 (in SRBh ascribed mistakenly to SV 447).
(*c*) चक्षुः [ने°] SRBh.
(*d*) कज्जलस्मना CNN (MS).

2017.

स जीवति यशो यस्य कीर्तिर्यस्य स जीवति ।
अयशोऽकीर्तिसंयुक्तो जीवन्नपि मृतोपमः ॥

(आ) CNPN 70.
(इ) Nitisāra 7 (KSH 505).
(ई) SRBh 98.4, IS 6683.
(*c*) यशःकीर्तिपरिभ्रष्टा CNPN (MS).

2018.

सततं दानधर्मा च द्विजशुश्रूषणे रता ।
देवाग्निगुरुभक्ता च सा भार्या भोगमोक्षदा ॥

(आ) CRC 1.46, CPS 14.39. (Variant of No. 454). (Cf. No. 2057).

2019.

सततं दानसंयुक्ता सततं धर्मवत्सला ।
इच्छया या क्रियाकर्त्री सर्वसौभाग्यवर्द्धिनी ॥

(आ) CvP IV 8 8, CvTb 8.8 *ab* and 8.9 *cd*, CM 166. (To be read together with Nos. 607 and 2021).
(*c*) इच्छायावत् क्रि° CvP IV; °कत्री CvP IV (corrected to. °कर्त्री); कत्री CvTb.
(*d*) °वर्दिनी CvP IV, CvTb.

2020.

सततं धर्मबहुला भर्तृभक्ता च सर्वदा ।
सततं प्रियवक्त्री च सततम् ऋतुकामिनी ॥

(आ) CRT 1.16.

(इ) GP 1.108.20.
(*b*) सततं च पतिप्रिया GP.
(*d*) सततं ऋतु° GP.

2021.

सततं भर्तृभक्ता च सततं भक्ष्यभोजना ।
सततं च दयायुक्ता सततं रतिगामिनी ॥

(आ) CvP IV 8.7, CvTb 8.9 *ab* and 8.8 *cd*, CM 165. (To be read together with Nos. 607 and 2019). (Cf. No. 1751).
(*a*) भर्तरिभक्ता CvP IV.
(*b*) सततं सौष्यभाजनम् CvTb.
(*c*) या [च] CvTb.
(*d*) स्वानुगा° CvP IV; °गामीनी CvTb.

2022.

सत्यं ब्रूयात् प्रियं ब्रूयान् न ब्रूयात् सत्यमप्रियम् ।
प्रियं च नानृतं ब्रूयाद् एष धर्मः सनातनः ॥

(आ) CNŚC 111, CNŚl 111.
(इ) Mn 4.138, PS 1.24, (cf. G 9.68, Vi 71.73-4, Y 1.132, Devala, Dakṣa and Yama in Āpar p. 174-6).
(ई) BrDh 2.6.6, SRHt 9.3, IS 6732, Subh 158, NT 141, TP 476. Cf. K (Kangle) 5.4.12.
(*a*) ब्रूयात् [ब्रू° second] IS.
(*c*) ब्रूयात् CNŚC, CNŚl; प्रिया च अनृतं IS.

This maxim was probably incorporated in the two texts of the CN version from Mn.

2023.

सत्यं शौचं शमं शीलं संयमं नियमं तथा ।
प्रविशन्ति बहिर्मुक्त्वा विटाः पण्याङ्गनागृहे ॥

(आ) CNP II 113, CM 169. (Cf. No. 1471).
(इ) Vet 21.6.9. (Cf. BhŚ 197, Amitagati's Subhāṣitasaṁdoha 24.2,4,6, 13 and 14, Kṣemendra's Kalāvilāsa 9.27 etc.).

(*a*) सत्यं शीलं यशः शौचं A in Vet; स° शी° यतः पुंसां *d* in Vet; समं [श°] CNP II (MS); सत्वं *c* in Vet.

(*b*) संयमो नियमोद्यमः *d* in Vet; शसयं नियमं मयं B in Vet; स व [सं°] CNP II (MS); संशयं *e* in Vet; यमम् [त°] Vet (श्रुतं A in Vet).

(*c*) °श्यन्ति CNP II (MS); युक्ता CNP II (MS).

(*d*) विरगोनाङ्गनागृहे CNP II (MS); विष्टा A in Vet; पण्यांगनां गणे *d* in Vet.

2024.

सत्यपूतं भवेद् वाक्यं वस्त्रपूतं जलं पिबेत् ।
श्रद्धापूतं चरेद् धर्मं मनःपूतं समाचरेत् ॥

(आ) CNP II 239. CM 168. Cf. CN "G", CNI I 24 has *ad* of this maxim and *ab* of CN "G" (v.l.). See No. 487.

(*a*) वदेद् [भ°] CNI I.

(*c*) श्रा° CNP II; च दे धर्मं CNP II.

2025.

सत्येन रक्ष्यते धर्मो विद्या योगेन रक्ष्यते ।
मृजया रक्ष्यते रूपं कुलं शीलेन रक्ष्यते ॥

(आ) CRCa II 26, CRT 6.6. (Variant of No. 930). (Cf. No. 1958).

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5.34.37, MBh ⌊R⌋ 5.33.38, MBh ⌊C⌋ 5.1132), GP 1.113.10.

(ई) SRHt 195.94, IS 6742.

(उ) SS (OJ) 168.

(*a*) रक्षते धर्मं CRCa II.

(*b*) रक्षति CRCa II.

(*c*) रक्षते CRCa II; पात्रं [रू°] CRT, GP.

(*d*) वृत्तेन MBh, SRHt; रक्षति CRCa II.

This maxim was probably incorporated in the CRCa II and CRT texts from MBh.

f.C JSAIL 30.44.

2026.

सत्ये प्रतिष्ठितः कालो धर्मः सत्ये प्रतिष्ठितः ।
उदधिः सत्यवाक्येन मर्यादा नैव मुञ्चति ॥

(आ) CNN 39.

2027.

सत्सङ्गः केशवे भक्तिर् गङ्गाम्भसि निमज्जनम् ।
असारे खलु संसारे त्रीणि साराणि भावयेत् ॥

(आ) CNŚC 57, CNŚI 57, CNŚ 56, CNŚIV 57, CPS 363 31.

2028.

सदा वक्रः सदा क्रूरः सदा पूजामपेक्षते ।
कन्याराशिस्थितो नित्यं जामाता दशमो ग्रहः ॥

(आ) CNI I 346.
(ई) SV 2308, SRBh 364.15.
(*b*) पूजमिछतिनिसशग CNI I; मानधनापहः SV.

2029.

सदा समशनैर्भाव्यं श्लाघ्यं वदति वैभवे ।
सुखपेयपयः क्षारा वरा कूपाः सरोवरम् ॥

(आ) CvP IV 3.2. Partly illegible and reconstructed.
(ई) (Variant of IS 6762; Subh 322).
(*a*) समं CvP IV.
(*c*) सुषपेय° CVP IV.

2030.

सदृशे पुरुषत्वेऽपि करपादौ शिरोदरे ।
एकः प्रभुः परो दास इति दैवं विजृम्भितम् ॥

(आ) CRC 6.29, CPS 145.27.
(*d*) दैववि° CPS.

2031.

सद्भावो नास्ति वेश्यानां स्थिरता नास्ति संपदाम् ।
विवेको नास्ति मूर्खाणां विनाशो नास्ति कर्मणाम् ॥

(आ) CNP II 45, CnT II 9.12 and 22.5, CnT III 7.8 and 55.6, CnT V 20, CnT I 8.

(इ) VCsr VII 4.
(ई) SuM 23.44, IS 6768. (Cf. Subh 101 ⌊IS 6702⌋).
(*a*) वैश्यानां QE in VCsr.

2032.

सद्भिः सङ्गं प्रकुर्वीत सिद्धिकामः सदा नरः ।
नासद्भिरिहलोकाय परलोकाय वा हितम् ॥

(आ) CRCa II 2.
(इ) GP 1.108.2.
(ई) IS 6771.
(*b*) सिद्धिकामः CRCa II.
(*c*) °रिंहलो° IS.
(*d*) वाहितः CRCa II; my change to चाहितम् IS.

2033.

सद्वृत्तोऽप्येष जात्या सरसफलभरो रत्नकान्त्युज्ज्वलश्रीः
क्लान्तानामार्त्तिहर्त्ताप्यतिशयमधुरास्वादविश्रान्तिदोपि ।
हृद्यन्तर्भिन्नभिन्नान् वहति पृथुरहो दाडिमः कोशगर्भान्
तत्राश्नास्यन्ति के वा कृतकफलमुखेष्वञ्जसा कर्कशेषु ॥

(आ) CRC 3.72, CRB 3.71, CRP 3.65-66, CRBh I 3.64, CRCa I 3.52, CPS 70.50.
(*a*) जात्यां CRC, CPS; °भृतो CRP, CRBh I.
(*b*) क्लान्त्या° CRCa I; °धुरः CRP, CPS; °धुदः CRBh I; °स्वादुवि° CRC, CPS; °स्वातवि° CRC; °श्रमदो° CRC, CPS.
(*c*) °ज्ञानवति CRC, CPS; डण्डिमः CRBh I; कोष° CRC, CPS; °गर्भास् CRP.
(*d*) °सोस्ति को CRP; क्रत° CRBh I.

Sragdharā metre.

2034.

स धर्मो यत्र नाधर्मस् तत् सुखं यत्र नासुखम् ।
ज्ञानं च यत्र नाज्ञानं सा गतिर्यत्र नागतिः ॥

(आ) CNP II 11, CNG 208, CM 170.

2035.

सन्धौ विरोधे दाने च यशःस्वात्मसुखोदये ।
अपि मोक्षपरिप्राप्तात् अर्थो बन्धुर्महीभुजः ॥

(आ) CRC 4.10, CPS 86.9.
Cf. Crn. 48.

2036.

सन्ध्यायां गर्जति मेघे शास्त्रचिन्तां करोति यः ।
चत्वारि तस्य नश्यन्ति ह्यायुर्विद्या यशो बलम् ॥

(आ) CRC 7.42, CNF 97, CNPN 40, CPS 192.47, CM 61. (Cf. Nos 157, 573, and 1248).
(*a*) गर्जिते CRC, CPS; गर्जते CNF (MS); गर्जति CNPN.
(*b*) सत्त्वचिन्तं CNF; सत्वचिता CNF (MS); °चिन्ता CNPN; करोतीय CNF (MS).
(*c*) चत्वारस् CNPN; चत्वारी CNF (MS); तस्ये नश्यन्ती CNF (MS).
(*d*) आयुर् CRC, CNF; आयु CNF (MS); विधायसोवलम् CNF (MS); जसो [य°] CNPN.

2037.

स पण्डितो यो ह्यनुरञ्जयेद् वै
सान्त्वेन बालान् विनयेन शिष्टम् ।
अर्थेन नारीं तपसा हि देवान्
सर्वांश्च लोकांश्च सुसंग्रहेण ॥

(आ) CRT 7.7.
(इ) GP 1.114.18.
(*b*) मिष्टेन बालं GP.
(*d*) लोकान् CRT (*contra metrum*).

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

2038.

स भुङ्क्ते स द्विजो भुङ्क्ते समशेषनिरूपणम् ।
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन द्विजः पूज्यः प्रयत्नतः ॥

(इ) GP 1. 115.50.

(*a*) संभुङ्क्ते GPy; सम्यक् भुङ्क्ते जनः सो हि GP.
(*b*) द्विजायार्थो हि यस्य वै GP.

2039.

समानगर्भसंभूताः समानस्नेहलालिताः ।
सहोदराः संवसेयुः सानुरागं परस्परम् ॥

(आ) CNNM 61.
(*a*) °सनभूताः CNNM.

2040.

समीहितं यन्न लभामहे वयं
प्रभो न दोषस्तव कर्मणो मम ।
दिवाप्युलूको यदि नावलोकते
तदापराधः कथमंशुमालिनः ॥

(आ) CNP II 32, CnT II 24.6, CnT III 58.4.
(इ) Vet 8.2.
(ई) SuM 8.6, IS 6855, Subh 114.
(*a*) समाहितं CNP II.
(*b*) प्रभोर् CNP II, *Abe* in Vet, SuM; दोषः खलु CNP II, *e* in Vet, SuM; दोषास् Subh; मम CNP II, SuM.
(*c*) दिवाह्यु° Subh; दिव्या° D in Vet.
(*d*) °धं कथयांशु° CNP II; °धाच्कथम् *b* in Vet; °लिन Subh.

Vaṁśastha metre.

2041.

सर्पः कूपे गजः स्कन्धे आखुर्बिले च धावति ।
नरः शीघ्रतरादेव कर्मणः कः पलायति ॥

(इ) GP 1.113.32, (GPy 1.113.33).
(*b*) आखुर्विलञ्च GPy; बिल आखुश्च GP in the *Purāṇic Anthology* ed. by A. P. Karmarkar, Thalakwadi, Belgaum 1955.

2042.

सर्पाः पिबन्ति पवनं न च दुर्बलास्ते
शुष्कैस्तृणैर्वनगजा बलिनो भवन्ति ।
कन्दैः फलैर्मुनिवराः क्षपयन्ति कालं
संतोष एव पुरुषस्य परं निधानम् ॥

(आ) CNP II 34.
(इ) P (PT 2.81, PTem 2.70, PtsK 2.161), BhŚ 786.
(ई) ŚP 318, SRBh 75.14, SRK 54.11, SuM 9.48, IS 6903, Subh 208.
(*a*) सर्पा IS; पचनं PtsK; दुर्बलाश्च IS.
(*b*) पर्णैस् [शु°] PT, PTem; वनगजाः नलिनो IS.
(*c*) मूलैः [क°] PT, PTem; शान्तैः रसैर् [क° फ°] IS; मुनिगृणा (?) CNP II; वरा PtsK; गमयन्ति [क्ष°] PtsK.
(*d*) महतां परमा विभूतिः [पु° प° नि°) PT, PTem; विदुषां परमं [पु° प°] IS; निदानम् BhŚ.

Vasantatilakā metre.

2043.

सर्वः सर्वं न जानाति सर्वज्ञो नास्ति कश्चन ।
नैकत्र परिनिष्ठास्ति ज्ञानस्य पुरुषे क्वचित् ॥

(आ) CRBh II 3.42.
(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 3.70.8, MBh ⌊R⌋ 3.72.8, MBh ⌊C⌋ 3.2815), P (PT 2. 143, PTem 2.125).
(ई) IS 6941.
(*a*) सवं MBh (R) (printer's error); सर्व CRBh II; सर्वस् PTem; जनाति MBh (C).
(*b*) कुत्रचित् [क°] CRBh II; कश्च न IS.
(*c*) परिशिष्टास्ति CRBh II; च वित्तष्ठास्ति [प°] PT, PTem.
(*d*) परुषः CRBh II.

This maxim was probably incorporated in the CRBh II text from MBh.

Cf. JSAIL 30.133.

2044.

सर्वं परार्थं च सुखाय भूत्वा
नरेन्द्ररक्ष्याः श्रमणा द्विजा वा ।
धर्मं च कीर्तिं च धनानि लब्ध्वा
नित्यं हि रक्ष्याः श्रमणा द्विजा वा ॥

(आ) CRT 8.68. (Cf. No. 1655).
(*c*) धर्मञ्च कीर्तिञ्च CRT.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

2045.

सर्वतोऽनुचरैश्चैव राजा दुष्टांश्च दण्डयेत् ।
शृणुयाच्च दूरादेव स्थिरयुक्तिश्च भूयसा ॥

(आ) CRT 3.26.

2046.

सर्वनाशे समुत्पन्ने अर्धं त्यजति पण्डितः ।
अर्धेन कुरुते कार्यं सर्वनाशो हि दुःसहः ॥

(आ) CNP II 216, CNG 296.
(इ) P (PP 4.24, Pts 4.27 and 5.42, PtsK 4.28 and 5.34, PM 4.19).
(ई) SRBh 155.90, SRK 224.32, IS 6929, Subh 121.
(*b*) ह्यर्धं SRBh (better).
(*c*) अद्धेण PtsK.
(*d*) न जायते [हि दुः°] SRBh, SRK; दुस्तरः CNP II (MS), Subh; तुः सहः M in PP; °सह PtsK.

2047.

सर्वत्र शुचयो धीराः स्वकर्मबलगार्विताः ।
स्वकर्मबलवित्रस्ताः पापाः सर्वत्र शङ्किताः ॥

(आ) CNP I 70, CNP II 290, CNI IV 71, CNM 68, CNMN 58, CM 171.
(इ) Vet after 3.6 (117).
(*a*) स च [शु°] CNP II; सुचयो CNM; धीरा CNM.

(*b*) सुकर्मबलगर्विता CNM; सुकर्मवलवर्ज्जितः (°जर्ज्जि° Vet MS) Vet.
(*c*) कुकर्मभेयभीताश्च (°यवित्रस्ता CNM) Vet, CNM; °वित्रासा CNP I; निज्जकर्मपरित्रस्ता CNP II.
(*d*) पापत् CNM; पापैः CNP II; यावत् [पा°] CNP I; स° om. CNP II; संक्वि° CNM.

2048.

सर्वभूतेषु विश्वासः सर्वभूतेषु सात्त्विकः ।
स्वभावमात्मना गूहेद् एतत् साधोर्हि लक्षणम् ॥

(इ) GP 1.114.23.
(*c*) गुह्यम् GP.
(*d*) परापरस्य [ए°] GPy.

2049.

सर्वशास्त्रं समालोक्य नरेन्द्रचाणक्येन हि ।
कलितं भोजराजेन विशेषज्ञानकारकम् ॥

(आ) CRT 8.69.
(*b*) °चणकेन CRT.

2050.

सर्वस्वनाशे संजाते प्राणानामपि संशये ।
अपि शत्रुं प्रणम्योच्चै रक्षेत् प्राणान् धनानि च ॥

(आ) CNT IV 251.
(इ) P (PP 4.19, Pts 4.21, PtsK 4.22, PM 4.15).
(ई) SuM 23.32, IS 6938.
(*a*) सर्वनाशे च PtsK; समुत्पन्ने [सं°] SuM.
(*c*) प्रणम्यापि Pts; पाणान् PtsK (printer's error); प्राणा Pts.
Cf. Crn. 140.

2051.

सर्वहिंसानिवृत्ता ये नराः सर्वसहाश्च ये ।
सर्वस्याश्रयभूताश्च ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

(आ) CNB 143. (Cf. CNB 99).

(इ) MBh (MBh [Bh], 13.24.90, MBh [R] 13.23.93, MBh [C] 13.1663), H (HJ 1.66, HS 1.58, HM 1.63, HK 1.65, HP 1.48, HN 1.49, HH 16.14-5, HC 22.10-1).

(ई) SRBh 165.547, IS 6943, Kk 83.

(*a*) °वृत्ताश्च MBh.

(*b*) वृक्षा या च CNB; सर्वं° MBh.

(*d*) °मिण: MBh.

This maxim was probably incorporated in the text of the CN version from MBh.

2052.

सर्वे प्रारभन्ते कार्यम् एकचित्तं विभाषितम् ।
एकचित्तं भवेत् कार्यं द्विधाचित्तो विनश्यति ॥

(आ) CNP I 98, CNM 98, (CNT IV 101), CM 172.

(इ) (Cf. Vet 17.14).

(*a*) सर्वे सा रंभते का° CNP I (MS); सर्वथा लभते का° CNM.

(*b*) एकचितस्य निश्चयं CNM; वि° om. CNP I (MS).

(*c*) एकचित CNM.

(*d*) विन्नाचितो CNP I (MS); E. Monseur suggests also विना चित्तं or विभिषितं; the text given above seems to be the nearest to the original (CNM has द्विधाचितं).

2053.

सर्वे यत्र विनेतारः सर्वे पण्डितमानिनः ।
सर्वे महत्त्वमिच्छन्ति तद् वृन्दमवसीदति ॥

(आ) CNB 140.

(ई) ŚP 1467, SRBh 150.340, IS 6951.

(उ) ShD (T) 53.

(*b*) यत्राभिमा° SRBh.

(*c*) सहत्वमू IS; इच्छद्धि IS.

(*d*) कुलं तदवसी° SRBh.

2054.

सर्वो दण्डजितो लोको दुर्लभो हि शुचिर्नरः ।
दण्डस्य हि भयात् सर्वं जगद् भोगाय कल्पते ॥

(आ) CVNS 16.22.

(इ) Mn 7.22, MBh (MBh ⌊Bh⌋ 12.15.34, MBh ⌊R⌋ 12.15.34, MBh ⌊C⌋ 12.457).

(ई) BrDh 2.11.4, VirR 28.6. 2-3 and 292.22-3, RRK 63.13-4, Viv 168.10-1, IS 6958.

(*a*) लोके MBh (R), MBh (C).

(*b*) शुचिनरः CVNS; नरः शुचिः Viv; जनः [न°] MBh (R), MBh (C).

(*c*) भयाद् भीतो MBh.

(*d*) भोगायैव (°येह MBh ⌊Bh⌋ प्रवर्तते ⌊प्रकल्पते⌋ MBh ⌊Bh⌋ MBh; कल्पयते RRK).

This maxim was probably incorporated in the CVNS text from Mn. Cf. JSAIL 27.20; 30.81, Crn. 100.

2055.

सर्वौषधीनामसनः प्रधानः
सर्वेषु पेयेषु जलं प्रधानम् ।
सर्वेषु देवेषु शिवः प्रधानः
सर्वेषु गात्रेषु शिरः प्रधानम् ॥

(आ) CNP II 19, CM 173. (Variant of No. 1061).

(*a*) अशनं प्रधानं CNP II (MS); अमृत: [असन:] would be better. cf. No. 1061.

(*b*) जल CNP II (MS).

(*c*) प्रधानः CNP II (MS).

Indravajrā metre.

2056.

साधुरेवार्थिभिर्याच्यः क्षीणवित्तोऽपि सर्वदा ।
शुष्कोऽपि हि नदीमार्गः खन्यते सलिलार्थिभिः ॥

(आ) CNN 67.

(इ) BhŚ 792.

(ई) ŚP 399, SRBh 73.4, SRK 60.14, IS 6988.

(*c*) शुष्का° SRK; °मार्गे SRK.

(*d*) सलिलार्थिनः (°न CNN MS) CNN.

2057.

साध्वी सुशीलसम्पन्ना सुरूपा च गुणान्विता ।
देवाग्निगुरुभक्ता च सा भार्या भोगमोक्षदा ॥

(आ) CRC 1.30, CRBh II 1.30, CPS 12.32. *cd* IS almost identical with *cd* of No. 454. (Cf. Nos. 454 and 2018).

(*b*) सुरुपा CRC; कुलोत्तमा [गु°] CRBh II.

2058.

सा भार्या या गृहे दक्षा शान्ता चैव पतिव्रता ।
नित्यं धर्मरता सत्या सततं प्रियवादिनी ॥

(आ) CNG 15.

(ई) IS 7003, Subh 120.

(उ) NŚ (OJ) 5.6.

(*c*) दान्ता [स°] Subh.

2059.

सा भार्या या प्रियं ब्रूते स पुत्रो यत्र निर्वृतिः ।
तन्मित्रं यत्र विश्वासः स देशो यत्र जीव्यते ॥

(आ) CNSap 70. (Cf. No. 1070-72; cf. या तु (च) भार्या and यस्य भार्या).

(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 12.137.92, MBh ⌊R⌋ 12.139.95, MBh ⌊C⌋ 12.5229).

(ई) ŚP 1500, SV 2775, SRHt 238.27, SRBh 154.61, SRK 116.6, IS 7006.

(*a*) याद् [ब्रू°] CNSap.

(*d*) जीवितम् CNSap; जीवति SV; बन्धवः [जी°] SRHt.

This maxim was probably incorporated in the C text from MBh.

2060.

सा सा संपद्यते बुद्धिः सा मतिः सा च भावना ।
सहायास्तादृशा एव यादृशी भवितव्यता ॥

(आ) CNG 3 , CNI I.183. (Cf. No. 415).

(इ) Vet 4.26, VCsr VII 12, Pts 3.162.

(ई) SRBh 91.34, IS 7034, Subh 69.

(*a*) सह A in Vet, Nd in VCsr; साह Q in VCsr; यासा N in VCsr; ससा M in VCsr; सहसोत्प° D in Vet; सप° CNI I; तादृशी साध्यते बु° T in VCsr; संपा° MQE in VCsr.

(*b*) सा माता D in Vet; सा माती तादृशी भवेत् E in VCsr; सैव भामिनी N in VCsr.

(*c*) उपयास् E in VCsr; तादृशी MQTNd in VCsr; °यस्तादृशो N in VCjr; येव *a* in Vet; यत्र *d* in Vet; ज्ञेया (:) (°यो TQ in VCsr) CNI I, VCsr, Pts; °या *c* in Vet; °य N in VCsr.

(*d*) मतिर्भवतियादृशी CNI I.

2061.

सिंहाद् बकात् खराद् राजा वायसात् कुक्कुटाच् छुनः ।
एकं द्वौ त्रींश्च चतुरः पञ्च षट् प्राप्नुयाद् गुणान् ॥

(आ) CNSap 50. (Cf. Nos. 100,220,355,688, 691, 714, 792, 1007,1058, 1076).

2062.

सिंहिकासुतसन्त्रस्तः शशः शीतांशुमाश्रितः ।
जग्रसे साश्रयं तत्र तम् अन्यः सिंहिकासुतः ॥

(आ) CRC 8.151, CPS 341.23.

2063.

सिंहोऽप्यस्ति गजोऽप्यस्ति व्याघ्रोऽप्यस्ति गवादिषु ।
छागघनबलिं दत्वा दुर्बलेनैव घातकः ॥

(आ) CNPN 72, CM 175.

(*d*) घातिकाः CNPN.

2064.

सिद्धं मन्त्रौषधं धर्मं गृहच्छिद्रं च मैथुनम् ।
कुभुक्तिं कुश्रुतं चैव वचनं न प्रकाशयेत् ॥

(आ) In SRBh 168.656 ascribed to C (CV) 14.17 (?). Cf. CV 14.17.7.

Cvr 5.11, CRr 3.2, CNF 76, CNN 24 and sources quoted there.

(इ) Śto 347. 3-4.

(*a*) सिद्धम° Śto.

(*b*) ग्रह° Śto.

(*cd*) बन्धनं चावकाशं च मतिमान्न प्रकाशयेत् Śto.

2065.

सुखदुःखे हि पुरुषः पर्यायेणोपसेवते ।
न ह्यनन्तं सुखं कश्चित् प्राप्नोति पुरुषर्षभ ॥

(आ) In SRBh 382.216 ascribed to CV (?) 4.23.

(इ) MBh (R) 3.258.13-14.

(इ) BrDh 2.3.3.

(*a*) सुखदुःखं BrDh.

(*d*) पुरुषर्षभ MBh.

This maxim is probably a MBh maxim wrongly ascribed in SRBh to C.

2066.

सुखे चन्द्रकलाकारो वाचा चन्दनशीतलः ।
हृदये कर्तरीघात एतद् धूर्तस्य लक्षणम् ॥

(आ) CRB 3.37, CRCa I 3.27.

(*a*) पद्मदला° CRCa I.

(*c*) हृदयं CRCa I; घात CRCa I.

(*d*) धूतस्य CRCa I.

2067.

सुगन्धं केतकीपुष्पं कण्टकैः परिवेष्टितम् ।
यथा पुष्पं तथा साधुर् दुर्जनैः परिवेष्टितः ॥

(आ) CNG 40.

(ई) SRBh 146.176, IS 7093, Subh 194.

(उ) PrŚ (C) 17.

(*c*) पुष्प Subh; राजा [सा°] SRBh, Subh.

(*cd*) दुष्टामात्या तथा राजा कण्टकैः प° PrŚ (C).

2068.

सुजनो न याति वैरं
परहितनिरतो विनाशकालेऽपि ।
छेदेऽपि चन्दनतरुः
सुरभयति मुखं कुठारस्य ॥

(आ) CNI I 126.
(इ) BhŚ 801, Padma-purāṇa, Uttarakh. 7.23.
(ई) ŚP 237 (ascribed to Ravigupta), SV 241, SRBh 47.110, SRK 10.4, IS 7099. (Cf. A Code of Gentoo Laws by Helhed, London 1776, p. XXX), Subh 274, Skm 5.35.3, (ascribed to Vyāsapāda), RJ 1429, SuM 9.11, JS 53.12, SRHt 35.21.
(*a*) विकृतिं [वै°], CNI I, PdP, Subh, SuM, JS.
(*b*) परहितबुद्धि(र्) BhŚ, Skm, Halhed, SRHt; परहितकार्ये SRK.
(*c*) छेदे Halhed; छिन्नोऽपि PdP.

Ārya metre.

2069.

सुभाषितेन गीतेन युवतीनां च लीलया ।
मनो न भिद्यते यस्य स योगी अथ वा पशुः ॥

(आ) CNI I 285.
(इ) VCbr I 6 (p. 257 b), Śto 322.1-2, MK 42.
(ई) SRBh 29.2, SRK 1.1, IS 7116, Subh 126 and 162.
(*a*) शुभाषितेन Subh.
(*c*) यस्य न द्रवति स्वान्तं Śto; येषां [य°] Subh.
(*d*) स वै मुग्धोऽथ° Śto; वाथचापसुः CNI I; ह्यथवा VCbr, SRBh.

2070.

सुहृदामुपकारकारणाद्
द्विषतामप्यपकारकारणात् ।
नृपसंश्रय इष्यते बुधैर्
जठरं को न बिभर्ति केवलम् ॥

(आ) CvL I 8.43, CRT 8.18.

(इ) P (PT 1.6, PTem 1.3, PS 1.8, PN 2.5, PP 1.9, Pts 1.22, PtsK 1.27, PRE 1.7, PD 299. 7, PM 1.12), H (HJ 2.33, HS 2.34, HM 2.35, HK 2.35, HP 2.31, HN 2.31, HH 45.21-2, HC 60.15-6).
(ई) SV 2898, SRBh 151.384, SRK 122.5, IS 714.9.
(*a*) सुहृदामप्युप° IS; अपकार° CRT; °कारणात् CvL I, PtsK, Hit.
(*b*) द्विषतां IS; द्विषतां चाप्य° PP, Pts.
(*c*) °श्रयं CRT, PT; बुधेर् CvL I; बुधै A in PS.
(*d*) किं [न] CRT; उदरम् E in PS.

Vaitālīya metre.

Cf. Crn. 273.

2071.

सूचीमुखि दुराचारे रण्डे पण्डितवादिनि ।
असमर्था गृहारम्भे समर्था गृहभञ्जने ॥

(आ) CNN 75.
(इ) P (PP 4.58, Pts 1.392, 4.100, PtsK 1.437), HH 73.20-1.
(ई) Sūktāvali 36.11.
(*a*) शूची° CNN, *Psi* PM in PP; शुः चि° Pr in PP; दुराचार (°री bhN in PP), PtsK.
(*b*) रण्ड PtsK; रे रे Pts 1.392; रंडितमानिनि (°ण्डे प° om) M in PP; पण्डितेमानिनि PP, Pts 4.100.
(*c*) नाशङ्कते (°से) PtsK, Pts 1.392; प्रजल्पन्ती Pts 1.392, PtsK; तुष्णीं (तुष्णी M in PP) भवे (°व PP; भूत्वा N in PP); करिष्यमि Pts 4.100, PP (A in PP as above but °र्थो and Hamb. MSs has °र्थो गृहं [ग्रहं] कर्तुं).
(*d*) तत्किमेनां न हन्म्यहं Pts 1.392, PtsK; नो चैत्त्वां निर्गृह्णीमहम् Pts 4.100, PP (A in PP as above but °र्थो गृहभंजने; identically Hamb. MSs).

This maxim was probably incorporated in the CNN text from Pañc.

Cf. JSAIL 24.45.

2072.

स्त्रियो रत्नान्यथो विद्या धर्मः शौचं सुभाषितम् ।
विविधानि च शिल्पानि समादेयानि सर्वतः ॥

(आ) CVṆS 12. 15.

(इ) Mn 2.240, Devala-smṛti in VirS 514.1.2, (For similar thoughts and Mn see JSAIL 27.9).

(ई) IS 7194, TP 147.

(*a*) रत्नं नाम स्त्रियो Devala.

(*c*) चाप्यदृष्टानि [च शि°] Mn (the *Vulgata* of Mn and several MSs as above; cf. JSAIL 27).

(*d*) °द्वानि CVNS; सवशः Devala.

This maxim was probably incorporated in the CVNS from Mn. Cf. JSAIL 27).

2073.

स्त्रीणां गतिः सदा भर्ता नदीनां सागरो गतिः ।
शत्रुभिः पीड्यमानानां नराणां नृपतिर्गतिः ॥

(आ) CNL 104, CNI II 10, CNF 10, CNPh 121.

(*a*) स्त्री° ग° tr. CNI II, CNF (MS B as above), CNPh; गति CNL, CNPh; CNPh adds at the end of *a* °नां भर्ता .

(*b*) आगवे [सा°] CNL.

(*d*) राजानं (राजनः E. Teza in GSAI 1.44) शरनं गतिः CNF (the MS has राजानासरणं गती).

2074.

स्त्रीत्वं क्षीबत्वमेकान्तः पुंसां लाभोऽनियन्त्रणा ।
यत्र पञ्चाश्रयस् तत्र वार्त्ता शीलतृणस्य का ॥

(आ) CRC 8.97.

(इ) KSS 7.36.87.

(ई) IS 7207.

(*a*) क्षीरत्वम् CRC.

(*d*) वातशूलं CRC; च [का] CRC.

2075.

स्त्री विनश्यति गर्वेण तपः क्रोधेन नश्यति ।
गावो दूरप्रचारेण शूद्रान्नेन द्विजोत्तमः ॥

(आ) CNP II 99, CvTb 7.2, CnT II 17.8, CnT III 7b 16, CnT I 26, CNI

I 168. (Cf. No. 1093).
(ई) IS 7212, Subh 119.
(*a*) गवेण CNI I.
(*b*) क्रोधे विन° CNP II, CvTb.
(*d*) शूद्रांत्रेन CNI I; °न्ने च CNP II; द्विजोजमाः CNI I; °माः CNP II; °मा CvTb.

2076.

स्त्रीषु राजसु सर्वेषु स्वभार्यासहितेषु च ।
आयुधेषु च विश्वासो न कर्तव्यः कदाचन ॥

(आ) CNSap. 60. (Cf. No. 2077).
(ई) SRHt 195.91 (ascribed to Nītisāra).
(*b*) साध्यायेष्वहृतेषु SRHt.
(*c*) आयुधाग्नेषु [आ° च] SRHt.

2077.

स्त्रीषु राजाग्निसर्पेषु स्वाध्याये शत्रुसेवने ।
भोगास्वादेषु विश्वासं कः प्राज्ञः कर्तुमर्हति ॥

(आ) CRT 7.25, CNG 151. (Cf. No. 2076).
(इ) MBh (MBh ⌊Bh⌋ 5.37.53, MBh ⌊R⌋ 5.36.57, MBh ⌊C⌋ 5.1390), GP 1.114.46.
(ई) SRHt 134.11, IS 7217, (cf. SuM 23.47).
(उ) SS (OJ) 392.
(*a*) राजसु स° CNG, MBh, SRHt.
(*b*) हिंस्रे च [स्वा°] CRT; °य प्रभुशत्रुषु MBh (R), MBh (C); शत्रुसेविषु MBh (Bh), SRHt; शत्रुविग्रहे CNG.
(*c*) अग्नौ दुर्जने [भो°] CNG; भोगो ह्यायुषि MBh (Bh), SRHt; भोगेष्वायुषि MBh (R); विश्वासः MBh (C).
(*d*) पुमान् [प्रा°] SRHt.

This maxim is probably a variant of the MBh maxim.
Cf. Crn. 266, JSAIL 30.57.

2078.

स्त्रीसंगमे तथा गीते द्यूते व्याख्यानसंगमे ।
आये व्यये तथा नित्यं त्यक्तलज्जः सदा भवेत् ॥

(आ) CPS 182.18.

(इ) (Cf. Linga-purāṇa, Pūrvabhāga 35.60).

(*b*) क्षुते CPS.

(*cd*) व्यवहारे तथाहारे त्वर्थानां च समागमे Linga-pur.

2079.

स्थानं प्रधानं न बलं प्रधानं
स्थानस्थितः कापुरुषोऽपि सिंहः ।
जानामि रे पन्नग ते प्रभावं
कण्ठस्थितो गर्जसि शङ्करस्य ॥

(आ) CRC 8.154, CPS 342.26.

(ई) SuM 9.54.

(*b*) धीरः [सिं°] SuM.

(*c*) नागेन्द्र तव प्रमाणं SuM.

(*d*) गर्वसि SuM.

Indravajrā metre.

2080.

स्थानत्यागं करिष्यन्ति सिंहाः सत्पुरुषा गजाः ।
तत्रैव निधनं यान्ति काकाः कापुरुषा मृगाः ॥

(आ) CNP II 203, CNI I 204. (Cf. No. 827).

(इ) P (PP 5.27, PS 2.53, Pts 1.321, PN 1.50), H (HJ 1.105, HS 1.95, HM 1.169, HP 1.131, HN 1.132, HK 1.171, HH 21.24-5, HC 42.3-4).

(ई) SRBh 385.336, IS 7224, Subh (in IS 7224).

(उ) LN (P) 157, NKy (B) 181.

(*a*) स्थानमुत्सृज्य गच्छन्ति Hit, PS, SRBh (देशं [स्था°] HP, HS, PS; देशान् AN in HP, HN; देशान् संत्यज्य B in HP; गछन्ति HS; °न्तो N in PS; जीवन्ति HO in PS; °भ्रष्टाः न (सु ?) शोभन्ते IS); सुभीतः परदेशेभ्यो PP; परदेश भायाद्भीत Pts.

(*b*) वह्वालस्याः प्रमादिनः PP; बहुमाया नपुंसकाः Pts; हंसास्सत्पुरुषा नराः NA in PS; सत्पुरुषाः IS.

(*c*) स्वदेशे [त°] PP, Pts; नियतं CNP II (MS); प्रभीताः [नि°] Bh in PP.

(*d*) काः M in PP; कका HH; कापुरुषाः IS; मृताः N in PP.

Cf. JSAIL 24.59.

2081.

स्फुलिङ्गालिङ्गनात् क्रुद्ध- कृष्णसर्पोपसर्पणात् ।
मकरालयपाताच्च कष्टं नृपतिसेवनम् ॥

(आ) CRC 1.58, CPS 18.48.

2082.

स्वगृहेऽपि दरिद्राणां विचक्रुः कचकर्कशम् ।
धनिनां परलोकेऽपि प्रेम्णः स्निग्धजना भुवः ॥

(आ) CRC 4.22, CPS 94.34. (For similar thoughts see No. 93).
Cf. Crn. 57.

2083.

स्वच्छं सज्जनचित्तवल्लघुतरं दीनार्त्तिवच्छीतलं
पुत्रालिङ्गनवत्तथैव मधुरं तद्बालसम्भाषवत् ।
जीवस्यापि हि जीवितं द्रविणवद् दुःखापहं लोप्त्रवत्
सद्यः पापहरं हरेश्चरणवत् पानीयमानीयताम् ॥

(आ) CRC 8.132, CPS 326.25.
(*c*) लुप्तवत् CRC.
(*d*) प्राणहरं हरिस्मरणवत् CRC.
Śārdūlavikrīḍita metre.

2084.

स्वच्छन्दवनजातेन शाकेनापि प्रपूर्यते ।
अस्य दग्धोदरस्यार्थे कः कुर्यात्पातकं महत् ॥

(आ) CNPL 164, CNŚ A 18, CNNM 81, CNŚIK 63, CPS 370.53.
(इ) H (HJ 1.70, HS 1.62, HM 1.67, HK 1.69, HP 1.52, HN 1.53, HH 16.22-3, HC 22.18-9).
(ई) SRBh 165.550, IS 7271.
(*a*) स्ववृन्द° IS.
(*d*) नरः [म°] CNPh; जनः [म°] IS.
Cf. JSAIL 24.161.

2085.

स्वतन्त्रः कुशलः शुद्धो बुद्धिमान् सुनिरीक्षकः ।
अवस्थादेशकालज्ञो मौहूर्तिक उदाहृतः ॥

(आ) CNSap 39.

2086.

स्वनामा पुरुषो धन्यः पितृनामा च मध्यमः ।
मातृनामाधमः प्रोक्तः स्यालनामाधमाधमः ॥

(आ) CNW 79. (Cf. No. 1260).
(इ) Cf. MP 21.99.
(ई) IS 7282. (Cf. ŚP 1487, SRBh 154.56).
(*d*) श्याल° CNW. For the meaning of श्याल° see CNW p. 429.

2087.

स्वभावो नोपदेशेन शक्यते कर्तुमन्यथा ।
सुतप्तान्यपि तोयानि पुनर्गच्छन्ति शीतताम् ॥

(आ) CNP I 93, (CNT IV 95), CNM 93.
(इ) P (Pts 1.257, PtsK 1.287).
(ई) Subh 37, IS 7302. (Cf. Subh 281, IS 7301).
(*a*) स्वभवेनो° CNP I, CNM, Subh; स्वभावनो° CNM.
(*b*) त शक्तः [श°] CNI I; कहशक्यं कर्त्तुकर्त्तुमन्यथा (*sic !*) CNM.
(*c*) सुतप्तमपि पानीयं Pts, PtsK; स्वतप्तानीह CNP I; सुप्तप्तानिच CNM.
(*d*) °च्छति Pts, PtsK; सीततां CNM.

2088.

स्वभावो यादृशो यस्य न जहाति कदाचन ।
अङ्गारः शतधौतेन मलिनत्वं न मुञ्चति ॥

(आ) CNW 76, CNL 95.
(ई) ŚKDr *ad* स्वभाव (ascribed to Cāṇakya), IS 7303, TP 369, Bahudarśana 85.
(उ) Vyās (C) 100.
(*c*) For धौत see CNW, p. 429.

2089.

स्वमर्थं यः परित्यज्य परार्थमनुतिष्ठति ।
मिथ्याचरति मित्रार्थे यश्च मूढः स उच्यते ॥

(आ) CVNS 17.19.
(इ) MBh (MBh [Bh] 5.33.31, MBh [R] 5.32.36, MBh [C] 5.1001).
(ई) IS 7304.

This maxim was probably incorporated in the CVNS text from MBh.

Cf. JSAIL 30.32.

2090.

स्वर्गापवर्गयोः पुंसां रमाया भुवि सम्पदाम् ।
सर्वासां कार्यसिद्धीनां मूलं तच्चरणार्च्चनम् ॥

(आ) CRC 8.160, CPS 344.32.

2091.

स्वाधीनवृत्तेः साफल्यं न पराधीनवृत्तिता ।
ये पराधीनकर्माणो जीवन्तोऽपि च ते मृताः ॥

(इ) GP 1.115.37.
(*b*) पराधीनवर्त्तिता GP in the *Puranic Anthology*, ed. by A. P. Karmarkar, Thalakwadi Belgaum, 1955.

2092.

स्वामिनि गुणान्तरज्ञे
गुणवति भृत्येऽनुवर्तिनि कलत्रे ।
मित्रे चानुपचर्यं
निवेद्य दुःखं सुखी भवति ॥

(आ) CNI I 235.
(इ) P (PP 1.210, PD 300.13, [cf. PRE 2.83 etc]), Vet 4.17 in *Dbe* (128.20).
(ई) JS 427.4, SRBh 385.324, IS 7343. (Cf. IS 7150).
(*a*) सौहृदचित्ते *e* in Vet ; गुणान्तररेरमी CNI I (*sic !*).

(*b*) विनयवतिक° *D* in Vet ; ऽनुवर्त्तन CNI I ; ऽनुकूलिनि PD; सुवर्तिनि JS.
(*c*) स्वामिनि सक्ति° *D* in Vet; चाव्यभिचारिणि PD.
(*d*) निवेध CNI I ; सुखां CNI I.

Āryā metre.

2093.

स्वेदितो मर्दितश्चैव रज्जुभिः परिवेष्टितः ।
मुक्तो द्वादशभिर्वर्षैः श्वपुच्छः प्रकृतिं गतः ॥

(आ) CNB 112.
(इ) H (HJ 2.137, HS 2.131, HM 2.138, HK 2.136, HP 2.125, HN 2.124, HH 64.5-6, HC 85.4-5). (Cf. PRE 1.78 etc.).
(ई) IS 7355.
(*c*) युक्तो IS.

ह

2094.

हंसो विभाति नलिनीदलपुञ्जमध्ये
सिंहो विभाति गिरिगह्वरकन्दरासु ।
जात्यो विभाति तुरगो रणयुद्धमध्ये
विद्वान् विभाति पुरुषेषु विचक्षणेषु ॥

(आ) CvW 8.8, CNI I 331. (Cf. No. 1108),
(ई) SRBh 176.963.
(उ) PrŚ (C) 100.
(*a*) रुचिरांतरपदेम° CvW ; कमलोदनबृदम° CNI I.
(*b*) सिंविहोभा° (second and third *akṣara-s* tr.) CvW ; न वरयर्वतमस्तकेषु CvW ; हिमवद्‌गिमस्तकेषु CNI I.
(*c*) जातो CvW ; रणभूमिम° CvW; राजयुथम° CNI I.
(*d*) पुरुपेषु [पु°] CNI I (scribe's error).

Vasantatilakā metre.

2095.

हन्तुर्याति न गोचरं किमपि शं पुष्णाति सर्वात्मना
ह्यर्थिभ्यः प्रतिपाद्यमानमनिशं वृद्धिं परां गच्छति ।
कल्पान्तेष्वपि न प्रयाति निधनं विद्याख्यमन्तर्धनं
येषां तान्प्रति मानमुज्झत नृपाः कस्तैः सह स्पर्द्धते ॥

(आ) CRC 2.38, CRBh II 2.30, CPS 36.31.
(*a*) हन्तुर्षाति CPS (printer's arror).
(*b*) गछति CRBh II.
(*c*) कल्पांतेपि न हि CRBh II; °मंतर्धनं CRBh II.
(*d*) °मुह्यति CRBh II ; नृपः CRBh II.

Śārdūlavikrīḍita metre.

2096.

हलशतपरिकृष्टेऽप्यूषरे नास्ति सस्यं
फलिनि परिचयास्ते नास्ति संप्रीतियोगः ।
मधुररससमेते स्वादुता नास्ति निम्बे
निजगुणविरहिण्यो जातयो नैव सन्ति ॥

(आ) CRC 3.58, CRB 3.58.
(*a*) शस्यं CRC.
(*b*) सम्प्री° CRC.

Mālinī metre.

2097.

हस्तपादसमायुक्तो दृश्यते पुरुषाकृतिः ।
शीतेन पीड्यते मूढो गृहं किं न करोति च ॥

(आ) CNN 74.
(इ) P (PP 4.56, Pts 1.391 and 4.98, PtsK 1.436, PM 1.167),
(ई) Cf. SuB 13.b.10.
(*a*) समोपेतो Pts 1.391, PtsK.
(*b*) दृश्यसे Pts, PtsK, PP (N in PP as above).
(*c*) शीतवातहतो Pts 4.98, PP ; विद्यसे PtsK ; भिद्यसे Pts 1.391 ; मूढ Pañc.
(*d*) कथं न (कस्मान्न) कुरुषे गृहम् Pañc.

This maxim was probobly incorporated in the C text from Pañc.

2098.

हस्ती साङ्कुशमात्रेण कशाहस्तेन वाजिनः ।
शृङ्गी लगुडहस्तेन देशत्यागेन दुर्जनः ॥

(आ) CNN 64. (Cf. Nos. 973, 1115, 1117).
(*a*) हस्ति अङ्कुच° CNN (MS).
(*b*) कसा° CNN (MS) ; वजिनं CNN (MS).
(*c*) शृङ्गिणो लकुड° CNN (*contra metrum*).
(*d*) दुर्जनं CNN (MS).

2099.

हस्तेन मार्जितं गात्रं श्वानो वस्त्रेण मार्जितः ।
शुनोच्छिष्टं भवेत् तुल्यं पुनः स्नानेन शुध्यते ॥

(आ) CNPN 67, CNI II 87,CM 177.

(*a*) मार्जयेत् CNI II.
(*b*) स्नानव° CNI II; वा पुनः [मा°] CNI II.
(*c*) °ष्टशरीरं च CNI II.
(*d*) स्नानेन शुध्यति CNI II.

2100.

हित्वा बाडवसन्निधिं शशधरो यातः शिरः शाम्भवं
तत्रासौ हरलोचनाग्निगरलज्वालाभिरुत्तापितः ।
तेनेन्दुर्दिवमाजगाम पतितस् तत्रापि राहोर्मुखे
प्रायो गच्छति यत्र भाग्यरहितस् तत्रैव यान्त्यापदः ॥

(आ) CPS 340.22.
(*a*) घातः CPS; शास्त्रवं CPS.

Śārdūlavikrīḍita metre.

2101.

हीनदुर्जनसंसर्गम् अत्यन्तविरहादरः ।
स्नेहोऽन्यगेहवासश्च नारीसच्छीलनाशनम् ॥

(इ) GP 1.109.16
(*d*) नारीसच्छीलनाशनम् GP (GPy as above).

2102.

हीनसेवा न कर्तव्या कर्तव्यो महदाश्रयः ।
अजा सिंहप्रसादेन वने चरति निर्भया ॥

(आ) CNW 93, CNPN 66, CNL 53, CNB 142.
(इ) H (HJ 3.11, HS 3.11, HM 3.11, HP 3.11, HN 3.11, HK 3.11, HH 74.24-5, HC 98.20-1).
(ई) IS 7402, Kk 101.
(*b*) कर्तव्य° CNL; महतश्रयः N in HP.
(*c*) अजः CNPN; पयोऽपि शौण्डिकीहस्ते Hit (HS as above; शौण्डिनी HP, HN).
(*d*) वारुणीत्य् (मद्यमित्य् N in HP, HN) अभिधीयते Hit ; निर्भयः CNPN.

Cf. JSAIL 24.108

2103.

हृष्यन्ति देवताः सर्वा गायन्ति ऋषयस् तथा ।
नृत्यन्ति पितरः सर्वे अतिथौ गृहमागते ॥

(आ) CNW 51.

(ई) SRBh 386.353, IS 7410.

(*d*) ह्यतिथौ SRBh, Böhtlingk suggests that it would be better to read in *b* च पितामहाः [ऋ°], however the maxim in the form given above is prevalent ; it is so quoted in SRBh (so also in MS A of CNW; see p.428).

SECTION C

अ

2104.

अकुलीनोऽप्यविद्योऽपि दैवतैरपि पूज्यते ।
सत्यधर्मविरुद्धानि कर्माणि नाचरेद् यदि ॥

(आ) CNPh 168. (Partly illegible).

(*a*) आढ्यो (?) CNPh.

(*b*) देव° CNPh.

(*c*) सत्ययज्ञविरुद्धानि (?) CNPh.

(*d*) नाचरेद् बुद्धः (?) CNPh.

2105.

अत्यासन्ना विनाशाय दूरस्था न फलप्रदा ।
तस्मादाहृत्य दातव्या भूमिः पार्थिवसत्तम ॥

(आ) CNPh 158. (Partly illegible and reconstructed). (Cf. No. 32).

(*a*) सत्यासन्न CNPh.

(*b*) य फलप्रदः CNPh.

(*d*) भूमिपा° CNPh.

2106.

अनृतं साहसं माया बलं बुद्धिः पराक्रमः ।
षडेते यत्र तिष्ठन्ति तस्माद् देवोऽपि शङ्कते ॥

(आ) CNI I 167. (Partly illegible and reconstructed).

2107.

अनैश्वर्ये त्रिधा भार्या पथिक्षेत्रे त्रिधा कृषिः ।
लम्बकः साक्षिणश्चैव पञ्चानर्था अलंकृताः ॥

(आ) CNPN 95, CM 197. (Partly corrected in accordance with E. Monseur's suggestions).

(*a*) अनैवर्ये CNPN (MS).

(*b*) कृपि CNPN (MS).

(*c*) नम्रकः [ल॰] CNPN (MS).

(*d*) असंकृताः CNPN (MS).

2108.

अन्योन्यगोप्यं त्रिदुषां तु लक्ष्यं
मदस्य तुल्याः प्रभवो भवन्ति ।
परस्परालिङ्गनतत्पराणां
न कान्तसौख्यं युवतीजनानाम् ॥

(आ) CNP II 29, CM 198. (Corrected in accordance with the suggestions of E. Monseur, but still not clear).

(*a*) विदुषा यू लक्षणं CNP II (MS).

(*b*) यदस्म तुल्या CNP II (MS).

(*d*) कान्ति CNP II (MS).

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

2109.

अरण्ये पुष्पितो वृक्षो दूरस्थाने च बान्धवः ।
समृद्धेनाऽपि किं तेन यः काले नोपतिष्ठति ॥

(आ) CNPh 99. (Corrupt and partly illegible).

(*a*) वृक्षा CNPh.

(*b*) बान्धवाः CNPh.

(*d*) (Has seven *akṣara-s*).

2110.

अर्थोपार्जनदक्षश्च क्षान्तिशीलः सदा भवेत् ।
न तत्र परकार्याणि विद्वानपि विशेषयेत् ॥

(आ) CNPh 150. (Partly illegible and reconstructed).

(*b*) क्षन्ति॰ CNPh.

2111.

अविश्वस्ता स्त्रियः सर्वा अधमोत्तममध्यमाः ।
यः कश्चिद्विश्वसेत् तासां पश्चात्तापैः स दह्यते ॥

(आ) CNPh 138. (Partly illegible and reconstructed).

2112.

अशीतास्तरणो माघे फाल्गुने पशुपक्षिणौ ।
चैत्रे जलचराः सर्वे वैशाखे नरवानरौ ॥

(आ) CNPh 91, CM 199. (Partly corrected in accordance with E. Monseur's suggestions).

(*a*) E. Monseur suggests अशितास्तरला.

(*b*) °पक्षिनो CNPh (MS).

(*c*) त्रे त्रे [चै°] CNPN (MS).

2113.

अश्वं नैव गजं नैव व्याघ्रं नैव च नैव च ।
अजापुत्रं बलिं दद्याद् देवो दुर्बलघातकः ॥

(आ) CvGt 7.14. (Corrupt and partly illegible).

(ई) SRBh 156.136, SRK 226.60.

(*a*) अश्वो नैव गजौ नैव CvGt.

(*b*) नैव सिंहस्त rest illegible CvGt.

(*c*) अजानां बलिरुद्दिश्य (?) CvGt.

2114.

अश्विनी जातको वत्सः कामधेनुस् तुरङ्गमः ।
जलमध्ये गतो दग्धो यथा राजा तथा प्रजाः ॥

(आ) CLI 2.7, CM 200. (Cf. CV 13.7, CL 2.7, CS 2.2).

(*b*) कामधेनु CLI.

2115.

असमर्थो भवेत् साधुर् निर्धनो ब्रह्मचार्यपि ।
व्याधिमान् देवपूजी च कुरूपा च पतिव्रता ॥

(आ) CvGt 8.16. (Mostly illegible and reconstructed).

2116.

आचारः खलु कर्तव्यः प्राणैः कण्ठगतैरपि ।
आचारैः शुध्यते देहो वस्त्रं क्षारोदकैरिव ॥

(आ) CNPh 124. (Corrupt, partly illegible and reconstructed).
(*d*) MS has only 6 *akṣara-s.*

2116 A.

आत्मध्यानान् निवर्तन्ते पुत्रा मित्राश्च बान्धवाः ।
येन rest illegible.

(आ) CvL II 3.8.
(*c*) आत्मव्यानान्ति CvL II.

2117.

आत्मनाम गुरोर्नाम नामातिकृपणस्य च ।
आयुष्कामो न गृह्णीयाद् ज्येष्ठापत्यकलत्रयोः ॥

(आ) CvGt 8.13. (Corrupt and illegible).
(*a*) अत्मनाम° (?) CvGt.
(*c*) अयुः श्रीमान् rest illegible CvGt.
(*d*) °ष्टापस कलत्रयः CvGt.

2118.

आत्मा यस्य वशे नास्ति कुतस्तस्य परे जनाः ।
आत्मनि वशमानीते त्रैलोक्यं वर्तते वशे ॥

(आ) CNI I 59. (Partly illegible and reconstructed).
(*c*) आत्मनं वशमानेति CNI I.
(*d*) वशं CNI I.

2119.

आयातस्य तु वित्तस्य त्यागं कुर्वन्ति ये नराः ।
न ते श्रीवृद्धिमायान्ति अतैलेन यथा प्रभा ॥

(आ) CvGt 6.15. (Partly illegible and reconstructed).
(*a*) 4 last *akṣara-s* illegible.

(*b*) नारा: CvGt.
(*c*) ते...श्री वृद्धि माया CvGt.
(*d*) तैलेन CvGt.

2119 A.

आरोग्यबुद्धिविनयोद्यमशास्त्ररागाः
पञ्चान्तराः पठनसिद्धिकरा भवन्ति ।
....

(आ) CRB II.30 *ab* (only).
(*b*) पन्चान्तराः CRB.

Vasantatilakā metre.

2120

आश्मव्यानान्ति transferred to 2116 A.

2121.

आसन्नमेव नृपतिर्भजते मनुष्यं
विद्याविहीनमकुलीनमसंस्तुतं वा ।
प्रायेण भूमिपतयः प्रमदा लताश्च
यः पार्श्वतो भवति तं परिवेष्टयन्ति ॥

(आ) CvL I 8.44. (Partly illegible and reconstructed).
(इ) P (PT 1. 18, PTem 1. 15, PN 1.16, PP 1. 28, Pts 1.35, PtsK 1. 41, PRE 1.20, PD 300.10), H (HJ 2.55, HS 2.55, HM 2.58, HK 2.58, HP 2.51, HN 2.50, HH 48.11-4, HC 64.5-8), *Dc* in Vet 5.132 (*ad* 5.4).
(ई) ŚP 1381, ŚB 2.595, SRBh 152.403, SuM 20.11, SRK 239.89, IS 1066.
(*a*) आसनमेव CvL I; भज... CvL I; नृ° भ° tr. ŚB.
(*b*) °हीनम...लीनमसं श्रुतं (गतं) CvL I; प्रज्ञाविहीनम् PT, PTem; निद्याविनोदम् PN; अथवा यदि [अकु°] Pts, HS, SuM; असंगतं H (but HṢ as above), Vet, ŚP, SRBh, SRK.
(*c*) प्रायेन भूमि...प्र...दालताश्च CvL I; लताय PS, PN; प्रियाश्च Vet; पतयो rest missing ŚB.

(*d*) यत्पास्वतो CvL I ; तत्परिवेष्ठियन्ति CvL I ; पार्श्वयोर् (यः missing) ŚB ; वसति P (but PN as above), H, Śts, SuM, SRK ; यत् पा° भ° तत् PP, Pts, PtsK, Vet, SuM.

Vasantatilakā metre.

2122.

उत्तमं पुष्करक्षेत्रं ताराक्षेत्रं च मध्यमम् ।
अधमं च कुरुक्षेत्रं प्रभासं त्वधमाधमम् ॥

(आ) CNP II 6, CM 202.

(*a*) पाहलीक्षेत्रं CNP II.

(*c*) चिहिडीक्षेत्रं CNP II.

(*d*) कासक्षेत्र धर्माधमम् CNP II.

E. Monseur suggests that this maxim should read :

उत्तमं पाटलीक्षेत्रं तालक्षेत्रं च मध्यमम् ।
अधमं चिपिटक्षेत्रं काशिकम् अधमाधमम् ॥

He bases this text on Varāh. Bṛh. 14.21-6 (see CM p. 40-1).

2123.

उत्तमैः सह सांगत्यं यत्प्राज्ञैः सत्यवादिभिः ।
बन्धनस्थोऽपि तिष्ठेत न तु राज्ये नराधमैः ॥

(आ) CNI I 21. (Partly illegible and reconstructed). (Cf. Nos. 169 and 292).

(*a*) साह CNI I; संग° CNI I.

(*d*) नुनुरा° (?) CNI I.

2124.

उदये ब्रह्मरूपस्तु मध्याह्ने च महेश्वरः ।
....

(आ) CRB 8.18 (*ab* only).

(*b*) मध्याह्नच CRB 8.18.

2125.

उन्नतं सदनमुच्चकैर्हयो
माहिषं दधि सशर्करं पयः ।
ऐणमांसमबला सुकोमला
लभ्यते कथमनर्च्चिते शिवे ॥

(आ) CRBh II 8.96. (Partly illegible and reconstructed).

(*b*) माक्षिकं CRBh II; सशकरं CRBh II.

(*c*) एनसाशमकला CRBh II.

(*d*) °च्चितो CRBh II.

Rathoddhatā metre.

2126.

उपानन्मुखभङ्गोऽपि दूरतो वापि वर्जनम् ।
उपकारगृहीतेन शत्रुणा शत्रुमुद्धरेत् ॥

(आ) CNP II 224, CM 203.

ab=CV 15.3 *cd* and *cd*=CN 20 *ab*. The scribe probably skipped some lines when transcribing the MS. Probably there were two maxims viz. CV 15.3 and CN 20. As worded in CNP II 224 the verse does not make sense.

(*b*) दुर्जनः [व°] CNP II.

(*c*) उपाकारीगृ° CNP II.

2127.

एका भार्या त्रयः पुत्रा द्वौ हलौ दश धेनवः ।
ग्रामेवासः पुरासन्नैः स्वर्गादपि मनोहरः ॥

(आ) CNI I 64 (*cd* partly illegible and reconstructed). (Cf. No. 206).

(*a*) भार्याः स्त्रयः पुत्राः CNI.

(*b*) धेनवा CNI.

(*c*) पुरासत्रै CNI (or perhaps better : पुरासत्तिः).

2128.

एकेनापाति लत्ता पतिवपुषि परेणापि पीतोऽस्ति तातो
भ्राता शप्तः परेण त्रिभुवनतलतोऽन्येन निष्कासितासि ।
छिन्नं गेहं परेणाऽऽकलि च तदपरेणास्ति सापत्न्यशीला
तस्मान् नित्यं द्विजेभ्यो मधुरिपुमहिले त्वं वियुक्ताऽसि मन्ये ॥

(आ) CRB 4.18 (*ab* only).
(*a*) पीतापि ताते CRB
(*b*) शस्त्रः CRB.

Sragdharā metre.

2129.

एकेनापि गुणवता विद्यायुक्तेन साधुना ।
कुलं पुरुषसिंहेन चन्द्रेणेव प्रकाश्यते ॥

(आ) CNI I 175. (Partly illegible and reconstructed).
(*c*) °सिंह नः CNI I.
(*d*) चंद्रेनेव .

2130.

एको वैश्यश्च द्वौ शूद्रौ ब्राह्मणास्त्रय एव च ।
विद्योपजीविनः पश्च न गच्छेयुः समं स्वयम् ॥

(आ) CvGt 8.14. (Partly illegible and reconstructed).

2131.

एत... क्रिया योग्यं सर्वसौ... ... ... ।
भुजंग... ... वाशं च दृष्टिव्याधि चिकित्सया ॥

(आ) CvL I 8.17, CvL II 8.9. (Partly illegible).

2132.

एतदेव हि पाण्डित्यम् इयमेव बहुज्ञता ।
अयमेव परो लाभो यत्स्वल्पाद् भूरिरक्षणम् ॥

(आ) CvṢ 6.15, CvA 6.15, CvL I 6.15, CvL II, 6.17, CvLd 6.13. (Corrupt and partly reconstructed).

(*b*) बहुज्ञात CvA.

(*c*) पुरोर्लोभ CvL I.

(*d*) यद् CvṢ, CvA, CvL I; अल्पादूरिर CvṢ; अल्पाद्भूरिक्षणम् CvA (in other sources corrupt or illegible).

2133.

एतानि मम पद्यानि पठित्वा यः सभां गतः ।
स सदा पूज्यते राज्ञा सद्धर्मो नृगणैरिव ॥

(आ) CvGt 8.20. (Mostly illegible and reconstructed).

(*a*) पद्यानं CvGt.

2134.

कर्तव्यमपि स्निग्धेन हृदयाकूतमात्मनः ।
....

(आ) CRB 3.45 (*ab* only).

2135.

किं जातैर्बहुभिः पुत्रैः शोकसंतापकारकैः ।
कार्यक्षेमकरं ह्येकं सिंहमेकं हि सिंहिनी ॥

(आ) CvH 3.12 (?) [Text not clear]. (Cf. No. 272). SRBh 90.10.

(ई) SRBh 90.10 *ab*.

(*a*) वहुभिः CvH.

(*b*) CvH adds after *b* the following जातश्चां——चेत् ॥ (and then *c* follows).

(*c*) कार्यक्षमकरं एकं CvH.

2136.

कुचैलाः कर्कशाः स्तब्धा स्वाधीनाः स्वयमागताः ।

(आ) CRB 5.11 (*ab* only).

2137.

कुभक्षं भक्षयेन् नैव कुभक्षाणि च रोगिणाम् ।
यो न बुध्येत मन्दात्मा स च सर्वत्र हन्यते ॥

(आ) CNPh 62. (Partly illegible and reconstructed).

2138.

कुराजनि कुतः सौख्यं संधिविग्रहचिन्तया ।
मित्रादपि भयं यत्र तत्र सौख्यं हि कीदृशम् ॥

(आ) CNI I 151. (Partly illegible and reconstructed).

2139.

कुसंबन्धे सुखं नास्ति कुभार्यायां कुतो रतिः ।
कुमित्रे नास्ति विश्वासो कुदेशे नास्ति जीविका ॥

(आ) CNI I 147. (Corrupt and reconstructed). (Cf. Nos. 282-3,286,288, 747,1071,1376-7).

(*a*) कुसंवधे CNI I; नास्ती CNI I.

(*b*) कुभार्यायां CNI I.

(*d*) जीवनं CNI I.

2140.

कृषिं नरो न यः कुर्याद् गावो यस्य न धेनवः ।
सततं तस्य दुर्भिक्षं नित्यं तस्य कुभोजनम् ॥

(आ) CNPh 106. (Partly illegible and reconstructed).

(*b*) धेवनः CNPh.

2141.

कृष्या जयति दुर्भिक्षं गोभिरामयिता जिता ।
जिता बलवता नारी वस्त्रशास्त्रजिता सभा ॥

(आ) CNPh 90. (Partly illegible and reconstructed).

(*a*) कृष्य CNPh.

(*b*) जितः CNPh.

2142.

कृष्या परिष्कृता भूमिर् भर्तृपक्षेण कन्यका ।
पिता परिष्कृतः श्राद्धैः शौचाचारेण ब्राह्मणाः ॥

(आ) CNP II 106, CM 46. (Corrupt; partly corrected in accordance with E. Monseur's suggestions).

(*a*) कृषि परिकृता भूमी CNP II (MS).
(*b*) ...तृपक्षेण कन्यका CNP II (MS).
(c) पितु परीक्षताश्वाद्वौ CNP II (MS).
(*d*) शोच° CNP II (MS).

2143.

क्वचिद् भूमौ शेते क्वचिद् अपि च पर्यङ्कशयनम् ।
स्वकर्मोत्पातवातेन नीयते तत्र तत् फलम् ॥

(आ) CRBh I 6.35. (Cf. No. 311).

Possibly wrongly copied for No. 311 (BhŚ 21).

(*b*) अपि पर्य CRBh I (*sic !*).
(*c*) स्वकर्मा° GRBh I.
(*d*) तत् om. CRBh I.

2144.

क्षान्तिरेव मनुष्याणां मातेव हितकारिणी ।
माता कोपं समायाति नैव क्षान्तिः कदाचन ॥

(आ) CNPh 139, (Partly illegible and reconstructed).
(*a*) मनुष्यणं CNPh.

2145.

क्षमूलमपि transferred to 2225 A.

2146.

क्षुत्पातजृम्भभावेषु जीव तिष्ठाङ्गुलिध्वनिः ।
गुरोरपि च कर्तव्यं न कुर्यात् ब्रह्महा भवेत् ॥

(आ) CNPN 105. (Partly illegible), CM 204.
(*a*) क्षुतपतन्जीवभावेषु CNPN.
(*b*) जीवतिष्ठद्धूलिध्वनिः CNPN'

2147.

गतेन गौरवं नास्ति आगतेन धनक्षयः ।
ईश्वरेण च संसर्गो नानिषेविणि रोच्यते ॥

(आ) CNPN 74, CM 206. (Cf. No. 1506). (Partly reconstructed).

(*d*) नासानिर्षीणवोच्यते CNPN (MS).

2148.

गुणेष्वेवादरः कार्यो निर्गुणैः किं प्रयोजनम् ।
न घण्टैर्विक्रयं यान्ति गावः क्षीरविवर्जिताः ॥

(आ) CNI I 46. (Partly illegible and reconstructed). (Cf. No. 348).
(*a*) गुणेनेवा° CNI I.
(*b*) त्यगु° (?) CNI.
(*d*) °र्जिता CNI I.

2149.

गुरुपत्नी राजपत्नी शूरभार्या कुलोद्भवा ।
अर्थलुब्धा च या नारी त्यजेदेता विचक्षणः ॥

(आ) CNPh 131. (Corrupt and partly illegible; reconstructed, *d* has 7 *akṣara-s*) (cf. No. 866).
(*d*) विक्षणः CNPh.

2149 A.

गुरौ विद्यावयोवृद्धे सुविधौ च तपोऽधिके ।
कुपिते नोत्तरं दद्यात् सर्वत्रेश्वरधीर्बुधः ॥

(आ) CNI II 89. (*a* missing; partly illegible and *d* corrupt; recostructed).
(*d*) सर्वत्रेरिवधिर्बुद्धः CNI II.

2150.

गोत्रक्षुण्णमर्कस्यान्तं कुलान्तं प्रभवः स्त्रियः ।
राज्ञः श्रीर्ब्रह्मशापान्ता पापान्तं ब्रह्मवर्चसम् ॥

(आ) CNP II 80, CM 80. Unclear.

E. Mouseur suggests to read *cd* :

प्राज्ञत्वं ब्रह्मचर्यान्तं प्राज्ञान्तं ब्रह्म° and to compare it with CNG 311 (Cf. No. 1224).

(*a*) °क्षूनं°.

(*b*) कुलंतं CNP II ; प्रभव CNP II.
(*c*) °ज्ञ स्त्री ब्रह्मशापांतं CNP II.
(*d*) प्रलांतं त्रे° CNP.

2151.

गोपोषी धनकामी च अग्रवाग् बीजसंग्रही ।
चत्वारो नावसीदन्ति पञ्चमो ग्रामयाचकः ॥

(आ) CNP II 139. (Corrupt), CM 208.
(*a*) गोपोषिधनवापी CNP II (MS).
(*b*) अग्रवाकवि° CNP II.

2152.

गोहितः क्षेत्रगामी च कालज्ञो बीजतत्परः ।
उत्पन्नसंग्रही दक्षः कृषको नावसीदति ॥

(आ) CNPh 76.
(*d*) °सीदन्ती CNPh.

2153.

गौरवं गुरुषु स्नेहं नीचेषु प्रेम बन्धुषु ।
दर्शयन् विनयी धर्मी सर्वप्रीतिकरो भवेत् ॥

(आ) CNNM 62.

2154.

चरित्रं भूषणं स्त्रीणां नराणां भूषणं क्षमा ।
अपराधिषु सर्वेषु नृपाणां सैव दूषणम् ॥

(आ) CNPh 115. (Partly illegible and reconstructed). (Cf. Nos. 364, 523. 526, 1454, 1545, 1945).

2155.

चापल्यं लौल्यतां कोपं परिशून्यं च मत्सरम् ।
मूर्खं बालं च सर्पं च ब्राह्मणं नृपतिस्त्रियम् ॥

(आ) CNP II 135 *ab*/*dc*. (Corrupt; reconstructed as suggested by E. Monseur in CM 209).

(a) °ता CNP II.
(b) मूर्खं परिशून्य म° CNP II.
(c) मूख CNP II; सर्प CNP II.

2156.

चिन्तितं मनसा कार्यं कदाचिन्न प्रकाशयेत् ।
मन्त्ररक्षणयुक्तात्मा कार्यसिद्धिमवाप्नुयात् ॥

(आ) CNPh 152. (Partly illegible).
(c) मन्त्ररक्षणभूतात्मा CNPh.

2157.

जनस्यार्थेष्ववृत्तस्य अन्यदेशगतस्य च ।
तस्य शोकेन दग्धस्य सुहृद्दर्शनमौषधम् ॥

(आ) CNPh 166. (Partly illegible and reconstructed).
(a) °र्थेर्थ३° CNPh.
(b) वन्यदेशातनस्य CNPh,

2158.

जातिर्विद्या वयो रूपम् आरोग्यं वसुपक्षता ।
शीलवान् गुणसंपन्नः अष्टावेते परे गुणाः ॥

(आ) CNPh 25. (Partly illegible and reconstructed).
(a) जातिविद्या CNPh (MS).

2159.

ताम्बूलेन विना राजा चन्दनेन विना द्विजाः ।
कज्जलेन विना नारी एषां किम्नु विलोकयेत् ॥

(आ) CNPh 179. (Third *pada* missing; reconstructed). (Cf. No. 1497).
(b) दिजा CNPh.

2160.

तावद्धि शोभते मूर्खो नवशाटपटावृतः ।
काकस्य कोकिला यद्वत् स्वं शब्दं न च भाषते ॥

(आ) CNPh 103. (Partly illegibly and reconstructed).
(a) ताव शो° CNPh.

(*b*) लावशाधिशो......पटवृतः CNPh.
(*c*) काकस्याकाकिला... वत् CNPh.
(*d*) स्वंश... न CNPh.

2161.

तीर्थस्नानार्थिनी नारी पतिपादोदकं पिबेत् ।
शङ्करादपि विष्णोर्वा पतिरेकोऽधिकः स्त्रियाः ॥

(आ) CNPh 93 *ter*.
(*d*) ऽधिकस्त्रिया CNPh.

2162.

त्याज्या दुष्टमतिः कान्ता त्याज्यो राजातिनिर्गुणः ।
त्याज्यो भृत्यः परोऽज्ञातम् तथा ग्रामो बुभुक्षितः ॥

(आ) CvGt 6.19. (Partly illegible and reconstructed).
(*a*) दुष्टमतिकान्ता CvGt.
(*b*) °निगुण: CvGt.
(*c*) त्याज्यो...पराज्ञातिस् CvGt.

2163.

दाता पञ्चदशं रत्नं पुत्रः स्वः सप्तमो रसः ।
गानं तु पञ्चमो वेदो जामाता दशमो ग्रहः ॥

(आ) CvGt 8.17. (Mostly illegible and reconstructed).
(*a*) पंच CvGt.
(*c*) गानं तु...पंच... CvGt.

2164.

दानं दत्वा न जल्पेत तापं कृत्वा न कोपयेत् ।
न शोचयेद् रिपुं हत्वा कृत्वा धर्मं प्रकाशयेत् ॥

(आ) CNPh 71. (Partly illegible and reconstructed).
(*b*) शनं कृत्वा CNPh.
(*c*) °द्रिपं CNPh.
(*d*) कृत्वाधर्मं CNPh.

2165.

दीर्घशृङ्गमनड्वाहं रण्डां यौवनगर्विताम् ।
भृत्यमक्षरतं चैव दूरतः परिवर्जयेत् ॥

(आ) CNI II 93. (Partly illegible and corrupt; reconstructed).
(*cd*) भृत्यमक्ष ... तः १°.

2166.

दूरादुन्मत्तचित्तेव वसत् सर्वावलोकिता ।
भार्या याऽसदृशी गेहे पूर्वदुष्कृतसङ्गतिः ॥

(आ) CRBh II 1.42. (Corrupt).
(*d*) पूर्वदुष्ट(?)तसंगतिः.

2167.

द्रव्याणि सन्ततिस्तस्य सर्वं जीवति भवति ।
तस्मात् सर्वास्ववस्थासु रक्षात्मनो हि जीवितम् ॥

(आ) CNPh 128. (Partly illegible and reconstructed). (Not clear).
(*b*) सर्व CNPh; वति CNPh.
(*c*) °स्वस्थासु CNPh.
(*d*) रक्षात्मैत्र CNPh.

2168.

द्वौ चक्षुःसाधने चैव अष्टौ ध्याने समान् विधौ ।
निर्विचारं भजन्तेऽपि योषितस् तेन कारयेत् ॥

(आ) CNP II 180. (Corrupt. *b* has 9 *akṣara-s*), CM 211.
(*b*) ध्यानैन समा विश्नौ CNP II.

2169.

धनार्थी कुरु वाणिज्यं मानार्थी गच्छ भूमिपम् ।
ऋतौ स्त्रियमपत्यार्थी विद्यार्थी च गुरुं श्रुतम् ॥

(आ) CNPh 117. (Corrupt ; partly illegible and reconstructed). (*d* has only 7 *akṣara-s*).

(*a*) धनार्थी कुरु वणिज्यं CNPh.
(*b*) गछ° CNPh.
(*d*) च हृ श्रुतम् CNPh.

2170.

धन्या पतिव्रता नारी धन्यः पुत्रोऽपि पण्डितः ।
धन्या पुत्रवती नारी धन्यं पूतं च जीवनम् ॥

(आ) CNI II 54. (Partly illegible and reconstructed).

2171.

धर्माय दीयते दानं किंचिच् चैव भयादपि ।
किंचित् प्रत्युपकाराय प्रीतिस्नेहाय किंचन ॥

(आ) CNPh 113. (Partly illegible and reconstructed).
(*b*) किंचिद्दानभापादपि CNPh.
(*d*) प्रीतिस्नेहा ..CNPh.

2172.

धर्मार्थं दीयते किंचिद् भयात् किंचित् प्रदीयते ।
उपकारवशात् किंचिच् चतुर्थं खलु निष्फलम् ॥

(आ) CNI I 212. (Partly illegible and reconstructed).

2173.

न गजानां सहस्रेण न च लक्षेण वाजिनाम् ।
तथा संसाध्यते राज्ञां दुर्गेणैकेन यद्भवेत् ॥

(आ) CvL I 8.47. (Partly illegible and reconstructed).

2174.

न चौरचोर्यं नृपतेर्न हार्यम्
न भ्रातृभाज्यं न करोति भारम् ।
व्यये कृते वर्धत एव नित्यं
विद्याधनं सर्वधनप्रधानम् ॥

(आ) CNM 41, CNMN 41.

(ई) (Cf. SRBh. 30.13).
(*a*) न चोरहार्यं न च राजहार्यं SRBh.
(*b*) न भृत्यभागं CNN; न च भारकारि SRBh.
(*c*) व्यई CNM.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

2175.

न द्विजः शूद्रकर्माणि न शूद्रो ब्राह्मणक्रियाम् ।
न कुर्यात् पण्डितः स्तेयं न मूर्खः संस्कृतं वदेत् ॥

(आ) CNPh 59. (Mostly illegible and reconstructed).
(*a*) कर्मापि CNPh.
(*c*) स्थेयं CNPh.

2176.

नरेन्द्रान्नावमन्येत ब्राह्मणान्न प्रकोपयेत् ।
ईश्वरैर्न समं गच्छेत् न च क्रीडेद् भुजङ्गमैः ॥

(आ) CNPh 55. (Partly illegible and reconstructed).

2177.

नश्यन्त्यर्थाः प्रयोगेण भार्या परगृहेण च ।
गावः प्रकीर्णचारेण शूद्राचाराद् द्विजोत्तमाः ॥

(आ) CNPh 81. (Corrupt and partly illegible; reconstructed). (In *ab* nine *akṣra-s*).
(*d*) शूद्रचा।द्विजोतमाः CNPh.

2178.

निधनेनार्थकामो वा अर्थादेव हि शक्यते ।
अर्थैरर्था निबध्यन्ते गजैरिव महागजाः ॥

(आ) CNPh 155. (Partly illegible and reconstructed).

2179

पङ्कपरिगतेः transferred to 2216 A.

2180.

पत्नी वामे त्रिभिस्थानैः पितृणां पादशौचने ।
रथारोहणकाले तु यागकाले सदा भवेत् ॥

(आ) CNPh 176. (Partly illegible).
(*a*) स्थाने CNPh.
(*b*) पितृणां CNPh.
(*c*) रथी° CNPh.
(*d*) ...काले CNPh.

2181.

परमपुरुषश्चैव विशिष्टो नन्दनं वनम् ।
गुहामिव प्रवर्ज्यन्ति सुखं च हैमनं गिरिम् ॥

(आ) CNPN. (One of the four closing stanzas), CM 213.
(*b*) गिरि [व°] CNPN.
(*c*) गुफामथ प्रवर्ज्यति CNPN.
(*d*) सुखं च हेमनं वनम् CNPN.

2182.

पार्थिवस्य च वक्ष्यामि मन्त्रिणो गुणलक्षणम् ।
प्रजापतिः महीपालो भृत्या कोषस्य रक्षकाः ॥

(आ) CNPh 142. (Partly illegible).
(*c*) प्रजापती CNPh.
(*d*) रक्षकः CNPh.

2183.

पार्थिवस्य तु वक्ष्यामि भृत्यानां गुणलक्षणम् ।
स विज्ञो यो महीपालः पूर्वं भृत्यं परीक्षयेत् ॥

(आ) CvL I 8.16, CvL 8.5. (Partly illegible and reconstructed), CNI I 258
(cf. No. 659 and 660).
(*a*) वक्षामि CvL I, CvL II.
(*b*) भृत्य...लक्षणम् CvL I, CvL II.

(*c*) महीपत्नं CvL I, CvL II.
(*d*) परिक्षयेत् CvL I, CvL II,

2183 A.

पिबन्ति नद्यः स्वयमेव नाम्भः
स्वयं न खादन्ति फलानि वृक्षाः ।
नादन्ति सस्यं खलु वारिवाहाः
परोपकाराय सतां विभूतयः ॥

(आ) CRB I.48 *a* (only).
(*a*) नद्यः पिबन्ध्यः स्व° CRB.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

2184.

पिता धर्मः पिता स्वर्गः पिता हि परमा गतिः ।
पितरि प्रीतिमापन्ने प्रीयन्ते सर्वदेवताः ॥

(आ) CNPh 130. (Partly illegible).
(*b*) परमगतिः CNPh.

2185.

पुत्रो बन्धुर्हि सम्पत्तौ विपत्तौ च त्यजेदसौ ।
दैवमेव परं बन्धुर् मृतेऽपि च न मुञ्चति ॥

(आ) CNI II 71. (Partly illegible and reconstructed).
(*a*) बन्धु... CNI II.
(*c*) दैव एव CNI II.

2186.

प्रतारकेषु या शोभा परदारेषु या रतिः ।
भोजनं च परायत्तं तिस्रः पुंसां विडम्बनाः ॥

(आ) CNI II 80. (Partly lilegible and reconstructed). (Cf. No· 324).
(*a*) ...केषु CNI II.

2187.

प्रवाहगतलोकोऽयं न कोऽपि गुणरागवान् ।
काकेभ्यो दीयते दानं न हंसे पिककाकयोः ॥

(आ) CvTb 8.20, CM 214.
(*b*) गुणरांमवान् CvTb.
(*d*) हंसं CvTb; °कयो CvTb.

2188.

प्रिया न देवकी प्रोक्ता विद्यमानेषु पक्षिषु ।
न च दैवं न च लक्ष्म स्वरूपं तत्र कारणम् ॥

(आ) CNI II 86 (*d* illegible; *c* corrupt and reconstructed).
(*a*) क्रिया CNI II.
(*b*) विद्यमनेषु CNI II.
(*c*) च न दैवं न च लक्षणं CNI II (*contra metrum*).

2189.

बलं शीलमनालस्यं पाण्डित्यं मित्रसङ्गतिः ।
अचौरहरणीयानि पञ्चैतान्यक्षयो निधिः ॥

(आ) CvGt 3.7.
(*d*) निधि CvGt.

2190.

भवितव्यं भवत्येव कर्मणां गतिरीदृशी ।
विपत्तौ किं विषादेन संपत्तौ हर्षणेन किम् ॥

(आ) CNPh 173, CNI I 179. (Partly illegible and reconstructed). (Cf. No. 731).
(*b*) °णामीदृशी गतिः CNI I.
(*d*) हर्षितेन CNI I.

2192.

मृदुपवनहताग्रकदलीदलविन्दुनिभं
तडिदनलाग्रकूटशरदम्बुधरध्वनिवत् ।
जगदतिचञ्चलं सकलमित्यवगम्य बुधः
पिबति सुभाषितामृतरसं श्रवणाञ्जलिभिः ॥

(आ) CRC 4.42, CPS 104.59. (Corrupt).
(*a*) °निभं om. CRC.
(*b*) तडिज्ज्वलनशिखाकलापशरदम्बुध्वनिवत् CRC.
(*c*) चपलं CPS (*contra metrum*); बुधाः CRC.

Nardaṭaka metre (in *a* corrupt).

2193.

यथैव मधुपानेन मूर्खो मृत्युं न पश्यति ।
तथा ज्ञानाम्बुपानेन मरणं नैव पश्यति ॥

(आ) CNI II 72. (Partly illegible and reconstructed).
(*c*) तथा...पाने...

2194.

यदि यास्यसि नाथ निश्चितं
यामि यामि वचनन्तु मा वद ।
अशनेः पतने न वेदना
पतनज्ञानमतीव दुःसहम् ॥

(आ) CPS 252.85. (Corrupt and reconstructed).
(*b*) यानि यामीति वचनन्त CPS.
(*c*) अशनैः CPS.
(*d*) पतनज्ञान° CPS.

Vaitālīya metre.

2195.

य स्तेयी कुरुते दानं स दाता निरयं वसेत् ।
तद्दानफलमाप्नोति धनस्वाम्येव निश्चितम् ॥

(आ) CRCa II 51. (Partly illegible and reconstructed). (Cf. No. 69).

2196.

यस्य चात्मसमो नास्ति स्वयं वा न करोति यः ।
स पूर्ववित्तप्रणाशाय का रक्षा तस्य जायते ॥

(आ) CNPh 77 (corrupt [c has 9 *akṣra-s*] and is illegible; reconstructed).
(*c*) °प्रनाशाय CNPh.

2197.

यस्य न संपदि हर्षो
विपदि विषादो रणे च भीरुत्वम् ।
तं भुवनत्रयतिलकं
जनयति जननी सुतं विरलम् ॥

(आ) CNPh 174. (Partly illegible and reconstruted).

Āryā metre.

2198.

यस्य भार्या च संतुष्टा(!) ... च गृहेषु च ।
यस्य मित्रं ... दुष्टं धनहीनं गृहं तथा ॥

(आ) NPh 63. (Partly illegible).

2199.

यस्य भार्या शुचिर्दक्षा भर्तारमनुगामिनी ।
नित्यं मधुरवक्त्री च सा श्रियो न श्रियः श्रियः ॥

(आ) CNG 16 (*c* illegible). (Variant of No. 839).

2200.

यस्य सत्पुस्तकं नास्ति पिता यस्य न पण्डितः ।
तस्य विद्या कथं ग्राह्या कूपमध्ये जलं यथा ॥

(आ) CvGt 8.18. (Partly illegible and reconstructed).
(*a*) स repeated twice CvGt.
(*cd*) कथं...मध्ये CvGt.

2201.

या परहृदयधनं परेण सह भाषते ।
परं निषेवते नित्यं सा त्याज्या दूरतो बुधैः ।।

(आ) CNP II 115, CM 212. (Corrupt and reconstructed).
(इ) In D of Vet 21.8 (p. 193).
(*a*) पंचस्वहृदयं धूर्ते CNP II (MS).
(*b*) सह भाषति CNP II (MS); परेणाऽऽत्तमभाषत Vet (better); परेणात्तमभाषत Vet (MS).
(*c*) परनिषेवने लुब्धे CNP II (MS).
(*d*) परमं स्थाप्यते यशः CNP II (MS).

2202.

यो सौ(स)रस्वतीतीरे(?) अपुत्रस्तापसो मृतः ।
रात्रि ... रविनाशाय तस्मै देयं तिलोदकम् ।।

(आ) CvL I 8 29, CvL II 8.21. (Partly illegible).
(*d*) तस्मिन्देयं तलो° CvL I.

2203.

रिपुणा सह सन्धाय यो विश्वस्तो वसत्यलम् ।
स सुप्त इव वृक्षाग्रे पतितः प्रतिबुध्यते ।।

(आ) CNI 109. (Partly illegible and reconstructed).
(*b*) विश्वस्पोत्रयत्पूलम् CNI I.
(*d*) प्रतितः CNI I.

2204.

ललाटे लिखिता धात्रा विन्दुर्जागरवासरे ।
षड्दिने लिखितं धात्रा हानिलाभं शुभाशुभम् ।।

(आ) CNPN 84. (Corrupt; partly corrected in accordance with E. Monseur's suggestions). CM 215. (Cf. Nos. 887,942,1384,1895).
(*c*) धाता CNPN.

2205.

वकाश्च राजहंसाश्च शुकाश्च सुखदाः प्रियाः ।
हदनो वर्तते मन्त्री हन्नतुण्डो हि वायसः ॥

(आ) CNPN 107, CM 205. (Partly illegible and reconstructed). (For suggested changes in *abc* see CM 41).

(*a*) गतश्च राजहंसश्च CNPN.

(*b*) सुखदा प्रियः CNPN.

2206.

वरं वनं वरं भैक्षं वरं भारोपजीवनम् ।
न तुष्टस्य धनाढ्यस्य भ्रूभङ्गकुटिलं मुखम् ॥

(आ) CNI I 72 (*cd* corrupt; *c* has 7 *akṣara-s*; reconstructed). (Cf. Nos. 907-9, 1920).

(*a*) भिक्षा CNI I.

(*b*) मारोपजिवनं CNI.

(*c*) तुष्टं धनायस्य (*sic!*) CNI I.

(*d*) °कुटिल मुर्ख CNI I.

2207.

वासना यदि भवेत् फलदात्री
किं करिष्यति तदा मम काशी ।
व्यापकस्तु भगवान् यदि रुद्रस्
तारकं किमिह नोपादिशेत ॥

(आ) CRBh II 5.23. (Corrupt in *d*).

(*d*) नोपदिशेत् CRBh II.

Svāgatā metre.

2208.

वासुदेवकथा नित्या वासुदेवकथा गुणाः ।
एष एव हि पर्यान्तं पृथिवी ... अर्थकथा ॥

(आ) CNI II 77.

2209.

विशाखान्तानि मेघानि प्रसूतान्तानि यौवनम् ।
कुलान्तानि च वैराणि मानान्तानि च याचकः ।

(आ) CNP II 44, CNI I 307, CvGt 7.12, CM 216. (Corrupt).

(*a*) विशाखांतारा CvGt, CNI I; तामेघा(:) CvGt, CNI I.

(*b*) प्रसूतंगत (°तागन CvGt) CNI I, CvGt.

(*c*) अ...तांतेगतावार्णा CvGt; कुलंतानि CNP II, CNI I.

(*d*) भिक्षांते गौरवं गतं CvGt; मानातं चैव याचन CNI I.

2210.

वृक्षस्यारोहणे मृत्युर् नद्याः संतरणेन च ।
गोविषाणेन सांनिध्यम् अजीर्णे भोजनं विषम् ।।

(आ) CNPh 89. (Partly illegible and reconstructed).

2211.

व्यसनार्ते कुतो निद्रा असन्तुष्टे कुतो रतिः ।
कुतो दरिद्रे सौख्यं च दुर्जने च कुतः क्षमा ।।

(आ) CNPh 114. (Partly illegible and reconstructed).

2212.

शकुनं च सशापश्च सामुद्रिकचिकित्सकाः ।
ज्यौतिषा गारुडाश्चैव कलौ भवन्ति वा न वा ।।

(आ) CNN 33.

(*b*) E. Bartoli has : सामूद्रिकच्चिकिरित्सका .

(*c*) E. Bartoli has : ज्योतीपागारुडस्चेव .

(*d*) E. Bartoli has : कलौभवतीवानवा .

2213.

शतं विहाय भोक्तव्यं सहस्रं स्नानमाचरेत् ।
लक्षं विहाय दातव्यं कोटिं त्यक्त्वा हरिं भजेत् ।।

(आ) CNN 11.

2214.

शरीरं कस्य पुत्रायुर् लोचनानि विहङ्गमाः ।
तन्मध्य उपकर्तव्यो विवेक्यत्र कियान्नहि ॥

(आ) CvP IV. (One of the four closing stanzas), CM 217.
(*a*) शरीरक्तस्य CvGt.
(*b*) विहंडणा CvGt.
(*c*) °कर्तव्य CvGt.
(*d*) क्रियतां CvGt.

2215.

शुष्को मीन स्त्रियो वृद्धा ग्रहा गावो नरेश्वराः ।
पूजितास्तुष्टिमिच्छन्ति द्विजेन्द्राश्च विशेषतः ॥

(आ) CNPh 118. (Corrupt and partly illegible; reconstructed). In CNPh this stanza is combined with the next stanza.
(*a*) शुष्क मीन (?) CNPh.
(*b*) नरेद्राणां CNPh.
(*cd*) CNPh has *dc*; my change.
(*c*) इछंति CNPh.
(*d*) द्विजेद्राश्च CNPh.

2216.

सङ्गपरिगतैः सम्यग् विकृतिर्नास्ति सज्जने ।
पूरप्रणोदितापोऽपि गम्भीर इव सागरः ॥

(आ) CvL II 3.14. (Partly illegible and reconstructed).
(*a*) पङ्ग° CvL II.
(*b*) विकृति नास्ति CvL II.
(*c*) पूर्यप्रणो...र्योऽपि CvL II.
(*d*) ...सागरः CvL II.

2217.

संपदोन्नतवृत्तानां तापयन्ति विपत्तयः ।
तृणोपचयसम्पर्कान् मेदिनी दाहमश्नुते ॥

(आ) CvṢ 8.17, CvA 8.17, CvW 8.15 (corrupt).

(*a*) संपदोन्नषु CvA; °दुनित CvW; वृत्ताना CvA; चंतानां CvW.
(*b*) विंज्ञायन्ते CvA; तायंति CvṢ; आसनाद्दी [ता°] CvW; विपत्तभिः CvA.
(*c*) तृणकाष्टादिसपर्कान् CvW.
(*d*) मेदनी CvW; वाहम् CvA.

2218.

संबलं कुरु यत्नेन अवश्यं संबलं ध्रुवम् ।
असाधुदेशे गन्तव्यं न साधुर्न च पण्डितः ॥

(आ) CNI II 57. (Corrupt; partly reconstructed).
(*d*) Last word reconstructed.

2219.

सत्यं तीर्थं तपस्तीर्थं ज्ञानं तीर्थं तथैव च ।
सर्वभूतदया तीर्थं क्षमा तीर्थमनुत्तमम् ॥

(आ) CvL I 8.18, CvL II 8.12. (Partly illegible and reconstructed).
(*d*) क्षमतीर्थम् CvL I, CvL II.

2220.

सत्यं धार......... क्षमा... ... ... ।
अन्धकारे... .... प्रयत्नेनैव धार्यते ॥

(आ) CvL I 8.19, CvL II 8.13. (Partly illegible).

2221.

सदौषधं च मन्त्रं च धातुविद्यां चिकित्सितम् ।
ज्योतिश्शास्त्रं च सामुद्रं पिता पुत्राय नो वदेत् ॥

(आ) CvGt 8.12. (Partly illegible).

2222.

सद्यो घृतमथो कृष्णा बाला स्त्री क्षीरभोजनम् ।
कूपोदकं वटच्छाया सद्यो वृद्धिकराणि षट् ॥

(आ) CvGt 6.8 (Partly illegible and corrupt; reconstructed). (Cf. Nos. 1038-9).
(*a*) कृष्णां CvGt.
(c) °दक CvGt; °छोया CvGt.
(*d*) वृद्धिकरणि CvGt.

2223.

सन्दिग्धे परलोके च त्यागमेवाचरेद् बुधः ।
नास्ति चेन्नास्ति नो हानिर् अस्ति चेन्नास्तिको हतः ॥

(आ) CNPh 160 (Partly illegible and reconstructed).
(उ) (Cf. SS [OJ] 117).
(*c*) दुर्जनस्यहतः किं स्याद् CNPh; my change.

2224.

स बन्धुर्यो हिते रतः सा भार्या या पतिव्रता ।
मित्रं तद्यत्र सद्भावः स देशो यत्र जीव्यते ॥

(आ) CNPh 94. (Partly illegible and corrupt; reconstructed; *b* has nine *akṣara-s* and *c* has 7 *akṣara-s*).
(*a*) संबधुर्योहितेरकः CNPh.
(*b*) सभा...पापापतिव्रतातन् CNPh.
(*c*) मित्रंजातसद्भावः CNPh.
(*d*) सेदेशो CNPh.

2225.

समक्षे गुरवस्तुत्याः परोक्षे मित्रबान्धवाः ।
कृते कर्मणि भृत्याश्च पुत्रा नैव न च स्त्रियः ॥

(आ) CNPh 105. (Partly illegible).
(*c*) भृत्यश्च CNPh.
(*d*) नता [न च] CNPh.

2225 A.

समूलमपि ताम्बूलं फालं दलितलाङ्गलम् ।
व्याकुलेन कृतं काव्यं व्यञ्जनं लवणं विना ॥

(आ) CNPN 99, CM 210. (Partly illegible and reconstructed). Not clear.
(*a*) क्षमू° or ताबू° [स°] CNPN (MS).
(*b*) दालि° CNPN.

2226.

सर्वत्र वसुधा पूता लेपो यत्र न विद्यते ।
यत्र लेपहता तत्र पुनर्लेपेन शुध्यति ।।

(आ) CLA 4.2, CLL I 4.2. (In both sources *d* different and corrupt; reconstructed). (Cf. No. 995).

(*a*) बसु° CLA.

(*b*) लेयो CLL I.

(*c*) लेपहृतस् .

2227.

स शोच्यो यस्य भार्या या परवेश्मनि गच्छति ।
दुःशीला त्यक्तलज्जा च सा जरा न जरा जरा ।।

(आ) CvL III 7.6 (Partly illegible).

(*a*) अशौच्य CvL II; वा [या] CvL II.

2228.

सहसा चिन्तितं कार्यं न कुर्यात् पण्डितः क्वचित् ।
दीर्घमालोचनं कृत्वा पश्चात्कार्यं समाचरेत् ।।

(आ) CNPh 133. (Partly illegible and reconstructed).

(*a*) सहस CNPh.

2229.

सिद्धमन्नं फलं पक्वं स्त्रीणां प्रथमयौवनम् ।
कालक्षेपो न कर्तव्यः क्षणं न प्रतिपालयेत् ।।

(आ) CvTb 7.8, CM 218.

(*c*) कर्तव्य CvTb.

(*d*) क्षुणं CvTb.

2230.

सिद्धिसारेण यो वैद्यः .... पण्डितः ।
गणिकां .... तिस्रःपुंसां विडम्बनाः ।।

(आ) CNP II 284, CM 218. (Cf. No. 1877).

(*a*) योर्वेयः CNP II (MS).
(*b*) कात्रेत्रर्पिर्दितः CNP II (MS) (?).
(*c*) गणितं षड सांडिन (?) CNP II (MS).
(*d*) त्रय पुसां CNP II (MS); °ना CNP II (MS).

2231.

सुवर्णशृङ्गीं कपिलां महीयसीं
कांस्यदोहां सवत्साम् ।
कृष्णे ... ... परित ... ...
विद्या ... ... पुरुषश्च दद्यात् ॥

(आ) CRCa I 3.17. (Partly illegible).
(*a*) °श्रृङ्गी कपिलं मह...CRCa I.
(*b*) °स्यादाहसवस्त्रम् (?) CRCa I.

Upajāti metre (Upendravajrā and Indravajrā).

2232.

सुविचारितकार्येषु विपदा नैव दृश्यते ।
नहि पथ्यानि यो भुङ्क्ते व्याधिना स विपद्यते ॥

(आ) CNPh 134. (Partly illegible and reconstructed).
(*b*) विपदं CNPh.

2233.

स्थानं त्रिकूटे परिखा समुद्रो
रक्षांसि योधा धनदाश्च मित्रम् ।
सञ्जीवनी यस्य मुखे (?) च विद्या
स रावणः कालवशाद् विपन्नः ॥

(आ) CvL I 8.37. (Mostly illegible and reconstructed). (Variant of No. 465).
(*a*) परिघासमुज्ञो CvL I.
(*b*) राक्षस्य जोधाधनदाचवि... CvL I.
(*c*) सजीवनी CvL I; विद्य CvL I.
(*d*) रावणकलव° CvL I.

Upajāti metre (Indravajrā and Upendravajrā).

2234.

स्थानत्यागात् कुसंबन्धात् गवां तरुणविक्रयात् ।
प्रधानवैरमूर्खत्वान् नरः सीदति पञ्चधा ॥

(आ) CNPh 145. (Partly illegible).

2235.

स्फुटवाक्यकविः प्राज्ञः सत्यवादी जितेन्द्रियः ।
सर्वस्य हि समो लोके एष साधुः स लेखकः ॥

(आ) CvGt 4.13. (Partly illegible and reconstructed). (Variant of No. 790).

(*a*) °क...प्राज्ञो CvGt.

(*d*) एष साश्च CvGt.

ADDENDA AND CORRIGENDA

To Vol. II, Parts II and III

Page :	Verse :	
3	between Nos 1 and. 2 :	*add* : अकारणं व्याकरणं see No. 112.
3	No. 2 line 4 :	*read* : संनिहितं
3	No. 2 line 8 :	*transfer* : "Bāṇa's etc." to verse 7 and delete (ई).
3	No. 2 line 9 :	*read* : (ई).SRBh 59. 221, SkV 1258.
3	No. 2 line 11 :	*add* : at the end : SkV.
3	No. 2 line 13 :	*add* : after (var.) : "कंप° SkV" and at the end of the line : "SkV".
6	No. 6 line 3 :	*add* : PrŚ (C) 42, LN (P) 125, DhN(P) 209, Nky (B) 153.
6	No. (*c*) line 2 :	*add* : after CNŚIV : नित्य मेवाप चार्येण PrŚ (C).
6	No. 6 (*c*) line 3 :	*read* : "CNMN" instead of "CNM".
6	No. 6 (*d*)	*add* : at the end : सत्यं PrŚ (C).
7	No. 9 (उ)	*add* : SS (OJ) 183.
7	No. 9 (*b*) line 3 :	*add* : after CLṢ : °पुत्र° [°वृत्त°] MBh(var.).
8	No. 9 (*c*) line 3 :	*delete* : "CNPh II".
9	No. 11 (ई)	*add* : SRBh 91.13.
9	No. 11 (*a*)	*add* : before "CR" "(अत्रो° MBh ⌊var.⌋)" and after "(var.)" *add* : "MBh (var.)".
9	No. 11 (*c*) line 3 :	*add* : at the end : स्व का° MBh (var.).
9	No. 11 (*d*) line 2 :	*add* : at the end : "MBh (var.); पुरातनम् MBh (var.).
10	No. 12 (ई)	*add* : at the end : VP 9.97.
11	No. 15 line 2 :	*read* : अवन्ध्यं for अवन्ध्यं.
11	No. 15 (उ)	*add* : ShD (T) 28.
11	No. 15 (*a*)	*add* : अर्जितस्य GP (var.).
14	No. 20 (ई)	*add* : SV 2670.
14	No. 20 (*a*) line 1	*add* : after "Śts (var)" "धैर्यात् क्लेशेन देहस्य SV".

Page :	Verse :	
16	No. 24 between line 1-2	*add* : (आ) SRS 1.3.
16	No. 24 (*a*)	*add* : द्युतिदर्पाद् SRS.
16	No. 24	*add* : (*c*) विनष्टो रावणो लोभाद् SRS.
16	No. 24 (*d*)	*add* : before "CR" "(अति°)" and at the end : "वर्जयेत् SRS".
16	No. 25	*delete* : whole of (ई).
17	No. 27 (*a*) line 1	*read* : "CV (var.); instead of "IS".
17	No. 27 (*a*) line 2	*add* : at the end : अतिरूपा हृता IS.
17	No. 27 (*c*) line 1	*read* : अतिदानाद्बलिर्बद्धो .
18	No. 29 (*b*)	*read* : "भवम्" instead of 'भूयः" and *add* : भूयः [भ°] CS; भूयं [भ°] CS (var.)
19	No. 31 (*d*)	*add* : in the beginning of the line : "वाच्चिह्नानि CV (var.) (*contra metrum*).
20	No. 32 between lines 3 and 4	*add* : (उ). Cf PrŚ (C) 3.
21	No. 33 (उ)	*delete* : *cd/ab* and *add* : , ShD (T) 197.
21	No. 34 (ई)	*add* : VP 9.49.
22	between Nos. 36 and 37	*add* : अदृष्टदानं कृतपूर्वनाशनं see No. 932.
22	No. 37 (*c*)	*read* : instead of "(var.)" "CR (var.)".
24	between Nos. 40 and 41	*delete* : अधमः etc. and insert instead : अधनः पतितो राजा see No. 1121.
27	No. 45 (*d*)	*add* : after 'MBh"— "(but D_1 as above)".
28	No. 47 (इ)	*add* : Narābharaṇa 119.
	(*a*) line 2 :	*add* : after 168 बहु वेदितव्यम् Nar°.
	(*b*) line 2 :	*add* : at the end : बहवश्च विघ्नाः Nar°.
	(*c*) line 2 :	*add* : at the end तदुपासितव्यं Nar°.
	(*d*) line 2 :	*add* : at the end : Nar°.
29	No 49 (इ) lines 1-2	*delete* : from : "13" to "be".
30	No. 50 (*d*) line 1	*read* : "वनं" instead of "°द्रुनं (व°)".
31	No. 51	*add* : (उ) Old Syriac 1.47.
33	No. 54 (ई)	*add* : IS 7444, TP 374 *ad/cb*.
33	No. 55 (ई)	*add* : Subh 195.
33	No. 55 (*a*)	*add* : before "°कर्तारं°" "अज्ञो (°ज्ञा) यो व्यपशीलश्च Subh".

Page :	Verse :	
35	No. 58 (ई)	*add* : SuB 15.3.
36	No. 60 (*b*) and (*c*)	*add* : twice after "CPS" and Vet "SRBh".
37	No. 63 (अ)	*add* : at the end : "Variant of No. 381".
38	No. 63 first (*c*)	*read* : "(*b*)" instead of "(*c*)".
38	No. 64 between (आ) and (ई)	*insert* : in some editions of Mn. interpolated verse after 11.4 (viz. in KSS 114).
39	No 66 between (ई) and (*c*)	*insert* . (उ) PrŚ (C) 42.
40	No. 68 (ई)	*add* : SV 3358, SRK 12.19.
41	No. 69 (ई)	*add* : SRHt 190. 37 (*b*) *add* at the end: SRHt.
43	at the end of the page :	*add* : अप्रमादमनालस्य see No. 355.
44	No. 73 (इ) line 2 :	*add* : BhPr 157.
	(*b*) :	*add* : at the end : देहिनः BhPr.
	(*c*) :	*read* : सुखानि च SV, BhPr.
	(*d*) :	*add* : affer "HP" "BhPr".
44	No. 74 (ई)	*add* : VP 1.61.
45	No. 75 (आ)	*read* : "CVLd" instead of "CVld".
47	No. 79 (ई)	*add* : VP 9.47 and *add* : (उ) PrŚ (C) 47.
48	No. 80 :	*add* : between (आ) and (ई) : (इ) BhPr 31.
	(*a*) line 1 :	*add* : before "शैलता"–"धुलि Pad".
	(*b*) line 1 :	*add* before तृणप्रायताम् शौलो [मे°] Pad; °कुणतां BhPr.
	line 2 :	*add* : at the end : तृणक्षीणतम् Pad; तृणप्रायतम् BhPr.
	(*d*) iine 4 :	*add* : after SV : Pad (but some texts in Pad as above).
	(*d*) line 4 :	*add* : at the end : कृष्णाय तस्मै (तुभ्य) [दै° त°] Pad.
49	No. 81 (इ) line 1 :	*add* : Any 9.73.
50	between Nos. 84 and 85	*add* : as first entry : अर्जितस्य क्षयं दृष्ट्वा see No. 15 and as last entry : अर्थाधीतश्च see No. 86.
51	Nos. 85 and 86	*transfer* after No. 93.

Page :	Verse :	
52	No 87 (इ) line 3 :	*add* : QMy in VCsr VIII. 2.
	(ई) line 1 :	*read* : "SRHt 191. 48, SuB 14. 8, SRK 230.5" instead of "SRHt 19.148".
	(*a*) line 1 :	*read* : अर्थहानिर् (°र्णि VCsr) CN (var.), VCsr;
	(*b*) line 1 :	*add* : before "गृहे" " VCsr (var.)".
	(*c*) line 1 :	*add* : before 'मानं"—चा (त्वं) वमानं VCsr;
53	No. 88 (ई)	*add* : ASS *ac/bd.*
54	No. 89 before (*a*)	*add* : (उ) PrŚ (C) 13 and in line 2 *read* : IS 602 and 2291.
56	No. 92 before (*a*)	*add* : (उ) NM (T) 6.9, PrŚ (C) 12.
56	No. 92 (*a*)	*read* : "[ते°]' instead of [ति°].
57	No. 93 (*c*) linc 1 :	*read* : विच्छिद्यन्ते instead of व्यच्छिद्यन्ते.
	line 2 :	*add* : after "MBh (Bh)"—"MBh (R)".
58	No. 95 (ई)	*add* : Any 83.61.
58	No. 95 (*a*) and (*b*) and(*c*)	*add* : at the end "Any".
59	No. 96 (ई)	*add* : SSB 943.419.
59	No. 97 (*a*)	*read* : अवश्यायजूलैः
60	No. 98 (इ) line 2	*add* : after " 11 12" —" (in some texts *ad/cb*)".
60	No. 98 (ई)	*add* : SRHt 237.19, VP 9.95.
63	No. 102 (अ)	: *delete* : "201" after "Q".
	(इ) line 3	: *add* : Vi 20.48.
	(*b*)	: *add* . चण्यथ [भा°] Vi.
	(*d*)	: *add* : after "as above)" "MBh (var.)".
67	No. 110 (ई)	: *add* : NBh 178.
67	No. 110 (*a*) line 1	: *add* : after PX,—"NBh",
67	No. 110 (*a*) line 2	: *add* : before "नष्टा"—यतिर् [द्वि°] Vyās (C).
67	No. 110 (*b*) line 6	: *add* : after "PX" "NBh".
67	No. 110 (*b*) line 7	*add* : after "HP (var.)" —"Vyās (C)".
67	No. 110 (*d*) line 1	*add* ; at the end पण्यस्त्रीभिः NBh;
69	No. 114 (ई)	*add* : at the beginning of the line "SRHt 231.1" and in the next line (उ) Vyās (C) 33.
70	No. 114 (*b*)	*add* : at the beginning of the line : सज्जनोऽपि विगर्ह्यते SRHt, Vyās (C).
	No. 114 (*c*) line 2	*add* ; before "मेभेषु"—"सम्पर्कात्" SRHt;

Page :	Verse :	
71	No. 117 (ई)	*add* : at the beginning of the line : SRBh 156.14, SSB 485.149.
73	No. 118 (आ)	*read* : "CM 182" instead of "CM 105".
73	No. 120 (उ)	*read* : NŚ (OJ) 3.2 *cb/ad*.
73	No. 120 (*b*) line 1	*add* : before "CR"-(°नै).
73	No. 120 (*b*) line 2	*add* : before "SRBh" "GP".
73	No. 120 (*b*) line 3	*add* : at the end : अस्थिरं धनयौवनम् NŚ (OJ).
73	No. 120 (*c*) line 1	*add* : at the beginning of the line : अस्थिरं हि गृहारामम् NŚ (OJ).
73	between 120 and 121 :	*add* : between अस्मान् etc. and अहानि°चरु° the following : अहं मुनीनां वचनानि वच्मि see No. 338.
74	No. 123	*add* : between (ई) and (*a*)—(उ) old Syriac 1.6.
74	No. 123 (*a*) line 2	*add* : before "बुद्धेर्" °शून्ययुद्धे PS (var.).
75	No. 123 (*b*) line 1	*add* : at the beginning of the line : श्रुत° PT.
75	No. 123 (*b*) line 3	*read* : बहूभिः परिष्कृतस्य .
75	No. 124 (ई)	*add* : before "SRHt" "Cf."
75	No. 124 (उ)	*add* : before "SS (OJ)" "Cf."
75	No. 124 (*b*)	*add* : after "SRHt"—"SS (OJ)".
75	No. 124 (*c*)	*add* : before "SRHt" (°त्तिना; °त्तीन; °त्तिना; °त्तेना or °त्तिंने) and after "SRHt" "SS (OJ)".
75	No. 124 (*d*)	*add* : at the beginning of the line : कस्य परोनिधिः SS (OJ).
76	No. 125 (ई)	*add* : SkV 1231 *cd/ab*, Sama 1 अ 104.
76	No. 125 (*a*)	*add* after "SRBh" "SkV" and at the end बलविचित्राणि Sama.
76	No. 125 (*b*)	*add* : at the end : "SkV".
79	No. 128 (ई)	*add* : at the end : Sama 1 आ 44, Vidy 337.
79	No. 128 (*a*)	*add* : at the beginning of the line : सुजनो [कु°] Sama, Vidy.

Page :	Verse	
79	No. 128 (*b*)	*add* : at the beginning of the line : ऽपि मधुरं क्षरतीक्षुदण्डः [स° व°] Sama; मधुर-मुद्गिरीक्षुदण्ड: Vidy.
79	No. 128 (*d*)	*add* : after first "SV" "हास्येन तद्व Sama". and after second "SV" Sama).
79	No. 128 (*d*) line 2	*add* : at the end : कलहेनवाक्यम् Sama; ऽप्यत्राच्यम् Vidy.
82	No. 134 (ई)	*add* : Sama 1 आ 42.
83	No. 134 (*a*)	*add* : at the end : Sama.
83	No. 134 (*c*)	*add* : before भवैन् "°द्वेषान् Sama 1 and *insert* a new line : (*d*) वृद्धद्वेषात् Sama 1; °द्वेषात् Sama. 2.
85	No. 138 (*c*)	*add* : at the end : वैराग्यमाणानि CR (var.).
86	No. 140 (ई) line 2	*add* : Sama 1 आ 11.
86	No. 140 (*b*) line 2	*read* : instead of "ऋणे [रहः]"—शुश्रूयणे Sama.
86	No. 140 (*c*) line 1	*add* : after "SRBh" —"Sama".
86	No. 141 (ई) line 1	*add* : TP 384, Sama 2 श 29; 2 आ 6 and Sama 1 आ 10.
86	No. 141 (*b*) line 1	*add* : at the beginning of the line : महतां [श्री°] SRBh; and at the end of the line : छीमतामापदः कुतः Sama 1.
86	No. 141 (*c*) line 1	*add* : after "CvW" : कदाचित्कुपितो देव SRBh.
87	No. 141 (*d*) line 2	*add* : after "texts" Sama 1; and at the end of the line : संचितार्थोऽप न Sama; न नश्यति [वि°] SRBh.
87	No. 142 (ई) line 2	*add* : TP 383, Sama 1 आ 9 and 2 आ 5, VP 9.30.
87	No. 142 (*a*) line 2 and (*c*) line 2	*add* : at the end : रक्षेत् NM (T), Sama 2.
88	No. 143 (ई)	*add* : at the end : SSg 30.
88	No. 143	*add* : new (*d*) जनगम्यताम् SSg.
89	No. 145 (ई)	*add* : SRBh 383. 256.
89	No. 145 (*c*)	*delete*
89	No. 145 (*d*)	*delete* from "नरो°" to "as above)".

Page :	Verse :	
90	No. 147 (ई)	*add* : Sama 1 आ 6, Sama 2 ग 10, SRHt 52.11.
90	No. 147 (*c*)	*add* : after "162.428"—"Sama 1".
91	No. 148 line 4	*read* : शिष्टमतस्तरङ्गतरलं .
91	No. 148	*add* : a new (उ) Cf. PrŚ (C) 3.
91	No. 148 (*b*) line 1	*read* : "हृतम्" instead of : हुतम् .
91	No. 148 (*d*) line 1	*read* : वारितरङ्गगर्भचपलं .
91	No. 148 (*d*) line 2	*read* : last words : तरङ्गतरलैः CR (var.) and *delete* "CPS".
93	No. 157 (ई) line 2	*add* : after "21" Kṛtyakalpataru Vyavahāra kh. 630.2-3, Dh 1107.
93	No 151 (*a*)	*delete* : second entry and insert instead : मुदित (°ता हृष्टे VR, Dh; हृषिते हृष्टा Kṛtya° (var).
93	No. 157 (*c*)	*read* : Kṛtya°" instead of "IS".
93	No. 157 *d*)	*add* : विज्ञया [स्त्रिज्ञे°] Kṛtya (var.).
94	No. 152	*add* : (इ) Sama 1 आ 43.
94	No. 152 (*c*)	*add* : लभे Sama.
96	No. 156 (ई)	*add* : Subh 139, Sama 1 आ 5 and 2 आ 20.
96	No 156 (उ)	*add* : ShD (T) 98,
96	No. 156 (*a*) line 2	*add* : after "PD" "Sama".
96	No. 156 (*c*) line 1	*add* : after "H; Sama 1" एको विवेको ह्यधिको मनुष्ये Sama.
96	No. 156 (*d*) line 1	*add* : after ' H" and after CR (both times): "Sama 2".
96	No. 156 (*d*) line 3	*add* : at the end : Sama 2.
98	No. 159 (ई)	*add* : Sama 1 आ 24.
98	No. 159 (उ)	*add* : NŚ (OJ) 13.8,
99	line 6	*add* : H after "आहारो": "(or च द्विगुण हरो)".
100	No. 160 (ई)	*add* : Sama 1 इ 5 and 2 म 17, SSB 491.334.
100	No. 160 (*a*)	*add* : at the end : इक्षुदण्डस्थिलं Sama 1.
100	No. 160 (*b*)	*add* : at the end : मैमं Sama 1,

Page :	Verse :	
100	No. 160 (*c*)	*read* : instead of "SRBh"—(°नम) SRBh, SSB.
100	No. 160 (*d*)	*add* : in the beginning : इत्येषं मर्दनं शुभम् SSB.
100	No. 161 line 1	*read* : "इक्षुनपः" instead of "इक्षुरापः".
100	No. 161 (*a*)	*add* : Sama 1 इ 3.
100	No. 161 (*a*)	*read* : "इक्षुरापः" instead of "इक्षुनपः".
100	No. 161 (*c*)	*add* : at the end : कर्तव्या Sama.
101	No. 162 (*c*)	*add* : at the beginning of the line : समग्रज्ञः स्वामिभक्तः ŚP, SRBh.
103	No. 164 (ई)	*add* : SRBh 154.57, Sama (ई) 1, SRBh 104.5)
104	No. 165 (*c*) line 2	*read* : क्षुद्रान् SRBh.
105	No. 166 (ई)	*add* : Sama 2 इ 4.
105	No. 166 (*d*)	*add* : at the beginning : इष्टं धर्मेण योजयेत् Sama.
106	No. 167 (ई)	*add* : Sama 1 उ 4.
107	No. 169 (ई)	*add* : ŚB 2.617,
107	No. 169 (*b*)	*add* : at the end : ŚB.
108	No. 170 (*a*) line 1	*add* : after "above)" —Skm.
108	No. 170 (*c*) line 1	*read* : instead of "VC, Skm " (°क्ता SRK , VC, Skm, SRK.
108	No. 170 (*c*) line 4	*add* : after "above)" BhŚ.
108	No. 170 (*d*) line 1	*add* : after "VC" वरम् SRK, BhŚ,
111	No. 174 (ई)	*add* : at the end : SSg 1.62, Sama 1 उ 5 and 2 र 9, VP 9.70.
111	No. 174 (उ)	*add* : ShD (T) 56, Elāthi 80.
111	No. 174 (*a*) line 2	*read* : instead of SRBh—SRHt.
111	No. 174 (*b*) line 4	*add* : before "SRBh" —"H, SSg, Sama".
111	No. 174 (*b*) line 2	*add* : after "SuM" "SSg, Sama 2 and after "above)" H, SSg, Sama.
112	No. 175 (ई) line 3	*add* : at the end : Sama 1 उ 12.
112	No. 175 (उ)	*add* : Old Syriac 1.10.

Page	Verse :	
112	No. 175 (*b*) line 4	*add* : after VC "Sama".
113	No. 176 (ई)	*read* : instead of "Subh 33" 'and 7768, SRK 226.65, Subh 33, Sama 2 आ 7 and 29. VP 9,72
113	No. 176 (*b*) line 2 and (*c*) line 1	*add* : after "SRBh" (to the places) : SRK, Sama.
113	No. 176 (*d*) line 1	*add* : before "SuB" : (विव° Sama 2.29) SuB, Sama 2.29.
113	No. 177 (*a*) line 1	*add* : at the end : SSg 1.72 and *add* (उ) ShD (T) 96.
114	No. 178 between (इ) and (*ab*)	*add* : (ई) VP 1.4
115	No. 179 (ई)	*add* : at the end : Sama 1उ2 and 2 उ 15.
115	No. 179 (*b*) line 2	*add* : after CPS—"Sama".
115	No. 179 (*b*) line 1	*add* : after SuB'—'Sama".
115	No. 179 (*c*) line 1	*add* : after 'CPS"—'Sama".
115	No. 179 (*d*) line 1	*add* : at the beginning of the line : "न मर्यं चास्ति जाग्रतः Sama 2" and at the end of line 2 : जागरितो Sama 1.
118	No. 185 line 2	*read* : यः instead of कः.
119	No. 186 (ई) line 3	*read* : 292.4 (ascribed to C) and 314.119, SRHt 41. 25, Sama 2 प 15,...
119	No. 186 (*a*) line 1	*read* : 'नीचानं' "and after SuB" *add* : SRHt, Sama, SRBh, SSB.
119	No. 156 (उ)	*add* : PrŚ (C) 80.
119	No. 156 (*a*)	*read* : नीचानं for नीचनं and *add* alter SuB,—SRHt, Sama. SRBh, SSB.
119	No. 186 (*b*)	*add* : before "TP" Sama, SSB 314; अपकारय कल्यते SRHt
119	No. 186 (*c*)	*add* : at the end : भुजङ्गस्य SRHt.
120	No. 188 (ई) line 1	*add* : Sama 1 उ 10, SSH 1.19.
120	No. 188	*add* : (उ) Old Syriac 1.1.
121	No. 188 (*a*) line 2	*add* : at the end : Sama, SSH.
121	No. 188 (*d*) line 1	*add* : after "Cv (var.)" : परिवाह PT (var.).

Page :	Verse :	
122	No. 190 (ई)	*add* : Sama 2 प 56.
122	No. 190 (*b*) line 2	*add* : at the end : °नोद्धारकः Sama.
123	No. 191 (*d*)	*add* : after : D.H.H. Ingalls in his *Cāṇakya,s collection and Nārāyaṇa's Hitopadeśa* (JAOS 86 p.6) suggests rightly that this verse should read better.

क्षीरं न ह्यूधोविच्छेदात् पयोधनोरवाप्यते ।
एवं राष्ट्रप्रयोगेण पीडितान्नप्यते बलि: ॥

124	No. 192 (ई) line 3	*add* : Sama 1 ऋ 1 and 2 र 2, VP 9.88.
124	No. 192 (*c*) line 1	*add* : after SRBh —"Sama 2.
125	No. 194 (ई)	*add* : Sama 1 ऋ 2 and *change* "VS", into "SV".
126	No. 194 (*a*) line 2	*add* : after SRBh : "ऋणशेषश्चाग्निशेष: ŚP, Sama;
126	No. 194 (*c*) line 2	*add* : after PRE ; "पुनः पुनः प्रवर्तेत PT, SRBh; व्याधिशेषं च निःशेषं PP, FtsK; अविशेषं च नि:शेषं PS, PN, PRE.
128	No. 196 (*c*) line 1	*read* : वा पिपासायां PS, PN, PRE" ; and *add*: at the end of the line : PtsK".
129	No. 199 (*b*) line 1	*delete* : before CV : "(var.)".
131	No. 202 line 2	*read* : प्रातर्दश दिशो
136	No. 211 (ई)	*read* : SRBh 90.8, IS 1417 for SRBh 908.
138	No. 215	*add* : between (इ) and (*a*) : (ई) SV 2730.
138	No. 216	*add* : between (अ) and (*a*) : (ई) SuM 23.33.
138	No. 216 (*d*)	*add* : before "तारा-" तु [च] SuM;
146	No. 228	*add* : (उ) Old Syriac 1.57.
147	No. 230	*add* : (उ) SRN(T) 36, Old Syriac 1.20.35.
148	No. 230 (footnote)	*read* : "CRr" instead of "CRv".
149	No. 232	*add* : (उ) Old Syriac 1.24.
151	No. 236 (*c*)	*read* : वसिष्ठदत्तलग्नापि .
152	between Nos. 236 and 237	*add* : कर्मण्येव प्रधानत्वं see No. 236.

Page	Verse :	
163	No. 256 before (*a*)	*add* : (उ) Cf. PrŚ (C) 11.
168	No. 264	*add* : (उ) ShD (T) 157.
170	No. 269	*add* : (उ) ShD (T) 229.
178	No. 282	*add* : (उ) ShD (T) 3, NJ (T) 65; cf. PrŚ (C) 10.
179	No. 282 (*d*) line 1	*read* : "वर्जयेत्" instead of "वर्जजयेत्".
181	No. 286 before (*a*)	*add* : (उ) PrŚ (C) 21.
181	No. 287 line 1	*read* : कुरङ्गनातङ्गपतङ्गभृङ्ग .
187	No. 297	*delete* : "(उ) Vyās (C) 71.
193	No. 305	*add* : (उ) Old Syriac 1.60.
200	No. 316	*add* : (उ) PrŚ (C) 56.
201	before No. 38	*add* : क्षीरं च ह्यूध्नोविच्छेदात् See No. 191.
203	No. 321 line 1	*read* : सुपरुषं for सुपुरुषं .
203	No. 321 (*b*)	*add* : सुपुरुषं CR.
204	No. 323 line 2	*read* : "तथा न" instead of "तथापि".
204	No. 323 (*c*)	*read* : "तथापि" instead of "तथा न".
205	No. 324	*add* : (उ) ShD (T) 40, VŚ (T) 69, SRN (T) 259.
217	No. 341 (अ)	*read* : CR V 33.
218	No. 343 (उ)	*add* : ShD (T) 138, VŚ (T) 6, SRN (T) 8.
220	No. 346	*add* : (उ) ShD (T) 149, VŚ (T) 103.
225	No. 255 line 2	*read* : अप्रमादमनालस्यं .
238	No. 374 (अ)	*add* : at the end : 1349, 1752).
242	No. 381 (अ)	*add* : at the end : (Variant of No. 63).
245	No. 385 (ई)	*add* : SRHt 263.3.
245	No. 385 (उ)	*add* : Vyās (C) 17 *cd/ab*.
255	No. 402 line 2	*read* : साधुसाधारण: .
256	No. 404 (*d*)	*read* : [स°] instead of [°स].
268	No. 424 before (*a*)	*add* : (उ) PrŚ (C) 49.
271	No. 429 (उ)	*add* : Old Syriac 2.31.
273	No. 431 (उ)	*add* : Old Syriac 1.76.
279	No. 444 (ई) line 1	*add* : after 7.1 : — IS 2738.
282	No. 448 (ई) line 2	*add* : after 6.8 : — IS 2757.
285	No. 453 (ई) line 1	*read* : IS 2763 for 2783.
286	No. 456 (ई)	*read* : "SRBh" instead of "SR".

Page :	Verse :	
292	No. 466 footnote line 2	*read* : कुशल्येन and in (ई) *add* : IS 2852.
293	No. 469 line 1	*read* : नहि .
300	No. 482	*add* : (उ) ShD (T) 191, VS (T) 23.
308	No. 498	*add* : (उ) Old Syriac 1.104.
317	No. 514 (ई)	*read* : "SV" instead of "VS".
327	No. 531 (उ)	*add* : ShD (T) 104, VŚ (T) 100.
331	No. 539	*add* : (उ) Cf. PrŚ (C) 13.
338	No. 549	*add* : (उ) ShD (T) 62.
339	No. 557	*add* : (उ) MBh (Ju) p. 228.
343	No. 558	*add* : (उ) Old Arabic 3.208.
343	No. 558 (*c*)	*read* : (°श्रायम् PRE).
344	No. 560 before (*a*)	*add* : (उ) PrŚ (C) 8.
345	No. 561 (*c*) line 1	*read* : "सगाल" instead of "सृगाल".
346	No. 564 (उ)	*add* : Old Syriac 6.1.
354-5	No. 576 (इ), (*a*) (*d*)	*read* : "BhPr" instead of "BhP".
355	No. 577 (उ)	*add* : ShD (T) 110, VŚ (T) 74, SRN (T) 1.99.
356	No. 579 (ई)	*add* : IS 3549.
359	No. 584 (उ)	*add* : SRN (T) 66.
370	No. 604 before (*a*)	*add* : (उ) PrŚ (C) 64.
372	No. 608 (उ)	*add* : Old Syriac 2.40, Old Arabic 3.160.
377	between Nos. 616 and 617	*read* : 132 instead of '1302".
380	No. 621 (उ)	*read* : SRN (T) 282.
382	No. 625 line 2	*read* : लोकयात्राभयं .
385	No. 629 (ई)	*add* : SRHt 263.3 (a Vyāsaśataka) 631
		add : Vyās (C) 11.
387	between Nos 632 and 633	transfer पतेराक्षं विना after पतिरेव···
389	No. 636 (उ)	*add* : before "SS" : — MBh (Ju) p. 229.
391	No. 640	*add* : (उ) ShD (T) 156, VŚ (T) 21.
392	No. 641	*add* : (उ) PrŚ (C) 84.
393	No. 644 (ई) line 1	*read* : "SV" instead of "VS".
396	No. 649 (ई) line 2	*read* : p. 334 ascribed
397	No. 649 (उ)	*add* : ShD (T) 189, VŚ (T) 83, SRN (T) 210.

Page :	Verse :	
397	Second line from the bottom	*read* : पश्चाद्दु°...
402	No. 659 (*d*) line 2	*read* : "धने" instead of "धन".
403	No. 661 (इ) line 2	*read* : "13.21.19", instead of "[not yet issued; probably 13.2119.]".
403	No. 661	*add* : (उ) VŚ (T) 91.
405	No. 665 (उ)	*add* : NM (T) 7.46.
411	No. 675 (उ)	*add* : VŚ (T) 36.
413	No. 677	*add* : (उ) ShD (T) 234.
413	No. 677 (*c*) line 1	*read* : शो° न स° .
413	No. 678 (उ)	*add* : SRN (T) 242.
421	No. 691 (उ)	*add* : ShD (T) 73.
422	No. 692 (उ)	*add* : Vyās (C) 11, ShD (T) 260.
439	No. 719 line 1	*read* : "प्रगल्भो बुद्धिमान् वक्ता "instead of "बुद्धिमान्मतिमांश्चैव" and *trasfer* between Nos. 682 and 683.
439	No. 719 (*a*)	*add* : see addenda and corrigenda in Vol. II.2.
439	No. 720 (उ)	*add* : Old Syriac 1.43, NJ (T) 20, cf. SRN (T) 8.
458	No. 753 (*c*)	*add* : before first CR : (°देयं).
459	No. 755 (इ) line 2	*read* : MBh [C] 12.10842).
462	No. 762 (उ)	*add* : Old Syriac 1.105.
464	No. 766 (उ)	*add* : Ślt (OJ) 45.
467	No. 772 (उ)	*add* : Old Syriac 6.36.
472	No. 781 (उ)	*add* : NJ (T) 240.
477	No. 788 (उ)	*add* : SRN (T) 328.
480	No. 793 (ई)	*read* : SuM 10.24.
486	No. 802 (उ)	*add* : ShD (T) 16.
486	No. 803 (इ) line 3	*read* : Śukr.
486	No. 803 (उ)	*read* : SRN (T).
488	No. 806 (उ)	*add* : Nālaḍiyār 101.
490	No. 810 (ई)	*read* : IS 5158.
494	No. 816	*add* : (उ) ShD (T) 193.
500	No. 827 (ई) line 1	*read* : ŚKDr

Page :	Verse :	
503	No. 831 (ई) line 2	*add* : at the end : IS 2767.
503	No. 831 (उ)	*add* : Cf. ShD (T) 99.
504	No. 833	*add* : (उ) PŚ (T) 87.
516	No. 855 (इ)	*add* : (Cf. VCsr 9.1, Vet 21.13, GP 1.109.50.
516	No. 855 (ई)	*add* : (Cf. IS 5550).
524	No. 866 (ई)	*add* : NBh 218.
524	No. 866 (उ)	*add* : PrŚ (C) 82, Nidi-vĕṇbā 41.
529	No. 874 (*d*)	*read* : [प्राज्ञ°].
529	No. 875 (*c*) line 1	*read* : जिव्हां .
529	No. 876 (ई)	*read* : SuM 10*.
538	No. 890 (उ)	*add* : SRN (T) 225.
540	No. 894 (*a*) line 1 and (*c*) line 4	*read* : "ṢR" instead of "SR".
544	No. 899	*add* : (उ) Old Syriac 6.71.
545	No. 901 (*a*)	*read* : परिमाणेऽपि .
547	between Nos. 905 and 906	*read* : "कुराजराज्यं" instead of "कु°".
549	No. 908 before (*a*)	*add* : (उ) PrŚ (C) 93.
551	No. 911 (*d*)	*read* : "निवर्तचेत्" instead of "निवर्तवत्".
552	No. 913 (*d*) line 3	*add* : at the end of line : SSB.
552	No. 914 (उ)	*add* : PrŚ (C) 87.
558	No. 924A	*add* : (उ) Old Syriac 1.27, SRN (T) 248.
563	No. 933 (इ) line 2	*read* : Uebersetzung.
568	Nc. 942 (ई)	*read* : IS 6121 for 6141.
574	No. 952 (*b*) line 2	*delete* : "(var.)".
577	No. 958 before (*a*)	*add* : (उ) PrŚ (C) 2.
578	No. 959	*add* : at the end : and 6256.
586	No. 973	*add* : (उ) cf. LN (P) 90, DhN (P) 213, NKy (B) 119.
587	No. 974 (उ)	*add* : PrŚ (C) 19.
592	No. 983 (आ	*read* : CKl 51-2.
592	No. 983 (*a*) line 1	*read* : सकलावनमध्यरस्थो (शर्कर CKl) CS(var.), सर्करावसंबन्धेन.
594	No. 987	*add* : (उ) Oid Syriac 1.98.

Page :	Verse :	
613	No 1016 (*d*) line 1	*add* : after पाटने- (पाढने) Cv.
613	No. 1017	*add* : (उ) cf. Nālaḍiyār 74, Old Arabic 3.143.
615	No. 1020	*add* : (इ) L in VCbr 4 after 0.10 *cd/ab.*
615	No. 1020 (*a*)	*add* : at the end : °भारिखिन्नानां VC.
615	No. 1020 (*d*)	*add* : at the beginning : तिस्रो विश्रामभूमय: VC.
621	No. 1029 (ई) line 3	*read* : SV 3266,
621	No. 1029 (उ)	*read* : Vyās (C) 15.
623	No. 1033	*add* : (उ) Nālaḍiyār 171.
629	No. 1044 (*c*)	*read* : (धैर्येसौ°; °त).
629	the line before No. 1045	*transfer* : before No. 1044.
633	No. 1052 (उ)	*add* : Vyās (C) 76.
635	No. 1056 (उ)	*add* : Old Arabic 3.145.
640	No. 1063	*add* : (उ) Nitidviṣāṣṭikā 108.
640	No. 1063 (ई)	*add* : SRHt 36.30 and 239.41
640	No. 1063	*add* : (*d*) अपि सहवसत्पयसता SRHt, SRBh.
644	No. 1071	*add* : after 1072 : "2059".
650	No. 1081 line 1	*read* : *cf* instead of *cf.*
656	No. 1089 (आ) line 2	*read* : CnT III 58.7,
656	No. 1089	*add* : after "14.7"—cf.
659	No. 1095	*add* : (ई) cf. IS 7223 and (उ) Old Aratic 3.157.
659	page 659 last line	*transfer* : before No. 1095.
668	before No. 1108	*add* : हुंकार भृकुटीं नैव See No. 1213.
686	No. 1126 between (आ) and (*d*)	*add* : (उ) PrŚ (C) 101.
688	No. 1131 (*d*)	*read* : हन्ति.
690	No. 1136	*add* : (ई) IS 423, Subh 177 and (उ) Vyās (C) 74.
691	No. 1140 between (आ) and (*a*)	*add* : (उ) PrŚ (C) 89 and after (*a*) *add* : (*c*) °वद्ध : PrŚ (C). (*d*) भ्रति PrŚ (C).
691	No. 1143 line 3	*read* : वह्निविवर्धनाय.
693	Nos. 1147 and 1148	*transfer*.

Page :	Verse :	
693	No. 1149 (इ)	*read* : (इ) *D* and *g* after Vet 15.9.
694	No. 1150 (ई)	*add* : SuB 10.9, VP 9.4, ŚRK 223.20.
694	No. 1150	*add* : (उ) ShD (T) 2,
694	No. 1151 (आ) line 1	*read* : [corrupt*]).
696	No. 1156 (इ)	*read* : GP 1.111.19.
696	No. 1157 between (इ) and (*a*)	*add* : (ई) SV 3088, SRHt 49.12.
696	No. 1157 (*a*)	*add* : धीरः समीहते SV.
696	No. 1159 (ई)	*add* : TP 484.
696	No. 1159 (*a*)	*read* : अवमानं.
697	No. 1160 C	*read* : नास्ति द्रुम for द्रुमो नास्ति.
697	No. 1160	*add* : (ई) cf. IS 5071.
697	No. 1160 (*c*) line 1	*add* : after "द्रुमो" (for द्रुमो).
697	No. 1160 (*c*) line 2	*add* : द्रु° ना° CNF, CNI II; my change.
697	No. 1162 (ई)	*add* : Subh 170.
698	No. 1162 (*d*) line 3	*read* : °वः CNP II, VCsr, Vet.
698	No. 1164 (*c*)	*read* : प्रवर्तन्ते.
699	No. 1167 (इ)	*read* : PtsK 1.40, PM 1.15),
700	No. 1168 (*d*) line 2	*read* : H, SRBh.
701	No. 1171 (इ)	*read* : VCjr 20.3.
701	No. 1172 last line	*read* : instead of "Āryā......"— "Gīti-āryā metre".
701	No. 1173 (*d*)	*read* : नटवद् घूर्णते.
702	No. 1174 (उ)	*add* : at the beginning : MBh (Ju) p. 238.
702	No. 1176 (ई)	*add* : VP 9.65.
702	No. 1176	*add* : (उ) Old Syriac 2.48, Old Arabic 3.164.
704	No. 1180 (इ) line 1	*add* : before "H" "(cf. PtsD in J. Hertel's *Kritische*...... in ZDMG 56.314),".
704	No. 1180 (इ) line 1	*add* : at he end: Skm 5.35.2, Pad 110.31.
704	No. 1182 (ई) line 3	*add* : VP 8.10 and (उ) Old Syriac 1.73
705	No. 1182 (*d*) line 1	*read* : Skm.
706	No. 1185 (ई)	*add* : Subh 172.
707	No. 1186 (*d*)	*read* : "GP" for 'GPy".

Page :	Verse :	
708	No. 1191 (ई)	*add* : VP 9.55 and between. (ई) and (*a*) *add* (उ) PrŚ (C) 74
711	No. 1200 (ई) line 4	*add* : SRHt 14.1.
711	No. 1201 (ई)	*add* : = SuB 3 (1).
712	No. 1203 line 2	*read* : एकरात्रिप्रवालेन.
714	No. 1209 (*b*)	*read* : बदरी.
715	No. 1212 line 1	*read* : पातालाद्विषमिव
716	No. 1215 (ई)	*read* : SRK 31.1,
716	No. 1217 (ई)	*add* : at the end of line : MBh (C) 12.971-2).
719	No. 1225 line 1	*read* दु:खम्
719	No. 1225	*add* : (उ) cf. Nālaḍiyār 248.
720	No. 1231	*delete* (*c*) and *add* instead : (उ) SS (OJ) 38. (*a*) आ धूमाग्राग्निवर्तन्ते SS (OJ). (*b*) ज्ञातयः सह बान्धवैः (वान्धवे, वाण्डवे) SS (OJ). (*c*) यन SS (OJ); ते सह [त°] CPS; तैः सह SS (OJ),
721	No. 1234 (ई)	*add* : SRBh 65.20, Sama 2र 19
722	No. 1234 (*c*) and (*d*)	*add* : before "SRK"—"SRBh, Sama" four times.
722	No. 1236 (ई)	*add* : ŚB 2.598.
722	No. 1236 (*c*) line 2	*add* : at the end : ŚB.
723	No. 1239 line 2	*transfer* : "नव" to fourth *pāda*.
723	No. 1239 (ई) line 1	*add* : Sama 1 आ 15 and 2 न 11, VP 9.39, NT S; and *add* : between (ई) and *add* : (उ) PrŚ (C) 24.
723	No. 1239 (*b*) line 1 after 10.3;	*add* : मन्त्रमौषधमैथुने SRBh; मन्त्रौषधसमागमा: NT
723	No. 1239 (*b*) line 2	before "मैथुनम्" *add* ; Sama 2;
723	No. 1239 (*c*) line 1	*read* : तपो दानापमानं (°नो) च HJ, Sama;
723	No. 1239 (*c*) line 2	before "VC" *add* : °नाच्च NT).
723	No. 1239 (*c*) line 6	after "VCmr" : *add* NT).
724	No. 1239 (*d*)	*add* as first entry : नव गोप्या मनीषिभि: NT and as last entry . कारयेत् [य°] Sama 2.

Page :	Verse :	
724	No. 1240 (आ)	*add* : (cf. Yogavāsiṣṭha 6. 175,76, SRHt 189.22, SV 3307).
724	No. 1242 line 2	*read* : "मूकत्वं" for "मूर्खत्वं"
724	No. 1242 line 3	*read* : पात्रापात्रविचारभावविरहो
724	No. 1242 between (आ) and (इं)	*add* : (इ) VCjr 12.4 and of the end of (ई) *add* : Any 16.134, VP 5.12
724	No. 1242 (*b*) should	*read* : मूखत्वं Cr (var.); विदघते [वि°] Any; मौग्धं or मौख्र्यं VCjr (var.); मौढ्यं SRBh; तदेव [भ°] VC (var.).
724	No. 1242 (*c*)	*add* : at the end : °रमात्र° Cr; °रसार° Any; गच्छ Cr, Any.
725	No. 1243 (ई)	*add* : at the end : ŚB 2.616, VP 7.15.
725	No. 1243 (*c*) line 2	*ad1* : at the end : वात्स्यु° BhŚ (var.).
725	No. 1246 (इ)	*read* : "Pras. 21.8 ; (See also" for Prasaṅgābharaṇa".
728	No. 1255 after (आ)	*add* : (इ) Kṣemendra's Caturvarga-saṁgraha 4.4. (ई) SV 3312 (*a*) दुष्टा [इ] Catur° (*d*) स्वप्नमेवैतत् SV (var.).
729	No. 1256 (*a*) line 1 and line 2	*read* : CSC I.
729	No. 1257 (आ)	*add* : (cf. No. 1298).
730	No. 1258 line 2	*transfer* : "क्षणं" to fourth *pāda*.
730	No. 1260 (ई)	*add* : Sama 1 उ 18.
730	No. 1260 (*a*)	*add* : at the cnd : ख्याताः. Sama.
731	No. 1260 (*c*)	*add* : as first entry : स्वकुलैरधमा ख्याताः Sama.
731	No. 1260 (*d*) line 2	*add* : at the end : Sama.
732	No. 1265 (ई)	*read* : [IS 1227]).
732	No. 1266 (इ)	*read* : Padyasaṁgraha.
732	No. 1266 (ई) line 2	*add* : Vidy 846, Bahudarśana 33,TP 421, Sama 1 उ 16, Subh 209.
732	No. 1266 (*c*)	*add* : पद्मः पर्वतानां शिखाग्रे Pad°.

Page :	Verse :	
732	No. 1266 (*d*) should	*read* : (*d*) is in CRBh II corrupt and *contra metrum* and should be read as in BhŚ or VCjr; तदपि न पुनरुक्तं भाषितं सज्जनानाम् SuB ; न चलति खलु वाक्यं सज्जनानां कदाचित् Pad°. (*a*) and (*b*).
733	No 1267 (ई) should	*read* : SRBh 45.19, SRHt 209.3, cf. SRHt 24.9 *cd*/*ab*. (*a*) उदेति रक्त सविता SRHt ; उदति SV. (*b*) रक्ता एवास्तमेति च SV, SRHt; चात्मेत्र CvTb ; च तमेये CNPh, CNG, PD.
733	No. 1269 between (आ) and (ई)	*add* : (इ) PM 1.83.
734	No. 1271 (इ) line 3	*add* : Dūtāṅgaḍa 5
734	No. 1271 (ई)	*add* : Bahudarśana 7. 29. 40, Kt 54, VP 7.3, TP 338, Sama 1 उ 1 and 2 य 2.
734	No. 1271 (*b*) line 1	after 'SRK' *add* : Sama 2; after PP, *add* : Dūt°, Sama,
734	No. 1271 (*c*)	after IS, *add* : Sama 2.
735	No. 1274	*add* : at the end of (ई) SuB 13 B 11 and (उ) ShD (T) 166, NJ (T) 3
736	No. 1276	*add* : (उ) ShD (T) 84, Old Syriac 1.40.
737	No. 1279 (ई)	*add* : at the end : Any 62, 82, SRK 192.4, Vidy 180, RJ 430, VP 229, Sama 1 उ 7. and 2 उ 14; *delete* : the rest and insert instead. (*a*) उभौ पक्षौ शुक्लौ दिवि च भुवि चाव्याहतगतिः Vidy ; श्वे० प० tr. SRK ; शुक्तौ CNI I, VP ; शुक्लौ Sama ; भुवि [प°] Sama 2 ; वियति चावारितगतिः Sama, SRK. (*b*) सकलं CNI I ; सकलस्था° Any, Sama, SRK. (*c*) चिलसांतगुण [उ°] CNI I ; सर्वश्चन्दो Sama, SRK; विलसति गुणः Sama. (*d*) मान्याः CNI I ; पूज्या [मा°] Sama 1 ; स्थानविकलाः Sama. Śikhariṇī metre.

Page :	Verse :	
739	No. 1283 line 1	*read* : क्षमावतां.
739	No. 1283 (*b*) before न	*add* : नोपपद्यते MBh (var.), JS, SRHt.
740	No. 1286	*add* : (उ) Old Syriac 6.34-5.
741	No. 1287 (*b*) after CNP II	*add* : (*c*) and the rest of the line.
742	No. 1290 (ई) line 1 after 262	*add* : and 61.266, Vidy 348, JS 60.33, Pr 36.
742	No. 1290 (*a*) after RJ	*add* : ते तावत्कृतिनः JS; ते ते [एके] Vidy;
745	No. 1298 (आ)	*add* : (cf. No. 1257).
747	No. 1302	*add* : (उ) Vyās (C) 29.
756	No. 1362 *a* line 3	*read* : *psi.*
756	line 16	*read* : "1364" instead of "136"
758	No. 1372 after (आ)	*insert* : (उ) PrŚ (C) 55.
760	No. 1376 (इ) line 2	from (ई) *transfer* into new line
764	No. 1390	*add* : (ई) cf. IS 1898.
765	No. 1395 line 2	*read* : "कच्चित्" instead of "काच्चित्"
765	No. 1395 (*c*)	*read* : "क्वाचित्" instead of "काच्चित्"
765	No. 1396 (*a*) line 1	*read* : जीतं and BhŚ (fn.).
767	No. 1402 (*a*) after गुणो	*read* : ह्य°
775	No. 1422	*add* : (उ) NM (T) 6.5.
776	No. 1426 between (ई) and (*a*)	*add* : (उ) cf. PrŚ (C) 65
777	No. 1428	*add* : (उ) ShD (T) 94, VŚ (T) 89.
782	No. 1447	*add* : (उ) cf. NŚ (OJ) 3.2, Ślt (OJ) 10, Vyās (C) 7.
786	No. 1456	*add* : (उ) Old Syriac 1.31.
787	No 1458 (ई)	*add* : after 371.123 : — SuM B at the end of 26, IS 2259, Pr 367.
793	No. 1480 (उ)	*add* : at the beginning : ShD (T) 190, VŚ (T) 52, SRN (T) 308.
800	No. 1506	*add* : (उ) ShD (T) 179, SRN (T) 82.
805	No. 1520 (*ab*) line 2 first word *read* : दायते.	
805	No. 1522	*add* : (उ) PrŚ (C) 35.
807	No. 1527 (a)	*add* : after (*a*) 'धनादि धर्मः CRC (var.).

Page :	Versee :	
808	No. 1528	*add* : (इ) Cf. P (PT 2.141, PTem 2.123, PN 1.65, PP 2.131, Pts 2 155, PtsK 2.168, PRE 2.72). (ई) Cf. SRBh 172.842, SuM 9.49, IS 2762).
814	No. 1550	*add* : (उ) Cf. PrŚ (C) 54.
822	No. 1578 (*d*) instead of "J, J², j"	*read* : *gamma², gamma², ni*
823	No. 1579 (ई) line 14	*read* : SuM 24*,
823	No. 1580 (*a*)	*read* : °चिन्छत्रं र् CNPh.
828	No. 1596 line 2	*read* : हीयते.
828	No. 1596 (*d*) line 1	*add* at the end : in the *Purāṇic Anthology* ed. by A.P. Karmarkar.
833	No. 1612	*add* : (ई) (Cf. SRBh 159.2965, IS 3410,
839	No. 1633 (आ) line 2	*read* : of the MS;
844	No. 1650 between (ई) and (*a*)	*add* : (उ) (cf. PrŚ (C) 88.
850	No. 1668 (उ) should	*read* : Cf. Nālaḍiyār 253, *delete* the rest of (उ).
851	No. 1671	*add* : (उ) ShD (T) 171.
854	No. 1682	*add* : (उ) Cf. SRN (T) 342.
856	No. 1690	*add* : (उ) VŚ (T) 93.
865	No. 1722 (ई)	*read* : IS 4324.
869	No 1730 line 2	*read* : महातं
870	No. 1731	*add* : (उ) (cf. SRN ⌊T⌋ 203).
876	No. 1749	*add* : (उ) SRN (T) 319.
877	No. 1752 (आ)	*read* "Cf." instead of "Gf".
878	No 1755 (*c*)	*read* : "GPy" instead of "CPy".
885	No, 1776	*add* : (ई) (cf. IS 4738).
895	No. :802	*add* : (उ) (cf. ShD ⌊T⌋ 83).
895	No. 1803 (*b*)	*read* : हन्तव्या सापकरिणी (ह्नप° SV) PRE, etc.
898	No. 1812 (*c*) line 1-2	*read* : Commentary on Mn;
901	No. 1822 (इ) line 1	*read* : (MBh [Bh] 3.2.29,
901	No. 1823 (आ)	*read* : CNPh 156.
901	No. 1823 (उ)	*add* : (उ) (cf. SRN ⌊T⌋ 315, PŚ ⌊T⌋ 61).

905	No. 1835 (इ) line 3	*read* : HC 60.19-20).
909	No. 1850 (*a*)	*read*: °श्रितान्यत्र.
910	No. 1854 (*d*)	*read* : SuM for MuB.
920	No. 1884 (*c*)	*read* : कथितासाध्वी CNI I.
922	No. 1890	*add* : (उ) Old Syriac 2.35.
923	No. 1891 (उ)	*add* : at the end : Old Syriac 6.37.
927	No. 1901	*add* : (उ) Nālaḍiyār 284
930	No, 1911	*add* : (उ) ShD (T) 41, NŚ (T) 20, Rav(T) 130, SRN (T) 113.
931	No. 1913	*add* : (उ) SRN (T) 50, PrŚ (C) 60.
941	No. 1949 (*b*) line 1	*add* : at the end : "Vet,"
951	No. 1977	*add* : (उ) Old Syriac 2.5.
958	No. 2000 line 1	*read* : "बहुविधानानि instead of "बहुविघ्नानि".
959	No. 2002 line 2	*read* : "सर्वक्लेशयुतेऽपि" instead of 'सर्वक्लेशयुतोऽपि'
969	No. 2032 (*d*)	*read* : instead of "IS—" in SBGP.
970	No. 2036 (आ) line 2	*read* : 573 and
972	No. 2042	*add* : ShD (T) 114, VŚ (T) 41.
977	No. 2057 (आ) line 1	*read* : *cd* is almost identical.
979	No. 2065 (इ) should	*read* : BrDh 2.5.3, IS 7077.
981	No. 2070 (ई)	*read* : IS 7149 *add* : (उ) Old Syriac 1.3.
985	No. 2084 (आ)	*read* ; CNPh for CNPL.
986	No. 2088	*add* : at the end of (उ) Nāladiyār 558.
987	No 2092	*add* : (उ) Old Syriac 2.55, Old Arabic 3.198.

Cāṇakya-Nīti-Text-Tradition

The aim of the present work is to collect for the first time and critically edit the aphorisms attributed to Cāṇakya, as available in no less than Six Versions, viz., 1. the Vṛddha-Cāṇakya *textus ornatior* (CV), 2. the Vṛddha-Cāṇakya *textus simplicior* (CV), 3. the Cāṇakya-Nīti-Śāstra (CN), 4. the Cāṇakya-Sāra-Saṁgraha (CS), 5. the Laghu-Cāṇakya (CL), and 6. the Cāṇakya-Rājanīti-Śāstra (CR) and to reconstruct, on the basis of these Six Versions the Ur-text *par excellence*.

The Volume I in Parts I and II containing the critical Editions, based on 75 manuscripts and 160 editions, of the said Six Versions has already been published by the Vishveshvaranand Institute, being Nos. 27-28 of its *Vishveshvaranand Indological Series*.

The Volume II is in three Parts, the first Part carrying the Introduction along with Abbreviations etc., the second Part containing the Ur-text and the third Part presenting maxims of doubtful origin and reconstructed fragmentary maxims.

Price : [illegible]

SELECT PUBLICATIONS

OF

The Vishveshvaranand Institute

HOSHIARPUR (Pb.)

1. **Vedic Word Concordance,** 16 Pts., Ed. Vishva Bandhu. Quality I, Rs. 960 ; Q. II, Rs. 720 ; Q. III, Rs. 560·00
2. **Grammatical Word-Index to Ṛgveda,** Ed. Vishva Bandhu ... Rs
3. **Grammatical Word-Index to Atharvaveda,** (both texts), Ed. Vishva Bandhu ... Rs. 70.00
4. **Grammatical Word-Index to Taittirīya-Saṁhitā,** Ed. Vishva Bandhu ... Rs. 50.00
5. **Grammatical Word-Index to the Four Vedas** (ṚV, YV, SV, AV), Ed. Vishva Bandhu ... Rs. 100.00
6. **Ṛgveda,** with the Bhāṣyas of (a) Skandasvāmin, (b) Udgītha, (c) Veṅkaṭa-Mādhava and (d) Mudgala's Vṛtti, 8 Pts., Cr. Ed. Vishva Bandhu ... Rs. 400.00
7. **Atharvaveda with Sāyaṇa-Bhāṣya,** 5 Pts., Cr. Ed. Vishva Bandhu ... Rs. 250.00
8. **Cāṇakya-Nīti-Text-Tradition,** Vol. I, 2 Pts., Cr. Ed. Dr. Ludwik Sternbach ... Rs. 105.00
9. **Siddha-Bhāratī or the Rosary of Indology,** 108 original research papers in honour of Dr. Siddheshwar Varma, Ed. Vishva Bandhu ... Rs. 70.00
10. **The Etymologies of Yāska,** by Dr. Siddheshwar Varma ... Rs. 30.00
11. **Studies in Indian Cultural History,** by Dr. P. K. Gode ... Rs. 35.00
12. **Epochs in Hindu Legal History,** by Dr. U. C. Sarkar ... Rs. 40.00
13. **Ideologies of War and Peace in Ancient India,** by Prof. Indra ... Rs. 25.00
14. **Sāṅkhya-Kārikā of Īśvarakṛṣṇa,** by Dr. C. K. Raja. ... Rs. 12.00
15. **Gaṇikā-Vṛtta-Saṅgraha or Texts on Courtezans in Classical Sanskrit,** Ed. Dr. Ludwik Sternbach ... Rs. 25·00
16. **An Introduction into Lamaism, the Mystical Buddhism of Tibet,** by Bhikshu R. P. Anuruddha ... Rs. 9.35
17. **The Vedas and Śāstras : A General View,** by Vishva Bandhu ... Rs. 5.00
18. **Grahaṇa-nyāya-dīpikā,** Cr. Ed. by K. V. Sarma ... Rs. 7.00
19. **India and the World,** by Buddha Prakash ... Rs. 25.00
20. **Saṅkarṣa-Kāṇḍa-Sūtras,** Cr. Ed. by K. V. Sarma ... Rs. 6.00
21. **Rājataraṅgiṇī,** 4 Parts ... Rs. 140.00

To be had from :

VISHVESHVARANAND BOOK AGENCY

P. O. Sadhu Ashram, HOSHIARPUR (Pb., India)